

Владимир Умељић

ДЕХУМАНИЗАЦИЈА, ДИСКРИМИНАЦИЈА И
СТИГМАТИЗАЦИЈА РОМА

У ЗАПАДНОЕВРОПСКИМ ХРОНИКАМА XV–XVIII ВЕКА,
КАО УТИРАЊЕ ПУТА КА ХОЛОКАУСТУ НАД ЊИМА СРЕДИНОМ XX ВЕКА

БИБЛИОТЕКА
Посебна издања

Главни и одговорни уредник
Др Небојша Кузмановић

Рецензент
Академик проф. др Рајко Ђурић

Уредник
Зоран Колунџија

На корици
Кола са причвршћеном „Корпом за лов на Цигане“.
Ловци позирају са својим трофејом, „уловљеним циганским пленом“,
Немачка, 1912.

Владимир Умељић

**ДЕХУМАНИЗАЦИЈА,
ДИСКРИМИНАЦИЈА И
СТИГМАТИЗАЦИЈА РОМА**

у западноевропским хроникама
XV–XVIII века, као утирање пута
ка холокаусту над њима средином XX века

ПРОМЕТЕЈ

Нови Сад, 2024.

САДРЖАЈ

УВОД	9
------------	---

I

РАЗВОЈ ДЕХУМАНИЗАЦИЈЕ РОМА У ХРОНИКАМА ИЗМЕЂУ XV И XVIII ВЕКА

1. Роми – просјаци, преваранти и разбојници или слојевита социјална заједница и магнет за „парије“ у окциденталном делу Европе?.....	21
1.1 Роми – јеретици, јер су „чаробњаци црне магије“?	41
1.2 Две донекле одударајуће хронике из Француске (XVI век) и Италије (XVIII век)	46
1.3 Закључци и резултати разматрања података у западноевропским хроникама XV–XVIII века	56
1.4 Дехуманизација Рома XVIII–XX века	59
1.5 Улога западноевропске уметности (XVIII–XIX век) у учвршћивању негативних стереотипа о Ромима, романтизам и „романтизовани антициганизам“	68
2. Злочин геноцида	75
2.1 Кратки осврт на један специфични аспект геноцида над Ромима у хрватској држави 1941–1945	85
2.2 Хронологија геноцида над Ромима од стране нациста и њихових помагача (Rose & Weiss 1991)	91

II

ДВА ВРЛО РАЗЛИЧИТА ПРИСТУПА ПРОБЛЕМАТИЦИ ПРОЦЕСА ДЕХУМАНИЗАЦИЈЕ ЈЕДНЕ МАЊИНСКЕ ЦИЉНЕ ГРУПЕ ОД СТРАНЕ СОЦИЈАЛНЕ ВЕЋИНЕ СА ВРЛО СЛИЧНИМ РЕЗУЛТАТИМА ИСТРАЖИВАЊА

1. Основе Гофманове „Анализе рамова/оквира“ (Frame analysis) и њена могућа корисност при истраживању механизма и процеса дехуманизације циљне групе и следственог феномена геноцида	95
1.1 Коментар	103

2. Примена теорије дефиниционизма (ауторитативна узурпација власти над дефиницијама стварности и психагогија) при истраживању дехуманизације циљне групе и феномена геноцида	115
--	-----

III

АКТУЕЛНА СИТУАЦИЈА РОМА У ЕВРОПИ

1. Општи принцип превенције, борба против свих видова дискриминације. Актуелна сведочанства о третирању Рома у наше време	129
1.1 Однос једног српског националисте према шовинизму и према Ромима на почетку XXI века. Још једном о значају дефиниционих појмова (у смислу критеријума језичко-критичке анализе Ернста Тугендата)	158
1.2 Кратко представљање једног важног аспекта актуелне ситуације у Европи (2017) – констелација ЕУ/емигранти са Блиског истока/Роми	161
1.3 Закључци и резултати рада	172
НАУЧНИ ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА	187
АНЕКС	193
НИРНБЕРШКИ РАСНИ ЗАКОНИ У НАЦИСТИЧКОЈ НЕМАЧКОЈ (NÜRNBERGER RASSEGESETZE) ОД 1935. КОЈИ СУ СЕ ОД 1936. ПРИМЕЊИВАЛИ И НА РОМЕ	203
Die drei Nürnberger Gesetze vom 15. September 1935 (und Durchführungsverordnungen).	204
Blutschutzgesetz	205
Reichsflaggengesetz	206
Erste Verordnung zum Reichsbürgergesetz	208
Erste Verordnung zum Blutschutzgesetz	210
РАСНИ ЗАКОНИ У ХРВАТСКОЈ ДРЖАВИ 1941–1945. И ХРВАТСКА ТВРДЊА О „ОРОЂЕНОСТИ“ СВА ТРИ НАРОДА-ЖРТВЕ ВЕЛИКИХ ГЕНОЦИДА У ЕВРОПИ У XX ВЕКУ, ЈЕВРЕЈА, РОМА И СРБА	216
ОПАСКЕ ПОЈЕДИНИМ ЗАКОНСКИМ ТОЧКАМА	226
ЗАШТИТА АРИЈЕСКЕ КРВИ И ЧАСТИ ХРВАТСКОГ НАРОДА	232
Академик проф. др Рајко Ђурић РЕЦЕНЗИЈА	240

УВОД

Следствено разматрање превасходно тематизује улогу консеквентне дехуманизације једне циљне групе, овде Рома, од стране социјалне већине која, као што је трагично искуство у XX веку показало, може да кулминира и геноцидом, тим, како је Рафаел Лемкин то означео „најстрашнијим злочиним, који историја човечанства познаје“ (Safferling 2001).

Разматрање је конципирано мултидисциплинарно, значи не само методологијом историјске науке, и есенцијални разлог за превазилажење – ионако договорних – граница партикуларних социјалних наука и њихову синергичну примену лежи у првој линији на одабраном тежишту, на популацији Рома и њеној специфичности.

Они наиме, као прво, своју историју традирају скоро искључиво усмено и наративним стилем народних предања у форми легенди, митова, прича, песама и бајки. Примарни историјски извори с њихове стране дакле фактички не постоје и једина могућност да се из тих предања разлуче елементи историјске истине лежи у примени егзегезе и херменеутике: „Сва истраживања у односу на Синтије и Роме у раној фази модерног доба могу да се ослоне само на изворе који потичу од социјалне већине.“ (Bres 2013).

Исто важи и за језгро ове студије, за хронике о Ромима, настале у италијанским, француским, немачким и швајцарским областима између XV и XVIII века, јер ни њих нису писали историчари, већ учени савременици, што су тада по правилу била римокатоличка свештена лица. Оне ће овде бити представљене и подвргнуте текстуално-критичкој анализи.

Те хронике и друге драгоцене историјске документе из дотичног времена објавио је немачки евангелистички теолог и социолог Рајмер Гронемајер, снабдео их кратким коментарима и ставио стручној јавности на располагање.

Оне представљају изузетно вредно сведочанство свог времена и омогућавају праћење континуираног развоја дехуманизације Рома у земљама Западне Европе, пружају међутим и одређене историјске податке од важности.

Под овим специфичним околностима и са тако израженим дефицитом примарних историјских извора добијају фотографије и факсимили докумената из тематизованог временско-просторног контекста, који и иначе припадају научно-историјском доказном поступку, још већу тежину, још већу вредност.

Стога је Анекс (Факсимили докумената и фотографије из времена прогона Рома, Јевреја и Срба) у окциденталном делу Европе и у време Холокауста с немачке и хрватске стране од изузетне важности.

Ту су представљена историјска сведочанства времена, од указа пруског краља Фридриха Вилхелма I из 1725, где стоји да „сваки Циганин изнад 18 година, који ступи на тло његове области мора без милости да буде обешен“, преко псеудоетнографских расправа из 1842, у којим се Роми апострофирају као „турски шпијуни, издајници, зли духови, дивљач слободна за одстрел“, преко специјалних „корпи за лов на Цигане“ из Немачке 1912. па до фотографија нељудских експеримената на „људском материјалу“ у нацистичком Аушвицу и геноцидних жртава у усташком Јасеновцу.

Вега између факсимила оригиналних докумената и фотографија, с једне, и текста овог рада, с друге стране, имплицира се кроз читав текст, то је релација између (у тексту рада тематизованих) примарних научних извора изражених језиком речи и примарних историјских извора изражених ликовним језиком.

Овде њихова нумерација и кратки описни наслови, који образлажу ову констатацију:

1. Указ пруског краља Фридриха Вилхелма I из 1725, да „сваки Циганин изнад 18 година, који ступи на тло његове области мора без милости да буде обешен“.

2. Јавна егзекуција једне „циганске банде“, Гисен, Немачка, 1726.

3. Извод из немачког Универзалног лексикона (1731–1754), о „Циганима, као хетерогеној социјалној групацији са заједничким карактеристикама номадског начина живота и ноторног практиковања криминала“.

4. Извод из етнографског и историјског дела Carl von Heister, *Eiſch-noſſraihucſche und geſchichtliche Notizen über die Zigeuner*, Verlag Gräfe und Unzer, Königsberg, 1842, у коме се Роми дифамирају као „турски шпијунџи, издајници, зли духови, дивљач слободна за одстрел“.

5. Кола са причвршћеном „Корпом за лов на Цигане“. Ловци позирају са својим трофејем, „уловљеним циганским пленом“, Немачка, 1912.

6. Тзв. Цигански логор у оквиру концентрационог логора смрти Аушвиц, снимљен од британске ратне авијације 1944.

7. Експерименти на „људском материјалу“ у Аушвицу, потапање заточеника у ледену воду.

8. Деца-близанци, која су преживела експерименте ратног злочинца и злочинца против човечности Јозефа Менгелеа на „људском материјалу“, фотографисана при ослобађању Аушвица од стране Црвене армије 1945.

9. Дневник ратног злочинца и злочинца против човечности Јозефа Менгелеа о „експериментима на људском материјалу“, који је на Западу 2015. продат на лицитацији за 245.000 \$.

10. Нирнбершки расни закони у нацистичкој Немачкој („Nürnberg Rassengesetze“) од 1935, који су се од 1936. примењивали и на Роме.

11. Нацистичка табела о „јеврејској крви, Јеврејима и мешанцима“, као илустрација Нирнбершких расних закона 1935.

12. Објављивање Нирнбершких расних закона у „Законском листу Рајха“ 16. 9. 1935.

13. Расни закони у хрватској држави 1941–1945. и хрватска тврдња о „орођености“ сва три народа-жртве великих геноцида у Европи у XX веку, Јевреја, Рома и Срба.

14. Главни улаз у систем концентрационих логора Јасеновац.

15. План концентрационог логора Јасеновац.

16. Павелићев Главни стан јавља свим командним местима у хрватској држави да концентрациони логор Јасеновац поседује „неограничени капацитет“.

17. Наређење хрватској управи Земуна „да упути 400 Цигана“ у концентрациони логор Јасеновац.

18. Жртве у систему концентрационих логора Јасеновац.

19. Српска деца у логору хрватске државе 1941–1945.

20. Један део српске деце, којима су родитељи били побијени, требало је одвести у „сабиралишта“ и „преваспитати“ – покатоличити и похрватити, по правилу од стране римокатоличких часних сестара. Горе стоји: „У логорима, подпуно смирена и опскрбљена, одгајају се та дјеца у добре и поштене чланове људског друштва“.

21. Распрострањеност Рома на Балканском полуострву и у Турској данас. Однос званичне статистике и рационално утемељених процена стварног броја (1:4), као значајни показатељ још увек врло дефицитарне интеграције на почетку XXI века.

Потреба што ширег приступа тематизованој проблематици важи и за делимично опширне цитате из историјских извора и научне литературе, јер ово разматрање је само још један допринос актуелном и будућем истраживању феномена геноцида, као и историје тј. специфичности Рома, и не гаји илузије да ће ословљену и мултидисциплинарно анализирану проблематику финално разјаснити и дефинитивно решити.

Главна отворена питања, која се применом тих метода ословљавају и анализирају гласе:

– Како је било могуће вршити (очигледно перманентно) циљану дехуманизацију и дискриминацију, изопштавање и стигматизацију одређених људских групација како у „мрачно доба“ Европе пре епохе просвећивања, тако и потом, све до данашњег дана?

– Како је било могуће мобилисати онај енормни број „нормалних“ (значи – социјално интегрисаних, у принципу просечних, морално-етички у довољној мери прилагођених тј. у смислу важећих закона, норми и конвенција до тада коректних и неупадљивих) починитеља геноцида, који су по завршетку извршног дела злочина по правилу поново постајали „нормални“ (Arendt, 1968)? Јер за извршење тако масовних злочина, са милионима жртава, било је неопходно мотивисати у најмању руку стотине хиљада непосредних убица.

– Зашто је непрегледна маса „нормалних“ савременика и очевидаца геноцида ћутала и окретала главу, и тиме постајала пасивни саучесник у годинама трајућем недељу? Да ли се човек сме задовољити објашњењима, као што су „страх од репресије, сопствене бриге и невоље, тада није било могуће ишта урадити, ми то заправо нисмо знали, итд.“?

– Зашто по извршењу геноцида по правилу долази до значајног апологетског релативизовања, па и до порицања очигледног и доказивог злочина, и то не само од стране идеолога, наредбодаваца, непосредних починитеља и посредних учесника, што је правило за починитеље свих криминалних чинова, већ и од стране неумешаних појединаца и група, институција и установа, које у сопственом случају не морају да страхују од било каквих правних или моралних консеквенци?

– Зашто накнадни апологети геноцида, упркос несумњиво доказаним злочинима, наилазе у маси „нормалних“ људи, у оној „хитећој већини“ у исувише великој мери на плодно тло, на ону исту и по свом ефекту саучесничку „активност кроз пасивност“ при свом неморалном делању, чак и када је „ванредно стање“ народоубиства престало да егзистира и изгубило свој акутни, претећи и застрашујући карактер?

Процес дехуманизације, који води ка дискриминацији и стигматизацији циљне групе са увек тешким а понекад и трагичним последицама, разматра се превасходно са тачке гледишта Гофманове социолошке „Анализе рамова/оквира“ (Frame analysis) (Goffman 1974) а мањим делом се представља један други угао гледања на исту проблематику, доћи ће до примене ставова језичко-филозофске теорије дефиниционизма.

Фрејм анализис је развио Ервинг Гофман 1974, као социјално-когнитивни концепт, при чему фрејмс (у смислу „рамова слика“) представљају интерпретационе шеме, које служе појединцу да категорисхе и интерпретира свакодневна догађања и искуства. Социолошка истраживања ових шема представљају Фрејм анализис.

Даљи развој овог теоретског приступа је указао на чињеницу да су идеолошки условљени и у свести чврсто усађени фрејмови, слично стереотипима, у стању да проузрокују или олакшају настајање „слике/представе непријатеља“ (Weber 2005).

Гофманов модел размишљања се примарно односи на понашање и делање појединца у свакодневици социјалне заједнице, применљив је међутим без даљњег и на ванредна стања и фазе девијантног развоја једног друштва.

У случају анти-етичке дехуманизације једне циљне, мањинске групе (и злочина геноцида) он омогућује аналитичко приближавање разумевању понашања и делања три учествујућа друштвена фактора, манипулатора и две циљне групе:

– Понашању и делању манипулатора, који свесно иницирају, организују и форсирају процес дехуманизације циљне мањинске групе предвиђених жртава.

– Понашању и делању прве циљне групе, наиме, социјалне већине као субјекта од кога се очекује да – не заиста свесно – акцептира њихове манипулативно произведене представе стварности као истиниту „стварну стварност“ и да постану њихови носиоци, који их спроводе у дело.

– Понашању и делању циљне групе жртава, од које се по природи ствари не очекује никаква акцептација, већ да само представљају објекат и циљ подухвата.

Базичну тезу теорије дефиниционизма¹ – у тематском контексту истраживања феномена геноцида и улоге миленијумске културне традиције Западне и Средње Европе у његовом настајању – по први пут сам представио научној јавности у есеју *Етика и власић над дефиницијама*, у једном немачком научном часопису за социологију културе (Умељић 2006). То је касније даље систематизовано и продубљено. До сада сам објавио 36 научних прилога, закључно са четири обимније студије (на српском и немачком језику). Од тога се 22 текста баве феноменологијом геноцида, са тежиштем на Србоциду хрватске државе 1941–1945, а петнаест последњих прилога разматрају ову тематику експлицитно у светлости теорије дефиниционизма. Још четири моје објављене расправе стављају ову теорију на пробу у другим областима истраживања (етика и државно тј. међународно право, хришћанство, црквена историја и историјска теологија, савремени политиколошки аспекти социјалног развоја, улога медија при формирању индивидуалне и социјалне свести у наше „медијско доба“, итд.).

Она ће овде – услед бројних објављених радова и да би се избегао приговор аутоплагијата – бити само минималистички представљена и примењена а заинтересовани за више сазнања о њој се упућују на већ издате радове (списак коришћене литературе).

Она ће, значи, имати само помоћну улогу а примениће се не само јер је искуствено од користи при истраживању феномена дехуманизације

¹ „Узурпација власти над дефиницијама (стварности) са тежњом постизања монопола над истима, представља најделотворније владалачко оруђе високих носилаца социјалних хијерархија и оних који теже том статусу, и истовремено најважнију нематеријалну погонску снагу прогреса и регреса, како у сегментарном, тако и у глобалном развоју људског друштва.“

циљне групе и феномена геноцида, већ и због понеких интересантних аналогича са Гофмановом изузетном теоријом.

Рад је структуриран у три сегмента:

– У првом се разматра процес дехуманизације Рома у западноевропским хроникама XV–XVIII века, који се прати егзегетским коментарима. Тај начин третирања ових хроника фактички нема узора, јер су њих аутори (нпр. Gilsenbach, R.: *Oh Django, sing deinen Zorn*, Sinti und Roma unter den Deutschen, Berlin 1993; *Weltchronik der Zigeuner, Teil 1: Von den Anfängen bis 1599*, Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main, 1997; Gronemeyer, R.: *Zigeuner im Spiegel früher Chroniken und Abhandlungen: Quellen vom 15. bis zum 18. Jh.*, Focus Verlag, Giessen, 1987) заправо само представљали, превасходно стављали на располагање стручној и научној јавности, подвлачећи њихов историографски значај а да их, међутим, заиста не подвргну језичко-критичкој анализи. Потом се тематизују карактеристике злочина геноцида и представља одређени број историјских извора у односу на конкретне геноциде у Европи средином XX века. Овде стоји много подробнија литература на располагању (у односу на Холокауст над Ромима издвајам: Ђурић, Р.: *Историја Рома*, Политика, Београд, 2006; Menschenhaut statt Geschichte. Preuzeto iz: *antiziganismus zag Menschenhaut statt Geschichte, anti-ziganismus. de/artikel/menschenhaut-statt-geschichte; Ohne Haus, ohne Grab*, Aufbau, Berlin, 2001; Đuric, R. i Miletić, A.: *Istorija Holokausta Roma*, Beograd, 2008; Reemtsma, K.: *Sinti und Roma. Geschichte, Kultur, Gegenwart*. Beck, München 1996; Rose, R., Weiss, W., *Sinti und Roma im „Dritten Reich“*, Göttingen 1991; Bastian, T.: *Sinti und Roma im Dritten Reich*, München, 2001).

– У другом се представљају постулати и ставови Гофманове социолошке „Анализе рамова“ и језичко-филозофске теорије дефиниционизма, и испитује њихова корисност при анализи комплексног социјалног контекста, који омогућава дехуманизацију, дискриминацију и стигматизацију одређене мањинске циљне групе у и пред очима социјалне већине, као и настајање предуслова тј. услова за извршавање злочина геноцида. Полазећи од емпиријски условљене премисе да ниједан модел размишљања, ниједна ма колико добро утемељена теорија није никада постигла универзално, апсолутно и диахроно важећи статус у духовном космосу човечанства (нпр. теорија релативитета и квантна теорија су од немерљивог значаја, математички дефинитивно докази-

ве/важеће и, истовремено, оне се међусобно искључују, поништавају), биће представљени позитивни, корисни аспекти и одређене слабости ових теоретских приступа.

– Трећи сегмент тематизује актуелну ситуацију Рома у Европи и ослонљава перспективе, тј. указује на шансе да се превазиђу стереотипи прошлости и да се постигне коегзистенција у складу са етиком, моралом и људским достојанством.

Закључно, ова студија није никаква оптужба, јер кривица никад није колективна или шта више наследна, што наравно важи и за масовне злочине, чији врхунац представља геноцид (народоубиство). Ради се о *заједничкој одговорности* за прошлост, садашњост и будућност. Јер „Прошлост никад није мртва. Она шта више није ни прошла.“ (Faulkner 1951)

Над Ромима је у XX веку извршено једно од три² велика народоубиства (геноцида) у Европи и за сва три важи, да њихови починитељи *примарно* припадају геополитичкој целини и, пре свега, културној традицији Западне и Средње Европе, док жртве свих великих геноцида у европском XX веку (упркос њиховим несумњивим доприносима културама земаља-домаћина) не припадају *примарно* геополитичкој целини и, пре свега, културној традицији Западне и Средње Европе, јер им је дуготрајна дехуманизација од стране социјалне већине утиснула жиг „страног тела“ и „реметилачког фактора“ још много пре него што је дошло до злочина геноцида.

Западна културна традиција има наравно много фасета, у њеном оквиру су настали хуманизам, ренесанса и просвећивање, развила се индустријска револуција, пронађени су штампање, пеницилин и компјутер, али и TNT, нуклеарно оружје, настали су социјални дарвинизам и еугеника и – из ње су непревидиво произашли и велики геноциди европског XX века.

То значи да научно-критички тон разматрања у овој студији преваходно представља позив на учење из историје, на идентификовање негативних елемената културне традиције и њихово одбацивање у смислу принципа „Никад више!“ уз прихватање, неговање и даље развијање свих њених позитивних елемената.

² Хронолошки први велики геноцид XX века, који је починила турска држава над Јерменима, по мени не припада европској историји, култури и традицији, већ историји непосредног европског суседства и требало би да се изучава у оквиру туркологије, без обзира што се Турска географски означава као евроазијска земља (само близу 3% државне територије се налази у Европи а 97% у Азији).

Релативисти, који негирају и голу егзистенцију истине, као нпр. Фридрих Ниче: „Не постоје чињенице, већ само интерпретације!“ (Ниче 1970) поричу тиме и егзистенцију стварности. Одговор на њихово нихилистичко и духовно суицидно делање долази из апсолутистичког смера језичке филозофије: „Ко је акцептирао егзистенцију (=истину) стварности, он је морао да претходно акцептира егзистенцију (=стварност) истине.“ (теорија дефиниционизма, в. доле)

Појаснимо кратко још само овде тематизоване кључне појмове (*Duden 1–12. 27. Auflage. Band 1. Bibliographisches Institut, Berlin 2017*):

Хроника (старогрчки *χρόνικα*) је форма историографије, која представља догађања у одређеном временском континуитету, међутим не по календарским годинама (у том случају се ради о аналима), већ у временским целинама као што је нпр. владавина једног монарха или папе, султана или калифа, цара или кана, итд. Ова форма се среће у старини оријента, у грчкоримској антици па све до данашњег дана.

По Вујаклији, додуше, на стр. 1024 гласи: „Хроника (грч. *chronikos* временски, та *chronika*) 1. летопис, историја (света, неке земље, народа и његових првака, неке породице или неког места) *йисана йачно йо йодинама*; 2. део у новинама у којем се пише о дневним догађајима и beleже дневне вести и сл.“

Дискриминација (лат. *discriminare*, одвојити, изоловати, али касније и ниподаштавати, понизити) представља потцењивање, понижавање и обесправљивање појединаца или социјалних групација услед својеврсних схватања једног система вредности, предрасуда, негативних емоционалних асоцијација, али и на основу нерелевантних па и несвесних ставова, и сл.

Стигматизација је карактерисање појединца или социјалне групе у смислу његове/њихове дискредитације, претходи и стоји у служби дискриминације погођеног/погођених. То је процес негативне категоризације циљног објекта.

Дехуманизација, онечовечење као врхунац дифамирања циљног објекта, појединца или социјалне групе, одрицање свих људских особина једном човеку или социјалној групи и његовог/њиховог свођења на ниво једног „Ното сасер“, на „голи живот“ у биолошком а не у политичком смислу речи, кога свако сходно томе сме некажњено да убије (Agamben 2002).

I

РАЗВОЈ ДЕХУМАНИЗАЦИЈЕ РОМА У ХРОНИКАМА ИЗМЕЂУ XV И XVIII ВЕКА

Прво су убили истину о нама а њошом и нас.

Рајко Ђурић

Холокауст, геноцид над Ромима, извршен од стране немачких нациста и њихових не-немачких саучесника (Хрватска, Румунија, Мађарска, Украјина, итд.) има дугу предисторију вишевековне дехуманизације и стигматизације ове етнице, њено консеквентно редефинисање у скупину, руљу, банду, чопор, стадо, у „бића ниже вредности“.

То налази свој одраз у одговарајућим историјским изворима, који потврђују поразни континуитет нетолерантне, ксенофобичне и антихумане атмосфере у културној традицији западног дела Европе у односу на друговрсне људске групације, које не одговарају стереотипима мишљења, шаблонима живљења и наравно критеријумима оптималне корисности сопствене социјалне групације.

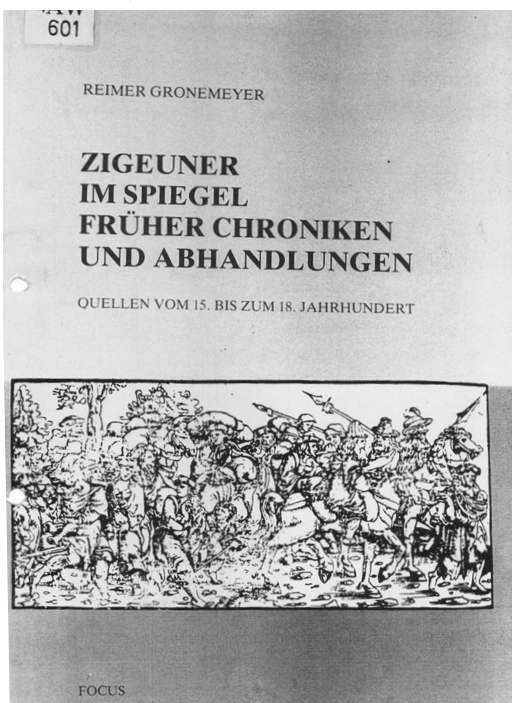
Класични пример за то су Јевреји (око 1.500 година дуго) и Роми (преко 600 година дуго).

То, свакако, није била константа само овог просторно-временског контекста и ове констелације већина/мањине, али чињеница је – као што је већ било констатовано – да су се сви велики геноциди у европском XX веку догодили на територији тј. у сфери доминације културне традиције овог дела континента.

Хронике и други списи о Ромима, који ће доле бити представљени, стоје на располагању, још једном, захваљујући у првој линији немачком теологу и социологу Рајмеру Гронемајеру, који је у свом делу *Цијани у*

оїлегалу раних хроника и друїих ѝрилоїа сакупио и издао дотичне примарне историјске изворе од XV до XVIII века, са факсимилима старонемачких и латинских оригинала, као и својим кратким коментарима (Gronemajer 1987).

Гренемајер је прво студирао евангелистичку теологију и одбранио докторат 1971, потом и социологију и одбранио одговарајући докторат 1973. Осим представљања ових сведочанстава о Ромима, посветио им је – заједно са Г. А. Ракулман – још једну књигу: *Die Zigeuner: Reisende in Europa; Roma, Sinti, Manouches, Gitanos, Gypsies, Kalderasch, Vlach u.a* (Gronemajer 1988).

Наведени извори су од непроцењиве научне вредности за историју Рома и чине основу следственог разматрања. Они ће бити

– текстуално-критички анализирани³ (што је Гронемајер само врло редуccionистички дотакао), као прилог проучавању европске историје Рома

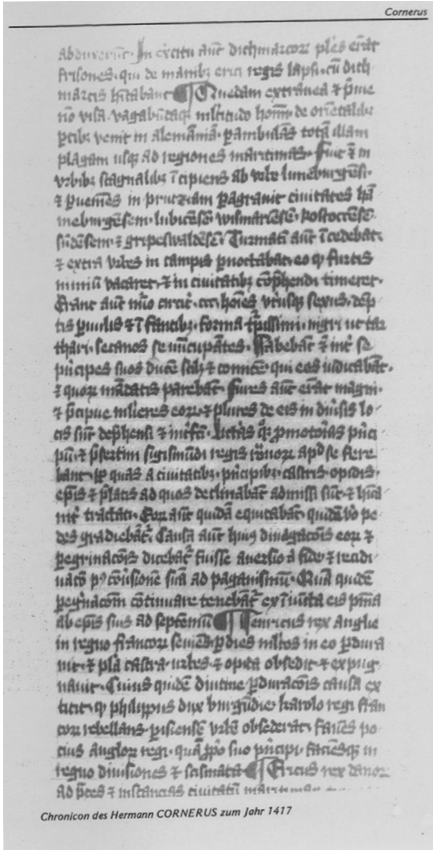
– и потом стављени у релацију са ставовима Фрејм анализис Ервинга Гофмана и теорије дефиниционизма

– а у служби истраживања горе наведених питања.

³ Егзегеза, текстуално-критичка анализа је настала у оквиру библијских наука и омогућила је нпр. класификацију јеванђеља у синоптичке (по Марку, Матеју и Луки), која се сва базирају на изгубљеном заједничком извору „Q“ и засебно, хронолошки последње настало (по Јовану). Ова метода омогућује разликовање између оригиналних текстова (традиција) историјских извора и каснијих ауторских интерполација (редакција), помаже утврђивању веродостојности дотичних извора и налази у међувремену примену у свим социјалним наукама.

1. Роми – просјаци, преваранти и разбојници или слојевита социјална заједница и магнет за „парије“ у окциденталном делу Европе?

Још пре него што су се писале хронике посвећене Ромима, међутим, забележена су њихова појављивања у Западној Европи (Gronemajer & Rakelman 1988, стр. 31):

1407. Хилдесхајм (долазак Рома се региструје потом 1417, 1424, 1428, 1442, 1444)

1414. Базел (долазак Рома се региструје потом 1418, 1419, 1422, 1423)

1416. Кронштадт у Зибенбурген

1417. Аугсбург

1417. Линебург, Хамбург, Либек, Визмар, Росток, Штралсунд

1417. Магдебург

1418. Цирих, Лајпциг, Мајзен, Франкфурт, Стразбург, Колмар

1420. Брисел, Девентер, Бриж, Монс, Турнај

1422. Болоња, Форли

1424. Минстер, Регенсбург

1425. Сарагоса, Сантијаго де Компостела

1427. Нојшател, Париз

1428. Амијен

1428. Санолц (Пољска)

1429. Нијмеген (Холандија)

1430. Констанц, Мец.

Најстарије помињање Рома у једној немачкој хроници потиче од доминиканског фратра Хермана Корнеруса⁴ из севернонемачког града

⁴ Hermann Cornerus, *Chronicon* (als Handschrift um 1435 abgeschlossen), ediert in: Jo. Georgius Eccardus, *Corpus Historicum Medii Aevi* etc. Leipzig, 1723, II, 1225.

Либека (код Гренемајера стр. 15–18). Дело је завршено 1435. и тематизује одговарајућа збивања из 1417. године:

„Једна одређена и туђа, до сада још невиђена гомила људи, вагабунда дошла је са истока у Алеманију (...) око 300 људи (...) они се баве претежно крађом, одвратно су ружни, црни као Татари (...) логорују по пољима (...) и имају свог војводу и свог грофа, које слушају и који им суде (...) велики су лопови, нарочито њихове жене и велики број њих је био ухваћен и усрђен (...) мада поседују препоруке владајућих кнежева, у првој линији Сигмунда (Сигисмунда). Разлог њиховог вагабундског лутања по туђини би требало да је отпадништво од хришћанства и повратак незнабоштву, тако да су им њихови бискупи одредили да за казну и зарад искупљења душе седам година без одмора морају да ходочасте по свету...“

Став римокатоличког свештеног хроничара, са непредвидиво одбојним и расистичким елементима не темељи се на записаним изворима и сведочанствима. Може се дакле поћи од тога да се аутор ослања на усмена сведочења, приче и препричавања, на *vox populi* („глас народа“), који се као што је познато никада и нигде није осећао исувише обавезним принципима непристрасности или барем диференцирања, критичке дистанце, аналитичког приступа, посебно изражене свести о одговорности за своје речи и дела а тиме и (што објективније) истинитости.⁵

Истовремено може да важи као врло вероватно да је одређени број Рома заиста преживљавао захваљујући криминалним делатностима, да су значи сукоби између домаћег становништва и дошљака били претпрограмирани.

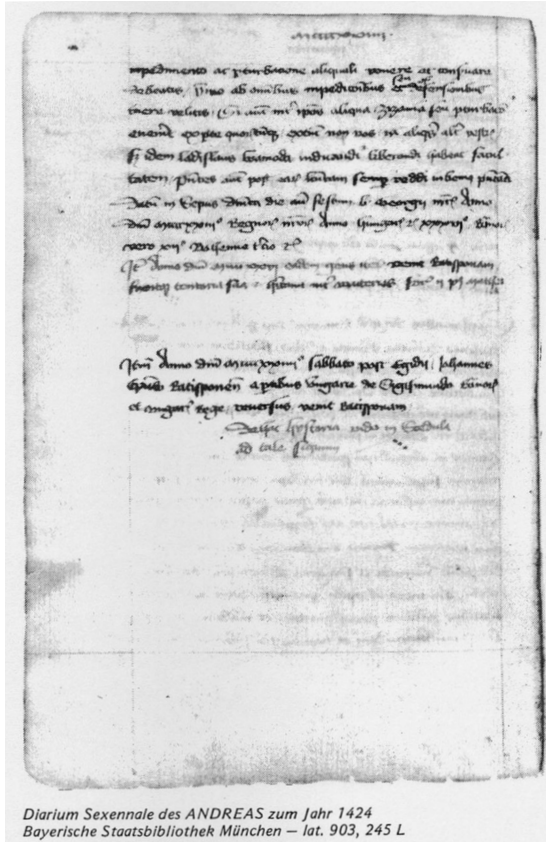
Корнерусов запис се, још једном, мора посматрати у дотичном временско-просторном контексту, додуше у време хуманизма и ренесансе, али пре епохе просвећивања. Појава Рома на овим просторима је, наиме, сасвим сигурно представљала једну врсту културног шока за *све* присутне.

Поменимо овде само чињеницу да је њихов номадски начин живота већ дуже од миленијума био превазиђен, непознат у Европи и да су и локални бескућници („скитнице“, „уличари“) припадали најнижем

⁵ Верност тим принципима би међутим морала да се увек у много већој мери очекује од припадника водећих елита једне социјалне заједнице, у складу са њиховом есенцијалном улогом при формирању јавног мњења и одговорношћу.

социјалном слоју, друштвеним паријама, којима у борби за преживљавање по правилу ништа друго није преостајало осим прошње, проституције и криминала.

Није наравно чудо да клерикални аутор покушава да тај изненадни феномен (значајна маса туђих људи несвакидашњег изгледа, која и не помишља на могућност да се негде трајно насели) објасни на теолошки начин, да понуди легенду о „отпадништву од хришћанства“ и „ходо-чашћу за спас душе“.

На основу до сада познатих података фактички је међутим немогуће утврдити, да ли је то његова лична редакционална интерполација или се он и при томе ослања на „глас народа“, односно да ли су по могућству сами Роми смислили једну више-мање прихватљиву конструкцију као објашњење свог заиста врло својственог хабитуса.

Овако или онако, покушај проширивања и продубљивања ове хришћанско-теолошки конотиране легенде срећемо већ у хронолошки следећој хроници, коју је 1424. саставио још један учени римокатолички свештеник (Андреас, код Гронемајера стр. 18–25), презвитер Андреас из јужнонемачког Регенсбурга.⁶

„У то време је лутало једно племе Цингара нашим земљама а народ их је обично звао „Цигевнери“ (...) једном око 300 људи, други пут мање (...) Подизали су своје шаторе на пољима, јер им није било дозвољено да улазе у градове. Они су наине врло вешто крали туђу имовину. Требало би да потичу из Мађарске и да су се иселили у знак сећања на бекство нашег Господа у Египат, када је бежао од Ирода, који га је тражио да би га убио. Народ их међутим сматра потајним шпијунима. Они поседују писмену препоруку краља и цара Сигмунда, да се њима и њиховом војводи Ладиславу у свему излази у сусрет (...) а ако би дошло до било каквог престапа од стране било ког Циганина, онда се истом сме само од стране војводе Ладислава судити, те га осудити или ослободити...“

Већ Гронемајер је закључио да је могућност да је Андреас преписивао од Корнеруса била изузетно мала, заправо скоро сасвим искључена (временска блискост, просторна удаљеност, само локална доступност рукописима, итд.), тако да ове две хронике захваљујући идентичним основним елементима делују синоптички. Није чак искључено да оба аутора говоре о истој групи од око 300 Рома, која је у року од седам година стигла из северне у јужну Немачку. Ново код Андреаса је

- да он помиње Мађарску⁷ као њихову постојбину;
- да проширује теолошки покушај објашњења појаве номадских Рома (паралела са бекством Исуса, Марије и Јосифа од Ирода у Египат);
- да их људи („глас народа“?) сматрају шпијунима;
- да опширно цитира текст препоруке тј. заштитничке повеље краља и цара Сигмунда а нарочито
- да се по том тексту Роми изузимају из важећег законодавства односно судства, што представља јединствену појаву у историји немачких земаља.

⁶ Andreas, Presbyter aus Regensburg, *Diarium Sexennale (zum Jahr 1424 und 1426)*, ediert in: Andreas Felix Oefelius, *Rerum Boicarum Scriptores etc. Augsburg*, 1763. Textkritische Edition: Georg Leidinger (Hg.): Andreas von Regensburg, *Sämtliche Werke*, München, 1903.

⁷ У свом каснијем делу *Chronica pontificum et imperatorum Romanorum* Андреас ће по први пут поменути могућност да Роми долазе из Египта.

Оно што код оба аутора одмах упада у очи, то је да су
а. за обојицу Роми асоцијални и криминални елементи, али да
б. они уживају највишу заштиту у царству.

То звучи нелогично, парадоксално, јер тешко да је владар могао да не буде упознат са тако одударајућим дешавањима у својој властодржачкој области, са тако девијантним понашањем својих штићеника („велики су лопови, нарочито њихове жене...), али и са тако драстичном непослушношћу својих поданика („...и велики број њих је био ухваћен и усмрћен“).

Другим речима, ако су се Роми заиста масовно или чак претежно тако понашали, онда би било за очекивати да Сигмунд (и остали кнежеви) поништи своју заштитничку повељу, а ако не, онда би већ на основу ње дошло до кажњавања оних, који су Роме убијали.

Ни једно ни друго, међутим, не налази помена у историјским изворима и легитимна је претпоставка да се није ни десило.

Истовремено, уникатни декрет највишег носиоца државне власти, којим се Роми стављају изван тј. изнад важећег правног система, врло је тешко објашњив, јер то је била – барем једно време важећа и у најмању руку теоретска – привилегија, коју није уживао ни најпривилегованији световни сталеж, ни племство. Чак и највише племство, тзв. царски кнежеви („Reichsfürsten“, из којих ће потећи кнежеви-изборници, „Kurfürsten“) имали су само појединачне привилегије при судским процесима, подлегали су међутим важећем државном праву.

То значи да су Роми у правном смислу својевремено (још једном – само теоретски) стајали на вишем степену од нпр. 52 римокатоличка надбискупа и бискупа (свештени царски кнежеви, „Reichsfürsten“) односно од 24 световна царска кнеза (световни царски кнежеви, „Reichsfürsten“), колико их је било према законском акту „Wormser Reichsmatrikel“ из 1521. (Pricel 2004)

Следећи учени римокатолички теолог, који се посвећује и питању Рома је Алберт Кранц и његов запис⁸ се појављује 1520, око сто година касније (код Гренемајера стр. 25–28):

„Године 1417. појавили су се, прво на нашем приморју, у областима око Германског мора људи, одвратни због своје црне боје коже, сасушени од сунца, са прљавом одећом, одбојни при употреби свих ствари и

⁸ Albert Krantzius, *Saxonia*, Lib. XI, cap II, Köln, 1520.

нарочито жустрих при крађи, при чему су се пре свега жене овог соја истицале; јер мушкарци живе од крађе својих жена.

Народ их зове Татари, у Италији их називају Циани. Они стоје под заповедништвом херцога тј. војводе (Dux), грофова (Comites) и војника. Упадљиво су одевени и хране своје ловачке псе на племићки начин (...) Често мењају коње (у смислу трговине, прим. аут.), али већина иде пешице. Жене се возе заједно с децом на запрежним колима.

Тада су носили са собом заштитничке повеље краља Сигмунда и још неколико кнежева, да им се дозволи несметано путовање кроз градове и провинције, и да их нико не сме додирнути или повредити.

Они сами кажу да су ради једног покајања приморани да лутају по туђем свету.

Али то су само бајке. То је једна врста људи, која гледа само своју корист, рођена при лутању у туђини, предана лењости и не познајући своју отаџбину. Они крстаре провинцијама и – како смо већ рекли – живе од крађе својих жена. Живе на псећи начин и не познају ниједну религију, живе од данас до сутра (...) Свуда куда дођу, примају како мушкарце тако и жене у своје редове, који желе да се придруже њиховој заједници.

То је врло чудна скупина људи, која говори све језике и тиранише сељаке; чим ратари оду на пољски рад, ови људи упадају у њихове колибе у потрази за пленом.“

Кранцов приказ Рома се непревидиво ослања на претходне текстове Корнеруса и Андреаса, али и на оно што је „глас народа“ у протеклих сто година искусио, на свој начин интерпретирао и очигледно култивисао, а што аутор сасвим у духу свог времена некритички преузима, закључно са расистичким предрасудама својих давних претходника (одударајући изглед Рома) и потенцира их даље (одвратни, одбојни, без вере, живе као пси). Истовремено, црквено-теолошки покушај објашњења њиховог начина живота се поставља у питање („то су само бајке“).

Симптоматично је свакако да ниједан од ових аутора нигде не помиње некакав лични сусрет са Ромима, никакав покушај комуникације и директног истраживања, односно барем иницијалне провере својих сопствених навода и тврдњи.

Они су у суштини дакле само сведоци „из друге руке“, записивачи еха пулса свог времена и стога је врло препоручљиво диференцирати између новопонуђених историјских података и сопствених или преу-

зетих тумачења дотичних чињеница (разлучивање традиције од редакције, од сопствених текстуалних интерполација).

Један нови податак од непревидивог значаја је Кранцова напомена о Ромима: „Свуда куда дођу, примају како мушкарце тако и жене у своје редове, који желе да се придруже њиховој заједници“.

Овде се у складу с тим податком ставља следећи модел размишљања на дискусију:

Роми су, у томе се слажу сви хроничари, представљали једну самосвојну и компактну социјалну заједницу номада, са устаљеном – и аксиоматском за све људске заједнице – хијерархијском структуром (војвода, грофови⁹).

Домаће социјалне хијерархије и становништво су од почетка реаговали на њихову појаву с подозрењем, ксенофобијом, предрасудама и одбијањем.

У најмању руку један део Рома је уз то (као и у свакој другој заједници) практиковао криминалне радње, што дотичне није разликовало од домаћих људи на дну староседелачке друштвене скале вредности.

За подсећање – поменимо овде само још једном чињеницу „да су и локални бескућници (=скитнице) припадали најнижем социјалном слоју, друштвеним паријама, којима у борби за преживљавање по правилу ништа друго није преостајало осим прошње и криминала“. Исти су дакле били прилично беспомоћни, перманентно угрожени глађу, климатским (не)приликама, болештинама итд. и били на милости и немилости власти и својих социјално више рангираних сународника.

Која је дакле од ове две групације имала више интереса за удруживање?

Домаћи обесправљени и једва трпљени слој људи, практично без икаквих шанси да промене свој социјални статус, бива суочен са поја-

⁹ Данас је путем језичке анализе недвосмислено утврђено да су Роми стигли из Индије, где ни у ком случају нису припадали вишим друштвеним слојевима и где нису постојали никакви грофови и херцоци (а ни касније помињани витезови или чак ромски краљеви). То значи да су горње ознаке ромских предводника потицале из језика западних земаља-домаћина (као и словенска ознака „војвода“, турска „буљубаша“), док је ознака „краљ“ подсећала на почасну титулу за одабране Роме, коју им је половином XVII века додељивала Краљевска пољска канцеларија, у нади да ће они контролисати Роме на одређеној територији и утеривати порез од њих за државу. Цитирано према: Kajo Schukalla, *Roma im Osten und Südosten Europas. Ein Blick in Geschichte und Gegenwart*, OST-WEST Europäischen Perspektiven, OWEPE 2/2003, www.ower.de. Ромске ознаке за своје предводнике (судије?) „Шеро Ром“ односно „Баро Ром“ (= „Велики човек“) би смеле да су аутохтоне.

вом једне, додуше номадске, али бројне и независне, међусобно солидарне заједнице, која штити своје чланове и не мари за опште норме и конвенције, која чак поседује извесну врсту заштите са највишег места, инсистира на праву на сопствени начин живота и не показује никакву интенцију да одустане од свог идентитета – зар то није неочекивана и добродошла шанса за сопствену промену на боље? Јер Роми „свуда куда дођу, примају како мушкарце тако и жене у своје редове, који желе да се придруже њиховој заједници“?

Овај нови моменат имплицира следеће поставке:

– Новодошли Роми никада не добијају шансу у смислу интеграције у постојеће друштво, при чему се оставља отвореним да ли би они били заиста спремни на то или чак на асимилацију, односно да ли би они и даље инсистирали на инсерцији у исто. Одговорност социјалне већине при оваквим констелацијама је међутим увек већа, пропорционално квантитативном и квалитативном односу снага.

– Новодошли Роми дају шансу домаћим социјалним паријама у смислу интеграције у њихову, ромску заједницу. Тиме по природи ствари расте и криминални потенцијал дотичног дела заједнице.

– Најкасније од тог тренутка предрасудна флоскула „Роми су асоцијални и непоправљиви лопови!“ постаје бесмислена, не само јер је свако уопштавање ионако погрешно, већ јер то више нису искључиво Роми у етничком смислу речи, него удружене социјалне групе са дна друштвене лествице, које заједнички покушавају да преживе.

Да би се избегли неспоразуми – овде се при критичком разматрању тадашње црно-беле слике стварности не покушава њена супституција некаквом бело-црном сликом, јер ниједна од њих није и не може бити примерена стварности.

Истовремено, не може се заиста пребацивати друштву у тадашњем просторно-временском контексту што није сагледало да се проблем не тражи у етничким или расним (генетским) особинама мањина, већ у социјалној неједнакости, сиромаштву и недостатку било каквих иоле реалних, тј. прихватљивих перспектива у том оквиру.

Свако разумевање, сигурно, престаје уколико се слични ставови, говор и делање сусретну после времена хуманизма, ренесансе и просвећивања, шта више у XIX односно XX веку. Најкасније тада постаје од значаја када, како и са чије стране су почели првобитни по-

кушаји редефиниције стварности у смислу дехуманизације одређених људских групација, који су кулминирали у великим народоубиствима у европском XX веку.

Осим тога, дотичне чињенице су важне за реконструкцију опште европске историје Рома, која се, нажалост, са њихове стране само усмено традира, док се од стране не-Рома исувише често или (наводно позитивно) романтизује или врви од (негативних) предрасуда.

AVENTINUS

Annales Boiorum
(abgeschlossen 1522)
zit. nach der Ausgabe Leipzig 1710
Liber VII zum Jahre 1439, p. 792

Quelle

zum Jahre 1439:

Eadem tempeltate furacisimum illud genus hominum, colluuias atque fentina variarum gentium, quae in confinio Imperii Turcarum, atque Vngariae habitant (*Zigenos* appellamus) rege *Zindelone* nostras peragrarare coepere regiones, furto, rapina, diuinationibus impune prorsus victum quaeritant. Ex Aegypto se esse mentiuntur, extorresque domo a superis cogi, se maiorum delicta, qui Deiparam Virginem cum puero IESV hospitio excipere recufarint, septem annorum exilio expiare impudentissime confingunt.

Experimentis cognoui, eos vti *Venedica* lingua, & proditores atque exploratores esse. Tum alii, cum in primis Imperator *Maximilianus* Caesar Augustus, & *Albertus* parens principum nostrorum publicis edictis testantur: adeo tamen vana superstitio hominum mentes velut lethargus inuasit, vte eos violari nefas putent, atque grassari, furari, imponere impune paslim sinant.

Само две године касније долази у Авентиновој *Баварској хроници*¹⁰ до знатног поштравања тона у односу на РOME (код Гренемајера стр. 28–31):

„У исто време почео је онај лоповски сој, једна мешавина и испљувак различитих народа, који живи на граници Турског царства и Мађарске (ми их називамо Цигени) под својим краљем Циндело да скита нашим областима и да гледа да крађом, отимачином и прорицањем себе потпуно некажњено издржава. Они лажу да долазе из Египта, те да су их богови приморали да напусте своју постојбину и бесрамно измишљају да се налазе у седмогодишњем покајничком прогонству, јер су њихови преци својевремено одбили да пруже уточиште Мајци Божијој и њеном детету Исусу.

Сазнао сам да они доказано говоре вендским (ознака за словенске језике, прим. аут.) језиком и да су издајници и шпијуни. Као и други, тако и нарочито наши узвишени владари Максимилијан и Алберт, отац наших кнежева, потврдили су то својим јавним указима. Али лажљиво сујеверје се толико укоренило у људи, да они сматрају неправедним да се тај сој повређује, тако да исти и даље некажњено свуда скита, краде и вара.“

Авентинов вокабулар је колико ниподаштавајући и презирући, толико и непријатељски и агресиван. Независно од тога, ново је

– да се овде у ромској хијерархији по први пут помиње један „краљ“ и то под својим именом, а не само војвода (Dux) и грофови (Comites);

– да се Ромима приписује словенска језичка детерминанта;

– да је теолошко-црквена компонента апсолутно негативно конотирана, као и

– да се у оквиру ње по први пут помиње „прорицање“ (наговештај магије, која је неспојива са владајућим црквено-хришћанским системом вредности) од стране „преварантских“ Рома, што пак ословљава „лажно сујеверје“ домаћег становништва;

– да се Роми сада не посматрају као једна засебна групација (етнија), већ као „мешавина различитих народа“ и то као „испљувак“, што би требало да означава најниже социјалне слојеве („друштвени талог“, парије).

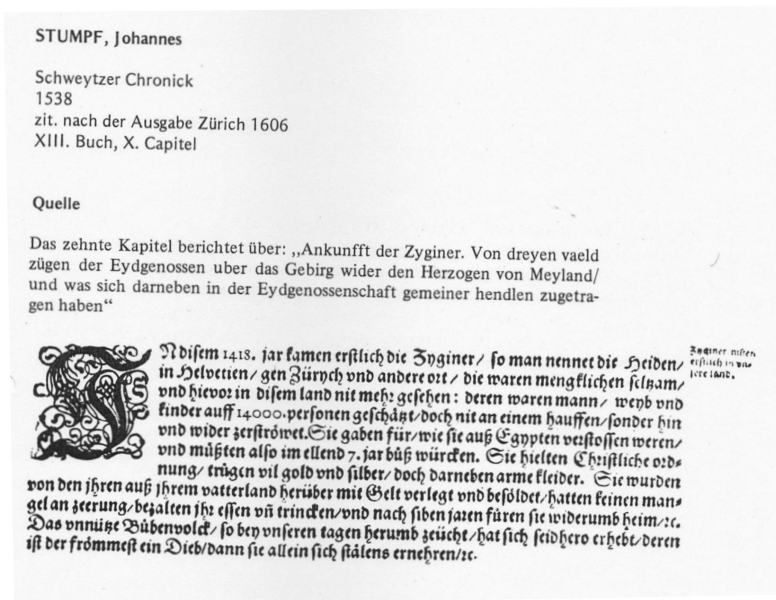
Авентиново приказивање ситуације („ехо пулса времена“) показује дакле да

¹⁰ Aventinus (Johannes Turmair), *Annales Boiorum (abgeschlossen 1522)*, zit. nach der Ausgabe Leipzig, 1710. Liber VII zum Jahre 1439, p. 792.

- а. однос према Ромима постаје све нетолерантнији;
- б. да се тај однос све више образлаже негативно конотираним хришћанско-теолошким разлозима;
- ц. да ромска номадска заједница све више добија улогу једног „мелтинг пот“ сиромашних и обесправљених из „свих народа“, као и
- д. да се парадокс између наведене племићке хијерархије (војвода, грофови а овде шта више и „краљ“) и њихових поданика, све самих „бесрамних лопова, разбојника, превараната и лажова“ додатно продубљује.

Један швајцарски свештеник нуди пак 1538. у својој хроници¹¹ неке изненађујуће нове аспекте (код Гренемајера стр. 32–34):

„Те 1418. године су дошли Цигенери до Цириха и других места (...) било их је, мушкараца, жена и деце око 14.000 (...) изјавили су да су били на седам година протерани из Египта (...) држали су се хришћанског реда; носили су са собом много злата и сребра, али су били сиромашно одевени; добијали су од својих из отаџбине новац за живот и нису трпели оскудицу; плаћали су своју храну и пиће а после седам година отпутовали су у свој завичај; али овдашње некорисне лоповске скитнице су се од тада подигле (...) чак и најсмернији међу њима је један лопов (...) и хране се само од крађе.“

¹¹ Johannes Stumpf, *Schweytzer Chronick* 1538, zit. nach der Ausgabe Zürich 1606, XIII. Buch, X. Capitel.

Штумпфов запис о Ромима се толико разликује од претходних, да се човек за тренутак пита – да ли он говори о истим људима? Јер сада су од „бесрамних лопова, незнабожачких разбојника, превараната и лажова“ одједном постали „поштени, искрени, имућни, добри хришћани“, док су лопови и преваранти само домаћи улични криминалци у сенци ромских дошљака? И ни речи о „издајницима и шпијунима“?

Наравно, и за ову хронику мора да важи исто оно што је важило и за претходно наведене („ехо пулса свог времена“, тј. „глас народа“), вредновање у оквиру дотичног временско-просторног контекста, итд.

Њихова апсолутна међусобна некомпатибилност, међутим, поново и широм отвара питање историјске истине, која би требало да се налази негде између ова два паушална екстрема, јер може да важи као дефинитивно искључено да се међу 300, 500, 1.000 или 14.000 особа налазе искључиво добри и поштени односно само лоши и непоштени људи.

То наиме противречи и основном здравом разуму.

Да ли дакле ова последња хроника (и још понека следствена) дозвољавају поређење са предањем о три слепа човека, који су покушали да само чулом додира појме и опишу магарца, те је за једног то био живлав реп, за другог масивни труп а за трећег дуге уши?

Другим речима, да ли су Роми упркос својим заједничким специфичностима временом све више представљали једну релативно хетерогену групацију, док су хроничари тематизовали само њене партикуларне делове и потом дотичне записе и оцене паушално примењивали на све („Грци су људи; Сократ је Грк; Сократ је дакле човек“ или „Аустријанац Хитлер и Немац Химлер су нацисти; Аустријанци и Немци су значајно нацисти“ односно „Мој сусед вара жену; остали мушкарци у згради су моји суседи; сходно томе остали мушкарци у згради варају своје жене“)?

Али и ако за тренутак оставимо по страни слабости уопштавања постулата формалне логике (које се пре могу разумети у односу на „глас народа“, него у случају представника интелектуалних, клерикалних и политичких елита), следеће есенцијално питање гласи – колики је индивидуални допринос појединих аутора у текстовима (редакција), које/чије интересе они у том тренутку заступају, у којој мери су и чиме све мотивисани? Закључно, колико њих је (не)свесно подлегло искушењу индивидуалног узурпирања власти над дефиницијама (стварности) и покушало да сопствену представу о њој етаблирају као једину праву, као „стварну стварност“?

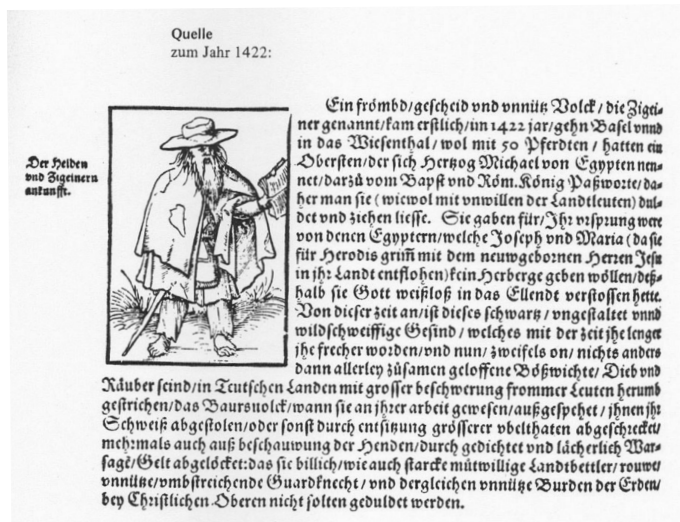
Задовољимо се на овом месту констатацијом да Штумпфово извештавање обогаћује историјске изворе једним новим квалитетом –

неминовна научна скепса у односу на све црно-беле слике прошлости добија на снази.

И следећи швајцарски хроничар из XVI века¹² заступа ову линију и ставља додатне појединости на располагање (код Гренемајера стр. 36–38):

„1418. је у ову земљу стигао један чудан народ, кога земља до тада није видела, много тамнопутих мушкараца, жена и деце (...) међу њима два херцога (војводе) и два витеза (...) дошли су из земље Цингри, из Малог Египта, одакле их је протерао турски султан и сада су морали да седам година проведу на путовању (...) било их је око 40.000 (...) имали су своје херцогове (војводе), грофове и остале племиће (...) владали су се по хришћанском праву, са крштењем новорођене дечице, погребима и свиме другим. Посеђовали су злато и сребро, али су били сиромашно одевени.“

Чуди дакле наводи хришћанске обреде, којих су се Роми држали; помиње не само њихове војводе и грофове, већ по први пут и „вitezове и остале племиће“; по први пут се уводи појам „земља Цингри“, коју он смешта у област Османског царства, што још једном потврђује да се тада о пореклу Рома само нагађало и шпекулисало; ни овде, као ни код Штумпфа не наилазимо на негативне елементе, напротив.

Теолог и математичар Кристијан Вурстисен¹³ из Базела је пак први аутор, који не нуди једну статичку слику Рома, већ покушава да прикаже динамику развоја ситуације (код Гренемајера стр. 38–40):

„Један страни и некорисни народ, кога називају Цигани,

дошао је првобитно 1422. до Базела и у Визентал. Имали су око 50 коња и водио их је један пуковник, који се звао херцог (војвода) Михаел од Египта (...) будући да су имали писма од папе и римског краља

¹² Aegidius Tschudi, *Chronicon Helveticum* (verfasst im 16. Jahrhundert), Basel, 1734–1736.

¹³ Christian Wurstisen (Wurstisius), *Bassler Chronick zum Jahr 1422*, Basel, 1580.

(цара), трпели су их и пуштали да даље путују, иако уз незадовољство локалног становништва (...) Наводили су да потичу од оних Египћана, који су ускратили гостопримство Јосифу, Марији и новорођеном Господу Исусу, ради чега их је Бог одбацио и казнио (...)

Од тада су црни, унакаженог изгледа и дивљи (...) временом су све више пропадали и сада су им се придружили свакојаки зли људи одавде, лопови и разбојници, те лутају немачким земљама на велику жалост смерних људи, сељака, који остају без плодова свог рада кроз крађу, отимачину и неозбиљна прорицања (...)

Вурстисенови наводи превазилазе дакле оквир хронике, они делују историографски, покушавају да представе један развојни процес, који би – узимајући у обзир казивања осталих записа – темпорарно могао да се схвати на следећи начин:

– У окциденталном делу Европе неочекивано се појављују – првобитно у довољној мери имућне – потпуно непознате избеглице одударајућег изгледа, непознатог порекла и језика, са сопственом социјалном структуром и (племићком?) хијерархијом, традицијом и менталитетом, са усмено традираном историјом и културом, које врло консеквентно негују номадски начин живота;

– то изазива подозрење, одбојност и отпор домаћег становништва, који временом расту и учвршћују се, не само услед принципијелне неповерљивости (свих људи) према страном и туђем, већ и јер је један део дошљака очигледно склон криминалним радњама;

– Ромима се при њиховим сталним путовањима придружују припадници најнижих социјалних слојева домаћег становништва, међу њима бескућници и разбојници, просјаци и лопови, чиме се негативни, криминални потенцијал даље шири и развија;

– временом долази до исцрпљивања сопствених средстава за живот свих избеглица и неминовно до даљег јачања дотичног потенцијала;

– то по принципу повратне спреге неминовно храни подозрење, одбојност и отпор домаћег становништва, негативни круг се затвара;

– антагонизам између насељеника и номада, између социјалних заједница са различитих простора и – условно речено – из различитих времена, који би и данас био тешко решив, добија своју сопствену динамику а то подразумева следеће:

– као што је већ било напоменуто, не може се у дотичном просторно-временском контексту заиста пребацити друштвеној већини старо-

седелаца, јер није препознала основну проблематику сукоба, наиме, да је драстична социјална неједнакост (економска и следствена политичка неравноправност) била изузетно битни фактор целокупне и несумњиво изузетно комплексне ситуације и истовремено

– не може се у дотичном просторно-временском контексту заиста пребацити друштвеној мањини Рома, јер није учинила више или чак све што је могуће, да би се некако интегрисала у постојећи друштвени поредак. Њихове шансе и у том случају би наиме биле слично неизгледне, као нпр. и шансе аустралијских староседелаца Аборицина (или северноамеричких индијанаца, итд.), када су их својевремено преплавили освајачи из тог истог, окциденталног дела Европе, долазећи са другог простора (и из другог времена).

Ове две ситуације се, условно речено, могу схватити као негатив и позитив исте фотографије.

И Аборицини су за европске освајаче били наиме „један страни и некорисни (у економском смислу речи) народ“, уз то „туђ, потпуно непознат и одударајућег изгледа („црни, унакаженог изгледа и дивљи“), непознатог порекла и језика, са сопственом социјалном структуром и хијерархијом, традицијом и менталитетом, са усмено традираном историјом и културом, који из било ког разлога негују номадски начин живота“.

Разлика (у смислу констелације негатив/позитив) се састоји у томе, да су Европљани дошли аустралијским староседеоцима у намери да их потчине (па и по цену уништења аутохтоног становништва, што се замало и догодило) и узму њихову земљу у посед, док су Роми имигрирали у окцидентални део Европе, који његови поседници нису намеравали да деле ни са ким. И Роми су дакле само могли да очекују сопствено потчињавање, па и по цену уништења свог становништва, што се у XX веку замало и догодило.

Ако овде направимо малу дигресију у речник књижевности, онда би се ова констелација могла на следећи начин фигуративно представити: окцидентално –европски медвед одлази свуда у потрагу за пленом, па и у Аустралију (обе Америке, Африку, итд.); Роми (независна, неприпитомљена мачка?), вероватно бежећи од некаквог тигра, упадају у једну пећину, која се међутим испоставља као медведово станиште. Мачка није у стању да заиста угрози домаћина, али он не трпи ни друге примерке своје врсте – осим ако су му потчињени и корисни – а камоли

нешто друговрсно. Није, наравно, у питању како би и на чију штету дошло до разрешења дотичне контроверзе, закони природе су неумољиви и не ретко сурови, али то је једноставно нормално. Наравно – само у животињском свету.

Мартин Краус је на крају XVI века оставио хронику,¹⁴ преузимајући делимично податке од својих претходника (на пр. Штумпф), али и са неколико врло интересантних, до сада непоменутих елемената (код Гренемајера стр. 40–43):

„Те исте 1418. године дошло је 14.000 Цигена у Швајцарску. Били су сиромашно обучени, али су плаћали за све што им је било дато. Рекли су да су били протерани из Египта и приморани на једно седмогодишње покајничко лутање. Они, који су следили хришћанској поуци, вратили су се после седме године својим кућама. Располагали су са много злата и новца. Много нечасних људи их је подражавало, много њих је оштећило Цигене преварама и крађом (стр. 345).

Првог новембра 1419. дошли су они просјаци-свештеници, које Германи зову 'Цигојнер', тамнопути и наказни, велики број мушкараца, жена и деце. Италијани их називају 'Цигани' а Французи 'Боеми'. Било је око 70 мушкараца, са двојцом предводника и пратило их је неколико грофова (стр. 346).

Његов грб је један у средини раздељени орао са круном на глави односно на шлему; из круне излазе јеленски рогови; то мора да је био један Цигојнер (потом аутор цитира Хедиа и Вурстисиуса, помиње ромског херцога/војводу Михаела од Египта, покајничко путовање и заштитничка писма/повеље папе и цара, као и бекство Јосифа, Марије и Исуса у Египат). Њима су се прикључили многи непоштени људи, придружили су им се и починили силне крађе, утаје и преваре, разна лажна прорицања читањем из длана а све то да би дошли до новца (стр. 384).

На дан апостола Филипа и Јакова 1453. умро је племенити гроф Петрус од Малог Штита; на том штиту је била једна рука а у шапи је држала турску сабљу и испод ње је у једном кругу стајала насликана звезда. Испод штита је лежао пас а изнад један шлем са затвореним визиром а на њему један петао са круном на глави; изнад круне три пера. Чудио сам се када сам то видео – зар то није био један 'Циген', о којима се претходно писало (стр. 402)?“

¹⁴ Martin Crusius (Kraus), *Annales Suevici*, Frankfurt am Main, 1595–1596, p. 345, 346, 384, 401, 426, 510.

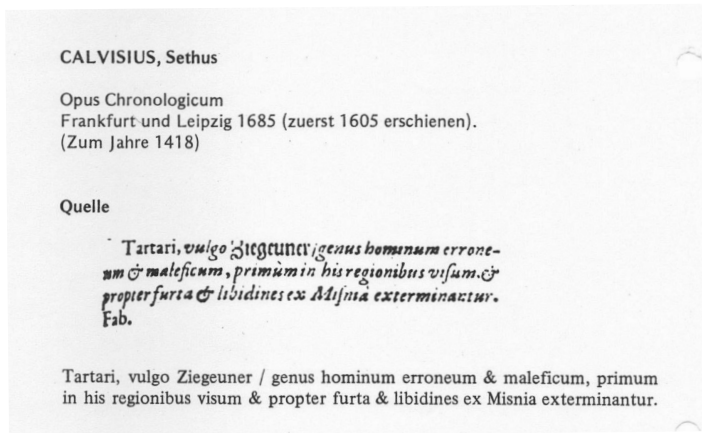
Ново у овом запису је, као прво, да се (и овде – поштени и имућни) Роми ни у једном тренутку не апострофирају паушално као лопови, преваранти и разбојници, не, то су сада *искључиво* домаћи „непоштени“ људи, који су „починили силне крађе, утаје и преваре, разна лажна прорицања читањем из длана“ и шта више „много њих је оштетило Цигене преварама и крађом“.

Као друго, експлицира се егзистенција ромских племића, која се на два места продубљује описом њихових грбова. У другом случају би смело да се ради о опису надгробног споменика (Гронемајер) једног ромског „племенитог грофа“, што говори о ретком примеру акцептанције од стране домаћих црквених и световних власти.

Та акцептанција се, наравно, овде односи само на једног високог носиоца ромске хијерархије, потврђује међутим његов признати хришћански статус и право на почивање у од цркве освећеној земљи. То је истовремено показатељ да је и међу ромским првацима могла да се сретне жеља и тежња за интеграцијом у постојећу социјалну већину.

Када следећи хроничар¹⁵ из немачких земаља почетком XVII века тематизује појаву Рома 1418. године, он опет нуди сасвим другачији приказ ситуације (код Гренемајера стр. 43–44):

„Татари, које обично називају Цигојнерима, једна скиталачка и безбожна људска сорта, била је по први пут виђена у овим областима и била је протерана из Мајзена, због крађа и злих страсти (либидо).“

¹⁵ Sethus Calvisius (Kallwitz), *Opus Chronologicum*, Frankfurt und Leipzig 1685 (zuerst 1605 erschienen). Zum Jahre 1418.

Роми, о чијем пореклу се ионако све време само шпекулише, код Калвица се сада проглашавају Татарима (дакле не уз ограђивање „народ их тако назива“, као код Кранца) и поново паушално означавају „безбожним скитницама“, карактеристичним по криминалу и неморалу.

Оно што би смело да важи као историјска чињеница, међутим, то је њихово протеривање из Мајзена, при чему се разлози за тај чин не дају закључно проверити и утврдити – у којој мери су томе допринеле „крађе и зле страсти“ погођених дошљака, односно коју улогу су одиграле латентна ксенофобија и већ учвршћене предрасуде у свести домаће социјалне заједнице.

CAMERARIUS, Philipp

Operae horarum subcisivarum sive meditationes historicae ...
Frankfurt 1602 ff

Quelle

C A P U T XVII.

De Cingaris, quos Germani Zigeuner vocant.

OTVM est in Germania & alibi genus hominum vagum, & inu-
tile, qui vulgo Zigeuner; apud Italos Cingari, ab Hispanis Gitan-
ni, à Gallis Aegyptii vocantur.

Quos aliena inuasi, proprijs habitare molestim
Esistit patriam non nisi nosse solam.

De quorum origine, & vnde veniant, diuersi diuersi sentiunt. Quidam enim putant eos originem ducere à Chuso, quem ferunt filium fuisse Cham, & oriundos esse ex Aegypto & Aethiopia, atq; adhuc vsq; progenitoris maledictione luere, per vniuersum Orbem vagantes. Alii, inter quos est Polydorus volunt eos esse Aethiios & Cilices. Volateranus credit illos ab Vixis ex Persia ortum suum habere. Sed aliter rem se habere experientia ostendit. Nihil enim aliud sunt, quam manipulus furum, vtilis ait, & colluicis oculorum & fraudulentorum hominum ex vatis nationibus, nō ita remotis, sed vicinis collecti, qui extra ciuitates in agris, in triuitiis, tentoria erigentes, latrocinii & furtis, deceptionib; & permutationibus, atq; ex chiro-mantia diuinatione, oblectant homines, iis fraudib; victū mendicis. Fabulas quoq; meras fingunt, sibi ex patria sedibus necessariam migrationē, nescio quibus de causis, iniunctam esse: si fecus fecerint, & non quotannis hordas luas, id est, multitudine hominū vtriusq; sexus exulati miserint; calamitatem & sterilitatem certam omnib; praesto esse. Pietius in hieroglyphicis scribit, nonnullos arbitari, hōc hominum genus ab aue Cinclo (cuius pictura veteres extremae pauperatis hominem significare voleverunt, vnde prout: b. um, telle Suida ortum: Pauperior leberde & cinclo) nomen accepisse. Ita enim inquit: Cum cinclus inopas adeo sit, neque certo vsquam lire vratur, nonnulli erroneos illos, qui nunc totum terrarum Orbem mendicabundi, cum Chirromanticis vxoribus & liberis paragrunt, nusquam domos certas habentes, quos vulgo Cingaros vocamus, Cinclos ab auit huius similitudine appellatos arbitrantur, &c. Vnde Erasmus ait, Rusticos mendicos & erroneos Cinclos vocare, adducit testimonium Aeliani, qui dicit hoc genus hominum Graecos *ἀσπίες* nominare, hoc est, expertes penatium. Ceterum, vt rectius cognoscamus, ciuites sint isti impoltores, audiamus Albertum Cranzium, cuius haec verba sunt: Quam agetetur à CHRISTO annus decimus septimus post mille quadringentos, primum apparere his nostris maritimijs locis ad mare Germanicum homines nigredine informes, exoccati sole, immundi velle, & vii rerum omnium foedi, furtis inprimis acres, praefertim femineae pie gentis. Nam viris ex furto feminarum victus est. Tartaros vulgus appellat. In Italia vocant *Cimani*. Ducem comites milites inter se honorant. Velle praefrantes, venaticos canes pro more nobilitatis alunt, sed vbi venentur, nisi furtim, non habent. Equos

In A. Inq;
De natura
animant.
lib. 12.
In Saxonia
lib. 11. cap. 2.

Код Калвицовог савременика Дилиха¹⁶ пак сусрећемо се по први пут експлицитно са тврдњом тј. пред оптужбом да су Роми „народ магије и чаробњаштва“, што их је са тачке гледишта доминантне римокатоличке (и њој следујуће протестантске) цркве морало да апсолутно дисквалификује у смислу потенцијалног акцептирања „за себе и по себи“ (код Гренемајера стр. 44):

„У то време је дошао лоповски, непристојни и чаробњачки, просјачки народ Цигојнера у земљу.“

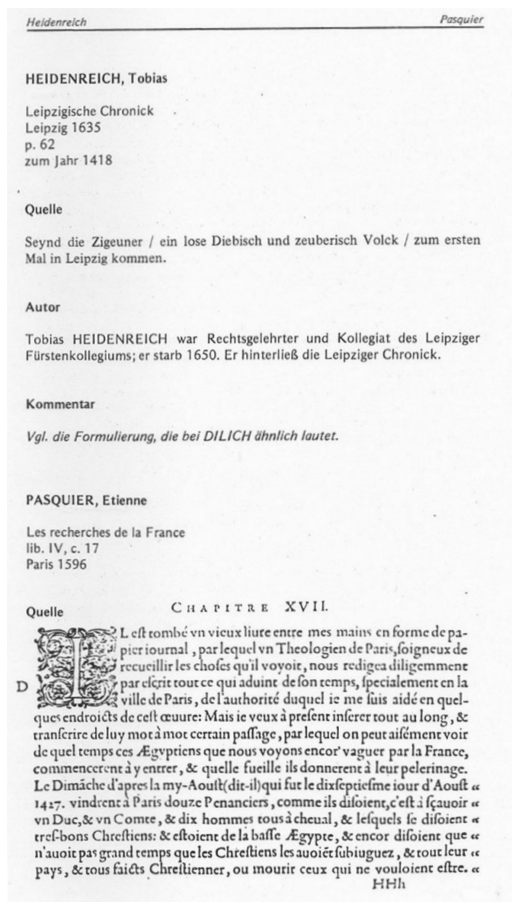
Тај тренд се налази и код правно образованог Филипа Камераријуса већ 1602. у делу *О Цинтарима, које Германи зову Цијојнери*¹⁷ (код Гренемајера стр. 58–65). Он пише:

¹⁶ Dillich (Wilhelm Schäffer), *Hessische Chronica*, Kassel 1605. Zum Jahr 1414.

¹⁷ Philipp Camerarius, *De Cingaris, quos Germani Zigeuner vocant, Operae horarum subcisivarum sive meditationes historicae...*, Frankfurt 1602 ff.

„У Немачкој и другде је познат један некорисан народ, чији припадници луњају свуда околу, обично их зову Цигојнери, у Италији Цингари, у Шпанији Хитани, у Француској Египћани. Немају и не желе стално место боравка и само они знају своје право име (...) Они нису ништа друго, већ само једна скупина лопова, лењиваца и превараната из различитих народа и то не из далеких земаља, већ из суседних, која краде, отима, вара и бави се прорицањем судбине (...) Тежак је грех против Десет заповести Божијих када неко допусти да му лутајући Цигојнери проричу судбину (...)“

И Немачки хроничар Хајденрајх¹⁸ учвршћује 1635. Дилихову и Камераријусову нову стигматизацију Рома и датира је исто тако већ на 1418. годину (код Гренемајера стр. 49):

¹⁸ Tobias Heidereich, *Leipzigische Chronick*, Leipzig 1635, p. 62, zum Jahr 1418.

„Дошли су Цигојнери, један лоповски и *чаробњачки* народ по први пут у Лајпциг.“

Код Дилиха се дакле не говори више о „лажном прорицању преварантских Рома и сујеверју домаћих људи“, као код Авентина или о „неозбиљном прорицању“, као код Вурстисена, већ се употребљава врло озбиљни адјектив „чаробњачки“ („*zauberisch*“), који означава умешне поклонице „црне магије“, значи јеретике и непријатеље цркве, антихришћане. И Камераријус апострофира тај фактор и изричито упозорава домаће становништво да већ пристајањем на прорицање судбине од стране Рома и они сами чине „тежак грех против Десет заповести Божијих“, што пак за собом повлачи неминовну црквену казну.

Тиме се ова заједница – уз изричиту одбојност домаћег становништва и одговарајуће, ригорозне мере репресије од стране световних власти – нашла и на мети најмоћније институције тог времена, римокатоличке цркве (а потом следствено и њене протестантске „ћерке“).

То би дакле могао бити одсудни елемент њихове стигматизације.

Овај нови и изузетно важан квалитет религиозно конотираног карактерисања Рома захтева нешто опширнији коментар. Напоменимо претходно још, да следећа два хроничара из швајцарских области, Гулер¹⁹ и Шпрехер²⁰ (код Гренемајера стр. 44–49) не преузимају ову ознаку, већ потенцирано заступају „теорију две групе“: првобитни Роми су имућни, поштени, хришћански ходочасници а преваранти и разбојници се само „издају за Цигане“ (Гулер), односно по повратку првобитних Рома у свој завичај „на њихово место је ступила шака лопова, превараната и разбојника“ (Шпрехер).

¹⁹ Johannes Guler von Weineck, *Raetia, d.i. ausführliche und wahrhafte Beschreibung dreyen löbl. Grawen Bünden und anderer retischer Völcker*, Zürich, 1616. Lib. X (zum Jahr 1418 und 1419) p. 156 f.

²⁰ Fortunatus Sprecher von Berneck, *Pallas Rhaetica*, Basel 1617 und Lugd. Batavorum 1623 (hier zitiert nach der Ausgabe Lugd. Batavorum 1633). Lib. III. p. 139 f.

1.1 Роми – јеретици, јер су „чаробњаци црне магије“?

Заинтересованоси Ваикана

Ромима, чија је различитост у изгледу, понашању, (номадском) начину живота већ била оптимална да изазове ксенофобичне ресентимане, није могло ништа горе да се деси у средњем веку и у окциденталном делу Европе од наметања стигме „чаробњаштва“.

Као и остале монотеистичке религије са Блиског истока, институционализовано хришћанство представља један искључиви поглед на стварност и у том систему вредности по природи ствари није било места за „како овако, тако и онако“, већ само за „или/или“.

Другим речима, црква је перцепирала и акцептирала (и максимално догматизовала у свом смислу) трансцендентност и њене могуће манифестације из само једног позитивног извора (своје схватање Бога), док је све друго припадало супротној, негативној страни, било јерес, опасност, мрак, непријатељ, јер је сотонин свет „црне магије и чаробњаштва“.

За подсећање, између 1258. и 1526. објављује се 47 папских едиката а њима следи (између 1270. и 1540) још 46 писмених расправа, диспутација и трактата католичке теологије о „питању вештица“ и „црне магије“, који утврђују и уграђују ову значајну последицу ватиканског поимања тј. сингуларне и ауторитативне *редефиниције стварности* у историју и традицију Западне и Средње Европе (Шмит 1982, п. 13).

При томе се не сме испустити из вида да су папе радикално инсистирале на сопственом врхунском и „непогрешивом“ ауторитету и ко год би то иоле поставио у питање, играо се дословце својом судбином.

Питање „јеретика“ Ватикан је начелно решавао на два начина, на директни и индиректни, свакако са свим прелазним и мешовитим формама. Погледајмо како је изгледао директни начин на једном класичном примеру, наиме на примеру „вештица“:

Већ папа Грегор IX поверава „Свету инквизицију“ 1231. год. Доминиканском реду и подвргава је директно папама. Иноћентије IV регулише и „легитимише“ једном својом булом 1252. (*Ad exstirpanda*) питање мучења ухапшених у циљу изнуђивања „признања“, Сикстус IV (градитељ Сикстинске капеле у Ватикану) постиже својом Инквизиционом булом 1478. да непосредно потом само у Шпанији 16.000 жртава бива усмрћено а папа Иноћентије VIII крунише ову активност скоро шест година касније својом „Вештичјом булом“ (Шмит 1982, п. 31).

Доминиканци Јакоб Спренгер и Хајнрих Инститорис састављају 1487. један обимни приручник за проналажење, хапшење, мучење и убијање „вештица“, и систематизују тиме у међувремену већ институционализовану праксу масовног убиства жена. Овај приручник је назван *Вештичју чекић (Malleus maleficarum)* и његов мото је био „Негирање постојања вештица је највећа јерес“ тј. „*Naereis est maxima opera maleficarum non credere*“ (Шмит 1982, п. 1). Од изузетног значаја је при овоме, свакако, да је већ редефиниција једне жене у „вештицу“ (= редефиниција *стварности*) била сасвим довољна да иста буде лишена слободе (и иметка), мучена и жива спаљена а да се, истовремено, као „највећа јерес“ означава сваки покушај да се *власт над дефиницијама Ватикана уопште постави у питање* („*негирање постојања вештица*“ је, дакле, још већи грех). То без сумње врло експлицитно указује на само прагматично и емпиријски образложено вредновање језичког фактора од стране тада самопрокламованих „власника“ дефиниција стварности, од стране Ватикана.

Ово је, дакле, једна класична и историјски утемељена констелација снага, и фактора утицаја при иницирању и спровођењу једног „пројекта“ историјских размера путем – иницијалне, пратеће и накнадне – узурпације власти над дефиницијама:

Ватикан вербално редефинише стварност, проглашава себе врхунским тј. *јединим* ауторитетом за сва духовна („непогрешивост папа“) а потом и за политичка („право владања светом“ и, тиме, право постављања и смењивања световних владара) питања, васпоставља и учвршћује ту нову „стварну стварност“ путем методе психагогије античких реторичара (в. доле).

Ватикан редефинише снагом свог самодефинисаног ауторитета циљну групу жена у „вештице“.

Ватикан редефинише потом и основну људску и хришћанску етику, и претвара је у њену очигледну супротност (анти-етичка примена дијалектике). Непосредна последица је „леgitимно“ и систематско хапшење, мучење и масовна убиства припадника ове циљне групе жртава.

Путем повратне спреге Ватикан овим масовним злочинима додатно и масивно утемељује свој ауторитет (и иметак, присвајањем поседа „вештица“), јер врло јасно и драстично показује људима у својој зони утицаја, шта се може и мора очекивати ако се „поседник власти над дефиницијама“ одлучи за неки нови „пројекат“: редефиниција једне нове циљне групе у смислу сада њене дехуманизације, којој следе конфискације свих добара, лишавања слободе, мучења и егзекуције.

Привремени резиме би био, дакле, да је овај од филозофије језика откривени механизам једне не-етичке (односно анти-етичке) узурпације власти над дефиницијама као узрок, погонска снага и средство практиковања политичке моћи односно као иницијална каписла и динамичка енергија социјалних процеса много старији од XX века и од, у конкретном случају, његових великих геноцида, у првој линији у Европи.

Утицај Ватикана

Ватиканска редефиниција принципа културне традиције се путем повратне спреге рефлектирала у свим осталим областима социјалног живота, захваљујући самододељеном легализму римокатоличке хијерархије, који је свакако био вишеструко потврђен од стране световних (римокатоличких) владара и тиме *potens volens* био акцептиран и од њихових поданика. Римске папе су тиме, још једном, активно креирале *стварности* и путем свог канонског права (по сопственом схватању – свеобухватног, што је столећима заиста фактички важило у њиховој зони утицаја) и истовремено су директно утицале и на развој световног права на истом простору, значи – у области доминације западног хришћанства.

Спрега између Ватикана и световних владара је, међутим, била још много дубља и комплекснија од њених сингуларних спољних манифестација и папе су у дугим временским периодима стајале изнад свих кнежева, краљева, па и царева у својој зони утицаја. Тиме се као прво мисли на еминентну улогу Ватикана при стварању оквирне културне традиције Средње и Западне Европе. Стварање те традиције се вршило грађењем сопственог духовног и политичког ауторитета путем узурпирања власти над дефиницијама – „непогрешивост папа“, „право папа да дефинишу добро и зло, истину и лаж, морал и етику“, „право папа да одређују и крунишу, односно и да смеђују световне владаре“, значи – „владање владарима“, итд.

Овде се, значи, сусрећемо са континуираном и консеквентном узурпацијом власти над дефиницијама, у служби јачања сопственог ауторитета, у служби јачања сопствене духовне и политичке моћи (*реч је дело*). Са растом те моћи искуствено опада регулаторни утицај етике и морала односно, и ове есенцијалне категорије социјалне егзистенције се редефинишу у смислу сопствених стремљења, циљева и интереса. „Владање владарима“ Ватикан је иначе извео из *Константинове даров-*

нице, једног списка, који је највероватније настао у VII или VIII веку и по коме је цар Константин, наводно, својевремено дао папама то право и учинио их господарима западног дела царства. У аутентичност овог документа се од самог почетка сумњало и у време ренесансе су Никола Кузански (Nikolaus von Kues) и Лоренцо Вала (Lorenzo Valla) дефинитивно утврдили, да је то био један фалсификат. То је, дакле, дало „образложење“ да папа Лав III (795–816) по први пут изврши једно царско крунисање (Карло Велики, 800. год.) а чак и по непорецивом утврђивању фалсификата, папа Александар VI је на основу тога узео себи у јуну 1493. право да од стране Кристифора Колумба откривени „Нови свет“ једноставно подели између Шпаније и Португалије. Подсетимо се и чињенице да је нпр. папа Грегор VII (1073–1085) могао себи у јануару 1077. да дозволи, да присили једног моћног немачког владара (Хајнрих IV) да скине своју раскошну одежду и босоног, и обучен у кострет данима и ноћима чека испред папиних врата, на киши и ветру, да коначно буде примљен и „одрешен од грехова“ (Ksenos, 1988, стр. 46).

На овој констелацији се заснивао други, индиректни начин решавања „питања јеретика“ од стране Ватикана, о коме ће касније бити више речи. Поменимо овде само да се тако водила борба против спољних, као што су ислам (крсташки походи) или хришћанско православље (4. крсташки поход 1204) или унутрашњих друговерних (Катари, Патареци, Хусити, протестанти, итд.) а да су ту борбу водили световни владари за рачун римокатоличке хијерархије. Вредно је, у овом контексту и у светлу ових чињеница, обратити пажњу и на ватиканску сопствену дефиницију односа између свог црквеног легализма и миленијумске репресије римокатоличких световних властодржаца, која је у првој линији следила самодефинисаним интересним императивима Ватикана а што ова студија препознаје као ватиканско „владање владарима“.

Ту дефиницију је обзнанио (у извесном смислу већ скоро етолошки) 447. године папа Лав I:

„Државна строгост је од користи црквеном милосрђу, које се само по себи додуше суздржава од сопственог крвавог кажњавања, али *прихваћа* строге законе хришћанских владара *као њомоћ*, чиме страх од смртне казне тера људе ка духовном оздрављењу.“ (Ksenos, 1988, стр. 41)

Закључне импликације

Задовољимо се на овом месту минималистичком констатацијом, да се и читаво и врло драстично световно законодавство, као и безобзирне репресивне мере против Рома (као и у случају Јевреја, мада са сасвим другачијим тежиштем образлагања), било као последица државне примене ових закона, било спонтано у оквиру раширене – толерисане и повремено чак форсиране – погромашке климе у народу, морају видети у овом светлу, јер ништа од тога не би било могуће у ватиканској сфери утицаја (област културне традиције окциденталног дела Европе) без отворене или прећутне сагласности његове хијерархије.

Увођењем изричитог и паушалног („народ“) „чаробњачког“, значи *јеретичког* адјектива у односу на ромску социјалну заједницу код Дилиха, као ехо пулса свог временско-просторног контекста, за њу се дефинитивно затвара негативни круг изопштавања, изоловања и утире пут даљем обезвређивању и дехуманизацији, који ће у нацистичко време кулминирати отвореним и антихуманим социјално-дарвинистичким расизмом – као нпр. „Пацови, стенице и буве су исто тако природне појаве, као што су то и Јевреји и Цигани. Читав живот је борба. Стога ми морамо да све ове штеточине постепено биолошки искоренимо...“ (*Zeitschrift des Deutschen Ärztebundes*, 1938. Dokumentations- und Kulturzentrum Deutscher Sinti und Roma, 2014), како је 1938. захтевао званични орган Немачког лекарског удружења – и геноцидом.

И то је, наиме, био ехо пулса *свог* временско-просторног контекста и иако далеко после времена хуманизма, ренесансе и просвећивања, не-превидиво и даље у континуитету културне традиције окциденталног дела Европе.

1.2 Две донекле одударајуће хронике из Француске (XVI век) и Италије (XVIII век)

Погледајмо још на примеру две хронике како се тада гледало наROME у француском и италијанском говорном подручју.

Етјен Паскиер²¹ је 1596. забележио следеће (код Гренемајера стр. 49–54):

„У то време почела је једна банда вагабунда да скита Француском; неки су их звали Египћанима а неки Циганима.

Поглавље XVII.

Мени је допала руку једна стара књига у новинској форми,²² у којој је један теолог из Париза савесно и усрдно бележио све што је видео и доживео у своје време, нарочито у Паризу. На неким местима овог дела послужио сам се његовим ауторитетом, али сада бих желео да цитирам неколико његових навода у пуној дужини, реч по реч, јер кроз то ће постати лако препознатљиво, од када су ти Египћани – који до дан-данас лутају по Француској – код нас у земљи и шта они износе као оправдање за своје ходочашће:

’У недељу (како он каже), 17. августа 1427. дошло је 12 покајника, како су се они сами називали, у Париз; један херцог, један гроф и десет мушкараца, сви на коњима, и тврдили су да су добри хришћани; и потицали су из Доњег Египта. И још су рекли да су их хришћани не тако давно покорили и читаву њихову земљу превели у хришћанство а оне који су то одбили, побили.

Даље су изјавили, да су их потом напали Сарацени и њихова нова (хришћанска) вера је почела да се колеба и да слаби. Бранили су се али слабо, недовољно и потом се предали непријатељу; тако су се одбили од Господа и опет постали Сарацени.

Када се за то чуло, напали су их немачки цар, пољски краљ и други хришћански владари, и убрзо их победили. Они су се надали да ће и после тога смети да остану у својој земљи, али цар и његови савезници су одлучили, да их не оставе тамо без сагласности папе и послали су

²¹ Etienne Pasquier, Les recherches de la France, lib. IV, c. 17, Paris, 1596.

²² Gronemajer је utvrdio да се radi о једном вредном примарном извору, „Journal d’ un Bourgeois de Paris“, који је izveštavao о svakodnevnom животу у Паризу 1405–1449. У овом оdeljku је реч о великом годиšnjem ваšару у Saint-Denis почетком јуна 1427. и појављивању Roma на njemu.

их Светом оцу у Рим. Тако су отпутовали тамо, велики и мали – ови последњи са великим напорима – и исповедили своје грехе.

Папа се консултовао са својим саветницима и наложио им као испаштање, да седам година морају да лутају по свету, и да ниједном не спавају у једном кревету. У односу на очекиване трошкове одредио је да сваки бискуп и сваки игуман има да им уручи једнократну суму од 10 ливри, искованих у Турсу. Потом им је предао повеље о овим одлукама и благословио их.

Тако су кренули на путовање.

Пре него што су стигли у Париз, били су већ пет година на путу. Њихов народ – стотину или стотину и двадесет мушкараца, жена и деце – стигао је касније, тек на дан Усековања главе Светог Јована. Власти су им забраниле да уђу у Париз, тако да су били смештени у капели Сен Дени. Када су били смештени у капели, нагрнуо је народ као никад до тада на мисе, односно да би њих видео – из Париза, из Сен Дени и читаве околине.

Њихова деца су се одликовала невероватним способностима. Највећи део њих, скоро сви су имали пробушене уши и носили у њима једну или две кружне сребрне минђуше; рекли су, да је то у њиховој земљи уобичајено.

Мушкарци су били врло тамне коже и са коврцавом косом.

Жене су биле нешто најодвратније и најтамније, што је икада било виђено. Све су имале ране на лицу (по Гронемајеру, највероватније татоваже, прим. аут.) а коса им је била црна као коњски реп. Носиле су одећу од грубог штофа, која је конопцима била причвршћена на рамену а испод тога су носиле само некакав стари мантил или некакву стару кошуљу, то је било све. Укратко, то су била најсиромашнија створења, која су од почетка света била виђена у Француској.

Упркос томе, међу њима је било вештица, које су гледањем у длан откривале прошлост и прорицале будућност.

Сејале су неслогу у многим браковима. Јер оне би рекле, твоја жена те је преварила; и што је било још горе, говориле су људима кроз уметност магије или још другачије, кроз непријатеља из пакла а у згодном тренутку празниле су кесе с новцем људи и трпале све у своје џепове, како су људи причали.

Али чињеница је да сам ја био тамо три или четири пута, да бих разговарао са њима, али никада нисам приметио губитак ниједног динара

или сребрњака а никада нисам видео ни да читају из длана. Али народ је то свуда причао.

Када је то сазнао бискуп Париза, који је тамо одлазио у пратњи једног доминиканског фратра, кога су звали Мали Јаков, заповедио је овом фратру да одржи једну придику, при којој је екскомуницирао из цркве све мушкарце и жене, који су то чинили и у то веровали, и заповедио им да морају да отпутују. Тако су они отишли даље, у Понтоаз, на дан наше Девице Марије, у септембру...’

Толико од овог аутора.

Из овог извода из извештаја можемо лако закључити, да су Парижани били толико згађени тим сојем људи, који све до нашег времена следе један другом, држећи се за руке и настављају своје путовање у сенци свог (по мом мишљењу само наводног) покајништва, али заиста на начин, о коме је горе наведени аутор известио (...)

Несумњиво, врло је чудно да се ови бедни путници баве просјачењем, ленствовањем и преварама, без икаквог изгледа на неко огњиште и место боравка; а још чудније је да они, по сазнањима наших магистрата, већ 100 или 120 или још више година скитају по нашој земљи Француској, без да им је та њихова спремност покајања икада ишта донела, осим једног неразумног реноема, који се угнездио у нашим главама.

Хајде да пођемо од тога да су оним првим годинама наложеног покајничког лутања следиле друге а овима потом следеће...

Па ипак је у наше време у Орлеану 3. септембра 1561. донет едикт против злоупотребе, који својим чланом бр. 103 налаже свим градоначелницима, сеншалима и њиховим поручницима, као и свим другим краљевским официрима, да у областима својих надлежности заповеде свим оним хохштаплерима, који позајмљују име Цигана или Египћана, њиховим женама и деци и свим осталим пратиоцима, да у року од два месеца напусте нашу краљевину и то под претњом кажњавања батинама или присилног рада на галијама.

Осим тога, не бих желео да пропустим да поменем, да Рафаел Волатеранус у 12. поглављу свог дела *Географија* каже да ова сорта људи потиче из народа Уксиера, који је насељен у Персији. За ову поставку, он се осећа овлашћеним на основу Силаксовог ауторитета, који је писао историју византијских царева и тврдио да је цар Михајло Труле од њих сазнао да ће царска круна доћи у његове руке. То је једна по Мезији раширена секта, која свакоме најављује добру или лошу судбину.“

PASQUIER, Etienne

Les recherches de la France
lib. IV, c. 17
Paris 1596

C H A P I T R E XVII.

Quelle

DL est tombé vn vieux liure entre mes mains en forme de pa-
pier journal, par lequel vn Theologien de Paris, soigneux de
recueillir les choses qu'il voyoit, nous redigea diligemment
par escrit tout ce qui aduint de son temps, spécialement en la
ville de Paris, de l'autorité duquel ie me suis aidé en quel-
ques endroicts de cest ceuvre: Mais ie veux à présent insérer tout au long, &
transcrire de luy mot à mot certain passage, par lequel on peut aisément voir
de quel temps ces *Ægyptiens* que nous voyons encor vaguer par la France,
commencerent à y entrer, & quelle fucille ils donnerent à leur pelerinage.
Le Dimâche d'apres la my-Aoult (dir-il) qui fut le dixseptiesme iour d'Aoult «
1427. vindrent à Paris douze Penanciers, comme ils disoient, c'est à sçauoir «
vn Duc, & vn Comte, & dix hommes tous à cheual, & lesquels se disoient «
tres-bons Chrestiens: & estoient de la basse *Ægypte*, & encor disoient que «
n'auoit pas grand temps que les Chrestiens les auoier subiuiguez, & tout leur «
pays, & tous faicts Chrestienner, ou mourir ceux qui ne vouloient estre. «
HHh

DES RECHERCHES DE LA FRANCE,

„ Ceux qui furent baptizez, furent Seigneurs du pays, comme deuant, & pro- E
 „ mirent d'estre bons, & loyaux, & garder foy à Iesus Christ iusques à la mort:
 „ & auoient Roy, & Royne en leurs pays, qui demouroiét en leurs seigneuries.
 „ Item vray est, comme ils disoient, qu'apres aucun temps qu'ils orent pris la
 „ foy Chrestienne, les Sarraïns les vindrent assaillir. Quand ils se veirent com-
 „ me pou fermes en nostre foy, à trespou d'achoisson sans endurer guerres la
 „ guerre, & sans faire le deuoir de leur pays deffendre que trespou, se rendirent
 „ à leurs ennemis, & deuidrent Sarraïns, comme deuant, & renoncèrent à Ie-
 „ sus Christ. Item il aduint apres que les Chrestiens, commel'Empereur d'Alle-
 „ maigne, le Roy de Poulaine, & autres sieurs, quand ils sçorent qu'ils orent
 „ ainsi faulsemment laissé nostre foy, & qu'ils estoient deuenus si tost Sarraïns,
 „ & Idolatres, leur coururent sus, & les vainquirent tantost comme cils qui cui- F
 „ doiét qu'on les laissast en leur pays, comme à l'autrefois pour deuenir Chre-
 „ stiens: Mais l'Empereur, & les autres Seigneurs par grande deliberation de
 „ conseil dirent que iamais ne tenroient terre en leur pays, si le Pape ne le con-
 „ sentoit, & qu'il conuenoit que là allassent au saint Pere à Rome: & là allerét
 „ tous petits & grands à moult grand peine pour les enfans. Quand là furent,
 „ ils confessèrent en general leurs pechez. Quand le Pape ot ouye leur confes-
 „ sion, par grande deliberation de conseil leur ordonna en penitence d'aller
 „ sept ans enluiuant parmy le monde, sans coucher en lit, & pour auoir aucun
 „ confort pour leur despenſe, ordonna, comme on disoit, que tout Eueſque, &
 „ Abbé portant crosse, leur donneroit pour vne fois dix liures tournois, & leur
 „ bailla lettres faïsans mention de ce aux Prelats de l'Eglise, & leur donna sa be- G
 „ nisson, puis se departirent, & furent auant cinq ans par le monde qu'ils vinf-
 „ sent à Paris. Et vindrent le dix-septiesme iour d'Aoult l'an 1427. les doze de-
 „ uant dits, & le iour saint Iean Decolace vint le commun. Lequel on ne laïf-
 „ ſa point entrer dans Paris, mais par iustice furent logez à la Chapelle Saint
 „ Denys, & n'estoient point plus en tout d'hommes, de femmes, & d'enfans, de
 „ cent, ou six vingts, ou enuiron. Et quâd ils se partirent de leurs pays, ils estoïét
 „ mille, ou douze cens: Mais le remenant estoit mort en la voye, & leur Roy, &
 „ leur Royne, & ceux qui estoient en vie, auoient encor esperance d'auoir des
 „ biens mondains: car le saint Pere leur auoit promis qu'il leur donneroit païs
 „ pour habiter bon & fertile, mais qu'ils de bon cœur acheuassent leur penitē-
 „ ce. Item quand ils furent à la Chapelle, on ne veit oncques plus grande allee
 „ de gens à la benïsson du lendit, que là alloit de Paris, de saint Denys, & d'en- H
 „ tour Paris pour les voir. Et vray est que le plus, & presque tous auoiét les au-
 „ reilles percees, & en chacune aureille vn anel d'argent, ou deux en chacune:
 „ & disoient que c'estoit gentillesse en leur pays. Item les hommes estoïét tref-
 „ noirs, les cheueux crespez, les plus laides femmes que l'on peut voir, & les
 „ plus noires, toutes auoient le visage deplayé, cheueux noirs comme la queuē
 „ d'vn cheual. pour toutes robbes, vne vicille flossoye tref-grosse, d'vn lien de
 „ drap, ou de corde liee sur l'espaule, & dessus vn pauure roquet, ou chemise,
 „ pour tous parements: Bref c'estoient les plus pauvres creatures que l'on veit
 „ oncques venir en France, d'age d'homme, & neantmoins leur pauureté, en
 „ la compaignie (auoit forcieres qui regardoient és mains des gens, & disoient
 ce

A ce qu'adueni leur estoit, ou à aduenir, & mirent contens en plusieurs maria-
ges. Car elles disoient, Ta femme t'a fait coup: Et qui pis estoit, en parlant
aux creatures par art Magique, ou autrement par l'ennemy d'enfer, ou par
entrejeût d'habileté faisoient vider les bources aux gens, & les mettoient en
leurs bources, comme on disoit. Et vrayment i'y feuz trois ou quatre fois
pour parler à eux, mais oncques ne m'apperçeu d'vn denier de perte, ne ne les
vey regarder en main. Mais ainsi le disoit le peuple par tout. Tât que la nou-
uelle en vint à l'Euesque de Paris, lequel y alla, & mena avec luy vn frere Pres-
cheur nommé le petit Iacobi, lequel par le commandement de l'Euesque
feir là vne belle predication en excommuniant tous ceux, & celles qui ce fai-
soient, & qui auoient creu, & montré leurs mains, & conuint qu'ils s'en allas-
sent, & se partirent le iour de nostre Dame en Septembre, & s'en allerent vers
Pontoise. A tant l'auteur.

Duquel passage nous pouuons aisément tirer qu'aparauant ce voyage
les Parisiens n'auoient esté repeuz de telle maniere de gens, lesquels iusques à
nous ont continué successiuement, & de main en main leurs voyages, souz
vmbre de leur penitence à mon iugement fabuleuse, mais toute fois telle que
de la mesme façon que cest auteur en fait recit: Aussi de nostre temps Mō-
ster en sa Cosmographie en a fait vne mention non beaucoup eslongnee de
ceste-cy: Et est vne chose estrange que ces misérables voyageurs sans assu-
rance de feu & lieu font vne perpetuelle profession de mendicité, de larcin,
& d'oisiueté, & encor plus estrange qu'au veu & sceu de noz Magistrats ils
Cont rodé en ceste France par l'espace de cent, ou six vingts ans & plus, sans
auoir autre adueu de leur penitence sinon celuy que par vne sorte renomée,
ils auoient imprimé depuis ce temps-là dans noz testes. Disans que les sept
ans de penitence qui furent ordonnez aux premiers alloient de succession en
succession: Toutes fois de nostre temps par l'Edict des Estats tenuz à Orleas,
& publié le 3. Septembre, 1561. il fut pourueu à cest abus: Pour autant que par
l'article cent troisieme de cest Edict il fut enjoint à tous Baillis, Seneschaux,
ou leurs Lieutenans, & autres Officiers du Roy, chacun en son destroit, faire
commandement à tous tels imposteurs qui empruntoient le nom de Bohemi-
ens, ou Egyptiens, leurs femmes, enfans, & autres de leur suite de vider
dedans deux mois de ce Royaume à peine des Galeres, & de punition corpo-
D relle: Au reste ie ne veux obmettre que Raphaël Volaterran au douzieme de
sa Geographie dit que ceste sorte de gens estoit extraite des Vieux peuples
asis, & situez dans la Perse, induit à ce croire de l'autorité de Syllax qui
a escrit l'histoire des Empereurs de Constantinople, lequel recite que Michel
Traule Empereur auoit appris d'eux que la couronne de l'Empire deuoit
tomber entre les mains. Qui estoit vne secte, laquelle esparfe par la Mesie,
disoit à chacun sa bonne, ou mauuaise aduantage. *Quos aliena inuuant, proprijs
habitare molestum.*

*Dont vient qu'anciennement en la France representation n'auoit lieu tant en ligne
directe, que collaterale, & aussi sommaire discours sur la communauté
qui est entre le mary, & la femme*

Овај извештај је опширнији, свестранији и детаљнији од свих осталих до сада, и односи се на прво појављивање Рома у Паризу 1427, а потом на ауторово време (1596), око 170 година касније. И – он у свом првом делу не само хронолошки претходи немачким записима, већ је првобитни хроничар (1427) могао да се позове на „три или четири лична сусрета и разговора с Ромима“. Не ради се дакле само о преношењу „гласа народа“, већ и о сведочењу једног очевица.

Која додатна сазнања се овде нуде (како о Ромима, тако и о дотичном временско-просторном контексту)?

– Поставка о „египатском пореклу“ Рома се обогаћује новим детаљима и тиме се истовремено по први пут

– нуди објашњење ране везе између Рома и краља/цара Сигмунда;

– степен веродостојности се потенцира изостављањем нелогичне тврдње, да је „турски султан прогнао Роме из Египта“ (Чуди), јер је турски султан Селим И тек 1516-1517. освојио Сирију, Палестину и Египат;

– доприноси се образлагању „културног шока“ већ ради неуобичајеног изгледа придошлица (врло таман тен, тетовирана лица, коврцава коса, „црна као коњски реп“, сребрне минђуше у ушима, друга врста одевања, итд.);

– паушална криминална природа Рома се поставља у питање („Али чињеница је да сам ја био тамо три или четири пута, да бих разговарао са њима, али никада нисам приметио губитак ниједног динара или сребњака...“);

– негативна црквено-теолошка конотација се експлицира („међу њима је било вештица“), али аутор се упркос томе ограђује од те тврдње („...никада нисам видео ни да читају из длана. Али народ је то свуда причао.“);

– заступа се врло рано „теорија две групе“ („... едикт против *злойоиребе*, који својим чланом бр. 103 налаже свим градоначелницима, сенешалима и њиховим поручницима, као и свим другим краљевским официрима, да у областима својих надлежности заповеде свим оним *хохийаилерима*, који *йозајмљују име Цијана или Еийћана*...“, подвукао аут.) и закључно

– овде се по први пут износи врло значајна тврдња, да је више пута наведено покајничко ходочашће Рома било последица једне директне папске одлуке; исти папа би требало да их је благословио и да је шта више обезбедио једну врсту минималистичког, иницијалног суфинан-

сирања дотичног путовања, као и да им је уручио одговарајуће повеље (помињу се успут и у хроникама Крауса и Вурстисена). То би иначе могло да донекле допринесе и објашњењу исказа у каснијим немачким хроникама „посеђовали су сребро и злато и плаћали су за све што им је било дато“ (Краус), односно „добијали су од својих из отаџбине новац за живот“ (Штумпф). Данас, наине, није тешко констатовати да Роми тешко да су добијали било какву помоћ из своје индијске прапостојбине.

Шта би могло да говори против, односно у прилог ове последње поставке?

Тај сусрет са папом би требало да се десио пет година пре доласка Рома у Париз, дакле 1422. и то је значи могао бити само папа Мартин V (1417–1431), који је 1417. – врло неочекивано – био изабран на концилу у немачком граду Констанцу на Боденском језеру за поглавара римокатоличке цркве, пошто су пре тога била смењена сва тројица папа, који су у беспоштедној међусобној конкуренцији истовремено резидирали Јоханес XXIII у Пизи, Грегор XII у Риму и Бенедикт XIII у Авињону (Штуд 2013, стр. 126–131):

„На концилу у Констанцу успело је римокатоличкој цркви, уз одлучујућу помоћ краља Сигисмунда, да донекле превазиђе своју дубоку кризу. За папу је постављен кардинал Колона, као Мартин V. Јохан Хус је при томе 1415, као јеретик био спаљен на ломачи, иако му је претходно била обећана слобода ако се појави на концилу.“ (Гронемајер & Ракулман 1988, стр. 42).

Колико је заправо вероватно да је дотични папа заиста дао своје заштитничке повеље једној егзотичној заједници „чаробњака и вештица“, дакле јеретика? Тај исти концил је, још једном, позвао чешког црквеног реформатора Јана Хуса да говори на заседању и обећао му апсолутну сигурност, потом га одмах бацио у тамницу, осудио као јеретика на смрт и на лицу места живог спалио на ломачи.

Роме је Мартину V међутим, по овој француској хроници, послао немачки цар а то је био већ више пута помињани Сигмунд или Сигисмунд (Кун 1811, стр. 135), који је Ромима *йосле ѿоѿа* (23. априла 1423) уручио сопствену заштитничку повељу и изузео их из правосудног система својих земаља. Исти Сигмунд је и сазвао концил у Констанцу а тиме без икакве сумње задужио Мартина V, једног ванбрачног потомка старе и познате римске племићке куће Де Колона, који захваљујући том

незахвалном статусу заправо није могао да очекује устоличење на врху римокатоличке хијерархије и који је тек после овог избора морао да буде посвећен, прво као свештено лице а потом и као бискуп, да би могао да прими папску круну тиару. Овај први ренесансни папа је иначе толико био склон непотизму, да је његова фамилија убрзо после избора поседовала скоро читав Лацијум и рапидно умножила своје богатство. (Штуд 2013) Осим тога, Сигмунд је потом изашао у сусрет његовим захтевима и водио све до 1435. неколико уништавајућих крсташких похода против хусита.

Историја римских папа говори о врло много поглавара римокатоличке цркве, који су превасходно били прагматичари политичко-економске моћи и без оклевања, према актуелној потреби, (ре)дефинисали црквене принципе у складу с тим. Већ сутрадан, наиме, тај исти папа је могао да почне да шаље Роме на ломаче, јер без обзира на било какве промене курса, „римокатоличка црква никада није ни у чему погрешила, нити ће икада направити неку грешку и сваки папа поседује једну принципијелну светост“ (папа Грегор VII у својој *Папској декретацији*, *Dictatus Papae*, у XI веку).

Није дакле искључено, да је Мартин V заиста учинио ову једнократну услугу свом моћном савезнику и заштитнику Сигмунду и подарио Ромима дотичне – и у то време *sui generis* заштитничке – повеље.

Зашто се пак краљ и потоњи цар Сигмунд у толикој мери zaloжио за Роме, о томе се само може шпекулисати. Можда је на ту његову одлуку имала утицаја она легенда, која се помиње у завршном делу горње хронике, а коју је Рафаел Волатеранус 1511. године тематизовао, наиме „да ова сорта људи потиче из народа Уксиера, који је насељен у Персији. За ову поставку, он се осећа овлашћеним на основу Силаксовог ауторитета, који је писао историју византијских царева и тврдио, да је цар Михајло Труле од њих сазнао да ће царска круна доћи у његове руке. То је једна у Мезији раширена секта, која свакоме најављује добру или лошу судбину“? Да ли је (шпекулативно!) краљ Сигмунд можда чуо од Рома да ће се његов животни циљ ипак остварити, што се и десило, иако тек у његовој шездесетпетој години живота (1433), четири године пред смрт, да ће тада и „царска круна доћи у његове руке“?

Једна италијанска хроника из прве половине XVIII века²³ тематизује појављивање Рома у Болоњи 1422. године, дакле пет година пре њиховог доласка у Париз:

²³ Ludwig Anton Muratorim, *Rerum Italicarum Scriptores*, 6. XVIII p. 611, Milano, 1730 (das Gesamtwerk erschien in Mailand seit 1723).

„На дан 18. јула 1422. дошао је један херцог из Египта у Болоњу, по имену Андреас, са женама децом и мушкарцима, из своје земље; било их је око 100 особа. Тај херцог је био отпао од хришћанске вере и краљ Мађара је узео његову земљу и њега. Тај херцог је рекао дотичном краљу, да жели да се врати хришћанству и тако се дао крстити са својим људима, са око 4.000 особа. Они, који нису хтели да се крсте, били су побијени. Пошто га је мађарски краљ примио и поново крстио, хтео је да херцог седам година путује по свету а да осим тога мора да оде папи у Рим а да потом сме да се врати у своју земљу.

Када су стигли у Болоњу, већ су били пет година на путовању кроз свет и више од половине њих је било умрло. Имали су са собом једно заштитничко писмо краља Мађарске, који је био цар, и то писмо им је дозвољавало да за време тих седам година свуда пљачкају, где год дођу, а да нико не сме да им суди.

Када су стигли у Болоњу, сместили су се испред и иза Галске капије и спавали су испод сводова а херцог је одсео у једном краљевском свратишту. У Болоњи су остали 15 дана. У то време је ишло много народа да их види а због херцогове жене, која је умела да прориче; могла је да каже шта ће ко доживети у животу, каква му је тренутна ситуација и колико деце има, да ли му је жена добра или лоша и друге ствари. У много случајева говорила је истину. И кад год би нека жена тамо ишла, која је желела да сазна своју судбину, враћала би се скоро увек без новчаника или одеће, који су били украдени.“

Основне карактеристике италијанског записа гласе (код Гренемајера стр. 54–56):

– Као и у француској хроници апострофира се постојање племићке хијерархије у Рома.

– Мађарски краљ и потоњи немачки цар Сигмунд би требало да је поново превео Роме у хришћанство и потом их послао папи у Рим.

– Његова заштитничка повеља се односила и на дозволу Ромима „да за време тих седам година (искупљеничког ходочашћа) свуда пљачкају, где год дођу, а да нико не сме да им суди“.

– Роми („херцогова жена“) су се отворено бавили прорицањем судбине и – крађом. Иако би требало да су тек после боравка код папе у Риму кренули на то своје, очигледно врло необично тј. у европској историји буквално јединствено ходочашће.

Ни ова хроника дакле не решава горе ословљени парадокс приказа једне групе, која се „бави врачањем и крађом“ и упркос томе стоји под највишом државном заштитом, те њени припадници смеју да „свуда пљачкају, где год дођу, а да нико не сме да им суди“.

Обе ове не-немачке хронике нуде, међутим, као прво

а) корисне индикације у односу на настајање првобитног и врло специфичног статуса Рома у Европи, које указују на могућу лигатуру ка постојећим научно-историјским сазнањима и као друго

б) оне указују на касније интерполације немачких хроничара, као и на континуирани пораст одбојности, паушалних предрасуда и дехуманизације Рома, за шта обе стране носе свој део (као и увек асиметричне) одговорности.

1.3 Закључци и резултати разматрања података у западноевропским хроникама XV–XVIII века

Европски део историје Рома (закључно са Холокаустом, као страшним врхунцем историјског развоја од преко 600 година), како је већ Гронемајер с правом констатовао, представља „слепу мрљу“ хуманизма (Гронемајер 1987, стр. 157) а њихова општа историја у нешто мањој мери „слепу мрљу“ историографије.

Наведене хронике о Ромима у оквиру западне историографије (и још један одређени и несумњиво премали број дотичних историјских извора, који стоји на располагању), јасно имплицирају неопходност примене научноисторијске и језичко-филозофске егзегезе и херменеутике,²⁴

²⁴ Примена егзегезе, по дефиницији покушај објективног (уколико је тако нешто уопште могуће, дакле пре, тј. прецизније што објективније, али увек и неизбежно интерпретативног) представљања једног текста а у циљу олакшавања читалачког приступа истом, као и херменеутике, по дефиницији појашњавање предуслова и циљева егзегезе, имају за циљ пружање што прегледније слике ословљеног збивања, која се нуди на дискусију. Егзегеза и херменеутика имају, дакле, међусобни однос као језик и његова граматика. За заинтересоване, може се нпр. препоручити: Jörg Schreier, *Hermeneutik – Wahrheit und Verstehen. Darstellung und Texte*, Akademie-Verlag Berlin, 1988. Језичко-филозофска егзегеза, о којој је овде реч, значи стоји у функционалној служби историјске науке (у првој линији – феномен геноцида, али и шире) и истражује превасходно карактер употребног језика носилаца (и потчињених) практикујуће политичке моћи. Тиме се она најпре може (условно) асоцирати са запажањима и поставкама, које су нпр. изнели Мишел Фуко (*Дискурс-Теорија*) или Јирген Хабермас (*Теорија комуникацијивној делања*). Заинтересованима за ову специфичну и врло комплексну проблематику стоји врло богата научна литература на располагању (за препоручити су

да бисмо барем покушали да разлучимо корисне историјске податке од индивидуално и социјално условљених интерпретација хроничара у њиховом временско-просторном контексту. То свакако не може да надокнади евидентни мањак примарних извора, али може да резултира давањем нових импулса у смислу даљег истраживања.

Подаци у овде разматраним средњовековним хроникама садрже вредне податке, али и бројне нелогичности и контрадикторности, које отежавају трагање за историјском истином. На њих је већ било указано у пратећим коментарима.

Оно што је несумњиво, међутим, то је да оне од самог почетка бележења врве од предрасуда и стереотипа, од расистичких дифамирања и ксенофобије. И у том погледу има изузетака, на шта је исто тако указано, али дехуманизација, дискриминација и стигматизација Рома бележи један диахрони континуитет, који се само може мерити са третманом Јевреја у Западној Европи тј. заправо у свим оним областима у зони утицаја римокатоличке а потом и из ње произашлих протестантских цркви.

То је конституитивни елемент, константа и продукт културне традиције Западне Европе.

Ни у једном тренутку није забележен било какав покушај социјалне већине да се разуме друговрсност дошљака из Индије, њихов другачији идентитет и хабитус, њихово *право* да остану укоренењени у сопственој култури и традицији, у сопственом идентитету.

Отежавајуће је било и јер исто тако никада није била препозната права проблематика, наиме да је тзв. ромско питање било један пре свега социјални проблем, да човек без земље, без знања каквог од тражених заната, без понуда запошљавања и без икаквог почетног капитала једноставно не може да преживи на уобичајени начин.

Наравно да се крађе, преваре и отимачине никада не могу толерисати, али то је био фактички једини начин преживљавања и за домаће људе са дна социјалне хијерархијске лествице, који су се налазили у сличној, понекад и у истој ситуацији.

„Понекад у истој“, јер и они јесу били изопштени, презрени и ниподаштавани, али никада расистички онечовечавани и стигматизовани,

иницијално нпр.: Friedrich Kambartel und Pirmin Stekeler-Weithofer: *Sprachphilosophie. Probleme und Methoden*, Stuttgart, 2005. или Michael Devitt and Kim Sterelny: *Language and Reality*, Second Edition, Oxford: Blackwell, 1999).

као нељуди тј. као чудна, безнадежно дивља, непоправљива и само донекле антропоморфна бића.

Није, дакле, чудо, да су Роми представљали једну врсту магнета за тај друштвени слој, јер без обзира на свој незавидни положај, они су увек гајили своје међусобне социјалне односе, поштовали фамилијарне везе и понашали се солидарно.

Сурово третирање правих и претпостављених преступника је било уобичајено у то време, када је један домаћи криминалац био ухваћен на делу или истражен, исти је морао да рачуна са тешким кажњавањем, не ретко и са смрћу.

Али у случају Рома – и ту смо опет код форсиране и масовне дехуманизације, дискриминације и стигматизације – стварност је изгледала сасвим другачије. Само њима се паушално забрањивало да ступе ногом у одређене области под претњом моменталне егзекуције, само су они били ловљени као свака дивљач, само су они били сматрани колективним таоцима социјалне већине и ако би, када би један њихов припадник извршио нешто противправно, читав колектив је морао да рачуна са консеквенцама. Стиче се утисак да је већ сама њихова појава, њихова егзистенција била грех и тешко кривично дело.

Већ ради ових сазнања, средњовековне хронике из Западне Европе представљају драгоценост свог времена и путоказ за разумевање даље историје Рома у модерном времену а на истим просторима.

Оне врло упечатљиво илуструју оправданост констатације Волфганга Випермана (Wolfgang Wippermann): „Не постоји ниједан други народ о коме Немци тако мало знају и, истовремено тако много негативног (мисле да) знају, као што су то Синти и Роми, који већ 600 година живе са нама.“ (Виперман 1997, стр. 195).

Тај новији део историје је есенцијално окарактерисан масивном дехуманизацијом њихове циљне групе од стране социјалне већине и тај процес се – за разлику од односа према Јеврејима – шта више ни са Холокаустом није окончао. Предрасуде и изопштавања, прогањања се настављају и до данашњег дана.

Како јеврејски филозоф Ернст Тугендат (Ernst Tugendhat) каже:

„За Јевреје је ноћна мора завршетком Холокауста прошла, за Цигане не!“ (в. доле).

1.4 Дехуманизација Рома XVIII–XX века

Дехуманизација ове етнице, као есенцијална карактеристика њихове историје у Европи, била је значи спровођена стотинама година пре Холокауста и поседовала је своје специфичности. Док Јевреји „нису људи, то су животиње“, дотле су Синти и Роми или „дивљач за лов“ или пак „коболди“, дакле „демони болештина“ тј. (кућни) духови:

„Цигани нису више важили као људска бића и били су без даљњег убијани (...) Почетком XVIII века је после великог лова једног кнеза са Рајне при писменом састављању биланса, поред остале успешно уловљене и усмрћене дивљачи, као део ловачког плена била наведена и једна Циганка, убијена заједно са својим одојчетом (...) Општински протокол града Хехингена садржи једну кнежевску уредбу, која прописује да свако ко ловачком обермајстору, шефу Уреда за лов, лиферује једног мртвог или живог коболда, добија посебну новчану премију...“ (фон Хајстер 1842, факсимил овог примарног историјског извора у анексу).

На овом нехуманом ставу се ни почетком XX века у принципу ништа није променило:

На 29. седници немачког Рајхстага, 18. 3. 1912. узима реч члан парламента из града Констанца, по имену Диез: „Ми смо већ често постављали захтеве, да се цигански проблем коначно реши и склони са дневног реда. То је ноћна мора, која нас већ дуго прати. Не кажем, да би требало да следимо едикту краља Фридриха Вилхелма I, који је својевремено наредио да се сваки пунолетни Циганин одмах обеси о најближе дрво, али...“ (факсимил овог примарног историјског извора у анексу).

Одмах по објављивању овог говора, маса немачких сељака је монтирала већ традиционалне „Корпе за лов на Цигане“ на предњи део својих аутомобила и кренула у исто тако већ одавно традиционални „лов“ (Шпаих 1981, стр. 27).

Од XIX века преузима Баварска водећу улогу при прогањању Синти и Рома. Баварска полиција утемељује 1899. једну специјалну „Обавештајну службу у односу на Цигане“ и ствара 1905. једну врсту ране банке података, сакупљене у једну *Књију Цигана*. Баварска доноси 16. 7. 1926. и један Закон о борби против Цигана и беспосличара (Шпаих 1981, стр. 27).

Није, дакле, никакво чудо да се у немачком језику упоредо налазе изрази „антисемитизам“ и „антициганизам“, као ознаке једног ксенофобичног расизма, који је потом нашао своју финалну одушку у одгова-

рајућим геноцидима над Јеврејима и Ромима. Дехуманизација Рома у Немачкој може се, значи, пратити од краја XV века, непуних сто година од њиховог доласка у Средњу и Западну Европу.

Та дехуманизација је у цивилизационој средини, чија је културна традиција у то време већ око хиљаду година била есенцијално иницирана и развијана од стране Ватикана, неминовно носила и ознаку његове католичко-клерикалне компоненте, исто тако већ од краја XV века.

Дотична компонента је у односу на Јевреје, још једном, сажето гласила: „Јевреји, као Христове убице, који су ради свог сопственог сагрешења од стране Бога проклети да вечито буду робови...“ (папа Павле IV у својој були „Cum nimis absurdum“ из XVI века).

У односу на Роме владали су црквено-идеолошки инспирисани „аксиоми“:

„Да Цигани, као и Татари, потичу и долазе из подземног света, и да су потомци првог библијског убице тј. братоубице Каина.

Да су Цигани одбили да пруже гостопримство Марији и Јосифу, при њиховом бекству у Египат.

Да су Цигани исковали ексере за распињање Христа на крст и зато су од Бога и Девице Марије били проклети, да вечито лутају и никада не нађу мира.

Уобичајени назив за Синти и Роме у Немачкој је био не само „Zigeuner“, већ исто тако и „Heiden“, то значи – неверници, безбожници, некрштени, порицатељи Бога.“

Како римокатолички и евангелистички теолози у немачким земљама (Caspar Peucer, Delrio, Jacob Thomasius 1652, Ahasver Fritsch 1664, D. Gerhardus 1664, itd.) оптуживали су их да су „шизматички, јеретички, да практикују „црну магију“ и сл. Гронемајер 1987, стр. 157-158).

Форсирана дехуманизација и изопштење Синти и Рома вршили су се етничком, социјалном и црквено-религиозном стигматизацијом, постулираном од стране носилаца световне и духовне власти, образлаганом од стране малог броја писмених „мислилаца“, дакле синхроним делањем водећих социјалних елита (клерикалне, политичке и интелектуалне) и то је потпиривало латентну ксенофобију „нормалног“ човека.

Чак ни револуционарни бунтовник против Ватикана и утемељивач протестантизма Мартин Лутер није сматрао потребним да одбаци антисемитизам римокатоличке цркве, али ни њен „антициганизам“. Он у једној придици упоређује ове две групације и тврди да обе „...теже да опте-

ређују и муче људе зеленашењем, шпијунажом, издајом, тровањем пијаће воде, потпаљивањем пожара, крађом деце...“ (Солмс 2007, стр. 47).

Лутер приписује Ромима 1528. способност практиковања „црне магије“ (Солмс 2007, стр. 31), они су „лажни хришћани и поклоници ђавола“ (Богдал 2011, стр. 77), изједначају их у негативном смислу са Јеврејима и фактички захтева исти третман (примену државне силе) за обе групације (Виперман 1997, стр. 39).

Евидентно је дакле да је ксенофобија (и последично стигматизација, дехуманизација, дискриминација друговрсних социјалних групација) есенцијални елемент, дубоко укореењена у западној културној традицији и препознатљива код фактички свих друштвених профила. Ни један од највећих умова епохе просвећивања Имануел Кант (1724–1804) нпр. није био имун у односу на расистичке предрасуде, напротив: „Човечанство је достигло своје највеће савршенство у белој раси!“ и сви остали би требало да су њима подређени.²⁵

Тиме су, за нацисте, две нежељене људске групе, јер „туђе расе у смислу одлучујуће повезаности крви и земље“ добиле и два неопростива црквено-теолошка жига у окциденталном делу Европе: „убице Христа“ (Јевреји), осуђени/проклети да вечито буду робови, односно „њихови непосредни помагачи“ (Синти и Роми), осуђени/проклети да вечито буду обесправљени бескућници.²⁶

Није дакле чудо да су, поред Јевреја, и Роми у Хитлеровој Немачкој, који је у разговору са римокатоличким бискупом Берингом из Оснабрика 1934. експлицитно изјавио „...Ја чиним само оно исто, што је црква чинила 1.500 година, само сада још темељније...“ (Кле 2005, стр. 43),²⁷ одмах дошли под удар нацистичког псеудоправа и 1935. прогла-

²⁵ „Die Menschheit ist in ihrer größten Vollkommenheit in der Rasse der Weißen. Die gelben Indianer [Inder] haben schon ein geringes Talent. Die Neger sind weit tiefer, und am tiefsten steht ein Theil der amerikanischen Völkerschaften.“ – Immanuel Kant, *Physische Geographie*. Zweiter Band, In: Akademieausgabe Band IX, S. 316.

²⁶ Роми су и у осталом делу Европе били несумњиво изложени дискриминацији и ксенофобичним реакцијама, али никада тој врсти црквено-теолошке и световно-политичке стигматизације, и никада таквим погромима односно геноциду.

²⁷ Бискуп Бернинг је већ 1933. објавио једну књигу, у којој је истакао „повезаност католичког начина мишљења и националне свести“. Он је послао један примерак те књиге Хитлеру „као знак свог поштовања“ и замолио га да обрати пажњу „на напоре католичке цркве на изградњи немачке националне свести („немства“) у смислу једне заједнице исте крви, језика и културе...“ У овој формулацији се јасно дају препознати један локални културолошки фактор („иста крв“ нацистичке идеологије) и два фактора опште историјско-културне традиције – језик и култура.

шени у њиховим „Нирнбершким законима“ за „Носиоце туђе крви“ и „Наследне злочинце“ (текст немачких и хрватских „Расних закона“ у анексу).

Коментар

Данас, око 80 година касније, није тешко без много размишљања одбацити оба ова, немачки и хрватски текст и осудити их као плод болесне фантазије, бестидног первертирања истине и основне етике, као и нељудског цинизма („Прави расизам је развијен само код Жидова“) из времена још пре сопственог рођења, као продукт временски-просторно условљене и опасне криминалне енергије, те постати опет једном захвалан за чињеницу да човек ето живи на почетку XXI века, без тоталитаризама и институционализованог расизма.

Само – да ли је све то тако? Зар не би било примереније ипак инвестирати нешто, ако не већ „много размишљања“?

Није, наиме, згорега присетити се да је и Адолф Хитлер са својом партијом ушао у Рајхстаг и одмах располагао посланичком већином захваљујући *демокрајтском* вотуму немачких бирача, да би потом послао Вајмарску републику у историју и укинуо демократију.

То није никакво „паничење“ или пак „махање моралним корбачем“, када се подсетимо да управо у ово време долази до једне врсте ренесансе нацизма и усташтва, да је политичка екстремна десница већ етаблирана у многим демократским државама и да је њен „марш кроз институције“ одавно започео, и бележи све више успеха.

И горње излагање је показало да ништа у социјалним процесима и односима не настаје „изненадно, спонтано, само по себи“, дакле ни из чега, већ је увек резултат дуготрајног развоја друштва и, по правилу, следи – уз све неизбежне модификације – једној још дужој културној традицији.

Первертирање науке (еугеника) на почетку XX века водило је ка первертирању права („Расни закони“) и последично ка „легалним, законски покривеним“ масовним убиствима (геноциди и уништавање другог „мање вредног“ живота) средином XX века, да би почетком XXI века констатовали да поново васкрсавају тадашњи погледи на свет и прете жељеном хуманистичком консензусу у међуљудским и међународним односима.

Другим речима, не би било погрешно да се подсетимо на речи: „Прошлост никад није мртва. Она шта више није ни прошла.“ (Вилијам Фокнер), и да размислимо, шта је он тиме заправо ословио?

Будући да су пак Роми у том тренутку већ стотинама година важили као „... лопови и нерадници, бедници и безобразници, који живе као пси...“ и да је дуго времена буквално свако имао законски детерминисано право да их прогони и убија, то су и следствене геноцидне мере нацистичког режима уживале значајну подршку у широким слојевима немачког друштва.

Нацистичка служба безбедности је већ 1934. године констатовала да би „... велики део немачког становништва поздравио оштрије мере против Цигана...“ (Шпајх, 1981, стр. 36), што је потврдио и лист за социјална питања *Милосрдна неја* 1937: „Цигански проблем треба решити кроз комплетно уништење социјално и расно мање вредних елемената“ (Шпајх, 1981, стр. 39).

Поразно је, свакако, да су како католичка, тако и евангелистичке цркве у Немачкој по овом питању колаборирале са нацистичким режимом и лиферовале листе будућих жртава следећи расистичке декрете властодржаца, овде СС-шефа Хајнриха Химлера (*Anweisung des Reichskriminalpolizeiamtes, Berlin, 1. 3. 1939*):

„Циљ државних мера у смислу одржавања јединства немачке народне заједнице је расно одвајање Цигана од немства, да би се спречило мешање раса (...) Декрет СС-Рајхсфирера од 8. 12. 1938. одређује као прво регистровање особа, које за народ важе као Цигани и живе на територији Рајха (...) Када се буде дефинитивно утврдило колико се Цигана налази на територији Рајха, могу се предузети даље мере.“

Овај Химлеров декрет из 1938. је правио разлику између „Цигана чисте расе“, „циганских мешанаца“ и „људи, који на цигански начин живе“, дакле номадским начином живота, без сталног места боравишта.

То није толико интересантно као још један доказ чувене немачке тежње ка перфекцији, како при производњи аутомобила, медањака или четкица за зубе, тако и при геноцидним пројектима. Интересантнији је Химлеров покушај диференцирања између разних групација „скитница“, јер – као што су средњовековне хронике показале – они су релативно брзо по свом доласку у западни део Европе постали једна врста магнета за домаће становништво на најнижој степеници социјалног поретка, који су им се придруживали.

Роми свакако нису створили друштвени проблем сиромашних и обесправљених, али су га несумњиво појачали, омасовили.

Још пре оснивања „Института за расну хигијену и народну биологију“, већ 13. 2. 1934. обзнанило је вођство католичке цркве у Баварској једно упутство „...да се све црквене књиге, листе, регистри, итд. морају прегледати и ставити на располагање у сврху расних истраживања“ (Гилзенбах 1993, стр. 296).

Евангелистичко-лутерански Синод у Саксонији је пак још раније, дакле још пре нирнбершких „Расних закона“, у децембру 1933. објавио закључак да се ова „народна црква осећа обавезном крви и раси, јер је народ заједница исте крви и бића.

Само припадник нашег народа и расе може бити члан народне цркве.

Будући да немачка народна црква сматра расу Божијим делом, то она у захтеву да се раса одржи чистом и здравом препознаје Божију вољу“, чиме је „пружила религиозно образложење изопштавања Рома“ (Гилзенбах 1993).

Било је, свакако, појединачних покушаја нижег свештенства да помогне. Тако је један белгијски свештеник уништио све регистре да би спречио идентификацију Рома и чак фалсификовао стотине швајцарских пасоша, те их разделио Ромима (Леви 2001, стр. 67).

Вредно помена је и да је евидентан изостанак правних консеквенци за непосредне, па и високо рангиране функционере нацистичке хијерархије и учеснике у масовном злочину према Ромима, они су не ретко и после рата остали и шта више напредовали у служби демократске Савезне Републике Немачке.

Тако је нпр. Јозеф Ајхбергер (Josef Eichberger), главни организатор „Циганских транспорта“ (у смрт), одмах по престанку ратних дејстава постао директор криминалистичког „Одсека за Цигане“ баварске државне полиције при президијуму у Минхену, док је Хајнрих Бергман (Heinrich Bergmann) са доказаним учешћем у масовном убиству најмање 243 Рома (мушкараца, жена и деце) у естонском Талину 1942. све до пензије радио на високом положају у немачкој савезној полицији. Ова највиша полицијска инстанца у држави је, иначе, била већински вођена од стране бивших чланова Хитлерове Службе безбедности, од којих је око половине њих било непосредно умешано у злочине геноцида (Birn, & Bergmann & Mallmann/ Paul (Hrsg.) 2004, стр. 47–55).

То се звало „денацификација“.

Скандалозна пресуда највише судске инстанце у Савезној Републици Немачкој је већ била горе ословљена („Роми нису били прогањани од стране нациста из расистичких разлога, већ услед својих асоцијалних особина“). Њу је још превазишла пресуда највишег суда Баварске у Минхену 1961. која је тврдила да су „Цигани одвођени у Аушвиц, јер су номадски и без сталног места боравка скитали, нису имали лична документа а понеки су сматрани и шпијунима“. Интернационална United Restitution Organization (URO), са седиштем у Лондону, борила се све до 1963. за ревизију ових пресуда, јер на основу њих је било искључено било какво захтевање одштете за претрпљене патње. (Хокертс 1989, стр. 249–276).

Погледајмо још кратко, на једном примеру, како је изгледало признање права на одштету после делимичне ревизије дотичних пресуда, при чему је висина појединачне одштете била ограничена на максимално 5.000 немачких марака. Једна студија је анализирала „295 одштетних захтева од стране групе 'Асоцијални, Цигани,' који су разматрани између 1953. и 1965.“ у савезној покрајини Шлезвиг-Холштајн са следећим резултатима:

- Захтев за одштетом због штете нанесене организму и здрављу, **100% одбијених захтева;**
- Захтев за одштетом због штете нанесене професионалном и привредном напретку, **100% одбијених захтева;**
- Захтев за одштетом због штете нанесене слободи човека, **100% одбијених захтева;**
- Захтев за одштетом због штете нанесене приватном поседу и иметку, **100% одбијених захтева;**
- Захтев за одштетом због штете нанесене животу човека, **50% само делимично прихваћено и 50% одбијених захтева.** (Шарфенберг 2008, стр. 113–117)

Од значаја је даље да су сви заточеници Аушвица одмах по депортацији аутоматски губили немачко држављанство и били искључени из свих правних могућности за добијање одштете. Оно им је враћено тек осамдесетих година прошлог века, када је савезна влада (1982) по први пут означила злочине над Ромима као геноцид и то изричито се

позивајући на одговарајућу „Конвенцију Уједињених нација о спречавању злочина геноцида“ (Antwort der Bundesregierung auf Große Anfrage „Lage und Forderungen der Sinti, Roma und verwandter Gruppen“, Deutscher Bundestag, 9. Wahlperiode, 21. Dezember 1982, Drucksache 9/2.360, стр. 2).

Закључно, да претходна и вишестолетна дехуманизација ове циљне групе жртава геноцида није била присутна и успешна, тешко би било и замислити да један тако значајни број „нормалних“ људи учествује у таквим акцијама, као што је нпр. било масовно убиство 250 ромске деце при једном једином тестирању једног отровног гаса (в. доле „Хронологија геноцида над Ромима...“).

По закону вероватноће односно по свим важећим статистичким параметрима, наиме, скоро је немогуће поћи од тога да је тај значајни број активних учесника геноцида (у немачком случају се ради о једном реду величине, који се мери у најмању руку стотинама хиљада непосредних извршилаца злочина) припадао искључиво социјално опасним тј. патолошки поремећеним серијским убицама.

Таква полазна тачка би се већ граничила са расизмом.

Један индиректни доказ нелогичности једне такве претпоставке је и чињеница да највећи број тих починитеља никада није стигао пред лице правде, њихова недела никада нису била правно санкционисана. Они су се, значи, највећим делом вратили свом „нормалном“ животу (Хана Арент/Hannah Arendt i „Banalnost zla“) и нигде нема ни трага доказа о неком евентуалном множењу серијских убистава по завршетку рата (и дотичних геноцидних радњи), што би било неминовно у случају таквих радикалних психичких поремећаја једне масе људи.

Једно од аксиоматских сазнања медицинске науке је, наиме, да серијске убице не поседују никакав сопствени репресивни механизам и да нису у стању да контролишу своје патолошке нагоне, значи – да нису у стању да обуставе своје криминалне радње.

Други закључак је потврда констатације да је и овај геноцид над Синтима и Ромима – као и Холокауст над Јеврејима и Србоцид – очигледно дубоко укоренен у вишевековној историји и културној традицији западног дела Европе.

То додатно говори за потребу и корисност укључивања Гофманове Фрејм анализис и других теоретских модела размишљања у анализу овог чињеничног стања (како од „нормалних“ људи постају масовни

злочинци који се потом враћају свом уобичајеном животу) а у циљу профилаксе будућих злочина.

Горњи налази о циљаној, консеквентној и континуираној дехуманизацији Рома су подржани тј. потврђени сведочанствима времена представљена факсимилима и фотографијама у анкесу и, као што је већ у уводном делу било наведено, вредни су примарни историјски извори.

Конкретно се ради о следећим документима:

1. Указ пруског краља Фридриха Вилхелма I из 1725, да „сваки Циганин изнад 18 година, који ступи на тло његове области мора без милости да буде обешен“.

2. Јавна егзекуција једне „циганске банде“, Гисен, Немачка, 1726.

3. Извод из немачког Универзалног лексикона (1731–1754), о „Циганима, као хетерогеној социјалној групацији са заједничким карактеристикама номадског начина живота и ноторног практиковања криминала“.

4. Извод из етнографског и историјског дела „Carl von Heister, *Ethnographische und geschichtliche Notizen über die Zigeuner*, Verlag Gräfe und Unzer, Königsberg, 1842“, у коме се Роми дифамирају као „турски шпијуни, издајници, зли духови, дивљач слободна за одстрел“.

5. Кола са причвршћеном „Корпом за лов на Цигане“. Ловци позирају са својим трофејом, „уловљеним циганским пленом“, Немачка, 1912.

Овим факсимилима и фотографијама заиста нису потребни додатни коментари, они су сами по себи више него довољно речити у односу на систематску дехуманизацију и нечовечни третман циљне групе од стране социјалне већине.

1.5 Улога западноевропске уметности (XVIII–XIX век) у учвршћивању негативних стереотипа о Ромима, романтизам и „романтизовани антициганизам“²⁸

У XIX веку налазе многи велики композитори инспирацију у музици Рома, тако нпр. Јоханес Брамс компонује *Ћарски њлесови и циџанске њесме* а Јохан Штраус своју оперету *Циџански барон* у којој он, међутим, исто тако само романтизује живот Рома и тиме *polens volens* фалсификује стварност.

Изузетак је, сигурно, био Франц Лист (Franz Liszt, 1811–1886) који се бавио како њиховом музиком тако и Ромима, што је дошло до изражаја у његовој књизи *Циџани и њихова музика у Ћарској*²⁹ 1859. Будући да су Роми највећим делом били неписмени и нису познавали ни ноте тј. нотне записе, то је морао да уложи велики труд, да их слухом перцепира и бележи. Аутори и интерпретатори су пак само остали консеквентни, верни свом усменом стваралаштву и његовом традирању.

У књизи, поред осталог, долази до изражаја Листово дивљење према виртуозном ромском виолинисти-примашу Јаношу Бихарију (János Bihari, 1764–1828), чију композицију *Allegro zingare* је касније уградио у своју XII Рапсодију. Лист ту пише о овом примашу:

„Тонови који су излазили из ове чаробне виолине, падали су као капи једне духовно раскошне есенције у наше зачаране уши (...)“

Тренд романтизовања Рома и њиховог живота (ово се, наравно, не односи на ретки изузетак Франца Листа), да ли из самозадовољног незнања, да ли из лагодног препуштања „мејнстрим-диктатури“ свог времена тј. живљења општите предрасуда налази свој одраз и у сликарству:

„У XVII и XVIII веку настају значајна дела о Ромима, која се међутим исцрпљују у стереотипима – Роми као оштрачи ножева, Ромкиње као врачаре (...) У XIX веку пак долази до покушаја диференцирања, али

²⁸ Овде се не ради о научним изворима тј. литератури, већ о уметничким делима и стога се у овом поглављу неће користити фусноте са бројем странице у тематизованим књигама, јер када се ради о карактеру, структури и исказима једног књижевног дела (или о карактеру, структури и исказима већег броја изложених слика у једној уметничкој галерији или етнографском музеју), онда се од читаоца који жели да провери овде представљене наводе и закључке очекује да се упозна са читавим дотичним делом/делима. Стога ће се само упутити на аутора, наслов књиге, издавача, место и годину издавања.

²⁹ Franz Liszt, *Die Zigeuner und ihre Musik in Ungarn*, Europäischer Musikverlag, 14. Januar 2014, Original: Verlag G. Heckenast, New York Public Library, 1861.

доминантно је и даље романтизовање њиховог живота и митолошко замагљивање њихове стварности (...)“³⁰

Ни књижевност не остаје имуна на дотични тренд, чак и када су аутори били несумњиво хуманистички настројени и имуни на приговоре „антициганизма“, као што је то нпр. био случај са Виктором Игоом (1802–1885) и његовим чувеним романом *Звонар бојородичне цркве* (објављен 1831).

Није ствар конкретног разматрања покушај књижевно-критичког вредновања овог значајног дела светске књижевности, од интереса је само да се и овде *polens volens* потврђују устаљени клишеи и шаблони мишљења о Ромима:

Они краду децу не-Рома, изузетно лепа јунакиња романа Есмералда (= смарагд), првобитно Агнès, била је као дете отета од своје мајке и одгајена од стране „Цигана“, зато је поред осталог тако изузетно сујеверна; песник Пјер Грангоар (Pierre Gringoire) бива исто тако киднапован од стране једне „циганске банде“ у Паризу и прети му одмах егзекуција, вешање, од кога га спасава само Есмералдин пристанак да му формално постане супруга, јер Грангоар се после тога сматра Ромом и нико од њих му више не прети смрћу, итд.

Роми су, дакле, криминалци, сујеверни, краду не-ромску децу и убијају без размишљања не-Роме који им допадну шака, ове „информације“ читаоцу не може да потре ни колико позитивни толико и трагични лик Есмералде.

Шта више – и намерно радикализовано – она *није* Ромкиња, тако да није могуће искључити (тенденциозну) интерпретацију да она за свој жалосни усуд мора заправо да се захвали Ромима, раној отмици и претварању у једну од њихових.

Није искључено да је Иго био у извесној мери инспирисан Сервантесовом новелом *La Gitanilla*,³¹ *Циџанчица* (као усталом и Гете 1796. за своје дело *Вилхелм Мајсџер*, в. доле), која говори о младој Ромкињи по имену Прециоза (= скупочена), која је била представљена читалачкој публици 1656.

³⁰ Roma & Sinti – «Zigeuner-Darstellungen» der Moderne, 17. Juni bis 2. September 2007, Kunsthalle Krems in Kooperation mit dem Ethnografischen Museum Budapest. Kultur-online, 30. 7. 2007.

³¹ Cervantes Saavedra, Miguel de, Hörlek, Friedrich (Übers.), *Preciosa, das Zigeunermädchen*. Novelle. Verlag von Philipp Reclam, Leipzig, 1874.

Ни она није заправо Ромкиња, већ исто тако од стране Рома отето, украдено племићко дете, наравно чудесно лепо, јер „златна коса, зелене очи, стопала од снега и слонове кости“, што преузима средњовековну легенду о крађи не-ромске деце од стране Рома.

Ништа мање од Игоовог дела није чувена ни 1847. објављена новела *Кармен* (латинско значење имена „певана песма“, „чаробна поезија“ или пак „пророчанство“) Проспера Меримеа, која је инспирисала Жоржа Бизеа за његову истоимену оперу и више пута била адаптирана као балетска представа.

Кармен је исто тако прелепа Ромкиња у Андалузији, фабула новеле је романтична и трагична, напета и пуна обрта. „Црвена нит“, међутим, остаје непревидива – она неуморно мења љубавнике, да ли из наклоности, љубави или, још чешће, из ниског користољубља, из криминалне намере да исти буду закључно опљачкани и убијени од стране њене „циганске банде“; она је „на ромски начин“, дакле за не-Роме тешко разумљиво (= нехришћански) сујеверна, тако да остаје фаталистички постојана и када је у питању њен сопствени живот тј. смрт, што је за не-Роме претпостављено још неразумљивије, нешто врло страшно и опасно, угрожавајуће; та њена „банда“ се састоји из кријумчара, превараната, хладнокрвних лопова и убица, за које је плачкање и убијање не-Рома најобичнија ствар на свету, итд.

Кармен и њени „Цигани“ оваплоћују дакле неморал, бескрупулозност, потпуно одсуство савести, перманентну опасност за социјалну већину и у крајњој линији исконско зло а све то у једној изузетно привлачној (јер „антропоморфној“) форми еротичног искушења, која само може да буде „ђаволово дело“.

Ултимативни доказ за то пружа Мериме у лику њене примарне жртве (и убице), младог и безнадежно заљубљеног (зачараног?) Баскијца Хозе Лизарабенгоа, чији живот од првог сусрета са њом иде ка неизбежном понору и пропасти.

Кармен и сви њени „Цигани“ персонификују дакле – *нељудскост*.

Код сва три аутора Роми су негативно конотирани: Прециоза Мигуела де Сервантеса и Есмералда Виктора Игоа су, дакле, још као деца отете не-Ромкиње и обе су само *йозитивне* фигуре; Кармен Проспера Меримеа је права Ромкиња и она је једна *нејативна* фигура, да ли је то заиста – случајност?

Биографски подаци, књижевни стил, и читав опус стварања аутора, Проспера Меримеа (у исто тако познатој и истовремено објављеној но-

вели *Коломба* нпр. он не тематизује Роме, већ архаични и немилосрдни закон крвне освете на Корзици) не пружају никакве индикације о некаковом његовом „антициганизму“.

После лектире његове *Кармен*, међутим, читалац из дотичног временско-просторног контекста (па и до данас), по сваком закону вероватноће добио је још једну потврду свих ксенофобичних представа и расистичких предрасуда у односу на Роме у западном делу Европе а, сигурно, и шире.

Једино што му је као и уобичајено остало ускраћено, то је била једна – у оптималном случају социјално-критичка – рефлексија *јраве* стварности, реално сведочанство времена и незавидне ромске свакодневнице.

У немачком говорном подручју књижевници су пак још пре почетка ере романтизма давали свој прилог стереотипима става према Ромима.

Тако шта више и „принц немачке поезије“ Јохан Волфганг фон Гете, који је важио као примерни просвећени хуманиста, показује и при тематизовању Рома упечатљиво своје књижевно умеће, али истовремено и потпуно одсуство сензибилитета у односу на очекивану перцепцију и реакцију читалачке публике у односу на Роме.

У првој верзији свог дела *Götz von Berlichingen* 1771. он их наиме представља као дивље звери, које разодевене спавају у шуми на голој земљи, хране се кунџима, ласицама и пољским мишевима, и не очекују ништа више од тога. А када нпр. стара „циганска врачара“ нуди свој огртач Аделхајд да би се ова заштитила од ноћне хладноће, то тешко може да остави утисак племенитог, самопожртвованог геста јер она то прати речима: „Ми не зебемо и када смо сасвим голи“, дакле не као сви *људи*, већ као све *дивље животиње* у шуми. Ромкиње се пак уз то доводе у блиску везу са вуковима и вукодлацима, и као врачаре – по угледу на Шекспирову *Легу Макбеј* – својим гатањем спремно учествују у припреми злочина, једна од њих продаје Аделхајд чаробну формулу која ће јој послужити да убије свог мужа.

Гете гради 1796. у свом делу *Вилхелм Мајстер* фабулу о „лепој Циганки“, истовремено и он преузима средњовековну предрасуду о Ромима, као крадљивцима и отимачима не-ромске деце. Његова фигура је Мињон („миљеница, повлашћена, заштићена“), једно италијанско грофовско дете, отето и одгајено од Рома, да би потом наступала као плесачица у путујућем циркусу. Исти клише, дакле, који ће као што смо горе видели преузети и тематизовати Виктор Иго својом Есмералдом

у роману *Звонар бојородичне цркве*. Овде још експлицитније долази до изражаја „циганска негативност“, јер када ју је Вилхелм откупио од Рома и покушао да је „преваспита, социјализује, цивилизује“, Мињон умире, Роми су је неповратно „покварили“, они су криви јер јој нема спаса.

У доба романтизма преузима Ахим фон Арним (Carl Joachim Friedrich Ludwig von Arnim) 1812. у свом приповедању *Изабела од Еџипта* римокатолички-црквено конотирану легенду о раној анти-хришћанској активности Рома („Цигани су потомци првог библијског убице тј. братоубице Каина, они су одбили да пруже гостопримство Марији и Јосифу, при њиховом бекству у Египат, они су исковали ексере за распињање Христоса на крст и зато су од Бога и Девице Марије били проклети да вечито лутају...“), која се одржала све до модерног времена, иако је одавно познато да су они тек више од 1.000 година касније стигли на Блиски исток.

Он то романтизује и трансформише у једну врсту бајке, јер његова (наравно – прелепа) „циганска принцеза“ Бела успева својом магијом да ослободи Роме дотичног проклетства и да их врати „у њихову постојбину Египат“.

Клеменс Брентано (Clemens Brentano) проширује у својим *Романсама о Розенкранцу* (1808–1812) пак средњовековно предање о „злим анти-хришћанским Циганима“ поставком да су они шта више „планирали да убију Исуса још у дечијем добу“. Његов „романтизовани антициганизам“ нарочито долази до изражаја у једном каснијем делу (*Die mehreren Wehmüller*, 1815), где једно ромско станиште „изгледа као ђаволов стан (...) млада Циганка је (наравно) лепа и витка, тамне, глатке и светлוצаве коже, изгледа дивље, као некаква браон јегуља (...) Стара баба изгледа као првосвештеница бодљикавих свиња, њена сенка има облик ђавола (...) бави се вештичјим врачањем, прорицањем и крађом (...) када је ушла у просторију, мислио сам да ђаво као ноћна мора долази по мене (...)“

Сигурно је да ни социјална већина на другом, источном делу европског континента, нпр. у Русији, у оквиру своје културне традиције, ни у ком случају није била имуна на ксенофобију и дискриминаторске тенденције (што се нпр. у односу на Јевреје вековима испољавало у ниподаштавању, понижавању, угњетавању, дискриминаторским законима и повременим погромима), али на тим просторима није долазило до тако

континуираног и бруталног третирања социјалних мањина, и у крајњој консеквенци никада није извршен злочин геноцида над њима.

То је, по природи ствари, нашло свој одраз и у култури. Овде један пример из књижевности:

Године 1824. појавила се чувена песма Александра Пушкина *Цијани*, која поседује социјално-критички тон, психолошку дубину³² и – не пада у клопку негативних клишеа, шаблона и стереотипа о Ромима, који се ревносно практикују код Сервантеса, Игоа, Меримеа, Гетеа, Брента-на, итд.

Као прво, Пушкин је претходно дуже времена провео у једној ромској черги у Бесарабији, живео и путовао, делио свакодневицу и разговарао с њима, покушао да их што темељније упозна. *Као друго, он се овим делом ојросио од романџизма, како су га схваћали на њр. Бајрон и Русо, и њриклонио се књижевном реализму.*

Пушкин је ово дело врло персонификовао, тако се његов јунак зове Пушкин Алеко, човек који је разочаран својим животом добро ситуираног грађанина, перманентним лажима, притворством и духовном празнином своје „цивилизоване“ средине.

Он се одлучује да напусти свој свет и његове норме, и да живи само у складу са природним законитостима, да открије слободу и коначно пронађе душевни мир, што га води право у једну ромску чергу, међу људе у које он полаже све своје наде.

Роми га прихватају, он се жени лепом младом Земфиром и следеће две године трага за слободом, духовном равнотежом, за самим собом. Он има прилику и да учи од својих домаћина, тако му његов таст једног дана поверава да га је његова жена Мариула својевремено оставила самог са ћерком, отишла са једним другим мушкарцем из черге. Пушкин Алеко га пита, зашто се није осветио прељубници и њеном љубавнику, на шта добија само мудри одговор да се љубав не може силом одржати.

Поука остаје без резултата, јер када Алеко потом једном чује своју Земфиру да у разговору са једним младим Ромом каже да не воли више свог мужа, да јој је брак досадан и безизгледан, он потеже нож и убија их обоје.

На то га Роми искључују из своје заједнице и одлазе, он опет остаје сам са својим демонима.

³² Alexander Sergejewitsch Puschkin, *Poeme und Märchen*, Gesammelte Werke in 6 Bänden (2. Band), Herausgeber Harald Raab, Aufbau Verlag, Berlin, 1985.

Испоставља се дакле, да је он само физички напустио своју „цивилизовану“ средину која га је наводно гушила и спутавала, али је духовно остао укорењен у њој. Тиме се потврђује стара мудрост да нико не може да прескочи своју сопствену сенку, да побегне од самог себе, па био он Ром, Американац, Рус, Инуит или било ко други.

Истовремено се потврђује да свако уопштавање (нпр. Роми или не-Роми су по својој природи склони криминалу тј. насиљу) и свако упрошћавање (нпр. довољно је да променим средину и окружење, да бих променио себе) води само у заблуде.

Оваква фабула се у књижевности Запада нигде не налази, јер је супротна тамошњем социјалном консензусу о асоцијалним, примитивним и злим Ромима – код Пушкина су на ромској страни мудрост и трпељивост, стрпљење и искреност а код не-Рома долазе до изражаја самољубива љубомора и негативна импулсивност, агресивност и убилачка активност. Другим речима – свуда се среће све, сви људи су (неједнако) једнаки.

Закључно, испоставља се још једном да је култура/уметност заиста верна духовна рефлексија стварности сваког друштва.

2. Злочин геноцида

„Геноцид³³ је појам, који се дефиниционо односи на угрожавање и уништавање живота читавих људских групација, без обзира на пол и узраст жртава, чији се интегритет и хомогенитет условљава и заснива на заједничкој националној или етничкој, расној и/или религиозној основи.“³⁴

Генерална скупштина УН доноси при свом заседању, које је почело 9. децембра 1948. године, „Конвенцију о спречавању и кажњавању злочина геноцида“, који тиме постаје саставни део важећег међународног права.³⁵ Конвенција је усвојена не само да би се испоштовао принцип *nullum crimen sine lege*, већ пре свега да би се националним, државним законодавствима ставила на располагање једна обавезујућа међународно-правна норма, која не допушта никаква тумачења у смислу сопствених жеља и сопствених интереса. Појам геноцида, дакле, означава једну врсту деловања, која, као последњу консеквенцу, има за циљ уништавање једне (читаве) људске популације, детерминисане кроз сопствене националне или етничке, расне и/или религиозне параметре, и то без обзира на пол или узраст жртава.

За потврду фактичког спровођења једног геноцидног акта је неопходан доказ посебне намере, *dolus specialis*, без кога се, правно гледано, ради о хомициду (UN, GA, остр. Cit. Seventy second and seventy sixth Meeting, стр. 121–129).³⁶ Даље, потребне су припреме одређене врсте, које су дефинисане појмом „културног геноцида“, као на пример разарање или спаљивање религиозних и културних објеката (цркве, синагоге, џамије и сл.), библиотека, архива, музеја као и мере, које имају за циљ поништавање и уништавање језика и писма дотичне људске групације. На крају, потребно је постојање једног несумњивог плана и његово систематско спровођење (Лемкин 1944, стр. 79).

³³ Овај *terminus technicus* потиче од пољског теоретичара права, Рафаела Лемкина (Raphael Lemkin), и настао је из грчког *genos* и латинског *occidere/caedere* – аналогно већ устаљеним појмовима у правној науци, као тираноцид, хомоцид, фратрицид, итд.

³⁴ Цитирано према УН-резолуцији 96/1. (Ова резолуција је донета на седници Генералне скупштине Уједињених нација, 11. децембра 1948.)

³⁵ UN, Offic. Rec. Of the third Sess. of the Gen. Assem. Part I Sixth Comm. Sixty-Third Meeting, стр. 4.

³⁶ UN, GA, op. Cit. Seventy second and seventy sixth Meeting, стр. 121–129.

Тиме се геноцид врло јасно разликује од свих осталих форми масовних убистава.³⁷

У XX веку су се у Европи десила три велика геноцида (турски геноцид над Јерменима 1915–1919. припада не само географски и геополитички већ, по моме убеђењу, пре свега културно и социјално-психолошки једном сасвим другом историјском и социјално-моралном наслеђу. Истраживање овог, хронолошки гледано првог великог геноцида у XX веку, дакле, генино припада европском непосредном суседству, значи – области туркологије. У том контексту дозволио сам себи да занемарим чињеницу да близу 3% турске државне територије географски припада Европи а 97% Азији, да се значи строго формално може говорити о евро-азијској земљи):

- Геноцид нациста и свих њихових – немачких и не-немачких – помагача над Јеврејима (Холокауст, Шоа) је упркос свим напорима неуморних заступника тзв. „Auschwitz-Lüge“ („Лаж о Аушвицу“, релативизовања и порицања геноцида)³⁸ најтемељније и најисцрпније истражен геноцид у историји човечанства. То, свакако, није само резултат бројних научних анализа и студија, већ и дуготрајног, упорног и мукотрпног процеса мултидисциплинарног упознавања и расветљавања тих страшних збивања, у коме учествују не само научници у читавом свету, већ и потомци жртава, као и потомци тадашњих починитеља злочина. Број жртава, по убедљиво већинском консензусу историјске и осталих хуманистичких наука, износи око 6.000.000.

- Геноцид над Ромима је, нажалост, још увек недовољно истражен. Познато је, међутим, да су нацисти и њихови помагачи систематски по-

³⁷ *Рајн* – најстарија позната санкционисана форма масовног убијања – је *per definitionem* један оружани конфликт између политички организованих субјеката. *Masakar* је један, више или мање „спонтани“ акт, који, по правилу само условно служи дугорочнијем планирању и циљевима (геноцид). *Рајнски злочини* – злостављање цивилног становништва, узимање и стрељање таоца представљају повреде ратних закона и ратних обичаја. *Злочини њрошив човечности* имају битне додирне тачке са злочином геноцида. Разлика лежи у прецизнијој и уже конципираној дефиницији геноцида. Један пример: Нирнбершки трибунал је осудио оптужене нацисте због злочина против човечности. У то се убраја и геноцид над Јеврејима, Синти и Ромима, и масовно убиство око 275.000 ментално оболелих и хендикепираних Немаца (по на Западу насталој еугеници „мање вредан живот“).

³⁸ *Duhovni naslednici ovog genocida tvrde, naime, da ni Aušvica ni Holokausta nikada nije ni bilo. Ovakve tvrdnje su u Nemačkoj krivično i strogo kažnjivo delo.*

убијали по прилици чак око 500.000 припадника ове етничке групе (в. доле о тешкоћама при утврђивању броја жртава).

• За време II светског рата, конструисали су Адолф Хитлер и Бенито Мусолини и на Балкану једну нову државу, Независну Државу Хрватску. Њу су водили хрватски клерофашисти, усташе, они су и највећим делом одговорни за тај трећи велики геноцид у Европи XX века над Србима (Србоцид)³⁹, које су прогањали по јавно прокламованом правилу једну трећину Срба ћемо протерати, једну трећину покатоличити и, тиме, похрватити и једну трећину ћемо побити (*Нови листи*, Загреб 1941, из Кристо, 1998, стр. 187) уз то и над Ромима (око 50.000 жртава) и над Јеврејима (око 40.000 жртава) Резултат је био да је

– преко 100.000 Срба било протерано,

– преко 240.000 насилно покатоличено и

– према још непотпуним подацима, који нису дефинитивно утврђени и превасходно потичу од квалификованих нацистичких и фашистичких сведока-очевидаца тог геноцида (и татора тадашње хрватске државе), може се легитимно – са тачке гледишта историјске науке – поћи од поставке, да је тада око (+/-) 750.000 Срба било убијено (Нојбахер 1956, стр. 31). Овај податак потиче дакле из вредних, примарних историјских извора. Он остаје и даље отворен, јер није финално верификован ексхумацијама, идентификацијама, тј. статистички (до данас, напротив, статистика га оспорава). По извештајима квалификованих (не-српских) сведока-очевидаца, само нпр. у прва четири месе-

³⁹ Појам „Srbocid“ је био uveden у научно истраживање геноцида 2006, као један нови terminus technicus за означавање геноцида над Србима, који су починили Хрвати и босански муслимани у „Независној Држави Хрватској“ 1941–1945. Тај terminus technicus сам, додуше, спорадично употребљавао већ крајем деvedesетих година 20. века (на пр. при предавању „Srbocide and the Balkan version of the „Auschwitz-lie“, тј. „Srbocid i balkanska verzija „Laži o Aušvicu“, на научном скупу „The First International Conference about KZ Jasenovac“, University of New York, 1997). Исти је, међутим, био дефинитивно утврђен у једном разговору, који сам водио са познатим и угледним немачким социологом и истраживачем геноцида Richard Albrecht-ом 2006. Он је с правом указао на назив Холокауст или Шоа, као фактор брзог идентификовања нацистичког геноцида над Јеврејима и поšli смо од тога, да би једно специфично именовање и овог геноцида над Србима у тадашњој хрватској држави 1941–1945. по природи ствари требало да аналогно следи Lemkinov назив „genocid“. Richard Albrecht, чије тежиште истраживања лежи на турском геноциду над Јерменима, указао је и на свој труд да научно еtablira аналогни назив „Jermenocid“. Ја сам закључно и финално увео овај terminus technicus „Srbocid“ у истраживање геноцида својим есејом „Ethik und Definitionsmacht“, у научном часопису „Kultursoziologie 2006/I.“, Leipzig, 2006. Richard Albrecht је то са своје стране учинио нешто касније, те исте године, у свом прилогу „Serbozig 1941–1945. Über den Dritten Europäischen Völkermord im 20. Jahrhundert“, GRIN-Online, 2006.

ца убијено је већ око 200.000 Срба (Умељић 2016, стр. 150–156). Горња констатација о претпостављеном броју жртава се, дакле, још увек примарно ослања на „сестру-близнакињу“ статистике, на теорију вероватноће са којом заједно чини област математичке стохастике.⁴⁰ Квантитет жртава геноцида, међутим, ионако не одређује и не условљава негативни квалитет овог „најстрашнијег злочина, који историја човечанства познаје (Р. Лемкин). Сходно томе, релативизација и порицање злочина геноцида, које по теорији дефиниционизма представљају трећи геноцидни чин и најчешће покушавају да минимализују број жртава, нису од значаја за историјску науку већ за друге научне гране (политикологија, социологија, социјална психологија, итд.) а понегде као нпр. у Немачкој за јавног тужиоца: „Ono što desnoradikalni, neonacistički krugovi u Njemačkoj i drugim nekim zemljama, označavaju kao 'laž o Auschwitzu' za nacionalističke su krugove u Hrvatskoj 'laži o Jasenovcu' odnosno 'jasenovačka bajka'. U oba slučaja radi se o tome da se brojčano neegzaktni i manjkavo dokumentirani zločin bagatelizira u svojim dimenzijama do neprepoznatljivosti ili u potpunosti porekne. I u jednom i u drugom slučaju riječ je o čišćenju dotične 'nacionalne' prošlosti, pri čemu se masovna ubojstva objašnjavaju kao puke klevete i povijesni falsifikati.“ (Sundhausen 2009, стр. 483).

Навешћу овде само неколико исказа сведока-очевидаца Србоцида хрватске државе 1941–1945, јер они потврђују запажање да се тадашњи хрватски режим при свом делу Холокауста над Ромима није руководио само једним, расистичким мотивом.

При геноциду над Јеврејима, усташе су следиле убилачки расизам Адолфа Хитлера, што је дошло до изражаја и у њиховим сопственим „Расним законима“ (текст у анексу). У односу на Србе мотив је био преваходно клерикално-фундаменталистичке природе, што потврђују доњи искази нацистичких сведока са лица места, дакле татора тадашње хрватске државе.

⁴⁰ Математичка теорија вероватноће, као део стохастике, од императивног је значаја, конститутивна је нпр. и за већински акцептирану физикалну квантну теорију тј. механику. То значи, стохастика налази своју примену како у историјским наукама (истраживање феномена геноцида, утврђивање броја жртава) и филозофији, тако и у астрофизици. Теорију вероватноће је утемељио и образложио у аксиоматском смислу руски научник Андреј Колмогоров 1930. Опширније у: Hans-Otto Georgii, *Stochastik. Einführung in die Wahrscheinlichkeitstheorie und Statistik (= De-Gruyter-Lehrbuch)*, 5. Auflage. de Gruyter, 2015.

Роми су били одабрани као жртве из расистичких разлога и исто тако били обухваћени „Расним законима“, али као што ћемо видети, један битни саодлучујући фактор је био да ли су припадали српско-православној хришћанској конфесији или не. Ову чињеницу образлажу, потврђују исто тако примарни историјски извори са нацистичке стране.

Сведок-очевидац, високи нацистички обавештајац у рангу СС-потпуковника Вилхелм Хетл (Wilhelm Höttl) пише у својим мемоарима, под pseudonimом Валтер Хаген (Walter Hagen):

„Једна заиста смртоносна мржња нових господара је била управљена против Јевреја и против Срба, који су били буквално проглашени за „дивљач, слободну за одстрел“ (...) Бројчано далеко обухватнија од прогона Јевреја, била су организована и масовна убиства Срба. Већ у лето 1941. године су ова страшна, ова ужасна недела попримила нечувене димензије. Читава села, као нпр. Војнић, па и читаве области земље су биле искорењене или је пак становништво натерано на бекство у Србију (...) ови усташки масакри над Србима су последица предаје целокупне државне власти Павелићу а систем присилног покатоличавања је условио избегавање Срба у шуме (...) усташе су, овим својим масакрима над Србима, означили почетак бескрајних страшних злочина...“ (Хаген 1950, стр. 234, 238, 251).

Јозеф Матл (Josef Matl), професор славистике на универзитету у Грацу, такође је био очевидац тадашњих збивања: „Усташка полиција, коју је организовао Еуген Кватерник, започела је са изразито терористичким мерама (...) прво је Кватерник предузео најоштрије мере против Јевреја. У лето 1941. године, почеле су усташе са стрељањима Срба, који су живели у Хрватској.

Ова борба против ’православаца’ је била вођена – са свом оштрином професионалног обрачуна – као један верски рат католичких Хрвата против православних Срба. Присилно покатоличавање је, уједно значило и похрваћивање (...) Окупација, односно распарчавање Југославије у II светском рату је имало различите последице по разне верске заједнице. Хрватски режим Анте Павелића је подржавао римокатоличку цркву и, истовремено, морално је оптерећивао, јер је била увучена у крваве националистичке ексцесе и терор према православно-српском становништву и присилном покатоличавању истога – делом добровољном колаборацијом католичког клира а делом под притиском...“ (Матл 1954, стр. 106).

Опуномоћени немачки генерал у Загребу, Едмунд Глез фон Хорстенау (Edmund Glaise von Horstenau), не сакрива своје гнушање због недела бојовника хрватске државе 1941–1945. О томе сведочи један очевидац: „Хасе (Остер) ми је причао о великој храбрости Фон Хорстенауа, који је – поводом нечувено ужасних хрватских недела наспрам 1.800.000 Срба – не само у најоштријој форми позвао маршала Кватерника на одговорност, већ је о томе писао и извештаје, што је од још већег значаја. Он је рекао Кватернику да је последње године, нажалост, много тога доживео али ништа, што би се могло поредити са неделима Хрвата...“ (Фон Хасел 1964, стр. 218).

И Герд Фрике (Gerd Fricke) извештава о одлучности и истинољубивости генерала Хорстенауа, што нити је било правило, нити је било безопасно у Хитлеровом „Новом европском поретку“:

„Под вођством Еугена Кватерника и са знањем владе у Загребу, почео је у мају 1941. године један талас терора против Срба (православаца), који се хранио старим комплексима мржње и коме је жртвом пало неколико стотина хиљада људи (...) Масовна протеривања православаца или насилно покатоличавање – све ове мере, које је требало да елиминишу српство у Хрватској, спровођене су под паролом, коју је јавно огласио један хрватски министар: 'Један део Срба ћемо побити, један део протерати а трећи део присилити да се покатоличи и тада ће тај део бити апсорбован од стране католичког елемента' (...) Хорстенау је 1941. године изјавио 'Начин, на који усташе прогоне Србе, је – са немачке тачке гледишта – једна срамота, која ће још генерацијама ширити мржњу између Срба и Хрвата' а године 1942. он констатује 'Уништење православног елемента остаје циљ усташа, који и сада – као и до сада – покушавају да на свој познати начин реше проблем 2.000.000 аутохтоних Срба, те и даље организују масовна убиства, при чему је само у два села код Бањалуке убијено око 2.300 људи.' Чак и потписник наређења о убијању сто српских цивилних таоца за једног убијеног Немца, тај исти немачки фелдмаршал Кајтел, каже генералу Хорстенау, при његовом одласку са дужности у Хрватској, да би морао да буде срећан јер '...не мора да присуствује срамној пропасти ове бедне државе Хрватске...'“ (Фрике 1971, стр. 39, 69).

Хорстенау, дакле, не сакрива своје растуће гнушање према хрватском режиму и то излаже понекад и емоционално, али његови мотиви су били не само хуманистичке, већ несумњиво и врло прагматичне природе,

руководили су се актуелним немачким интересима. Тако он изражава у једном писму немачком генералу-фелдмаршалу Вилхелму Кајтелу у марту 1942. своју експлицитну „бојазан, да ће ова зверства само ојачати покрете отпора“ (Rondholz, Deutschlandfunk 2009).

Немачки генерал-пуковник (Аустријанац хрватског порекла) Лотар Рендулић (Lothar Rendulic) је, исто тако, један очевидац збивања у НДХ: „Утицај религије на свакодневицу нигде није тако велики, као на Балкану. Тамо су људи одувек фанатичне присташе своје вере и одговарајуће нетолерантни у односу на друге верске заједнице (...) Док су немачке трупе биле стациониране у малом броју места у Хрватској, почели су дивљи хрватски прогони православаца (...) при том су побили, како се тврди, најмање 500.000 људи (...) убеђен сам, да би још десетине хиљада православаца било побијено, да се ја нисам умешао...“ (Рендулић 1951, стр. 160, 222).

Нацистички Главнокмандујући у Србији, генерал Бадер, констатује 5. фебруара 1942. године: „Хрвати имају, без сваке сумње, намеру да униште целокупно српско становништво...“ (Костић 1991, стр. 56).

Чињеница Холокауста над Ромима се тешко може рационално релативизовати или чак порицати, мада се то наравно чини као и у случају осталих геноцида у историји човечанства. То се, сигурно, не може узимати озбиљно, али сваком таквом покушају се (не само) наука мора одлучно супротстављати.

„Не само“ се односи на медије и у првој линији на политику, као што је то демонстрирао и некадашњи председник СР Немачке Роман Херцог при отварању новог Документационог центра немачких Синти и Рома у Хајделбергу, 16. марта 1997. (www.bundespraesident.de/SharedDocs/Reden/.../Roman-Herzog/.../19970316_Rede.h):

„Холокауст Рома и Синта извршен је из истих мотива расног лудила, са истим припремама и истоименом вољом која је дошла до изражаја у планском и систематском уништењу Јевреја.“

Управо покушаји релативизовања или шта више порицања Холокауста над Ромима и других геноцида подвлаче још једном важност, доказну вредност факсимила докумената и оригиналних фотографија из тог времена. У односу на конкретну горњу проблематику ради се о документима под редним бројем 6–20 у анексу:

6. Тзв. Цигански логор у оквиру концентрационог логора смрти Аушвиц, снимљен од британске ратне авијације 1944.

7. Експерименти на „људском материјалу“ у Аушвицу, потапање заточеника у ледену воду.

8. Деца-близанци, која су преживела експерименте ратног злочинца и злочинца против човечности Јозефа Менгелеа на „људском материјалу“, фотографисана при ослобађању Аушвица од стране Црвене армије 1945.

9. Дневник ратног злочинца и злочинца против човечности Јозефа Менгелеа о „експериментима на људском материјалу“, који је на Западу 2015. продат на лицитацији за 245.000 \$.

10. Нирнбершки расни закони у нацистичкој Немачкој (Nürnberger Rassengesetze) од 1935. који су се од 1936. примењивали и на Роме.

11. Нацистичка табела о „јеврејској крви, Јеврејима и мешанцима“, као илустрација Нирнбершких расних закона 1935.

12. Објављивање Нирнбершких расних закона у *Законском листу Рајха* 16. 9. 1935.

13. Расни закони у хрватској држави 1941–1945. и хрватска тврдња о „орођености“ сва три народа-жртве великих геноцида у Европи у XX веку, Јевреја, Рома и Срба.

14. Главни улаз у систем концентрационих логора Јасеновац.

15. План концентрационог логора Јасеновац.

16. Павелићев Главни стан јавља свим командним местима у хрватској држави да концентрациони логор Јасеновац поседује „неограничени капацитет“.

17. Наређење хрватској управи Земуна „да упути 400 Цигана“ у концентрациони логор Јасеновац.

18. Жртве у систему концентрационих логора Јасеновац.

19. Српска деца у логору хрватске државе 1941–1945.

20. Један део српске деце, којима су родитељи били побијени, требало је одвести у „сабиралишта“ и „преваспитати“ – покатоличити и похрватити, по правилу од стране римокатоличких часних сестара. Горе на фотографији стоји: „У логорима, подпуно смирена и опскрбљена, одгајају се та дјеца у добре и поштене чланове људског друштва.“

Другим речима, суочавање са овим ликовним сведочанствима времена потврђује да је чак и у одавно банализованим изрекама као што је „Једна слика каже више од хиљаду речи“ увек садржано барем једно зрнце истине. У конкретном случају, свакако, не ради се о једном зрнци, већ о врло конкретним и заправо непорецивим доказима преобраћања

правних норми у њихову супротност, као и извршених масовних злочина.

Питање, које још увек није дефинитивно решено, тиче се опште важећег именовања овог масовног злочина. Проминентни ромски лингвиста и професор на National institute of Oriental Languages and Cultures (INALCO) at the University of Paris, др Марсел Кортијад (Marcel Courthiade), употребљава нпр. израз „Samudaripen“ (на романи-језику „Масовно убиство“, „Mass killing“), проф. др Јан Хенкок (Ian Hancock) из Лондона се држи израза „Porajmos“ („Разарање“, енглески „Cutting up“, „Fragmentation“, „Destruction“, немачки „Verschlingen“ ili „Прогутати“), ромски културолог и књижевник, универзитетски професор др Рајко Ђурић сматра Холокауст (потиче од око 2.500 година познатог грчког израза ὁλόκαυστος, „потпуно спаљивање“) адекватним дефиниционим појмом у односу на овај злочин, у циљу брзе идентификације, форсирања историјског памћења и императивног хуманистичког принципа „Никад више!“ Јевреји употребљавају Холокауст за геноцид над њима, као и хебрејске изразе Шоа односно (трећи) „Churban“ („Уништење“, као трећи покушај уништења јеврејства, после два разарања јерусалимског храма, прво 586. пре и потом 70. после Христа).

Много тога говори за став Рајка Ђурића, као што један компетентни језички филозоф, припадник другог народа-жртве Хитлеровог (Павелићевог, итд.) Холокауста, дакле Јевреја, потврђује. Ернст Тугендат је средиште свог рада усмерио на текстуално-критичку анализу у тежњи да оформи једну универзалну науку под називом „Формална семантика“ (Тугендат 1976, стр. 128). Сходно томе, он захтева да се сви појмови класичне филозофије (биће, свест, разум, итд.) морају подвргнути језичкој анализи, која води ка просвећивању у односу на њих и тематику коју они ословљавају и осмишљавају (Тугендат 1976, стр. 25).

О вишевековној заједничкој судбини Јевреја и Рома у Западној Европи, значи не само у односу на Холокауст, већ и у односу на вишевековну дехуманизацију, дискриминацију и стигматизацију, он каже следеће, при чему

а) потврђује став Рајка Ђурића о Холокаусту као примереном називу за геноцид над Ромима и уз то

б) потврђује једну од основних поставки овог разматрања, да је примерено тражити зачетке и посматрати развој тог процеса већ у средњовековним западноевропским хроникама о Ромима (и то, поред осталог, и путем текстуално-критичке, језичке анализе):

„Што се судбине тиче, Јевреји и Цигани су орођени. Оба народа су живела у Европи столећима без земље, раштркани, услед њихове различитости дискриминисани, увек изнова прогањани

(...)

У модерном друштву са његовом правном једнакошћу, која се међутим признаје само онима који су спремни да постану једнаки са друштвеном већином, за оба народа се поставља питање, проблем интеграције али то под условом да одустану од свог идентитета и своје традиције. Нацисти су обома уштедели одговор на то питање, учинивши га беспредметним кроз физичко уништавање. Како међутим стоји ствар са преживелима сада, када је та ноћна мора прошла, завршена?

Али – да ли је она заиста прошла? За нас Јевреје јесте

(...)

Али питам се, покушавам себи да представим како би живот за мене у Немачкој изгледао када би предрасуде према Јеврејима и после Аушвица даље живеље и биле практиковане, као што је то случај са Циганима? За њих та ноћна мора, наиме, није прошла. Они, који данас брину због антисемитизма у Немачкој, само замагљују прави проблем. Јер ко се фиксира на могућност латентне дискриминације једне одређене мањине, превиђа отворену дискриминацију других мањина. У крајњој линији антисемитизам је само једна могућа манифестација једне озбиљне болести, која се састоји у неспособности да се изгради свест о сопственом колективном идентитету а да се не обезвреди културни и национални идентитет неког другог

(...)

Из тог разлога стоје Цигани и то до данашњег дана – у поређењу са другим националним мањинама – у центру предрасуда. У Трећем рајху су Јевреји важили као „под-људи“, Цигани важе као такви и данас

(...)

У односу на Цигане сагледава се континуитет како (делимично) у законодавству, тако и у менталитету људи од царске Немачке, преко Вајмарске републике и Трећег рајха па до нашег времена

(...)

Проблем лежи у томе да сви ми морамо да се изменимо. У односу на Цигане види се много јасније него у неким другим контекстима, да су нацистички ексцеси представљали само ескалацију оног духовног става, који је постојао далеко пре 1933. и који се и данас среће

(...)

Ако дакле не престанемо да дискриминирамо друге, нећемо моћи да избегнемо ни да их гетоизујемо и угњетавамо. Већ и игнорисање и одбијање комуникације са представницима једне мањине води ка насилном пресељавању и насељавању а одатле до концентрационог логора је један (додуше – тешки, стравични), али ипак само један корак.“ (Цилх 1979, стр. 9–11)“

2.1 Кратки осврт на један специфични аспект геноцида над Ромима у хрватској држави 1941–1945.

Поменимо овде, после Тугендатовог тематизовања ситуације у Немачкој некад и сад, један специфични аспект оног дела Холокауста над Ромима, који је извршен у и од стране хрватске државе 1941–1945.

Хрватска држава 1941–1945. је геноцидно уморила између 25.000 и 50.000 Рома а само у систему концентрационих логора између 10.000 и 40.000. Број, као по правилу, није дефинитивно утврђен.

Тадашње хрватско законодавство је дефинисало Роме као такве „ако потичу од две или више циганских генерација“ („Расни закони“ у анексу). Једно наређење Усташке надзорне службе од маја 1942. захтевало је хапшење свих Рома на територији НДХ. То је потом на хрватски насељеним територијама и извршено, и заточеници су највећим делом одведени у систем концентрационих логора Јасеновац, где су масовно побијени.

У босанскохерцеговачким деловима НДХ је ситуација била нешто другачија.

Локална усташка управа је, наиме, по пријему ове наредбе о планском уништавању Рома послала допис са питањем, да ли то у смислу „Расних закона“ важи само за „номадске Цигане“ или пак и за муслиманске „беле Цигане“. Хрватско министарство унутрашњих послова је на то изјавило, да муслиманске „беле Цигане“ изоставља из планираног геноцида, јер они припадају „аријевској раси“ (Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes (PA/AA), AZ Pol 3 Nr. 4c – Bd. 2, Verbalnote des Kroatischen Außenministeriums 6301/41, 18. 8. 1941 an die Deutsche Gesandtschaft in Zagreb).

У немуслиманским деловима НДХ, међутим, били су одвођени и убијани не само (немуслимански) Роми без сталног места боравка, већ и стално насељени (немуслимански) ромски ратари и занатлије.

Критеријум ове селекције, дакле, није био расистичке (како одређе-на конфесија може да накнадно поништи порекло тј. „расу“ људи?), већ несумњиво религиозно-фундаменталистичке, професионалне природе.

Немуслимански Роми, наиме, већински су припадали омрзнутој српско-православној вери, а то је у очима хрватских римокатоличких клерофашиста био неопростиви грех тј. довољан разлог за геноцидни третман.

Ради се дакле о два по својојој суштини супротстављена дефинициона појма тј. погледа на свет јер хришћанска религија не познаје односно одбија расизам а камоли насиље односно масовна убиства из тог разлога.

Ако се она, међутим, екстремно радикализује (конфесионализам), онда може да постане мотив и злочина геноцида, аналогно екстремном радикаловању национализма у смислу агресивног шовинизма, коме је „неопходан један спољни фактор хомогенизације сопственог народног корпуса (овде црквеног припадништва), што је истовремено по правилу један објекат ксенофобије и мржње“ (в. доле више у поглављу „Однос једног српског националисте према шовинизму и према Ромима на почетку XXI века, још једном о значају дефиниционих појмова, у смислу критеријума језичко-критичке анализе Ернста Тугендата“).

Холокауст над Ромима је иначе дуго времена био табу-тема у Хрватској, био је игнорисан како од стране хрватске науке, тако и од стране политичара, медија. То се, у међувремену, мења на боље.

Године 2015. је у Хрватској објављена једна књига, научна студија о страдању Рома у хрватској држави 1941–1945, која би могла да означи нови, позитивни тренд у хрватској историографији.

Овде један интервју са ауторима:

*„OBJAVLJENA ZNANSTVENA KNJIGA
O GENOCIDU NAD ROMIMA U NDH*

U prosincu 2015. godine objavljena je knjiga Stradanje Roma u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj 1941–1945. Danijela Vojaka, Bibijane Papo i Alena Tahirijsa. Izdavači su Institut društvenih znanosti Ivo Pilar i Romsko nacionalno vijeće, koji su bili i provoditelji projekta „Stradanje Roma na području NDH za vrijeme Drugog svjetskog rata“.

Knjiga je rezultirala značajnim saznanjima važnim, između ostalog, povišenoj znanosti i donosi dosad nepoznate dokumente koji objašnjavaju mo-

zaik stradanja Roma u NDH-u. Radi se o dokumentima vezanim uz deportacije Roma u Jasenovac, konfiskaciju romske imovine i njenu prodaju putem javnih dražbi, romsku ratnu svakodnevicu i sl.

Autor: Romi.hr

PREVLADATI ZAOSTAJANJE HRVATSKE HISTORIOGRAFIJE U ISTRAŽIVANJU GENOCIDA NAD ROMIMA

Danijel Vojak, voditelj projekta „Stradanje Roma na području NDH za vrijeme Drugog svjetskog rata“:

Koje su bile najveće poteškoće u dobivanju podrške za projekt?

Dakako, financijska potpora. Možete imati pred sobom izvrstan projektni plan, no bez financiranja ovakav je projekt, po svojoj složenosti i obujmu, gotovo nemoguće provesti. Također, otegotna okolnost bila je nepoznavanje samoga gradiva koje se čuva u nadležnim arhivskim, muzejskim i knjižničnim institucijama. Štoviše, u nekim slučajevima mi smo kao istraživači otkrivali relevantno gradivo, dok tamošnje kolege nisu znale da se takvo gradivo čuva kod njih.

Koja su geografska područja pokrivena projektom i koje bi još institucije i područja trebalo pokriti u budućnosti?

Projekt je fokusiran na istraživanje stradanja Roma na području Nezavisne Države Hrvatske što obuhvaća dijelove područja današnje Republike Hrvatske te Bosne i Hercegovine. S time na umu, fokus na istraživanju bile su institucije u ovim zemljama te u Republici Srbiji.

Projektom nisu obuhvaćene institucije u Dalmaciji i Lici, kao i neke u ostalim dijelovima Hrvatske, što nameće potrebu da se i njih obradi. Također, pitanje onih hrvatskih područja okupiranih za vrijeme Drugoga svjetskog rata od Mađarske i Italije tek treba sustavnije obraditi, i to u nadležnim institucijama u Hrvatskoj i izvan nje. Daljnja istraživanja trebalo bi provesti i u Bosni i Hercegovini.

Je li Vaše istraživanje pokazalo neke posebne karakteristike ustaškog režima NDH-a i koje?

Istraživanje je pokazalo istaknutu zločinačku narav ustaške vlasti prema romskome manjinskom stanovništvu što se može vidjeti na temelju brojnih dokumenata o deportaciji u logore, napose u onaj jasenovački logor. U tom kontekstu može se vidjeti sustavnu ustašku genocidnu politiku istrebljenja

Roma koja se provodila u nekoliko faza, a svoj vrhunac imala sredinom 1942. kada je većina Roma deportirana u jasenovački logor i ubijana.

Ako usporedimo situaciju s drugim europskim zemljama, kakva je situacija u Hrvatskoj vezano za znanstveno istraživanje genocida nad Romima?

Hrvatska historiografija zaostaje za sustavnim istraživanjima, posebice zapadnoeuropskih i srednjoeuropskih historiografija. Pozadina ovog „zaostajanja“ jest određena nezainteresiranost hrvatske znanstvene i šire javnosti za istraživanje ove teme.

Unatoč tome, moram spomenuti kako se unatrag nekoliko godina pojavilo zanimanje i u nas za istraživanje ove teme. Moglo bi se reći: Bolje sad, nego nikad! Istraživanje stradanja Roma u NDH-u mora se oblikovati u niz sustavnih znanstvenih projekata, jer to od nas povjesničara traže brojne i većinom anonimne romske žrtve ustaškog režima kao jednog od najsurovijih tadašnjih genocidnih režima.

U našem su društvu, nažalost, prisutne pojave relativiziranja i umanjivanja i zločinačkoga i genocidnoga karaktera NDH-a. Postoje li takve tendencije i u povijesnoj znanosti, posebno kada su u pitanju Romi i romske žrtve i zločini nad njima u Drugome svjetskom ratu u NDH-u?

Nažalost, mora se primijetiti kako je u hrvatskoj stručnoj i široj javnosti unatrag nekoliko godina primjetna određena relativizacija zločina ustaških vlasti za vrijeme Drugoga svjetskog rata. Revizionističke teze o Romima usmjerene su na dokazivanje kako oni nisu bili žrtve ustaških vlasti, već da su se iste vlasti dobro odnosile prema njima i kako oni nisu bile žrtve njihove politike.

Njihova znanstvena argumentacija svodi se na (neuspješno) pobijanje poznatih izvora o stradanju Roma, navodeći kako su oni lažni i tendenciozni. Nadalje, isti znanstvenici ističu kako je nemoguće utvrditi stradanje Roma u tom ratu jer su oni uspješno skrivali svoje etničko podrijetlo i tako preživjeli rat. Takve revizionističke teze potrebno je sustavno pobijati, i to tezama temeljenim na relevantnim arhivskim i drugim izvorima.

Koliko je hrvatsko društvo osviješteno i upoznato s time da je nad Romima u Drugome svjetskom ratu izvršen genocid te da Romi po brutalnosti i razmjerima toga genocida spadaju među najveće žrtve tog rata? U kojoj je mjeri za to odgovorna sama povijesna znanost?

Hrvatsko društvo koje Rome i danas većinom doživljava kao nepoželjne pripadnike, što je temeljeno na višestoljetnim predrasudama i stereotipnoj

slici o Romima kao lualicama, varalicama, lijenčinama, kradljivcima i sl. Takva slika, ili bolje rečeno percepcija, poticana je znatnim neznanjem o romskoj kulturi, ali i povijesti.

Dio takve povijesti zasigurno se odnosi na razdoblje Drugoga svjetskog rata kada su oni u nekim zemljama bili gotovo svi ubijeni ili protjerani, o čemu prosječni Hrvat(ica) malo zna. U školskim udžbenicima povijesti njihovo stradanje svedeno je na usputnu bilješku: 'i Romi su stradali...'. Iz takva konteksta proizlazi velika odgovornost hrvatske historiografije da se ova tema sustavnije proučava.

HOLOKAUST U UDŽBENIKE

Bibijana Papo, suautorica knjige *Stradanje Roma u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj 1941–1945:*

Što je bio motiv Vašeg uključivanja u ovaj projekt i ovo istraživanje?

Gledajući iz osobnoga kuta, motiv mog uključivanja u istraživanje genocida nad Romima jest ispravljanje društvene nepravde. Kao povjesničarka posebice sam bila svjesna koliko je nužno ovakvo istraživanje te sam mu se vrlo rado priključila i istraživala u Hrvatskome državnom arhivu, Vojnom arhivu u Beogradu, Arhivu BiH i drugim institucijama, zajedno s kolegama.

S druge strane, u Romskome nacionalnom vijeću, u kojem sam zaposlena, dulje smo vrijeme planirali ovakav projekt, a njegovi rezultati bili su nam nužni jer provodimo brojne aktivnosti koje su dio našeg programa „Sjećanje na Holokaust“.

Kako bi naše aktivnosti bile kvalitetno osmišljene i utemeljene, potrebni su nam arhivski dokumenti, znanstvene studije, jer to je podloga za organiziranje okruglih stolova, diskusija, izložbi te za daljnju suradnju sa znanstvenom zajednicom i širom javnosti. Sretna sam da romska zajednica u Hrvatskoj, ali i šire, napokon ima vrijedne podatke, koji su rezultat ovog projekta.

Što o genocidu nad Romima kažu naši udžbenici povijesti i kako Vi ocjenjujete tu situaciju? Kako se naš obrazovni sustav nosi s time? Možemo li s takvim tretmanom ove teme izaći iz toga začaranoga kruga neznanja, neosvijestjenosti i nesenibiliziranosti za ova pitanja?

Udžbenici koji se koriste u našim školama marginaliziraju ovu temu. Postoje inicijative s romske strane da se to promijeni, a knjiga koju smo pripremili Danijel Vojak, Alen Tahiri i ja, može jako mnogo pomoći kako bi se te

ma genocida nad Romima uključila u udžbenike i kako bi bila predstavljena na primjeren način.

Situacija s nastavnim programima, udžbenicima, materijalima za nastavnike povijesti prilično je loša i dok se nastavni programi i udžbenici ne promijene u ovom, ali i drugim aspektima, naše društvo neće moći napredovati.

Koliko je po Vašemu mišljenju i saznanjima objavljivanje knjige Stradanje Roma u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj 1941–1945. pridonijelo senzibiliziranju šire javnosti za temu genocida nad Romima/Holokausta? Koliko je hrvatsko društvo upoznato s time da je nad Romima u Drugome svjetskom ratu počinjen genocid?

Namjera je ovog istraživanja i bila da se pridonese senzibiliziranju za temu genocida nad Romima, unutar akademske zajednice, ali i u široj javnosti. Nažalost, stanje u akademskoj zajednici prati širu društvenu situaciju, tako da se istraživanje povijesti Roma, pa uže istraživanje genocida nad Romima, nalazi na marginama. O tome govori i činjenica da je Danijel Vojak jedina osoba iz akademske zajednice, povjesničar, koji u Hrvatskoj istražuje i piše o povijesti Roma.

Događa se i da, kada povjesničari, ne nužno s naših područja, pišu primjerice o stradanju u Jasenovcu, ili o primjeni rasnih zakona i općenito o NDH-u, vrlo rijetko spomenu i Rome, koji su u velikom broju stradali i na koje su se i te kako primjenjivali rasni zakoni i sve ostalo što su doživjeli i drugi stradalnički narodi.

Ovo je istraživanje, i ova knjiga konačno, pridonijelo da se takva situacija počne mijenjati, i to je vrlo ohrabrujuće. Osviještenost šire javnosti o ovoj temi trenutno je na znatno višem stupnju nego primjerice 2012, kada smo u RNV-u započeli s organiziranjem komemoracije u Uštici, Jasenovcu.

Prije toga vladala je gotovo potpuna šutnja.

Od 2012. posebice su se mediji zainteresirali za ovu temu, što je jako dobro jer na taj način se može doprijeti do široke javnosti. Ova je knjiga već sad, po našim saznanjima, umnogome pridonijela procesu upoznavanja javnosti s genocidom nad Romima, a još će to i više u budućnosti.“ (Fokus ROMI. HR 2016).

2.2 Хронологија геноцида над Ромима од стране нациста и њихових помагача (Rose & Weiss 1991)

1931. Почетак сакупљања података о „ваневропским туђим расама“ у Немачкој (Јевреји и Роми). Организатор је „Служба безбедности СС-Рајхсфирера“.

14. јули 1933. Доноси се закон „О превенцији генетски наследних обољења“. Наређује се присилна стерилизација различитих група становништва, „нарочито Цигана“.

1935–1936. Доносе се „Нирнбершки расни закони“, којим се изједначава положај Јевреја и Рома (Закон о здравом браку, Закон о заштити чисте крви и Закон о држављанству у немачком рајху, в. одговарајући текст у анексу)

Од 1935. У многобројним подручјима се оснивају комунални логори за „Цигане“, често већ од почетка опасани бодљикавом жицом.

Јуни–јули 1936. Око 400 Синти и Рома бива ухапшено и одведено у концентрациони логор Дахау.

Јули–август 1936. Пре почетка Олимпијских игара око 600 Синти и Рома бива у Берлину ухапшено и одведено у логор Марзахн.

Новембар 1936. Оснива се „Институт за расну хигијену и народну биологију“, при Министарству унутрашњих послова у Берлину. Шеф института је др Роберт Ритер. До 1944. је овде урађено око 24.000 „Експертиза о расној припадности“.

1937–1938. Оснива се једна „Државна централа за борбу против Цигана“, при Државној управи криминалистичке полиције (РКРА).

1937–1938. Забрана бављења самосталним пословима као и рад у статусу чиновника. Увођење једног посебног „Расног пореза“ за запослене.

Април 1938. Организовање „Акције против беспосличара“ у читавој држави. „Беспосличари“ а међу њима велики број Цигана се депортују у концентрациони логор Бухенвалд.

12–18. јули 1938. Појачано упућивање у концентрационе логоре Дахау, Бухенвалд и Сахсенхаусен, касније и у Маутхаусен. Око 2.000 Синти и Рома из Немачке и Аустрије завршава у логорима.

1. октобар 1938. Нацистички биро „Полиције за Цигане“ из Минхена се кооптира у Државну управу криминалистичке полиције (РКРА) у Берлину, на челу са СС-Оберфирером Артуром Небеом. Организацију депортовања Јевреја и „Цигана“ преузима Адолф Ајхман (*Adolf Otto*

Eichmann, Amt IV, B4). Гестапо му помаже при заплешивању имовине депортованих Синти и Рома.

8. децембар 1938. Химлер издаје наређење „Борба против циганске море“ и захтева „да се решавање циганског питања ради на расној основи“.

17. октобар 1939. Химлер забрањује „Циганима“ у немачком рајху да напусте своје место боравка. Свим својим подређеним „Бироима за Цигане“ (укупно 21 установа, од Прага до Хамбурга, од Беча до Минхена) добијају једно посебно наређење. Они морају да организују сабирна места, слична концентрационим логорима, као припрему за сакупљање и депортовање „Цигана“ у логоре смрти.

Јануар-фебруар 1940. Прва масовна убиства, 250 ромске деце из Брна бивају при једном тесту отровног гаса „Циклон Б“ у концентрационом логору Бухенвалд убијена.

27. април 1940. Химлер наређује прве депортације комплетних породица. Првих 2.800 Рома бива депортовано из Хамбурга, Келна и Хохенасперга у логоре у Пољској.

Новембар 1940. Оснива се „Цигански логор“ Лакенбах, јужно од Беча.

Лето 1941. Почетак акција масовних убиства од стране СС-група у окупираном делу Совјетског Савеза, које такође погађају и „Цигане“. Немачке војне јединице (Wehrmacht) и цивилна окупациона управа активно помажу СС-групам при овоме.

Новембар 1941. Депортација 5.000 аустријских „Цигана“ у гето у пољском Лођу, око половине овог броја долази из концентрационог логора Лакенбах.

Јесен 1941. Масовна убиства пољских „Цигана“ од стране немачких полицијских јединица у гетима и логорима.

Јануар 1942. Око 5.000 Рома из Румуније бива депортовано из Лођа у логор смрти Кулмхох и тамо поубијано у специјалним мобилним гасним коморама. Све фамилије Синти и Рома из Источне Пруске бивају депортоване прво у концентрациони логор Биалусток а потом 1943. у логор смрти Аушвиц.

29. август 1942. Немачка војна команда извештава да је читава Србија, која се налази под немачком окупацијом „очишћена од Јевреја и Цигана“.

18. септембар 1942. Нови Химлеров програм „Уништење кроз рад“ предвиђа ову врсту убиства за Јевреје, Русе, Украјинце и за „Цигане“.

16. децембар 1942. Химлер издаје „Аушвиц-директиву“, по којој ће се од марта 1943. депортовати 22.000 Синти и Рома из читаве Европе, од тога последњих 10.000 из Немачке у онај део логора смрти Аушвиц-Биркенау, који је назван „Цигански логор“.

Од марта 1943. следе „Цигански траспорти“ у Аушвиц, који стижу из свих окупираних земаља Европе.

Мај 1943. Др Јозеф Менгеле постаје СС-лекар у логору смрти Аушвиц и врши даље експерименте на „људском материјалу“, на ромској и јеврејској деци („истраживања на близанцима“ и сл. в. анекс).

Јесен 1943–1945. Присилна стерилизација преосталих Синти и Рома у Немачкој се значајно интензивира.

2-3. август 1944. Распуштање „Циганског логора“ у оквиру логора смрти Аушвиц-Биркенау. Од још 6.000 до јула 1944. преживелих Синти и Рома, 3.000 се депортују у друге концентрационе логоре, а 3.000 бива у ноћи између 2. и 3. августа ту, на лицу места побијено.

Мај 1945. Број од стране СС-група и у концентрационим логорима убијених Синти и Рома се цени на око 500.000. Од 40.000 у Немачкој и Аустрији регистрованих Синти и Рома, убијено је преко 25.000.

Примедба:

Ни код једног од великих геноцида у Европи у XX веку није утврђен дефинитивни број жртава.

Централни Савет Синти и Рома Немачке, као што смо горе видели, полази од око 500.000 жртава. Слично се изражава и Гратон Пакстон (Gratton Puxton) (Паксон 1979, стр. 149–161). Михаел Цимерман (Michael Zimmermann), међутим, говори о вероватно 94.000 убијених (Паксон 2003, стр. 159), док Доналд Кенрик (Donald Kenrick) (и Гратон Пакстон у каснијим истраживањима, 2009) цени тај број у међувремену на око 200.000 Рома, „who were deliberately killed or died through starvation or lack of medical attention (Кенрик & Паксон 2009, стр. 153).

Настављање дехуманизујућег и дискриминаторског приступа Ромима у Немачкој није се, међутим, окончало по завршетку Другог светског рата и Холокауста над њима. Тако је нпр. врло висока судска инстанца послератне правне државе Савезне Републике Немачке „Bundesgerichtshof“ у својој (за све ниже судске инстанце обавезујућој) пресуди од 7. јануара 1956. потврдила горњу констатацију о третману

Синти и Рома после рата на врло индикативан начин, чија експлицитност чини коментаре скоро сувишним:

„Мере, које су нацистички моћници од 1933. па надаље предузели против Цигана, не разликују се нарочито од мера које су пре 1933. предузимане против бића Цигана (...) Ако погледамо директиву СС-рајхсфилера (Хајнрих Химлер, прим. аут.) од 8. 12. 1938, онда можемо закључити да овде – упркос истицању расно-идеолошких елемената – *йодглоју ове директивне у смислу йошом йредузетних мера не чине йи расно-идеолошки елементи, већ асоцијалне особине Цијана* (подвукао аутор), које су и у ранијим временима биле повод да се припадници овог народа подвргну нарочитим ограничењима...“ (Шпајх 1981, стр. 48).

Стога само две кратке примедбе:

– За Бундесгерихцхоф су вишевековна дехуманизација и убилачки погроми над Синтима и Ромима били само „нарочита ограничења“ и мере, условљени ето „асоцијалним особинама Цигана“. Те мере се уз то чак не разликују од планског и систематског, масовног и геноцидног убиства стотина хиљада припадника ове етнице од стране нациста.

– Поразно је, додуше, да највиша судска инстанца послератне правне државе Савезне Републике Немачке и десет година по завршетку геноцида тако спремно превиђа расно-идеолошке елементе, које је (не само) Химлер недвосмислено обзнанио. Она међутим – пре *ноленс* него *volens* – и сама потврђује да су вишевековна дехуманизација и погроми над Синтима и Ромима имали дефинитивно геноцидни карактер.

II

ДВА ВРЛО РАЗЛИЧИТА ПРИСТУПА ПРОБЛЕМАТИЦИ ПРОЦЕСА ДЕХУМАНИЗАЦИЈЕ ЈЕДНЕ МАЊИНСКЕ ЦИЉНЕ ГРУПЕ ОД СТРАНЕ СОЦИЈАЛНЕ ВЕЋИНЕ СА ВРЛО СЛИЧНИМ РЕЗУЛТАТИМА ИСТРАЖИВАЊА

1. Основе Гофманове „Анализе рамова/оквира“ (Frame analysis) и њена могућа корисност при истраживању механизма и процеса дехуманизације циљне групе и следственог феномена геноцида

Као што је у уводном делу већ било напоменуто, Фрејм анализис (Frame analysis) је развио 1974. амерички социолог и антрополог Ервинг Гофман (1922–1982), као социјално-когнитивни концепт, при чему фрејмс (frames, у смислу „рамова слика“) представљају интерпретационе шеме, које служе појединцу да категорише и интерпретира свакодневна догађања и искуства.

Социолошка истраживања ових шема представљају Фрејм анализис.

Даљи развој овог теоретског приступа је указао на чињеницу да су идеолошки условљени и у свести чврсто усађени фрејмови, слично стереотипима, у стању да проузрокују или олакшају настајање „слике/представе непријатеља“.

Овде се налази контактна тачка са процесом дехуманизације циљне групе, која води ка њиховој дискриминацији, изопштавању и стигматизацији а под одређеним условима до физичких прогањања закључно са протеривањима, убиствима и у крајњој линији са злочином геноцида.

Гофманов теоретски концепт, како он сам каже, полази од размишљања Вилијема Џејмса из 1869. и његовог схватања стварности:

„Џејмс поставља питање – под којим околностима сматрамо нешто стварним и тиме хоће да каже да је наше поимање стварности најважније у односу на питање стварности, јер ми то (своје поимање) осећамо и сматрамо стварним. Питање, како настаје тај осећај и став не представља некакав проблем, јер њиме се ословљава камера а не оно што је она снимила.“

Потом се позива на Алфреда Шица (Alfred Schütz, 1945) и његову представу о „делимичним“ и „паралелним“ световима/стварностима, када је дотични аутор написао: „То је једна врста шока, када човек ненадано прескочи из нпр. света снова у свет позоришта!“ (стр. 11–12).

„Томе је следил Грегори Бејтсон (Gregory Bateson), који је први употребио израз „фрејм“ и постулирао да су људи у стању да намерно направе „пометњу при урамљивању“, при ономе што чине.“ (стр. 15)

Пошто је кратко оцртао своју полазну тачку, Гофман прелази на свој теоретски модел размишљања:

„Наравно да ћу израз 'рам' (frame) у Бејтсоновом смислу често примењивати. Полазим од тога да ми, сходно извесним организационим принципима у односу на догађања – у најмању руку на друштвена – као и у односу на наше учешће у њима, морамо да успоставимо дефиниције дотичних ситуација. Те елементе ја називам 'рамови'.“ (стр. 19).

Другим (исто тако – његовим) речима:

„Када појединац у нашем западном друштву препозна један одређени догађај, он нагиње ка томе да своју реакцију на тај догађај одреди полазећи од једног или више рамова тј. интерпретационих шема и то од оних, које се могу назвати примарним (...) Сваки примарни рам омогућује његовом кориснику поимање, локализовање, идентификацију и именовање једног скоро бесконачног броја конкретних догађаја, који су у смислу дотичног рама дефинисани. При томе тај појединац у принципу није свестан шта су организационе особине тог рама или рамова, али то га не спречава да га/их без и мало труда у потпуности примени.
(...)

У свакодневном животу наилазимо на две врсте великих примарних рамова, на природне и социјалне (...) Социјални рамови, за разлику од природних, имају у позадини разумевање догађаја, у коме учествују воља, циљ, активно учешће и интелигенција једног живог бића, у пр-

вој линији човека. А једном таквом бићу се може прићи наговарањем, ласкањем, пркосом, претњама. Његово делање се може означити као оријентисано, али на њега се може утицати и кориговати га, јер ту долазе мотиви и намере у игру, које чине избор једног социјалног рама лакшим (стр. 31–32)

(...)

Делање човека се може разумети услед једног или више примарних рамова, које том делању подарују смисао и откривање дотичних шема није нипошто тривијални рад (...) Закључно, примарни рамови једне социјалне групације представљају главни део њене културе у односу на важне врсте шема које се из тога развијају.

(...)

Неопходан је дакле покушај да се створи сазнање или представа о раму или рамовима, који условљавају систем представа о стварности дотичне групације, њихову 'космологију'.

(...)

Човек се, иначе, очигледно и врло енергично противи и брани од било каквог наговештаја некаквог одступања, које се не уклапа у дотичну космологију.“ (стр. 31–39).

Гофман потом указује на увек присутне

„Трансформације примарних рамова, које се испољавају кроз модуле и модулације (и модулације модулација), као и кроз планове и маневре заваривања/варања, при чему увек постоји опасност настајања једног проблема раздвајања/раскола и следственог раста напетости у појединцу, када су за њега две перспективе могуће, али само једна долази у обзир.“ (стр. 91)

Модулације се демонстрирају на примеру разлике између игре/играња и нормалног, устаљеног социјалног понашања а полазна тачку му је опет Бејтсоново посматрање играња видри у зоолошком врту. Он при томе констатује следећа правила (стр. 53–57):

„– Делање при игрању је такво, да његова уобичајена функција не долази до испуњења. Јачи и вештији се суздржава у довољној мери да би му слабији и невештији био дорастао.

– Волумен појединих радњи се претерано проширује.

– Ред којим се радње извршавају и који је узор игрању, не поштује се и не остварује у потпуности. Са тим радњама се почиње, оне се прекидају, поново почињу и комбинују са радњама из неког другог контекста.

– Врше се бројна понављања.

– Када је у игри више учесника, сви морају да добровољно одлуче о свом учешћу, свако може да одбије позив на учешће или да напусти игру.

– У току игре често долази до међусобних замена улога, што ставља хијерархију ван снаге, која иначе важи при понашању и делању ван области играња.

– Играње је, чини се, независно од било каквих спољних потреба учесника и често траје дуже него што би то био случај са његовим не-играчким узором.

– Појединац се може додуше понашати разиграно у односу на некога, ко замењује правог партнера, али када се дотични појави одмах долази до примене горњег социјалног понашања и делања при игрању.

– Постоји вероватно одређени знак за почетак и крај играња.

(...)

Трансформациона снага играња се врло брзо да препознати на посебном погодовању одређених предмета, као делова или инспирације за почетак игре. То су често предмети, као лопте или луфтбалони, који дају почетни импулс и то као да се њима све време управља. Играчка, која се употребљава, показује скоро идеално начин како једна дефиниција играња ставља ван снаге уобичајена значења/степене значаја у свету.

Ове примедбе о игрању код животиња воде нас директно ка једном од главних појмова 'Анализе рамова', наиме, ка модулима (key). Ја под тим подразумевам систем конвенција кроз који се одређено делање, које је већ кроз уоквиреност једним примарним рамом осмишљено, трансформише у нешто што имитира то првобитно делање (пра-узор), али се од стране учесника сада сасвим другачије види. Тај процес називамо модулација.

Када се удаљимо од животиња, видри или мајмуна, ту не наилазимо баш на мноштво аналогичја. Бејтсон наводи три: претњу, варање/заваравање и ритуал, јер код свих њих имамо ситуацију да нешто није сасвим то, што одговара одговарајућој појавној форми, већ само њена имитација.

Када се, међутим, потпуно окренемо човеку, онда наилазимо на масу модула, који нам дозвољавају финалну дефиницију модулације:

То је једна систематска трансформација одређеног материјала, који је већ у оквиру/раму једне интерпретационе шеме осмишљен, јер без те шеме, тог рама, модулација би била бесмислена. Предуслов је да учесни-

ци знају и отворено искажу да следи једна систематична промена, која ће њихово виђење тока догађаја темељно променити. Постоје знаци када дотична трансформација треба да почне и када да се заврши, наиме, временске 'заграде', које трансформацију ограничавају на њену (унутар дотичних 'заграда') област делања; исто тако, постоје просторне 'заграде', које аналогно ограничавају простор дешавања трансформације.

(...)

Овде наводим неколико есенцијалних модула у нашем друштву, које увек треба посматрати заједно са њиховим трансформационим конвенцијама, при чему остављам апсолутно по страни питање како копија може да повратно делује на оригинал:

а. Каобојаги-делање

б. Такмичење

в. Церемоније

г. Посебне, нарочите манифестације

д. Стављање у другачији контекст (стр. 60)

(...)

А будући да смо рекли да разликујемо стварне, немодулисане радње и модулације, у случају последњих следи њихов опис или у смислу дотичног рама или у смислу унутрашње, као пра-узор служеће активности.

(...)

И сада дакле морамо да нађемо и успоставимо дефиниције, којима можемо да обрађујемо новодолазеће и многобројне модулације, и одржимо очекиване компликације у што ужим границама.“ (стр. 91–96)

Он затим ословљава могућности и начин манипулације:

„Под појмом заваривања/варања подразумевам трансформацију кроз свесни труд једног човека или групе људи да приведу друге људе једној погрешној представи стварности. То се заснива на једном злонамерном плану, једној завери и подмуклој намери, која – ако се оствари – води ка фалсификовању једног дела света (стварности).

(...)

Овде поново морамо опет да уведемо неколико појмова. Оне, који организују заваривање/варање можемо да дефинишемо као делујуће/произвођаче/варалице. Оне, који су намерно, дакле свесно заварани/варани, можемо дефинисати као укључене у заваривање/варање, али можемо их означити и као глупе, преварене, заведене, жртве. Када је

више људи укључено у акцију заваривања/варања, потребна је по правилу једна врста тајне комуникације међу њима.

(...)

То је саучесничка комуникација која их везује у једну саучесничку мрежу, а они против којих је то уперено су објекти једне завере. Као што је било речено, за маневре заваривања/варања, као и у случају модулирања, предуслов је једна представа пра-узора (...) Не заборавимо следеће – за оне, који организују маневар заваривања/варања, то је управо и само то (заваривање/варање) а за оне који бивају заваривани/варани, тај маневар је *стварности*. Ивица, граница рама је у овом случају фалсификат, али само фалсификатори знају да је то тако.“ (стр. 98–99)

„Један манипулатор је у стању да конструише дефиницију негативног карактера о другима и да код трећих произведе одређене погрешне представе стварности о тим другима. При томе не долази до заваривања/варања других, то је и по правилу тако. Важно је само да тај/ти други из било ког разлога није/нису у стању да убеди/убеде трећег шта је заиста стварност. Овде се може говорити о индиректном маневру заваривања/варања. Класични пример ове врсте индиректног маневра заваривања/варања представља завера или интрига.

(...)

Једна друга могућност је конструисање посебних околности, при којима се жртва сама по себи тако понаша и делује, да већ тога ради добија лош глас (или се то понашање може представити у тој светлости), при чему се понашање и делање жртве што подробније документује. Трећа и најједноставнија метода се састоји у томе да се недоказане, али компромитујуће ствари о жртви (циљној групи) увек даље шире. Манипулатори, значи, ни не покушавају да аргументовано докажу нешто лоше о жртви, они се старају само о томе да важи правило: ’Кад некога заспеш прљавштином, нешто од тога ће већ остати залепљено на њему.’“ (стр. 123–125)

Гофман потом оловљава још једну есенцијалну компоненту процеса заваривања/варања, који манипулатори планирају, иницирају и спроводе:

„Када под појмом маневра заваривања/варања подразумевамо намерно/свесно продуковање лажног утиска, онда се под појмом самозаваривања/самоварања може подразумевати једна духовна девијација, која се чак и са стране погођених подржава.“ (стр. 129–130)

Један корак даље тематизује се прилагођавање и интеракција погођених (у случају дехуманизације циљне групе и злочина геноцида, ово би смело да се односи на горе апострофирану трећу групу, дакле на социјалну већину, из које долазе непосредни починитељи злочина и који уз то чине пасивну „ћутећу масу“, прим. аут.):

„Рекао сам, при сваком делању у оквиру неког одређеног рама налази се често једно друго делање, које се систематски игнорише и третира као да се оно налази ван дотичног рама, и стога не заслужује никакву пажњу.

(...)

Поред главног канала, где се дешава главно делање, постоји још један споредни канал, на коме се одиграва нешто друго. (стр. 232)

(...)

Рекао сам да је човек у стању да поред главног делања на главном каналу у оквиру интеракције практикује и друге делатности. Из тога произлази да људи поседују способност да ка споља не показују никакве знакове пажње а ка унутра никакву посвећеност стварима које се дешавају а које је немогуће превидети.

(...)

Мени то изгледа као, да се човек тако одомаћи у дотичној ситуацији, да он наставља да се бави својом главном активношћу упркос достизању критичних тачака, при чему је могуће да он шаље сигнале, али преко споредног, скривеног канала. Ова способност да се изађе на крај са читавим низом прекида континуитета и да се истима посвети врло мало или нимало видљиве пажње је наравно једна базична компонента добре способности за интеракцију, која се порастом искуства очигледно развија.“ (стр. 243)

„Рам, међутим, не ствара и не подарује само смисао догађајима и доживљеном, он ствара и ангажовање. При свакој активности учесници не добијају само представу о томе шта се дешава, они постају такорећи спонтано до извесне мере заробљени, ухапшени. Сваком раму припадају нормативна очекивања у односу на дубину и целовитост, којима људи бивају везани за дешавања, које је рам организовао. Наравно, рамови се битно разликују у односу на прописано ангажовање учесника догађања.

(...)

Ангажовање је психо-биолошки процес, при коме субјекат у најмању руку делимично превиђа у ком смеру се усмеравају његова осећања

и његов когнитивни напон. То се мисли под „заробљени, ухапшени“. Следствено, он не може своју пажњу вољно или не само вољно усмеравати.

(...)

При анализи се мора показати да наше понашање одговара и посвећено је главном предмету, али не зато што ми то желимо. Тада је то правилно ангажовање које води ка правилном понашању. (стр. 376–377)

Ако се, међутим од једног рама очекује да он мора да нас оспособи да изађемо на крај са свим догађањима у том контексту, онда се разуме само по себи да морају постојати и ствари које се не могу савладати или игнорисати, на које се шта више не може применити ни рам. Последица је да се код учесника развијају збуњеност и фрустрација. Укратко речено, примена и водећа функција рама може да доживи слом.“ (стр. 378)

Закључно (за ово разматрање релевантних и тематизованих, базичних елемената Гофмановог теоретског модела), он ословљава могућност да учесник у једном догађању сам почне да поставља у питање конкретно важећи (и њему надређени) рам:

„Када је појединац ушао у ток урамљеног делања, он поседује извесну контролу над својим непосредним и спонтаним ангажовањем. Ангажовање може да се испољи у великом дијапазону његових реакција, од досаде па до – у екстремном случају – потпуног идентификовања са урамљеном делатношћу. Уопштено речено, постоји увек извесни степен когнитивног суздржавања, скепсе у односу на рам и његове трансформације, донекле и потенцијална спремност да се дешавање урами неким другим рамом.

(...)

Ако неко дакле из било ког разлога провали из рама и постане свестан тога, тада се изненада мења начин његовог ангажовања и – његово веровање. Оног тренутка када се дотични дистанцирао од конкретних догађања, он истовремено пробија и бедем те дистанцираности, почиње да се још интензивније суочава са читавим контекстом, али пре свега у односу на своје 'отпадништво' од примереног понашања, као и на тражење узрока за то. Он следствено губи сваку дистанцираност и резервисаност у односу на претходна дешавања, као и своју свесну контролу над дотичнима (ако ју је уопште имао). Погођени види себи изложеним једној драматичној ситуацији и, истовремено, лишеним

било каквих одбрамбених могућности. Јер од његовог очекивања да ће заузети место у једном добро и уредно урамљеном царству није остало ништа. Њему лично напротив не стоји непосредно никакав конкретни рам на располагању, а претходни рам, који је он сматрао применљивим, не изгледа више тако, или је пак тај рам ипак применљив, али он, човек, не уклапа се у њега.“ (стр. 409)

1.1 Коментар

Гофманова комплексна, социолошки утемељена теорија са (уобичајеним) психолошким и филозофским елементима припада тзв. социологији свакодневице, која полази од премисе да свакодневица документује оно што се у друштву одиграва. Ова грана социологије описује како људи делају и који све фактори утичу на њих тј. на њихово делање.

Ервинг Гофман покушава својом теоријом да „уведе ред“ у овај контекст и како каже његов немачки издавач представљајући књигу:

„Он следи циљу да пружи социологији свакодневнице ’радове разумевања’, који ће осмислити делање човека. При томе се критички бави, конфронтира са радovima Вилијема Џејмса, Алфреда Шица, Арона Цичурела и Ноама Чомског.“

Његов концепт подразумева, то одмах упада у очи, апсолутну доминацију социјалне „Ми-свести“ над индивидуалном „Ја-свешћу“, појединац је заправо *йерманенино* „субјекат, који у најмању руку делимично превиђа у ком смеру се усмеравају његова осећања и његов когнитивни напон. То се мисли под „заробљени, ухапшени“.

Појединац је дакле једна врста скоро апсолутног зависника (по Гофману „ухапшеника“) од њему надређених социјалних рамова и ако се усуди да их постави у питање, уместо осећања да се ослободи статуса заробљеног, он постаје несрећан, осећа се угроженим, очајним, беспомоћним па и изгубљеним. Јер „Човек се, иначе, очигледно и врло енергично противи и брани против било каквог наговештаја некаквог одступања, које се не уклапа у дотичну космологију“.

Гофманово (неизговорено) питање би смело да гласи, да ли је цена те слободе – превисока?

Другим речима, да ли је социјална „Ми-свест“ и „присила групе“ (превод одговарајуће ознаке у немачкој стручној литератури „Gruppenzwang“, прим. аут.) учинила тежњу ка слободи духа и слободу

самосталног одлучивања појединца заправо – беспредметном, јер скоро безизгледном? Нечим, што води несрећи и очају?

Легитимно је и само принципијелно питање, да ли би то даље требало да значи да сви „јеретици“ људске историје (а то су својевремено били и Галилео Галилеј, Ђордано Бруно, Коперник, итд.), који су несумњиво провалили и избегли из тада актуелног социјалног рама, и радикално поставили у питање тада важећу космологију, постали очајници и изгубљеници, јер нису били у праву?

Свакако, мора се узети у обзир да Гофман анализира *данашње* време и *данашње* друштво, при чему је његова анализа шта више просторно тј. системски, политичко-економски и социјално ограничена (одмах у уводном излагању: „Када појединац у нашем *зајадном* друштву...“).

Исто тако, да он заправо не вреднује своју горњу констатацију у смислу позитивно/негативно, већ само излаже своја запажања и закључке. То значи да моје горње питање није упућено њему, већ се односи на данашње стање у социјалној заједници, које и коју он тематизује, анализира.

Гофман значи не следи овај начин размишљања о индивидуалној слободи и њеној цени, и не употребљава те појмове иако, што као следеће упада у очи, следи врло рационалну потребу да непрестано уводи нове дефиниције појмова (ствари, људи, догађања, односа и процеса), што почиње већ са – додуше од Бејтсона преузетим – изразом/појмом „рам“ („Морамо да успоставимо дефиниције дотичних ситуација ... Овде поново морамо да уведемо неколико појмова ... И сада дакле морамо да нађемо и успоставимо дефиниције, којима можемо да обрађујемо новодолазеће и многобројне модулације, и одржимо очекиване компликације у што ужим границама“).

Његове дефиниције нису обавезно неологизми, као нпр. код Хајдегера, али он им несумњиво даје жељени смисао, прилагођава по природи ствари дотичне појмове свом концепту.

Када Гофман потом говори о игрању/игри видри у зоолошком врту (што је исто тако, као једну од основа за даље разрађивање и систематизацију своје теорије, преузео од Бејтсона), набрајање запажених карактеристика, које одударују од „правила игре“ у оквиру пра-узора, дакле примарног рама и трансформишу га, то се обзнањује као једно скоро утопијско побољшање квалитета свакодневног живота – разлика јачи/слабији, способнији/неспособнији, хијерархијска правила, све

се ставља ван снаге, чиме слобода избора тј. одлучивања појединца постаје неограничено.

Али, наравно, то је само *иџра*, то је само темпорарна *имитација* примарног рама, која није погодна нити за функционисање социјалне заједнице, нити заправо за преживљавање у нормалном животу.

Преносећи та запажања на човекову социјалну заједницу, Гофман уводи за те трансформације примарног рама дефиниције (безбројних) модула и модулација, да би покрио све могуће, непревидиве и вероватно исто тако безбројне варијанте понашања и делања појединаца.

Рамови дакле опстају као аксиоматске величине, они се међутим могу трансформисати од стране појединаца у копије, које се од стране истих појединаца сада поимају и доживљавају као другачије.

Практиковање индивидуалне слободе одлучивања о сопственом делању и понашању унутар социјалне заједнице се, значи, дешава преваходно при креирању модификованих имитација иначе неприкосновених социјалних рамова.

Оно што он исто тако радо и често преноси на социјалну заједницу и уводи у свој доказни поступак, то је позориште (Гофман 1959).

Човек, по њему, покушава при интеракцијама са другима, а будући да је свестан да га ти други посматрају, да се њима представи не онаквим какав он *јест*, већ у складу са својим жељама и представама о себи. Сви људи дакле у принципу играју улоге у једном „животном позоришту“ са бином и позоришним реквизитима, јер:

„Када један глумац преузме једну социјалну улогу (нпр. као келнер), он ће одмах приметити да за њу већ постоји једна припремљена (позоришна, прим. аут.) фасада (...) За нашу анализу таквих представа је од важности да схватимо у којој мери глумац сам верује у привид стварности који жели да представи посматрачима“ (привид као „стварна стварност“, прим. аут.). (стр. 19)

Гофман наравно разликује „фикционални ниво стварности у позоришту“ од представа на „животној бини“, али већ помисао да појединац, кад год постаје активан као социјално биће, почиње и наставља да глуми, и то сходно предодређеној социјалној фасади тј. рамовима, да се претвара и игра одређену улогу без престанка и одмора, и заправо читавог живота, звучи изузетно напорно, нехумано у основном смислу речи.

То је дакле живот под огромним, одсудним и перманентним притиском, и стиче се утисак да што је појединац укорењенији у социјалној

заједници, то је више приморан да се отуђује од самог себе и своје индивидуалности, и то упркос свим модулацијама и модулима понашања и делања.

Свакако, вероватно ће сваки човек с времена на време запазити да његов тренутни саговорник/учесник у сада заједничком социјалном „животном позоришту“ покушава да глуми, да представи себе и ствари на самосвојни, у принципу интересно мотивисани начин. То, међутим, тешко да ће бити позитивно оцењено од стране првог учесника, он ће пре доћи на квалификације као што су неискреност, притворност, лажљивост, покушај варања или можда преваре.

А ако се у таквој ситуацији ради о некоме „глумцу“, који има статус пријатеља, рођака или животног партнера, онда би се могао очекивати још јачи осећај погођености и још драстичнија реакција.

Први учесник ће значи вероватно реаговати – отворено или у себи – одбојно, како из рационалних разлога (самозаштита од неискрености, притворности, итд.), тако и емоционалних у смислу моралне аутодисквалификације другог учесника.

Гофман, међутим, не тематизује морал (за разлику нпр. од Норберта Елијаса, в. доле).

Ако би његов теоретски модел размишљања заиста стекао статус општеважећег и универзалног, аксиоматског и диахроног – што ниједан теоретски модел у духовној историји човечанства никада није постигао – онда би било велико питање колико је вредно бити члан такве социјалне заједнице, која „заробљава“ и обезвређује индивидуалност, и приморава људе да глуме и живе неистине па и по цену кршења моралних норми, варају како саме себе, тако и друге, шта више блиске људе.

Гофман је, међутим, пажљив посматрач и консеквентни аналитичар друштвених збивања, он ставља резултате својих запажања на располагање, без вредновања у смислу добро/зло, позитивно/негативно, без увођења критеријума етике и морала у дискусију.

Ту, у изостављању свега онога о чему филозофија већ миленијумима дискутује, лежи кључ утиска да савремено друштво и његова правила (рамиви) пре пружају разлог за одређени песимизам и алијенацију, при чему повлачење у самог себе каткад изгледа као боље решење од социјализације и учествовања.

То, међутим, ниуколико не умањује значај и *сйварносй* његових запажања и резултата.

Доле ћемо се срести са ставом социолога Норберта Елијаса, да је интернализација, усвајање спољних утицаја од стране појединца, увек непотпуна. Елијас дакле заступа мишљење да је појединцу остављен већи простор, већи избор и већа слобода одлучивања, да значи он/она није Гофманов „ухапшеник“ рамова своје социјалне заједнице.

То даље значи да појединац, у случају да учествује у дехуманизацији једне мањинске циљне групе (или шта више нпр. у злочину геноцида над њом), коју су му на било који начин октроисали манипулатори („То је једна саучесничка комуникација, која манипулаторе везује у једну саучесничку мрежу а они против којих је то уперено су објекти завере“), по Елијасу носи много већи степен одговорности за своје понашање и делање, него што је то случај у Гофмановом концепту.

Норберт Елијас говори о индивидуалном, групном и ширем социјалном хабитусу и, по свом базичном правилу, не полази од пасивних стања већ од непрестајућих, активних и динамичних процеса у друштву.

Ни он не сматра да појединац поседује доминантну слободну вољу, која му омогућује апсолутно аутономно одлучивање о свом понашању и делању, већ да оно наравно подлеже утицају постојећих социјалних структура, које међутим – за разлику од Гофманове тачке гледишта – нису свемоћне и свеодлучујуће (стр. 20). Осим тога, он је против сваког кругог, али и сопственог дефинисања појмова (Хазелбуш 2014):

„Фиксни појмови су исувише јасно дефинисани, тако да се губи важећа особина перманентних процеса у социјалној заједници. (стр. 21)

Сваки човек поседује хабитус, чак и пећински људи, мада је тај пре био једнослојан (...) док је социјални хабитус појединца данас вишеслојан. (стр. 22, 23)

Човек може имати осећај да у својој унутрашњости поседује један бедем, који га одваја од спољног света. То није тачно, ма колико тај осећај био јак, истинит (...) Лични, индивидуални хабитус подлеже променама и његови најутицајнији елементи воде појединца ка припадности социјалним групама и широј социјалној заједници. (стр. 24)

Хабитус се односи на споља видљиво и пре несвесно понашање и делање, које је одраз индивидуалне структуре човека, психички процеси који стоје иза тога одговарају самоприсиљавању (ослањајући се на психоанализу Сигмунда Фројда, прим. аут.) (...) Индивидуални хабитус преузима улогу посредника између спољног и унутрашњег фактора утицаја на понашање и делање. (стр. 25)

Човек се дакле прилагођава друштвеним стандардима пре несвесно. (стр. 26)

Хабитус је феномен који се може назвати и национални карактер, друга природа или социјална структура појединца. (стр. 38)

Спољно присиљавање се путем интернализације уграђује у систем самоприсиљавања (стр. 39). Појединац који дела, може се свесно одлучити да дела у складу са важећим моралним нормама. (стр. 40)“

Постоји код Гофмана још једна, по мени донекле недоречена ствар.

Било би најме интересантно сазнати одговор на питање, да ли су манипулатори, чије понашање и делање „се заснива на једном злонамерном плану, једној завери и подмуклој намери“ само још један модул, копија првобитног и сваком појединцу у дотичној социјалној заједници надређеног рама?

И ако очекивани потврдни одговор стигне, онда је легитимно и само консеквентно следеће питање – да ли су примарни рамови „у нашем *зайадном* друштву“, који уз то „представљају главни део његове културе у односу на важне врсте шема које се из тога развијају“, временом можда попримили и понеку негативну или недовољно позитивну контролну компоненту?

Јер једно је сигурно, дехуманизација мањина и масовни злочини *јесу* „важне шеме“, пре свега за погођене (жртве), али и за читаво друштво, оне дакле нису само трансформације, начињене од стране појединца, које се затим *само* „од стране истих појединаца сада поимају и доживљавају као другачије“.

Оно што апсолутно несумњиво важи, то је да је Гофманова „Фрејм анализис“ изузетно обогатила социологију свакодневице и својом систематизацијом дала драгоцене импулсе за даљи развој ове научне гране.

Она се испоставља као фундаментална у односу на разумевање актуелне структуре и функционисања *зайадног* друштва, при чему се добар број њених елемената сигурно може и универзално применити.

Она се даље испоставља и као врло значајна и корисна при покушају разумевања процеса дехуманизације једне циљне групе, мањине, која претходи и прати сваки злочин геноцида. Подсетимо се само једног јединог императивног исказа из његовог дела:

„Један манипулатор је у стању да конструише једну дефиницију негативног карактера о другима и да код трећих произведе одређене погрешне представе стварности о тим другима. При томе не долази

да заваравана/варања других, то је и по правилу тако. Важно је само да тај/ти други из било ког разлога није/нису у стању да трећег убеди/убеде шта је заиста стварност. Овде се може говорити о индиректном маневру заваравана/варања. Класични пример ове врсте индиректног маневра заваравана/варања представља завера или интрига.“

Он тиме врло јасно формулише принцип дехуманизујуће кампање, у конкретном случају да су манипулатори (први) успели да конструишу једну негативну дефиницију Рома (других) и да произведу одређену погрешну представу о њима у свести социјалне већине (трећи), а да Роми нису били у стању да убеде ту социјалну већину шта је заиста стварност.

Када уз то узмемо у обзир и Гофманово запажање о ангажовању појединца и неминовној интеракцији, као и његовој зависности од конкретног рама, што сигурно не важи само у случају нормалне, свакодневне ситуације у једном друштву, већ и у случајевима историјских ванредних стања, значи и при односу манипулатори/манипулисани/жртве у време пре и за време злочина геноцида, онда добијамо још више драгоцених могућности да се приближимо одговорима на питања, којима се бави овај рад.

У следственом поглављу ће (врло редуccionистички а из разлога који су наведени у уводном делу) бити представљена језичко-филозофска теорија дефиниционизма, као још један покушај доприноса разумевању овде ословљене тематике.

Врло интересантно је, можда шта више и један мали куриозитет, да иако је њена полазна позиција и методологија (филозофија језика) врло различита од Гофманове, да су непредвидиве понеке подударности како у развијању доказног поступка, тако и у закључцима.

Појмови се другачије именују, али неретко садрже исту суштину. Да се такве местимичне аналогије са светски значајном Фрејм анализис могу констатовати, то је, сигурно, пре свега позитивно, једна врста признања за дотичну теорију.

Већ Гофманов наведени постулат о манипулаторима представља не само једну додирну тачку, већ и заједничку полазну позицију ова два – још једном, врло различита – приступа истраживању проблематике дехуманизације циљне групе у једном друштву.

Када би овде било примерено навести (заједничке или аналогне) кључне речи, мој предлог би биле следеће есенцијалне Гофманове поставке:

„Конструисање дефиниција негативног карактера о другима и производња одређене погрешне представе стварности о тим другима; интеракција; ангажовање појединца, при коме субјекат у најмању руку делимично превиђа у ком смеру се усмеравају његова осећања и његов когнитивни напон; примарни рамови једне социјалне групације представљају главни део њене културе у односу на важне врсте шема које се из тога развијају; страх појединца од проваљивања из рама; човеку се може прићи наговарањем, ласкањем, пркосом, претњама; човек се, иначе, очигледно и врло енергично противи и брани од било каквог наговештаја некаквог одступања, које се не уклапа у дотичну космологију.“

На исте, сличне и аналогне изразе, појмове и токове размишљања ће у доњем тексту бити указано (у заградама).

Закључно и управо у односу на те повремене аналогиије, које се јављају у следственом тексту, желим само још да констатујем да сам теорију дефиниционизма развио много пре него што сам уопште и чуо о Гофмановој Анализи рамова.

Још само неколико речи о врло различитим полазним позицијама и методологији ова два приступа.

Ословимо овде једну одређену слабу тј. спорну/недовршену тачку Гофманове иначе без сумње изванредне теорије. Подсетимо се прво на један императивни (и драгоцени) исказ из његовог дела:

„Један манипулатор је у стању да конструише једну дефиницију негативног карактера о другима и да код трећих произведе одређене погрешне представе стварности о тим другима. При томе не долази до зававања/варања других, то је и по правилу тако. Важно је само да тај/ти други из било ког разлога није/нису у стању да трећег убеди/убеде шта је заиста стварност. Овде се може говорити о индиректном маневру зававања/варања. Класични пример ове врсте индиректног маневра зававања/варања представља завера или интрига.“

Он тиме врло јасно формулише принцип дехуманизујуће кампање, у конкретном случају да су манипулатори (први) успели да конструишу једну негативну дефиницију Рома (других) и да произведу одређену погрешну представу о њима у свести социјалне већине (трећи) а да Роми нису били у стању да убеде ту социјалну већину шта је заиста стварност.

Следеће је, међутим, проблематично, једна слаба тачка, која у извесном смислу – и нажалост – поставља у питање, поткопава снагу конкретног аргумента у његовом моделу размишљања. То нема везе са

самим аргументом, као последицом пажљивог посматрања и прецизне анализе, већ је условљено теоретском позадином његовог концепта:

Када би се Гофман наине налазио у области филозофије, он би припадао релативистичком смеру ове гране науке, а то увек ствара енормне тешкоће при сваком научном доказном поступку. Он наине полази, како сам каже (позивајући се на Вилијема Џејмса), од постојања „паралелних“ или „делимичних“ светова/стварности. Он даље постулира да је најважније у односу на стварност заправо *ипредстава стварности* у свести појединца, детерминисана и омеђена важећим примарним рамовима његове социјалне заједнице. То значи да је и истина исто тако само *ипредстава о истини* и подлеже истим ограничењима, истим примарним рамовима.

Шта би, дакле, у том контексту требало да буде „производња *ипрешних* представа стварности“ у горњем апострофирању манипулатора, када је стварност по Гофману заправо само моја/твоја/његова *ипредстава о стварности*? Ко, како и на основу којих критеријума одређује шта је „погрешно“ а шта „право/истинито“? Шта је, значи, „заиста стварност“ (Гофман: „... тај/ти други из било ког разлога није/нису у стању да трећег из било ког разлога убеди/убеде шта је *заиста стварности*“), да ли моја, твоја или његова представа о стварности? И шта ако се и онај, који је за мене/тебе/његога манипулатор, исто тако позове на Гофмана и тврди да је то што он (манипулатор) говори, једноставно његова представа стварности и заправо „заиста стварност“, односно „право/истинито“? Јер, још једном, модерна икона релативизма Фридрих Ниче је прогласио ултимативни принцип тог софистички укореееног става: „Не постоје чињенице, већ само интерпретације!“

Гофман је, иначе, могао да (барем покуша) избегне ову клопку да је узео морал/етику/хуманизам као централне вредности, као врховну арбитарну и контролну инстанцу у једној социјалној заједници, али он тај есенцијални цивилизациони фактор (за разлику од нпр. Норберта Елијаса) уопште не укључује у своје разматрање.

То је нарочито важно у случајевима оних екстремних ванредних стања у једном друштву, при којима долази до масовних злочина јер, још једном, не само један од светски најпознатијих истраживача феномена геноцида, Даниел Јонах Голдхаген, је констатовао да је геноцид могућ само у једном друштву, где је овај есенцијални елемент хуманизма апсолутно стављен ван снаге, поништен.

У изостављању овог аспекта крије се још једна, фигуративно речено, „подводна мина“ па и једна потенцијална опасност. Јер Гофманово размишљање резултира и следећим:

„Рам, међутим, не ствара и не подарује само смисао догађајима и доживљеном, он ствара и ангажовање. При свакој активности учесници не добијају само представу о томе шта се дешава, они постају такорећи спонтано до извесне мере заробљени, ухапшени. Сваком раму припадају нормативна очекивања у односу на дубину и целовитост, којима људи бивају везани за дешавања, које је рам организовао (...) Ангажовање је психо-биолошки процес, при коме субјекат у најмању руку делимично превиђа у ком смеру се усмеравају његова осећања и његов когнитивни напон. То се мисли под 'заробљени, ухапшени'. Следствено, он не може своју пажњу вољно или не само вољно усмеравати (...)“

Потенцијална опасност је садржана у могућности да и један геноцидни злочинац или помагач може да угради у своју представу стварности (= представу истине) убеђење, да је он био у што је могуће већој мери „заробљен/ухапшен“ од стране себи безнадежно надређеног социјалног рама, да је његово ангажовање ето био један психо-биолошки процес, при коме је он – у наравно исто тако великој мери – превиђао у ком смеру се усмеравају његова осећања и његов когнитивни напон. Дотични, значи, може да субјективно растерети своју савест и пројектује највећи део одговорности на примарне рамове своје социјалне заједнице. Другим речима, да себи прибави једну врсту оправдања за своје нечовечно делање у сопственим и, по могућству, и у очима других.

Под тим другима се не подразумевају само непосредни и посредни починитељи злочина, већ и њихове фамилије, родбина, пријатељи и пријатељи пријатеља, познаници и познаници познаника, суседи, колеге па надаље. Фигуративно речено, што је више виров у једном језеру и од њих полазећих концентричних кругова, то је изгледнија синергија, овде настајање апологетских тенденција, трендова и следствене „сопствене динамике догађаја“. Осим тога, за очекивати је и да се припадници „ћутеће већине“ накнадно више или мање питају како је тако нешто било могуће, зашто су ћутали и окретали главу, како би се они понашали да су били непосредно инволвирани (као носиоци униформе, припадници државних органа и сл.) и – тада је помисао о сопственом статусу „заробљених/ухапшених“ од стране примарних рамова а без доминантних морално-етичких одредница по природи ствари добродошла.

Свакако да би и у том хипотетичком случају (прихватања Гофманове теорије као универзално/апсолутно важеће) остала присутна емпиријски реална могућност кажњавања злочинаца од стране правног система, али по природи ствари не би било за очекивати некакав хуманистички конотирани добитак у смислу ресоцијализације починилаца дотичних недела, просвећивања социјалне већине, преко потребног учења из историје и тиме профилаксе могућих нових злочина.

При томе се (врло оптимистички, за разлику од западних аутора – Гофмана, Тугендрата, Ђорђа Агамбера, итд.) полази од тога да је тај *главни гео културе* социјалних заједница Запада (Гофман) тада рефлектирао само једну пролазну, екстремно девијантну историјску фазу дотичних социјалних заједница.

Горњи пример може, поред осталог, послужити и као још једно образложење зашто и сам Гофман назива своју заиста изузетну теорију, свој модел размишљања једним „покушајем“ идентификовања и разумевања ословљених процеса, као и зашто је аутор ове студије у уводном делу приметио:

„Сходно томе, није за очекивати ни да ће следствено излагање дефинитивно одговорити на сва отворена и комплексна питања, аутор се међутим нада да ће оно послужити као још један мозаички каменчић при трагању за истином у односу на историју Рома и феномен злочина геноцида.“

Сигурно, Гофман је укоренењен у социологији и може с пуним правом заступати став да је социолошко-емпиријски доказиво да појединци и социјална заједница функционишу тако, да је дакле апсолутно легитмно тј. да представа стварности појединаца (сопствени став односно илузија) и представа стварности дотичне социјалне заједнице (сопствени став односно илузија) заиста *јесу стварности* од које се једноставно *мора* поћи да би се схватила *важећа* индивидуална и социјална стварност.

Теорија дефиниционизма, напротив, припада апсолутистичком правцу филозофије који се у европском културном наслеђу развија од Сократа па до нашег времена, и полази од егзистенције истине, која је независна од свих наших покушаја интерпретације.

Истина је независна и од свих препознатих и важећих социјалних рамова.

Сходно томе, и стварност је *само једна*, човек додуше учествује у њеном креирању, али и она је независна од њега, постојала би значи и

постоји и без његовог удела у њој. Најкраће речено, теорија дефиниционизма полази од (апсолутистичког) принципа:

„Ко год је акцептирао егзистенцију (= истину) стварности, он је морао претходно акцептирати егзистенцију (= стварност) истине.“

Једно од образложења овог става гласи да ако би релативистичка икона модерног времена, Фридрих Ниче, био у праву рекавши „Не постоје чињенице, већ само интерпретације!“, онда би духовно самоубилачки нихилизам добио превагу а то значи (интерпретативно) да нити је он то икада рекао, нити је и сам икада постојао.

2. Примена теорије дефиниционизма (ауторитативна узурпација власти над дефиницијама стварности и психагогија) при истраживању дехуманизације циљне групе и феномена геноцида

На ауторитативну узурпацију власти над дефиницијама тј. у конкретном случају на злонамерно редефинисање циљне групе предвиђених жртава једног геноцида у смислу њихове дехуманизације (Гофман: „Конструисање дефиниција негативног карактера о другима и производња одређене погрешне представе стварности о тим другима.“) наилазимо при проучавању сваког геноцида.

То је, по овој теорији, увек први (уводни), трајући (пратећи у односу на фактичку тј. физичку реализацију истог) и последњи (релативирање или негирање геноцида као последњи покушај дехуманизације жртава) геноцидни чин.

Успостављање једног новог „система вредности“ путем самовољног и ауторитативног редефинисања стварности (пример: „Јевреји, Срби, Роми су национално, расно и/или социјално гледано бића ниже вредности, они су штетни и требало би их уништити.“) почиње, дакле, редефинисањем дотичног објекта и етаблира се у одређеној социјалној заједници (починитеља геноцида) путем психагогије, језичке методе „вођења душа“, коју су у нашем културном наслеђу развили реторичари античке тј. хеленистичке Грчке.

Предложена хипотеза, иначе, свесно и очигледно колидира са етаблираним мишљењем (L. I. Horowitz) о карактеру феномена геноцида и редоследа збивања при овом феномену: „First comes the act and then comes the word, first genocide is committed and then the language emerges to describe a phenomenon“ (Хоровиц 1980).

Хоровиц овим апострофира одређену слабост историјских и социолошких наука, које се тек по физичкој реализацији геноцидног чина баве сакупљањем и верификовањем чињеница, класификовањем и дескриптивним квалификовањем овог злочина. Полазна тачка гледишта теорије дефиниционизма је међутим:

„Пре, на почетку, за време трајања и по завршетку геноцида је била реч, и реч је била дело.“

Злочин народоубиства се може означити као егзорбитантни социјални пројекат са асоцијалним, јер само деструктивним карактером.

Он, наиме, осим својих непосредних и посредних жртава, у великој мери разара систем цивилизацијских вредности дотичног друштва и масивно поништава хуманистичку представу социјалне стварности свих погођених (жртава, починитеља злочина и „ћутеће већине“).

Тај пројекат онечовечује, темпорарно трансформише људе у различито рангиране (само социјал-дарвинистичко „право јачега“) антропоморфне биолошке јединке, код којих су и најархаичнији инстинкти битно осиромашени и лишени сваког рационалног смисла (нпр. инстинкт преживљавања, који одједном подразумева убијање не само ради прибављања хране или самоодбране, већ убијање ради убијања и сл.).

Сваки геноцид је условљен иницијалном идејом, идеолошким дефинисањем „посебне намере“ (*dolus specialis*), којој следи план њеног извршења. Геноцидни процес почиње психагошком дехуманизацијом предвиђене циљне групе жртава, значи – редефиниција те циљне групе се спроводи индоктринацијом, октроисањем, ласкањем, подстицањем, обећањима, претњама, присилом, обећањима материјалне користи (и духовне, у претпостављено трансцендентном смислу „богоугодног делања“, „спасења душе“, итд. што је иначе само безнадежно первертирање религије) и сл. (Гофман: „Човеку се може прићи наговарањем, ласкањем, пркосом, претњама“).

У фактички свим случајевима долази до масивне поплаве тих нових „информација“, до једног „informational overkill“, који предвиђену групу починитеља психолошки „тренира“ и мотивише у смислу предстојеће активности.

Општа последица оваквог делања је инфилтрирање, поткопавање и разарање свих индивидуалних и, што има још већу тежину, социјалних одбрамбених принципа, механизма и институција, што у последњој линији резултира „стављањем свих социјално-моралних табуа ван снаге“ односно доводи до „потискивања, маргинализовања и нестајања једног основног хуманог конзенса једног друштва“ (Албрехт 1989).

Свако људско друштво се, наравно, састоји из појединаца, из индивидуа.

Разумевање деловања психагогије захтева, дакле, појачано увођење и коришћење метода индивидуалне и социјалне психологије у егзактност историјске науке, што је још један показатељ императива мултидисциплинарног приступа (не само) овој комплексној проблематици.

Један успешни планер геноцида мора, наине, да влада што је могуће темељнијим, дубинским знањима (понекад се то назива и „инстинкт рођеног вође“) о човековој емоционалној интелигенцији, да би успео да максимално искористи своју (у овом случају – негативну) емпатију, коју ће потом путем форсиране психагогије применити и активирати процес интернализације у својој циљној групи планираних следбеника.

Емпатија је била препозната као основа свих сазнања о осећањима човека и као база свих међуљудских односа. Она представља уз то примарни хуманистички параметар успеха једне социјалне заједнице (позитивни аспект). Њен негативни аспект се састоји у емпиријској чињеници да злоупотребом знања о људима (о њиховим емоцијама) може доћи и по правилу долази до манипулације и искоришћавања дотичних људи („leadership ability“).

То се по теорији дефиниционизма дешава путем узурпације власти над дефиницијама стварности и психагогијом „вођењем душа“. (Гофман: „Ангажовање појединца је психо-биолошки процес, при коме субјекат у најмању руку делимично превиђа у ком смеру се усмеравају његова осећања и његов когнитивни напон. То се мисли под ’заробљени, ухапшени’. Следствено, он не може своју пажњу вољно или не само вољно усмеравати.“)

Класични пример политичког носиоца негативне емпатије (са „инстинктом рођеног вође“) у модерној историји био је расистички идеолог и геноцидни злочинац Адолф Хитлер, који је уз то несумњиво поседовао изузетне реторичке способности успешног психагога.

Оно што погодује иницирању и спровођењу овог процеса је нестабилност дотичне социјалне заједнице у политичком и економском смислу, осећај угрожености, егзистенцијална страховања, недостатак перспектива, индивидуални и социјални комплекси инфериорности и сл.

Све оно, значи, што прети да поремети или угрози *константне* индивидуалног и социјалног система вредности (Гофман: „Човек се, иначе, очигледно и врло енергично противи и брани против било каквог наговештаја некаквог одступања, које се не уклапа у дотичну космологију“). Такву атмосферу срећемо како у Немачкој, тако и у Хрватској пре II светског рата и уочи масивних геноцида над Јеврејима, Србима, Синтима и Ромима.

Оно што даље погодује индивидуалној пријемчивости у односу на процес „Узурпација власти над дефиницијама и психагогија“, с једне, и

интернализација с друге стране, то је и чињеница да је тај процес присутан у сваком хијерархијском односу људске свакодневице (брак, однос родитеља и деце, школе и универзитети, пословни односи, религиозне заједнице, јавне институције и установе, политичке партије, спортски клубови, удружења уметника, академије наука, војска, полиција, итд.). То значи да се дефинисање стварности „споља“ и пораст спољног упливсања (психагогија, „вођење душа“) у најмању руку не осећају одмах као нешто туђе, непознато или ненормално, као нешто што угрожава важеће константе.

Индивидуални степен пријемчивости – позитивне или негативне – психагошке поруке у сваком социјалном односу зависи од појединачне психичке структуре засебних индивидуа и њихове различите отворености тј. спремности прихватања у односу на познати процес интернализације (субјективно усвајање спољних вредности, конвенција и норми, по Норберту Елијасу).

Та отвореност/спремност прихватања – као последица и у повратној спрези са дефинисањем стварности „споља“ – зависи у значајној мери и од онога, што свако добија „заједно са колевком“, од историје, традиције, (не)важећих етичко-моралних критеријума, (не)важећих социјалних норми и конвенција, од свега онога што ми у свакодневици називамо фенотипско наслеђе, „људска природа“, менталитет (= идентитет), итд., а које нам сугерише управо то дефинисање стварности „споља“.

„Ја-биће“ човека је биолошке природе, док се „Ја-свест“ (самосвест) развија између осамнаестог и двадесетчетвртог месеца живота. Тада дете почиње нпр. да препознаје своје одсликавање у огледалу, почиње дакле да рефлектира своје „Ја-биће“ и тиме почиње схватање сопствених менталних стања и процеса. То је условљено у смислу *conditio sine qua* поп развојним процесом откривања сопствене језичке способности:

а) мишљења, као пра-форме језика, значи моћи дефинисања, структурирања и класификовања појмова и прве перцепије стварности, а потом

б) знакова и говора, као средстава комуникације, која је пак предуслов свега духовно-интелектуалног у човека као *социјалне* јединке.

Тиме се поставља камен-темељац развоја индивидуалне „Ја-свести“ (самосвести, сазнања о сопственом постојању). У тој фази, међутим,

дете је већ одавно изложено утицајима своје околине и упоредо са развојем индивидуалне „Ја-свести“ иде комуникационо условљени процес развоја социјалне „Ми-свести“ (Еклс 1997). При томе се јединка масивно излаже процесу интернализације, навикава се дакле на прихватање и усвајање спољашних утицаја.

(Примедба: Промена парадигме језика у XX веку је неминовни супстрат и фундамент свих, па и психолошке науке, која сходно томе постулира: „Језик је есенцијални носилац свести човека“. Тај постулат условљава и њену поставку о доминантности „Ми-свести“ у односу на „Ја-свест“, што је један легитимни и дискутабилни став.

Овај механизам, међутим, појашњава с једне стране значај утицаја онога, што се „заједно са колевком“ добија и, истовремено, зашто људи остају духовно различити (= у различитој мери пријемчиви за психологију) упркос заједничке историје, традиције, менталитета, при чему су ти елементи истовремено, по актуелном степену сазнања, саодлучујући за питање – да ли ће доћи до овог злочина или не?

Овде примењена врста аналитичког приступа наине развија даље теорију геноцида, коју је заступао Хоровиц, и указује истовремено на њену одређену мањкавост, проистеклу из његове селективне полазне позиције: За Ирвинга Луиса Хоровица, кључ за разумевање феномена геноцида треба тражити у природи националне културе и то не у њеним партикуларним саставним деловима (идеологија), већ у свеукупности једне културе. Он то илуструје примером паралелног настајања два тоталитарна режима – фашистички у Италији и нацистички у Немачкој, и њихов врло различит однос према истом субјекту, према Јеврејима. То, наравно, „не допушта вредновање у смислу једне више и једне ниже културе, већ указује на чињеницу да је у оној земљи, у којој је геноцид постао могућ (Немачка), дошло до једне дубоке структурне кризе свеукупне културе...“ (Хоровиц 1978, стр. 68, 77).

Хоровитз је, међутим, анализирао феномен геноцида само на примеру Шоа/Холокауста и зауставио се на геополитичкој граници две „Силе осовине“ (Немачка и Италија) као и на селективном истицању националне културе те две земље. Када се, међутим, у истраживачки концепт укључи и Хрватска 1941–1945, онда већ имамо посла са три различито акцентуирана тоталитарна система, који пак сви црпе из *заједничке културне традиције Средње и Западне Европе*, којој су све те социјалне заједнице повратно дале различите сопствене импулсе и до-

приносе (Гофман: „примарни рамови једне социјалне групације представљају главни део њене културе у односу на важне врсте шема које се из тога развијају“).

Са тачке гледишта језичко-филозофски условљене теорије дефиниционизма ради се, у конкретном случају, о локалним и специфичним факторима опште и заједничке културне традиције западног дела Европе, који дотичну традицију у различитим земљама (народима са сопственим идентитетима и менталитетима) делом на свој начин акцентуирају, вреднују и потом у вреднованом смислу рефлектују и практикују. Ти локални фактори представљају партикуларне и самосвојне мозаичке каменчиће иманенције културе и не постављају је у питање.

Различите социјалне (национално, конфесионално, друштвено-политички, социјално-морално, итд. детерминисане) заједнице никада, сигурно, нису савршено пресликане копије других заједница, упркос чињеници да припадају истом наслеђу и подлежу истим *специфичним* законитостима дотичне културне традиције.

Њихове фазе развоја су значи корелативне, али не и идентичне, оне се уз то ретко егзактно временски поклапају и сопствени доприноси, са већим или мањим утицајем на друге чланове, непрестано се уграђују у заједнички оквирни карактер и његову садржину. Јер истовремено, корелативни однос различитих чланова једне те исте културне традиције подлеже истим *општим* законитостима, које дакле важе и при свим другим облицима социјалног повезивања (породичним/фамилијарним, племенским/етноцентричним, сталешким/кастинским, националним/наднационалним, државним/наддржавним, конфесионалним/надконфесионалним, итд.), оне су у првој линији исто тако *хијерархијски* („једнако неједнако“) условљене, конституисане и организоване.

Овако схваћени комплекс процеса и односа би могао да допринесе разумевању (по ауторском мишљењу – парцијално исправне) Хоровицове поставке, коју он илуструје примером „паралелног настајања два тоталитарна режима – фашистичког у Италији и нацистичког у Немачкој – и њиховог врло различитог односа према истом субјекту...“ Али допринос њеном прихватању би био инициран тек уз следећи додатак Хоровицовой поставци: „...у контексту заједничке културне традиције *свих* дотичних режима“. Јер он је, још једном, пропустио да констатује да починитељи великих геноцида у европском XX веку нису потекли из само *једне* нације и само *једне* националне културе.

Они сви, међутим, потичу из само *једне* културне традиције.

То опште културно наслеђе се дакле усваја и традира *језиком*, злоупотребљава у смислу узурпирања власти над дефиницијама и психологије путем *језика*, и акцептира процесом (*језиком* омогућене) интернализације, чији се степен утицаја мери степеном усвојености управо те културне традиције (већи успех психологије) и индивидуалном, као и социјалном пријемчивошћу циљне групе људи (евентуално мањи успех психологије, јер интернализација никада није потпуна).

Хоровиц је потом сасвим правилно и консеквентно истакао: „Притом је геноцид увек једна свесна политичка одлука у оним кризним временима, када традиционални заштитни механизми једног друштва (религија и њене институције, правни систем и сл.) или закажу или се силом приморају на учествовање у злочину“ (Хоровиц 1978).

Време геноцида је једна врста „ванредног стања“ у социјално-психолошком погледу и једна битна детерминанта тог времена је једно – на први поглед парадоксално – стање духа: Узурпација власти над дефиницијама стварности инсистира путем психологије на редефинисању циљне групе предвиђених жртава у смислу њихове дехуманизације а с циљем мотивисања предвиђене циљне групе починитеља геноцидних радњи, ради олакшања предвиђених (планираних) криминалних и нехуманих поступака према жртвама.

Привидно парадоксално при овоме је чињенично стање да се само група починитеља више или мање духовно униформише и (макар и темпорарно) суштински дехуманизује, док жртве суштински остају оно што јесу.

Јер, статистички гледано, већина починитеља једног геноцида су „нормални“ људи и тешко да ће један нормалан човек пожелети или учинити зло својој мајци, брату, сину или супрузи. Довести једног „нормалног“ човека, дакле, дотле да у својој беспомоћној жртви у тренутку сопственог тешког криминалног и неморалног акта (мучење, убиство) *не види* своју мајку или своје дете, свог брата или своју сестру подразумева висок степен психолошког успеха редефинисања дотичне жртве – то жртвено биће за починитеља у том тренутку није људско биће, те његова сопствена радња за њега није ни криминална ни грешна.

И – та његова радња кореспондира (при свим великим геноцидима европског XX века) свесно, полусвесно и/или подсвесно са оним „заједно са колевком“ добијеним, са историјом, традицијом, (не)ва-

жећим етичко-моралним критеријума, (не)важећим социјалним нормама и конвенцијама, са свим оним што ми у свакодневици називамо фенотипско наслеђе, „људска природа“, менталитет (= идентитет) и сл. Касније уз то долази „присила групе“ и закључно, сваки развој догађаја добија раније или касније своју сопствену динамику. (Умељић 2006)

При суђењу нацистичком „чиновнику смрти“ Ајхману у Јерусалиму, Ханах Аренд је зачуђено констатовала „баналност зла“ (Аренд 1986), тј. колико је и овај марљиви организатор геноцидног убиства милиона европских Јевреја у суштини био само један просечни малограђанин, једна свакодневна појава из било ког медиокритетског предграђа (овде – Запада), која ради свој нормални посао и викендом орезује своје руже у башти, коси марљиво траву и слаже се са суседима да је време променљиво, да су порези високи а да је раније све било боље.

И Хрватица Марија Јосипова Обајдин је била једна „нормална“ жена у време Србоцида 1941–1945. Она је после рата изјавила за судски протокол:

„У љето 1941. била сам кухарица у Слуњу (...) Видјела сам како доводе Србе и стављају у затвор, те преко ноћи воде на убијање а претходно их опљачкају. Једно јутро узела сам мотику и отишла да копам крумфир.

Када сам дошла до Лалића гаја, видјела сам тамо једну жену која је сједила и била сва избодена ножем и крвава а поред ње се налазила јама, у коју су усташе потрпале убијене Србе.

Та женска говорила је нешто, али је нисам могла разумјети. Пришла сам јој, ударила је два пута мотиком по глави и она се скљокала на земљу, и више није показивала знакове живота. То је била Милка Зец из Зечеве Вароши.

Послије сам накопала крумфир...“ (Затезало 2012, стр. 211).

Карактеристична је и изјава једног некадашњег бојовника хрватске државе 1941–1945. из Коренице, Хрвата по имену Мато Шљарић, који је по завршетку рата пред судом дао исказ о свом учешћу у Србоциду. Он је после трезвеног навођења својих убистава, после трезвеног набрајања жена и деце, које је клао својом секиром или изранављених девојчица, које је живе бацао у њихове гореће куће, исто тако трезвено завршио своју изјаву реченицом: „А потом сам дошао кући и радио свој сељачки и ковачки посао...“ (Затезало 2012, стр. 355–357).

И он је био један „нормални“ починитељ геноцида.

Овде се, дакле, сусрећемо са још једним показатељем исправности закључне примедбе из претходног излагања – непосредни носиоци „баналности зла“ и „баналности добра“ су у огромној већини „нормални“ људи.

Ни при једној другој форми масовног убиства у историји се не запажа оволики степен делотворности (научно утемељене језичке) методе „Ауторитативна узурпација власти над дефиницијама и психагогија“ као при феномену геноцида: Масивно редефинисање циљне групе предвиђених жртава у смислу њихове дехуманизације резултира, још једном, превасходно једном масивном дехуманизацијом циљне групе починитеља геноцида из редова социјалне већине.

Та делотворност, тај ефекат траје и по извршењу физичког чина злочина, када по правилу долази до његовог релативирања или негирања. Геноцидно „ванредно стање“ постаје прошлост и „нормални“ починитељи се враћају својој свакодневици, носиоци „баналности зла“ поново теже да постану носиоци „баналности добра“.

Они, истовремено и из тог разлога, у принципу припадају најгорљивијим заступницима негирања сопственог, а у маси последично и општег злочина, јер се то једноставно сада више не уклапа у њихову „нормалност“ (= „баналност добра“).

Суочити се са тим би за њих представљало једну врсту „thinking the unthinkable“, овде се радије развија познати социјално-психолошки одбрамбени механизам „selective ignorance“, а претходна психагогија постаје део сопственог заштитног оклопа, постаје она пословична „сламка спасења“ дотичне јединке у психо-моралном смислу.

За њих почиње да важи максима „Није никако могло да буде, оно што није смело да буде!“, при чему је и при овоме одмах препознатљив онај исти принцип који их је и довео дотле, наиме, путем доживљене и интернализоване психагогије, коју су искусили од стране својих вођа (ауторитативних узурпатора власти над дефиницијама).

Они су, дакле, стигли до једне тачке, са које више нема повратка (почињено је почињено) и не виде више никакав избор за себе, осим да се дефинитивно поистовете са оном редефинисаном „стварном стварношћу“, у чијој реализацији су по правилу мање или више активно, али врло битно учествовали (Гофман: „Страх појединца од проваљивања из рама“).

Када стварност више није компатибилна са сопственом представом о њој, онда – утолико горе по стварност, онда се иста и даље мора вир-

туализовати и неуморно етаблирати („сазнање“ једног од нацистичких узурпатора власти над дефиницијама, министра пропаганде Јозефа Гебелса: „Једна сто пута поновљена лаж постаје истина“). Када значи већ не постоји апсолутна истина, онда се „моја, наша“ истина мора пробити и етаблирати као једина важећа, претходно релативизована константа се сада мора у „мом/нашем“ интересу апсолутизовати.

Овим се стиже до питања одговорности и кривице „нормалних“ починитеља, физичких извршилаца геноцида. Полазимо од тога, наравно, да се питање одговорности и кривице иницијатора, наредбодаваца и организатора при овом тешком злочину (узурпатора власти над дефиницијама и психагога) не може озбиљно поставити.

Мора се поћи од тога, да ни овај препознати и научно утемељени механизам не представља никакву олакшавајућу околност за једног „нормалног“ извршиоца геноцида. Чињеница је, наиме, да се интернализација Норберта Елијаса (субјективно усвајање спољних вредности, конвенција и норми) емпиријски *никада* не дешава свеобухватно, да слобода избора *увек* остаје очувана. Другим речима, психагогија није никаква човековом разуму и емоцијама надређена хипноза, која тајновитим путевима подсвести неодољиво редукује човека на једног андроидног био-робота, на једног пасивног носиоца неког апстрактног зла. Ефекат психагогије се темељи на интеракцији између психагога и интернализујуће особе, из чега произлази и (неоспорно асиметрична) заједничка одговорност.

Подсетимо се још једном на практикујућу психагогију при феномену геноцида.

Један психагог констатује (за себе тј. за свој наум) повољне околности у социјалној заједници, чијој већини он по правилу припада (нестабилност дотичне заједнице у политичком и економском смислу, присутни или чак растући осећај угрожености, егзистенцијална страховања, недостатак перспектива, комплекси инфериорности и сл.).

Он истовремено познаје суштинску тежњу људи да се ослоне на стабилне константе свог живљења – ред, мир, слобода, животни стандард, просперитет, правна сигурност (Гофман, „Космогонија сопствене социјалне групе“), и зна да се те константе не дају елиминисати (индивидуална „Ја-свест“ и групна „Ми-свест“). Он уз то познаје сопствену и, истовремено, културну традицију своје друштвене већине и све оне историјске „рецепте“ решавања конфликтних ситуација дотичног цивилизацијског наслеђа.

Психагог тада почиње да потенцира комплексе, страхове и фрустрације те своје социјалне већине и да их, истовремено, пројектује (и без мере потенцира) на планирану циљну групу жртава у смислу *њихове* одговорности и кривице.

Он мора да усади својој већини мишљење и осећај да је дотична циљна група та, која угрожава постојеће константе („Јевреји су паразити (...) један огромни полип“ (...) Роми су асоцијални (...) мање вредан елемент (...) Срби угњетавају и експлоатишу Хрвате (...) то су пси, најглупље (...) издајничко становништво...“). Вокабулар, који се том приликом бира, циља ка једној новој дехуманизованој представи припадника мањине („пси“, „живина“ „...и сличан смрад“, „крволоци“), која тежи да заузме место једне константе и да што више снизи „праг надражаја“ у планираних починитеља геноцида, да што делотворније уклони етичко-моралне препреке и бране, које деле „нормалне“ људе од суштински асоцијалних злочинаца.

„Нормални“ припадник већине у дотичној социјалној заједници почиње да интернализује у складу са својим степеном индивидуалне пријемчивости (индивидуална „Ја-свест“, социјална „Ми-свест“), у складу са оним добијеним „заједно са колевком“, од историје и традиције па до (не)важећих етичко-моралних критеријума, (не)важећих социјалних норми и конвенција, свега онога што ми у свакодневици називамо фенотипско наслеђе, „људска природа“ односно менталитет (= идентитет) и сл.

Већ ту почиње једна обострано *вољна* интеракција између психагога и интернализујуће особе, неминовни „informational overkill“ убрзава усвајање и практиковање једног заједничког вокабулара, „нормални“ припадник социјалне већине постаје активни заступник, протагониста и бранитељ те ново рedefинисане и психагошки инициране „стварне стварности“ (или, наравно, у мањем броју случајева њен више или мање убеђени противник).

Од еминентне важности је, сигурно, и чињеница да што више циљна група предвиђених жртава „губи“ своју хуману димензију, свој етичко-морални профил и интегритет, то се група потенцијалних починитеља, која позитивно интернализује дотичну вербалну понуду и тиме ступа у интеракцију са психагогом тј. већ овде преузима свој део асиметричне одговорности за следствене догађаје, осећа „моралнијом“, „супериорнијом“, „људскијом“ (још један парадоксон), појам „над-чо-

век“ све више губи своју обесмишљену и расистичку арогантност, и постаје део ове нове „стварне стварности“.

И – „нормални“ припадник већине има све време слободу избора.

Тиме постаје јасно да основа увек индивидуалне одговорности за сваки поступак и тиме за свако почињено (не)дело лежи управо у јединој могућој слободи човека, у слободи избора, коју интернализација по свим досадашњим сазнањима никада не успева да потпуно стави ван снаге.

Ово сазнање приказује и флоскулу о „колективној одговорности“ у једном сасвим новом светлу. Тај појам је увек с правом носио стигму „правде победника“, „узимања читавих нација као таоца“ и сл. и имао, истовремено, увек један скоро расистички конотиран призив. Никада се, међутим, није у довољној мери вредновала његова димензија са тачке гледишта *починиоца* злочина и њихове апологетике – шта би један целат могао себи боље да пожели него да се заклони и анонимизује у једној маси „колективног убице“?

То значи, тај појам остаје негативно конотиран, али одговорност за овај покушај узурпације власти над дефиницијама би смела да се позиционира само у једној (исто тако негативно схваћеној) заједничкој „правди победника и криваца из редова побеђених“.

За у науци познати феномен настајања „сопствене динамике догађаја“, којом се један започети (условно речено – један нови) социјални процес битно учвршћује и додатно динамизује, језичка филозофија нуди исто тако једно могуће решење:

Полазећи од тога да језик, као основна детерминанта човековог духа, дара мишљења, индивидуалне и у још значајнијој мери социјалне егзистенције са своје стране тумачи и дефинише човека (промена језичке парадигме у XX веку), намеће консеквенцу да исто тако свака нова редефиниција увек редефинише и онога који ју је понудио, да дакле долази до једне менталне повратне спреге која мултиплицира жељени ефекат и доводи до поменуте „сопствене динамике догађаја“.

У случају геноцида и његовог „нормалног“ починиоца, овај ефекат се неповратно етаблира у оном тренутку када се вољно (да ли увек и потпуно свесно, то је друго питање) превазиђе све нижи и нижи „праг надражаја“, када је редефинисана и тиме обезвређена етика изгубила сваки значај (Ниче: „Не постоје чињенице, већ само интерпретације“) и када су сви одбрамбени механизми једне хумане људске заједнице по-

ништени, то значи – када дође до физичке конкретизације геноцидног плана.

Ни институционализовање одговорности („Ја сам само слушао наређења!“) ни у ком случају не значи њено предавање, препуштање „другима“, већ само представља *вољни и свесни* избор једне додатне форме практиковања сопствене и неутуђиве *индивидуалне* одговорности.

Ова форма чак потенцира индивидуалну одговорност, пропорционално хијерархијском успону тј. положају појединца у дотичној институцији, јер тада се стање динамичне асиметрије одговорности у односу психагог–интернализујућа особа све више мења, а на штету (у смислу пораста одговорности) дотичне особе.

III

АКТУЕЛНА СИТУАЦИЈА РОМА У ЕВРОПИ

Општи принцип превенције, борба против свих видова дискриминације. Актуелна сведочанства о третирању Рома у наше време

За подсећање – врло висока судска инстанца послератне правне државе Савезне Републике Немачке, „Бундесгерихтсхоф“, потврдила је у својој (за све ниже судске инстанце обавезујућој) пресуди од 7. јануара 1956. *јослерајни* став о третману Синти и Рома од стране нациста на врло индикативан начин, који чини коментаре скоро сувишним:

„Мере, које су нацистички моћници од 1933. па надаље предузели против Цигана, не разликују се нарочито од мера, које су пре 1933. предузимане против бића Цигана (...) Ако погледамо директиву СС-Рајхсфирера (Хајнрих Химлер, прим. аут.) од 8. 12. 1938, онда можемо закључити да овде – упркос истицању расно-идеолошких елемената – *јодлоу ове директивне у смислу јојом јредузетјих мера не чине јиј расно-идеолошки елементи, већ асоцијалне особине Цијана* (подвукао аутор), које су и у ранијим временима биле повод да се припадници овог народа подвргну нарочитим ограничењима...“

Сходно томе и Бундесгерихтсхоф је правно утврдио да је геноцидно прогањање Рома од стране претходне и противправне немачке државе у суштини било само „подвргавање нарочитим ограничењима“ и не „расно-идеолошки“ мотивисано, већ условљено њиховом „асоцијалношћу“, чиме је геноцидни нацистички режим добио једно накнадно правно образложење Холокауста.

Постоје наравно критеријуми који образлажу *terminus technicus* „асоцијалност“, али када се то примени паушално и недиференцирано, дакле на читаве – етнички, национално, конфесионално, расно, итд. – детерминисане социјалне групе (мањине), онда ситуација постаје врло

проблематична, јер то је био – на другом и много потенциранијем нивоу – и механизам дехуманизације циљних група жртава геноцида.

У том случају (множења и практиковања асоцијалних особина код *социјалних* а не етничких, националних, конфесионалних, итд. групација/слојева у друштву) је на име на првом месту заказала држава тј. целокупна социјална заједница у њој (јача страна у овој друштвеној једначини), а потом наравно и погођени (слабија страна у овој друштвеној једначини), тако да се само може говорити о асиметричној одговорности за дотичну ситуацију. У време глобализма, свакако, одговорност се мора истовремено тражити и на нивоу међународне заједнице и њених институција (УН, Унеско, ЕУ, итд.).

Ради се дакле превасходно о *социјалном* проблему, јер прилично је свеједно да ли је неко Ром, Немац, Кинез, Американац, Инуит или Египћанин, ако тај нема могућност да живи животом достојним човека, ако му је немогуће да ради и зарађује, да се лечи и образује, да обезбеди храну, хигијену и школовање својој деци, онда ће погођени раније или касније постати депресиван, резигниран, очајан или ће почети да проси односно да се бави криминалом; ако исти зна да су и његови преци стотинама година, као и он данас, за већину у социјалној заједници представљали више или мање „дивљач за одстрел“ а држава (полиција, судови, итд.) не само њега и његове не штити, већ и учествује у изопштавању и прогону, онда ће сваки човек временом развити све масивнији индивидуални и колективни потенцијал агресивности, који ће пак од социјалне већине бити схваћен као претња и угрожавање. Негативни „чаробни круг“ се затвара, односно „сопствена динамика догађаја“ добија превагу. То значи, међусобно неповерење се учвршћује, предрасуде се потврђују и – *сви* учесници у „социјалној игри“ су заказали, пали на испиту социјалне одговорности и савести.

Осим, наравно, ако се човек не приклони еугеничком, социјално-дарвинистичком тј. расистичком погледу на стварност и врло редуccionистички укаже на „кривца“ за нацистички Холокауст, на име на „асоцијалне особине Цигана“, преузимајући чак и расистички вокабулар, јер се ето ради о „*бићу* Цигана“. То су на име чинили немачки нацисти и хрватске усташе, али то *no lens volens истио* – и врло зачуђујуће – правно је имплицирао и Бундесгерихтсхоф Савезне Републике Немачке само десетак година после завршетка II светског рата.

Да ли се у овој – несумњиво дискриминаторској – тачки гледишта од 1956. нешто променило?

Да, у сваком случају, правне инстанце више и позитивније диференцирају а и медији пазе на „Political Correctness“ својих извештавања. Да ли се, међутим, и шта *суштински* променило у односу на положај Рома у данашњој Европи? Размотримо неколико чињеница, неколико документованих извештаја из европских медија, које представљају константу актуелне и по европску цивилизацију поразне стварности у XXI веку. Будући да се ради о штампаним и електронским медијима, то ће бити наведено име медија, наслов прилога и датум његовог објављивања:

„Дискриминација Рома је свакодневна у Европи. Њихова насеља се разарају, у Мађарској им се онемогућава боље образовање – све потпуно легално. ЕУ-парламент прави критички биланс европске политике према мањинама:

Сораја Пост (Soraya Post) је и сама доживела ту свакодневну муку: 'Сваки дан је био увек изнова болан', каже она сећајући се свог времена у школском дворишту. Она је међутим успела, положила је велику матуру, студирала и постала учитељица. Данас је ова шведска Ромкиња представник шведске Социјал-демократске странке у ЕУ-парламенту.

Њена процена дискриминације, којој су Роми широм Европе још увек изложени, трезвеног је карактера: 'Ја сам мислила да то припада историји. Али то није тачно', рекла је Пост у четвртак у Бриселу. Њене колеге из редова Фракције Зелених Барбара Лохбихлер (Barbara Lochbihler) и Тери Рајнтке (Terry Reintke) позвали су на дискусију о овом питању: „Ради се о праву на образовање, на становање, на медицински третман. Ради се о основним људским правима“, рекла је Лохбихлер.

Округло 10 до 12 милиона Рома живе у 28 држава-чланица ЕУ, о којима се ова заједница дуго времена није бринула. Тек 2011. је ЕУ-комисија поднела захтев државама-чланицама да донесу програме за Роме, који се односе на посао/запосленост, здравствено осигурање и образовање. И иако је само између 2006. и 2013. у те сврхе, за те програме, било издвојено око 26,5 милијарди евра, резултати су минимални.

Разлог је, јер се не ради само о новцу: 'Ради се о сасвим легалним формама дискриминације', каже ромски активиста из Мађарске Габор Дароци (Gabor Daroczi) на овом симпозијуму у Бриселу, нпр. у области школског образовања. У Мађарској је слободан избор школе легалан и исто тако легално се практиковање тог права ромској деци отежава:

’Две трећине ромске деце у Мађарској се искључује из образовања, јер се спречава њихов прелазак у гимназију или се усмеравају у *школе њосебне намене* (за хендикепиране, прим. аут.)’

Његова организација Рома Versitas Fonds је уложила жалбу суду и шта више добила тај процес. Мађарска влада је, међутим, на то у новембру прошле године једноставно променила закон и то опет на штету Рома и – Европа ћути: ’Врло је могуће, да ћемо на крају морати да се обратимо Европском суду за људска права у Стразбуру’, каже Дароци. Тај суд је већ 2007. Чешку због сличне праксе опоменуо.

Дискриминација Рома није, свакако, само у источноевропским ЕУ-државама изражена, као што су Мађарска, Румунија и Бугарска. Посланица ЕУ-парламента Лохбихлер је подсетила у том контексту на скору дебату у Немачкој о избеглицама са Косова. И она је опоменула ЕУ-комисију да при приступним преговорима са западнобалканским државама инсистирају на поштовању права Рома, пре свега у односу на образовање, које је кључно за успон на социјалној лествици.

Сораја Пост је извукла своје сопствене закључке из ове ситуације и основала у Шведској сопствену школу, само за Роме. То би могао да буде пут за тамо погођену децу, али не и излаз из сасвим легалне дискриминације у Европи.“ (Ризбек 2015)

„Hamburg/Pariz – francuski gradonačelnik zabranjuje sahranu romske bebe na lokalnom groblju:

Десничарски оријентисани градоначелник места Шамплан код Париза је одбио да дозволи сахрану једне четворомесечне ромске бебе, која је о Божићу изненада умрла. Он своје одбијање није ничим образложио, изјавио је погребник француској агентури АФЦТР. Два дана касније и тек после протеста широм Европе градоначелник је то прогласио ’неспоразумом’ и додатно изјавио ’да би му била част да се беба управо у његовом граду сахрани.’“ (Spiegel online 3. 1. 2015 и 5. 1. 2015).

„Рим (АФП/ТАЗ) – италијански градоначелник захтјева одвојене аутобусе за Роме и Италијане:

За Роме је потребан посебан аутобус, изјавио је Клаудио Гамбино (Claudio Gambino), градоначелник места Боргаро Торинезе у Пијемонту локалним медијима, ’јер су нас више од 20 година мучили својим присуством’. Њему је потом и из редова сопствене политичке странке

(Демократска партија) пребачено 'да жели да уведе апартхејд.'“ (Taz.de 26. 10. 2014)

„Офенбах – нећемо више Циџане у градском купалишту!:

Ову невероватну реченицу изговорио је Герхард Ајдман (Gerhard Eidmann), технички директор јавног базена Росенхехе у немачком граду Офенбаху: 'Цигани овде не улазе!' 'Први пливачки клуб Офенбаха', који управља овим јединим јавним базеном у граду је потом изрекао Ромима забрану уласка на купалиште.“ (haGalil onLine 20. 8. 2001)

„Анкета о односу Немаца према Ромима:

Емнид-Институт из Билефелда је већ 1994. добио резултате по којима 68% Немаца не жели да има Роме за суседе (за поређење, то исто мишљење заступа 87% Словака, 75% Румуна, итд.). Институт Аленсбах је пак 1992. утврдио да 64% Немаца има у принципу негативно мишљење о Ромима.“ (koh, 2015).

„Од Албаније до Велике Британије – дискриминација милиона Рома: Време је да се Европа пробуди!:

У Аустрији живи око 25.000 Рома, то износи 0,3% становништва. Па ипак се стално добијају извештаји о дискриминацији, о расистички мотивисаном насиљу према њима, као и да полиција ништа не чини да би их заштитила.“ (Amnesty International, 10. april 2012)

„Роми се масовно пројектују из западне ЕУ:

Већ 2008. Силвио Берлускони је протерао хиљаде Рома из Италије у Румунију и Бугарску; у јулу 2010. је француски председник Николас Саркози 'Ромима објавио рат'; у Финској је пре неколико недеља од стране полиције применом силе уклоњено њихово шаторско насеље; из Данске је по кратком поступку протерано 24 Рома...“ (Дер Тајесинијел, Берлин, 22. 8. 2010)

„Масовно пројектирање 74 Рома из Белгије у Словачку:

Сви Роми су одмах добили наруквице са кодираним бројевима, што се код избеглица других народности никада не практикује. Онда су фотографисани, као за полицијску картотеку и узети су им отисци свих десет прстију.

То врло подсећа на нацистичке методе!

Онда су мушкарци, жене и деца били раздвојени. Деца су – најмлађе је било месец дана старо – била одвојена од мајки и затворена у један аутобус жандармерије, шест сати и по великој врућини. Нико им није дао ни чашу воде, иако су плакала и јаукала.“ (Pog, Брисел, Јг. 32, Нр. 19, 15. 10. 1999. Преузето из: Online-SoZ, Нр. 23 од 11. 11. 1999, стр. 8).

„Дискриминација, насиље, њроштеривање ’као у Хиллерово време’ – Роми грхте њред расистима у Европи:

Предрасуде у односу на Роме не срећу се само код становништва, тако да их и политичари проглашавају кривима за њихово изопштавање из већинске социјалне заједнице. Нови француски премијер Мануел Валс (Valls) је нпр. 2013. изјавио:

’Ти људи гаје животни стил, који се од нашег екстремно разликује. Зато би требало да се врате у Бугарску и Румунију.’ Amnesty International је оценила да такве речи утиру пут дискриминацији и прогонима.

У Француској живи око 20.000 Рома у екстремном сиромаштву. Њихова насеља не располажу текућом водом, свега недостаје и они морају свакодневно да рачунају с тим да ће их полиција избацити на улицу.

У извештају Amnesty International из 2013. се наводи да су у Марсеју хиљаде Рома насилно протерани из њихових насеља, при чему је полиција брутално поступала. У новембру 2011. полицајци су убацивали сузавац у шаторе, у којима су спавала деца, сав посед Рома је био уништен а само минималном броју њих су стављени други станови на располагање.

Живот Рома је у многим европским државама постао скоро немогућ:

’Ми посматрамо растућу дискриминацију већ годинама,’ каже Херберт Хајс (Heuß), представник Централног савета Синти и Рома Немачке, ’Ти људи живе у сиротињским квартовима, често за до 1.800 људи стоји само једно место текуће воде на располагању.’

Одакле долази та мржња? ’То су старе представе о ромској ѡрећњи, старе предрасуде,’ каже Хајс и захтева од националних влада и од ЕУ да испуне своју обавезу и преузму бригу о мањинама.“ (Focus online, 8. 4. 2014).

„Роми, најбројнија евројска мањина ѡодлеже и даље дискриминацији, као и екстремном сиромаштву:

Европска комисија је упутила једну поруку предстојећем другом Дану ЕУ-Рома и указује на разноврсне узроке маргинализације ове етнице, као и на потребу ефикасније борбе против истих. Опомиње исто та-

ко, да ЕУ-државе а на првом месту Немачка настављају да – противно упутницама UNHCR – и даље шаљу Рома на Косово.“ (Human Rights Watsch, World Report 2011, Ereignisse von 2010)

„Високи УН-комесар за људска људска права кријикује ЕУ и Немачку:

Нави Пилеј (Navi Pillay), Високи УН-комесар за људска права, пребацила је ЕУ у једном прилогу за *Франкфуртјер Рундшау* да 'невероватно дискриминише Рома' а Немачкој, да 'перманентним протеривањем Рома на Косово доводи до страшних последица у односу на права ромске деце'.

„Поводом Међународног дана Рома 8. априла члан немачког парламента из странке Зелени Корина Рифер (Corinna Rüffer) захтева примерене и отворене поступке за добијање азила за избеглице из Србије, Македоније и Босне и Херцеговине. Међународни дан Рома стоји за еманципацију и самоопредељење:

За подсећање, на дан 8. 4. 1971. је био одржан први Конгрес свих Рома света, при коме су делегати једногласно усвојили ово именовање за чланове своје етнице. Констатовано је да се актуелна ситуација у ЕУ још увек није битно променила, да је још увек карактерисана кроз изоштавање, тако да 90% Рома живи испод границе сиромаштва.

Популистичка дебата о наводним 'избеглицама из разлога немаштине' је против људског достојанства и служи десничарским ресентиманима. Генерални секретар немачке Хришћанско-социјалне партије Андреас Шајер (Andreas Scheuer) је недавно захтевао доношење закона против „имиграције из разлога немаштине“.

Хришћанско-социјална партија опет галами против мањина и тиме 'пеца у десничарским водама'. Паушална подметања су понижавајућа и погоршавају ситуацију Рома, који живе у Немачкој.

Антициганско расположење је врло раширено. То показује и студија Хајтмајера (Heitmeier), објављена 2012. године, по којој 44,2% немачких испитаника изјављује да се слаже са исказом да 'Синти и Роми нагињу криминалу'. Конзервативно-либерална влада је међутим увек одрицала постојање дискриминације Рома у Немачкој.

Тренутно владајућа коалиција конзервативаца и социјал-демократа планира да олакша протеривање Рома у Босну и Херцеговину, Србију и Македонију. Један законски предлог Министарства унутрашњих посло-

ва жели да квалификује те земље као 'сигурне'. У том случају би се поступак тражења азила убрзао тј. брже одбијао. Министар унутрашњих послова Томас де Мезије (Thomas de Maizière) и даље тврди, да у тим земљама нема прогањања из политичких разлога.

То је дефинитивно погрешно!

Стручњаци потврђују већ дуго времена, да и у пост-југословенским државама има политичког прогона Рома. Избегли Роми, који су смештени у дому за азиланте у Тријеру, извештавају да су у својим завичајним земљама не само при тражењу посла и станова систематски дискриминисани, већ и да су изложени опасностима расистичког насиља.

Ми морамо да будемо свесни те драматичне ситуације и да јој се покажемо дораслима.

Све избеглице из Босне и Херцеговине, са Косова или из Македоније имају право на правичну и отворену процедуру решавања права на азил. Савезна влада намерава уместо тога да Роме само ефицијентније и брже протера, и тиме потпаљује антициганске ресентимане. Немачка сноси историјски условљену одговорност да се бори против дискриминације и изопштавања мањина.“ (Corinna Rüffer, MdB, www.corinnarueffer.de, [07.04.2014]. Pressemitteilung)

Погледајмо закључно још неколико извештаја о актуелном положају Рома тамо где, упркос фактички перманентној ксенофобичној дискриминацији, никада није дошло до масовних погрома или шта више до геноцида над њима, јер несумњиво је, „Роми су у прошлости били много боље третирани у Јужној и Југоисточној Европи, него на западу континента.“ (Menschenrechte, Die Roma – eine Geschichte der Diskriminierung, SWR International. Уп. и: *Ivan Grgurić na: <http://www.h-alter.org>*):

Amnesty International извештава о дискриминацији Рома у земљама Источне Европе 2006–2007:

Насиље од стране полиције

Роми су често жртве насиља из расистичких мотива, али и насиља од стране полиције и управни апарат многих земаља не чини ништа или недовољно да их заштити и да испуни своју националну и међународну обавезу. Примери из разних земаља:

Бугарска

Један двадесеттворогодишњи Ром по имену Захари Стефанов је умро у полицијској станици у Казанлуку. Наводно је сам скочио са првог сп-

рата зграде на улици. Европски суд за људска права је 2006. прогласио Бугарску кривом, јер не обезбеђује Ромима право на живот без насилних хапшења и примене метода мучења.

Хрватска

У мају 2007. је Европски суд за људска права пресудио да је Хрватска у односу на Роме прекршила како §3 Европске конвенције о заштити људских права и основних слобода, који забрањује мучење, нечовечно или понижавајуће поступање односно кажњавање, тако и §14 исте конвенције.

Македонија

У мају 2006. је једна специјална полицијска јединица организовала прави лов на једног седамнаестогодишњег Рома и његовог пријатеља, јер је сумњала да су починили крађу. Тело младића је од стране рођака и тек две недеље касније пронађено у Вардару. Изгледа да је он при бекству скочио у реку и удавио се. Није била организована никаква истрага овог случаја.

У септембру 2006. туку полицајци два ненаоружана Рома испред своје станице, онда их увлаче унутра и до крви премлаћују. Сведоци, који су желели да пријаве случај, били су у томе спречени.

Румунија

Европска комисија за борбу против расизма и нетолеранције критикује Румунију, јер толерише понижавајуће медијске извештаје о мањинама, нарочито о Ромима.

У септембру 2006. долази до сукоба између полиције и Рома, при којима два полицајца и 36 ромских жена и деце бива повређено. Чланови ЕУ-парламента су захтевали истрагу, која још увек траје.

У новембру 2006. се на веб-сајту једне нове десничарске организације појављују недостојни, понижавајући и увредљиви прилози о Ромима.

9. маја 2007. председник Румуније Трајан Басеску (Traian Basescu) једног новинара јавно назива „прљавим Циганином“ (потом се касније извињава).

Словачка

Један бистро у месту Михаловец не дозвољава Ромима да ступе ногом у њега.

22. јануара 2007. Уставни суд захтева понављање истраге у вези насилне стерилизације три Ромкиње. Захтева од регионалног суда у Ко-

шицама да одреди одштету погођеним женама. До тада су државни органи увек порицали да се раде принудне стерилизације.

8. јуна 2007. УН-комитет за права деце изражава своју забринутост због дискриминације мањина, нарочито Рома а у првој линији у области слободног приступа школама, здравственим установама и становима, али и ради константне примене силе од стране полиције.

Чешка

Опуномоћеник за људска права Савета Европе изражава своју забринутост због броја полицијских напада на ромске заједнице, као и због пасивности полиције при криминалним нападима на Роме.

У јулу 2007. потврђује највиши суд казну од две године затвора једном бившем полицајцу, који је заједно са једним колегом киднаповео једног четрнаестогодишњег Рома, тукао га и злоупотребљавао.

Изопштавање из јавног живота

Роми су у великој мери искључени из јавног живота и стога тешко могу да остваре своја права, као право на становање, на запосленост и медицинску бригу. У понеким земљама се њиховој деци отежава приступ школама.

Босна и Херцеговина

Само мали број деце Рома има приступ основној школи, један од разлога за то је њихово екстремно сиромаштво. Њиховом језику, култури и традицији школски систем не поклања никакву пажњу.

При реализацији акционог плана, према коме је од 2004. требало да се побољша школовање ромске деце и деце других мањина, државни органи се не могу похвалити никаквим успехом.

Бугарска

Упркос најављеном побољшању услова становања за Роме, њихова дискриминација траје и даље. Иако планови да се становници ромских заједница у околини Софије протерају, услед протеста ЕУ-парламента, нису остварени, ипак је дошло до принудног исељавања Рома и градска управа се врло мало бринула за сиромаштво и одржање људских права погођених.

У јулу 2006. ставило је Министарство за социјална питања суму од 150.000 евра на располагање за финансирање камп-приколица, као пре-

лазно решење. До данас међутим није дошло ни до једног јединог разговора са погођенима, који би помогли разрешењу проблема, до понуде алтернативних могућности становања или понуде социјалне помоћи.

Хрватска

Нарочито у областима, у којима не постоје програми интегрисања ромске деце у школски систем, њима је отежан приступ основном школском образовању. Иако има све мање разреда „само за ромску децу“, она се од стране педагошког персонала третирају дискриминаторски.

Пре свега она ромска деца, која недовољно владају хрватским језиком, имају огромне тешкоће на почетку школовања, јер њихов језик као и језици других мањина нису заступљени у школама. Има додуше побољшања у тој области, пре свега у Међугорју, упркос томе је приступ ромске деце и предшколском образовању још увек отежан.

Македонија

Ромкиње, због њиховог порекла и пола, практично немају приступ социјалним и привредним правима, као што су образовање, запослење и здравствена заштита.

Црна Гора

У извештају организације „Спасите децу“ од маја 2007. констатовано је да су ромска деца из Црне Горе, као и она избегла са Косова, угрожена јер им прети опасност да постану жртве трговине људима.

Румунија

Градска управа Тулче насилно је протерала 25 ромских фамилија, укупно више од 110 особа, из једне куће у којој су живели преко седам година. Неколико фамилија је прихватило понуду да пређу у једну полусрушену кућу, без електричне струје и санитарних уређаја, са ограниченим приступом текућој води. Услед забаченог положаја те куће деца нису више могла да похађају школу. Остале фамилије су од тада морале да спавају на улици.

Један УН-извештај о деци из марта 2007. је показао да око половине сиромашних домаћинстава располаже текућом водом, док њоме око 70% ромских домаћинстава не располаже. Раздвајање ромске деце у нарочите школе је врло озбиљна ствар, јер је у тим посебним школама учење ограничено а педагошки персонал неквалификован.

Србија/Косово

Косово: Једна анкета међу 36.000 Рома у децембру 2006. је показала да скоро половина њих не поседује личне карте или пасоше, који би им омогућили приступ државној социјалној помоћи. У већини случајева јер живе у илегалним насељима.

За време „Косовског рата“ су Роми, Ашкали и Египћани, чије су куће јужно од Косовске Митровице биле уништене, били смештени на земљишту, загађеном оловом и тек су 2006. пребачени у један бивши војни логор. Њихове пређашње куће до данас нису обновљене.

Србија: У јуну 2007. УН-комитет за спречавање дискриминације обавестио је српску владу да за жене у аграрним областима, а посебно за Ромкиње, не постоји довољна медицинска заштита, закључно са саветовалиштима за планирање породице.

Преко 80% ромске деце је сиромашно и у сваком погледу дискриминисано.

Словачка

Негативни фактори су

- а) Специјалне школе само за ромску децу.
- б) Ромска насеља немају довољан приступ електричној струји, води и канализацији.
- в) Приступ школама отежан а приступ вишим школама још тежи.

Извештај УН-развојног програма 2006. је показао да око 75% ромских домаћинстава само кроз државну помоћ или кроз донације могу да преживе.

Словенија

Ромска деца нису потпуно интегрисана у школама. Постоје специјални разреди за њих са ограниченим наставним програмом.

У јулу 2006. је започето реализовање пројекта, по коме би требало језик романи у две форме стандардизовати и потом преузети у наставни програм. Тиме би били створени предуслови да се почне са стварањем уџбеника.

Паралелно с том иницијативом полиција је нпр. приморала у октобру исте године око 30 чланова једне ромске фамилије да напусте њихово село, јер је дошло до етнички мотивисаних напада на њих од стране осталих становника. Етнички мотивисани напади нису проузроковали некакву истрагу, одговорни за то нису били кажњени.

Чешка

Упркос иницијативама државних органа да минимизирају социјално изопштавање Рома, резултат је више него слаб. Ромска деца и даље нису интегрисана у програм основних школа и истовремено представљају већину у „специјалним школама“.

Број Рома, који морају да живе у становима испод сваког стандарда, чак је порастао у последњих десет година. Влада не нуди никакво решење овог проблема.

У октобру 2006 наређују тадашњи градоначелник Всетина и заменик председника владе из Хришћанско-демократске партије Јиржи Цунек (Jiri Cunek) принудно исељење 50 ромских породица из њихових станова у том граду. То су образложили лошим стањем зграде и нередовним плаћањем кирије од стране Рома.

Једна анкета у априлу 2007. је показала да девет од десет Чеха „има проблеме са ромским суседима“; више од 40% сматрају то стање „неприхватљивим“; 26% је изјавило да то „доноси тешкоће“; 24% да се „не осећају добро“. У последње две године је број оних који одбијају Роме као суседе порастао са 32% на 40%.

Мађарска

Ромска деца се због њиховог порекла стигматизују и сиромашнија су од остале деце.

У јуну 2006. је апелациони суд у Дебрецину пресудио да је градска управа Мишколца повредила право на једнакост ромске деце, јер је инсистирала на одвојеним школама.

У августу 2006. је УН-комитет за борбу против дискриминације жена осудио принудну стерилизацију једне Ромкиње.

Одбијање уношења Рома у списак држављана или становника

Косово

Ромима, који су протерани са Косова ускраћује се уписивање у држављанство. Тиме им се онемогућава да остваре своја грађанска, политичка, привредна и социјална права.

Словенија

Сличне проблеме имају Роми, који потичу из других крајева бивше Југославије, у Словенији, где су противправно избрисани са списка становника.

Босна и Херцеговина

Постојала је одлука да се ромске избеглице са Косова од 30. јуна 2007. протерају на Косово, где су изложени расистичким нападима и дискриминацији. После интервенције Савета Европе тај рок је продужен за следећих 90 дана.

Македонија

Већини од око 2.000 Рома и Ашкалија са Косова не признаје се статус избеглица и прети опасност њиховог протеривања на Косово.

Црна Гора

У Црној Гори се налазило пре 1995. скоро 7.000 протераних из Босне и Херцеговине и Хрватске, као и више од 16.000 Рома и Срба, протераних са Косова. Држава је одбила да их региструје и ниједан од ових прогнанника нема статус избеглице према закону о азилу.

Словенија

Око 6.000 људи, углавном Рома, живи без држављанства или сталне дозволе боравка. Они немају привредна и социјална права, право на рад, пензију или медицинску заштиту. (AI-Index 01/012/2007, 25.10.2007)

„Сарајево – Роми, Јевреји и остале националне мањине у Босни и Херцеговини су и 20 година после рата искључени из политичког живота земље, констатује у свом извештају организација за људска права Human Rights Watch:

Босна би требало да избаци етничку дискриминацију националних мањина из свог устава, закона и јавних институција. Извештај расветљава на 62 странице дискриминацију Рома, Јевреја и осталих националних мањина у политици и државно-управном апарату (...) и показује далекосежне последице по свакодневни живот Рома при приступу стамбеним објектима, образовању, лечењу и здравственој нези, као и при запошљавању. 'Босански устав је требало да допринесе окончању рата,' каже заменик директора Одељења за Европу и Централну Азију организације Human Rights Watch, Бенджамин Ворд (Benjamin Ward), 'али политичка дискриминација мањина нема шта да тражи у једној модерној европској држави. Крајње је време за реформе.'

У децембру 2009. је Европски суд за људска права у случају Сејдић–Финци пресудио да устав Босне и Херцеговине дискриминише Роме и Јевреје и врши преступ против стандарда људских права.

Устав наине искључује особе које не припадају трима главним националним групама (Бошњаци, Хрвати, Срби) из избора за трочлано председништво државе, као и да се кандидују за један од два дома парламента.

Већ више од две године после ове пресуде није ништа учињено да у складу с њом дође до потребних промена (осим у Републици Српској, где је дошло до исправке, тако да нпр. Јевреји заузимају положај саветника председника републике и сл., прим. аут.).

Слична дискриминација се практикује и у области комуналне управе. Слободна радна места у два ентитета, Република Српска и Федерација Босна и Херцеговина, поседују се према етничкој припадности а на основу пописа становништва из 1991. године, када је било побројано мање од 9.000 Рома, јер су се многи од њих изјашњавали као Југословени. Њихов број се данас, међутим, процењује на око 100.000 а 1991. је било регистровано укупно 30.000 припадника националних мањина, међу њима око 500 Јевреја (...)

Human Rights Watch је указао и на везу између политичке и државно-управне дискриминације Рома, с једне, и њихових тешкоћа у свакодневном животу с друге стране:

Питање становања:

Велики број Рома живи у илегалним насељима, која не пружају уобичајену стабилност и сигурност за њихове фамилије. Присилна иселавања су свакодневна претња а влада не нуди погођенима никакву алтернативу у виду других и одговарајућих стамбених просторија.

Нарочито проблематична је била ситуација у Мостару, где су понеке ромске фамилије морале и два пута да напуштају своја места становања у последњих пар година. У октобру 2011. пак морало је око стотину Рома да се иселе, да би направили место за друге Роме, при чему првима исто тако није била понуђена никаква алтернатива у виду других и одговарајућих стамбених просторија (SaarKurier online, Bosnien: Politische Diskriminierung von Roma und Juden. Publiziert am 11. April 2012).

Бити Ром у Хрватској: Дискриминација често почиње од презимена, а држава игнорира читав низ проблема (SaarKurier online,

Bosnien: Politische Diskriminierung von Roma und Juden. Publiziert am 11. April 2012)

Бити Ром или Ромкиња у Хрватској није нимало једноставно – може вам се догодити да добијете отказ, а кредит у банци тек кад промијените презиме. Запослите ли се којим случајем као сезонски радник/радница, послодавац ће вас „поспремити“ далеко од очију туриста, а ако вам хитна медицинска помоћ не жели доћи јер живите у ромском насељу, можда ће вам савјетовати да се у болницу, немате ли аутомобил – довезете на тачкама.

О свему томе, као и о положају Рома у Хрватској опћенито, разговарале смо с Давидом Д. Орловићем, једним од оснивача и извршним директором Ромског националног вијећа, основаног прије пет година на Свјетски дан Рома који се обиљежава 8. травња.

Какав је био положај Рома у Хрватској кроз повијест?

– Положај Рома кроз повијест био је тежак. Најтеже раздобље Ромске повијести је геноцид који су над Ромима у Републици Хрватској извршиле усташе током Другог свјетског рата. Кад је ријеч о положају Рома у модерно вријеме, од краја Другог свјетског рата и почетка процеса индивидуалне и колективне заштите људских и мањинских права, положај Рома на овом подручју требамо гледати у два раздобља. Прво раздобље је вријеме југослаvensког социјализма, а друго почиње осамостаљењем Републике Хрватске и транзицијом из социјализма у капитализам.

Положај Рома у вријеме социјализма није добро истражен али оно што можемо истакнути је да је и ромска заједница живјела и дјеловала унутар система који је, посебно у првим десетљећима, тражио потпуну послушност сваког појединца и заједнице док је временом дошло до одређених помака што је резултирало и признањем статуса народности ромском народу те стварања првих ромских организација и њиховог повезивања с Ромима у другим земљама.

Кључни проблем је ниска образованост Рома

Најпозитивнији дио тог раздобља за Роме је био везан за њихов социоекономски положај. Социјализам је и Ромима пружао могућности образовања на свим разинама и могућности запошљавања те равноправан приступ социјалним и другим службама. Дио Рома је то искористио, образовао се и остварио претпоставке за нормалан живот, али велики број је остао на маргинама друштва.

Успоставом демократског сустава почиње нова фаза у којој, кад је ријеч о Ромима у Републици Хрватској, значајнијих помака нема све до почетка XXI стољећа кад се врло полако почиње отварати тзв. ромско питање. Значајан допринос дао је улазак Републике Хрватске у процес Декаде за Роме. У задњих десетак година положај Рома и њихово укључивање предмет је више планова и националних стратегија, а постигнути су и одређени позитивни помаци посебно у подручју образовања. Али још је далек пут пред нама.

Јесу ли Роми данас у Хрватској дискриминирана мањина?

– Ако требамо укратко описати положај Рома онда је потребно рећи да је стање још увијек врло тешко. Ромска заједница, уз српску, према готово свим међународним извјешћима трпи највише дискриминације и у најтежем је положају. Проблеми су бројни и често врло сложени и захтијевају не само новац и вријеме, него и знање и политичку вољу, али и спремност припадника ромске заједнице за промјене.

Ромско национално вијеће, као једна од најактивнијих организација за остваривање и заштиту права Рома, активна је на више различитих подручја. Први приоритет РНВ-а јест образовање. Ако успијемо постићи да се ступањ просјечне образованости Рома подигне са садашње катастрофално ниске разине то ће уз директне донијети и велики број индиректних резултата и позитивних посљедица. Образован Ром има пуно већу могућност, уз све тешкоће због економске кризе, добити пристојан посао од којег обитељ може живјети. Редован посао отвара и могућности побољшања стамбеног стандарда, а онда то у комбинацији с образовањем резултира и смањењем здравствених ризика.

Кроз разне стратешке документе бар начелно смо покренули процесе позитивне дискриминације при запошљавању, али уз отпоре провођењу тих политика које долазе из разних смјерова, кад је ријеч о побољшању положаја Рома, кључни проблем је ниска образованост. Влада може сутра расписати јавне натјечаје да свако министарство запосли два или три Рома.

Владино Повјеренство за Роме није се састало двије године

Но, ми у Хрватској нажалост немамо људе који би попунили та мјеста. Не вјерујем да би иједно министарство попунило квоту од само три високообразована Рома и то је ситуација с којом се не сусреће ни једна друга од националних мањина које организирано дјелују у Хрватској.

У Македонији, Србији или Румуњској би такву „ромску квоту“ сва министарства попунила врло брзо. Без драстичне промјене у односу према образовању нема значајније одрживе промјене положаја Рома у Републици Хрватској.

Како се држава односи према Ромима? Је ли се ситуација поправила у последњих неколико година?

– Одговор је и да и не. Одговарам тако зато што с једне стране у задњих десетак година јест дошло до позитивног помака, али истовремено је видљиво значајно успоравање оних процеса који су покренути и наставак игнорирања цијеле серије проблема које Роми имају. Декада за Роме је покренула процесе. Држава је подигла летвицу самој себи доношењем Националне стратегије за укључивање и Акцијског плана за њезино провођење. Побројана су тамо разна подручја, циљеви, мјере... типичан примјер улагања пуно енергије у писање планова, а врло мало у њихово провођење. И гдје смо сад? Влада је допустила да трогодишњи Акцијски план за провођење Стратегије истекне 2015. године и до данас још није донесен нови. Владино Повјеренство за Роме није се састало двије године.

А да као држава нисмо потпуно искрени у својим Стратегијом најављеним намјерама било је видљиво и из чињенице да се Стратегија доносила без претходног прикупљања довољног броја података који би нам рекли какво је точно стање ромске заједнице у подручју образовања, становања, запошљавања, социјалног положаја, здравља и другим подручјима. И ово мало података које кроз сустав добивамо постају упитни када имамо информације како се до њих долази. Како можемо квалитетно пратити процесе образовања ако немамо јасну слику о томе колико се ромске дјеце тренутачно школује? Колико ромске дјеце чека на предшколу у појединим мјестима? Све су то питања без конкретног одговора.

„Увезимо Роме и прогласимо то оригиналним хрватским производом“

Годинама се троше значајна средства за тзв. Свјетски дан ромског језика, додјељују се признања свима и свакому, али ти врли борци за ромски језик нису учинили ништа да се бар у неколико школа организира настава на ромском језику према моделима које друге мањине већ дуго користе.

На Филозофском факултету немамо ни једног студента Рома из Хрватске, али имамо спомен-плочу првоборцима и громогласне најаве тзв. Ромских студија. И то по принципу, „увозимо Роме предаваче, увозимо Роме студенте и прогласимо то оригиналним хрватским производом“. Посебан је проблем игнорирање чињенице да двије трећине Рома у Хрватској не говоре ромски језик (romani chib) већ говоре румуњско-бајашки.

Знајте ли за њимјере дискриминације Рома или Ромкиња у школском сусџаву?

– Готово сваки ромски ученик којег околина препознаје као Рома сусреће се с предрасудама и дискриминацијом и примјери су бројни.

Желим нагласити један специфичан проблем Рома ученика средњих школа: ученици струковних школа као дио образовног процеса морају провести неко вријеме на стручној пракси. Често су препуштени сами себи у проналажењу могућности за праксу и предрасуде и дискриминација резултирају да многи од њих или не могу осигурати мјесто за стручну праксу или су током праксе изложени дискриминацији.

Посебно је алармантан такав проблем у Међимурју. Имамо и примјере из Барање у којој ученици углавном без већих тешкоћа пролазе кроз стручну праксу.

Сиомињали сџе њримјер кад је једна млада дјевојка добила оџказ у њекари јер јој је шеф сазнао да је Ромкиња. Колико има џаких случајева?

– Дискриминација Рома у сфери рада посебно је велик проблем. Примјер о којем сам говорио један је од најгорих примјера предрасуда и дискриминације. Многи Роми не успијевају добити ни прилику да раде на пословима који укључују контакт с купцима или клијентима. Због тамније боје њихове коже жртве су расизма.

Овај случај се односи на дјевојку која није од послодавца, а ни купаца била препозната као Ромкиња. Радила је у пекари на задовољство купаца и власника док у једном тренутку колегици није у повјерењу рекла да је Ромкиња. Колегица је ту информацију пренијела власнику пекарнице и он је Ромкињу одмах отпустио. И притом говоримо о дискриминацији која се догодила у центру Загребa.

Послодавци у туризму „штите“ туристе од Рома

Имамо примјере гдје Роми добивају посао у туристичкој индустрији преко љета, али врло ријетко раде на мјестима директне интеракције

с туристима. Углавном сезону проведу у кухињи, вешерају и сл. И тако неки надобудни шеф у туризму „штити“ туристе из нпр. Француске или Њемачке од грађана Хрватске другачије боје коже, коју они у својим земљама изнимно ријетко виђају.

Дискриминација често почиње и с презименом. У већини крајева ромске обитељи имају специфична презимена према којима их други препознају. Комбинација специфичног презимена и адресе пребивалишта омогућује послодавцима да идентифицирају Роме у примјерима писаних апликација за посао и врло ријетко их позивају на разговор. Прилично је познат и случај ромске обитељи с карактеристичним презименом чији је захтјев за кредитирање одбијен. Кад је та обитељ промијенила презиме, добили су кредит без проблема.

Што је с проблемима Рома у здравственом сусџаву?

– Кад говоримо о здравству, ту проблеми почињу са самим Министарством. Министарство здравља већ годинама има статус министарства с најслабијим резултатима кад је ријеч о побољшању положаја Рома. Већ је међународно позната реченица која најчешће улази у сва извјешћа о провођењу стратешких докумената за Роме у Хрватској о томе како је добра процијепљеност Рома.

Посебан проблем свима нама који радимо на побољшању положаја Рома представља и упорно одбијање Министарства здравства да прикупља податке о Ромима како би се темељем њих планирале мјере за побољшање положаја.

Кад је ријеч о проблемима у појединим здравственим установама, односно с појединим лијечницима, и ту наилазимо на повремене информације о дискриминацији. Често се пацијенти Роми жале како се с њима не поступа на исти начин као према другим пацијентима у здравственим установама. Често су здравствени дјелатници грубљи и осорнији према њима.

Други проблем везан за здравље јест сиромаштво великог броја Рома. Они као пацијенти обично немају новца за додатно плаћање лијекова или медицинских помагала. Имамо позитиван примјер града Белог Манастира у којем градоначелник одобрава финансијску помоћ Ромима за лијекове или помагала, у другим мјестима гдје те помоћи нема обично нема ни појединих лијекова или помагала за Роме.

Ромски курикулум унутар процеса курикуларне реформе

Од наших активиста на терену добивамо и информације о примјерима кад хитна медицинска помоћ одбија доћи по болесника у ромска насеља. У једном случају у Међимурју, према свједочењу предсједника локалног ромског вијећа, диспечер је поручио да обитељ сама доведе болесну Ромкињу до болнице. Кад му је речено да због Закона о социјалној помоћи не посједују аутомобил, упутио их је да болесницу доведу у тачкама.

Колико груштво уијече на једној Рома да њочиње дискриминираиши сам себе?

– Негативан однос према Ромима дио је ромског искуства стољећима. Као резултат те суставне дискриминације и предрасуда и раније ромско име Циганин добило је временом негативну конотацију. Та конотација је била тако јака да су представници Рома окупљени на првом Свјетском конгресу у Лондону 1971. године донијели одлуку о промјени имена у „Ром“. Поједине земље, односно језици нису прихватили ту промјену па се и сада у више еуропских и других земаља користи ријеч „Циганин“ у облику у којем ју је поједини језик преузео.

У Македонији, на примјер, дошло је до одвајања дијела припадника ромске заједнице који су сами себе прогласили Египћанима. Значајан број Рома с Косова себе дефинирају појмом „Ашкалија“. У новије вријеме долази до интеграције те заједнице у опћу ромску заједницу, али не у потпуности. Све то показује да није лако у друштву као што је наше носити ромско име. Дио Рома одустаје у потпуности од свог идентитета и изјашњава се Хрватима или на друге начине. Наравно, то је право сваке особе, али нас забрињава када до кориштења тог права долази због потребе појединих Рома да заштите себе и своје обитељи од предрасуда и дискриминације. Дјеломично у том контексту треба проматрати и различите изборе имена за новорођену дјецу у појединим ромским обитељима.

Мислише ли да се данас треба њоворити о Ромима и о ромској култури у школама? Што је њовиребно њодузети?

– Да, необично је важно да допунимо курикулум за све ученике у хрватским школама на начин да он позитивно говори о националним мањинама. РНВ заговара те промјене и наши представници били су активни судионици радне скупине за ромски курикулум унутар процеса

курукуларне реформе који се проводио. Надамо се и желимо да се тај процес настави и да резултира значајним промјенама. Изнимно је важно да предрасуде и дискриминацију заустављамо већ у ученичкој доби.

Највећи број одраслих Рома није образован

Да утјечемо на слику коју о Ромима имају она дјеца која најчешће немају ниједног Рома у близини, али и на ону дјецу која живе у срединама у којима у значајном броју живи и ромска национална мањина. Ромски допринос свијету глазбе сигурно јест нешто о чему сви требамо знати. Посебно важна тема чије укључивање у курикулум у РНВ-у заговарамо је укључивање у повијесне уџбенике информација о Холокаусту – геноциду који је проведен над ромским народом. Сада о томе има изнимно мало података.

Учећи све младе о страшном страдању које су доживјели ромски и други страдалнички народи у тзв. НДХ наш је дуг и према усташким жртвама и према будућим генерацијама. Кад првенствено млади људи, али и други буду знали кроз како страшна страдања је ромски народ прошао у Другом свјетском рату то ће утјецати на јачање сензибилитета према Ромима.

Који су будући циљеви дјеловања Ромској националној вијећа?

– РНВ је широко дефинирана ромска и проромска организација цивилног друштва коју су основали Роми и нероми како би заједничким напорима дјеловали на побољшању положаја Рома. Наши циљеви дефинирани су Стратешким планом и има их доста. Приоритет нам је питање образовања. И при том држимо кључним фокусирање на предшколско образовање ромске дјеце које би их припремило да из релативно сличног положаја крену у први разред основне школе.

Други корак јест постићи да сва ромска дјеца не само упишу већ и заврше основну школу и да при том стекну подједнаку разину знања и способности у односу на другу дјецу. Уколико остваримо та два циља онда ће услиједити и битно повећање броја Рома средњошколаца и студената, а на држави ће бити да проактивним мјерама тај процес потиче и подржава. Образовање одраслих други је дио наших активности у подручју образовања. Највећи број одраслих Рома није образован и суставни план образовања одраслих Рома насушна је потреба.

Уз образовање, наши су циљеви усмјерени и на друга подручја од којих бих посебно издвојио информирање. У циљу побољшања инфор-

мираности Рома али и нерома о положају и перспективама Рома већ другу годину уређујемо портал www.romi.hr. Добили смо врло добре оцјене за рад на том подручју. Чување сјећања на жртве Холокауста један је од наших сталних циљева.

Наравно имамо активности и пројекте с циљем побољшања положаја Рома и у другим подручјима, али о томе ће бити прилике да говоримо неки други пут. Вама захваљујем на исказаном интересу за проблеме Рома и рад РНВ-а.“

Осврнимо се закључно на актуелну ситуацију у Србији, која је од стране Amnesty International добила „најблажу“ критику од свих апострофираних земаља Источне Европе. („У јуну 2007. обавестио је УН-комитет за спречавање дискриминације српску владу, да за жене у аграрним областима а посебно за Ромкиње не постоји довољна медицинска заштита, закључно са саветовалиштима за планирање породице. Преко 80% ромске деце је сиромашно и у сваком погледу дискриминисано.“)

Овде дајемо један извештај са ромске стране у Србији из 2015. године, који је колико поражавајући при оцртавању фактичког стања, толико и охрабрујући у односу на напоре да се то стање измени.

Он истовремено показује да је тежња ка истим правима, ка једнакости свих људи у односу на Роме тек у повојима, као и да су узроци апсолутно незадовољавајуће ситуације комплексни, да се морају тражити како на нивоу социјалне заједнице тј. државе, тако и међу самим Ромима. Неопходно је дакле масивно државно ангажовање у управном, легислативно-егзекутивном и финансијском смислу речи, просвећивање социјалне већине и дотичне мањине у смислу хуманистичке солидарности, у смислу заједничке будућности и истовремено је неопходно масивно ангажовање самих Рома у истом смислу:

„Славица Васић: Ромкиње су изложене насиљу више од осталих жена

Ромкиње у Србији живе у просеку 48 година, што значи да је њихов животни век око 25 година краћи од просека опште женске популације.

Период на који је орочена Деценија Рома (2005–2015) истиче ове године. Циљ мера које су предузимане требало је да буде постизање суштинске равноправности припадника ромске заједнице у Србији. Свакоме је јасно да се у томе није успело, што значи да ће циљеви по-

стављени пред Деценију Рома бити пред овим друштвом и њеним институцијама и у периоду који је пред нама.

Један од важних циљева суштинске равноправности грађана је образовање, то јест редовно похађање основне школе, али и што масовнији упис у средње школе и на факултете. Кад је о женској ромској деци реч, то је важан корак ка спречавању раних бракова.

Ромски женски центар *Бибија* указује да је применом мера афирмативне акције у образовању од школске 2003/2004. до сада уписано укупно 2.694 средњошколца и 1.692 студента.

Међутим, примери одустајања ромске деце од школовања веома су чести.

У 'женском случају' они су додатно оптерећени традиционалним положајем женске деце у патријархалним породицама. Девојчице се од раног детињства уводе у кућне послове, помажу мајци, чувају млађу браћу и сестре и брину о немоћнима у породици. Школа тако доспева у други план, а казнене мере за родитеље чија деца не иду у школу показале су се као неефикасне.

Много боље резултате даје ангажовање ромских педагошких асистенткиња и асистената. До сада је ангажовано њих 178 за подршку око 3.500 ромске деце, од којих су 1.500 ученице које редовно похађају основну школу.

Ромкиње у Србији живе у просеку 48 година, што значи да је њихов животни век око 25 година краћи од просека опште женске популације. Кратак животни век последица је лоших услова живота, а пре свега недовољне бриге за сопствено здравље.

Феномен тзв. болесног здравља ('Није ми ништа, проћи ће') код Ромкиња је веома чест. Разлози су многобројни: недостатак новца и времена, традиционалан став да жена 'мора да је на ногама', да је 'срамота ићи због сваке ситнице код лекара' итд.

Томе доприноси и дискриминаторски однос здравствених служби према ромској популацији. Све што личи на небригу и недостатак свести у ствари је научена улога жене која се жртвује за остале. Резултат тога су, између осталог, хроничне упале плућа због непрележаних прехлада.

Прерана удаја као један од најозбиљнијих видова кршења репродуктивних права довела је до тога да је у Србији најмање једна трећина Ромкиња старости 15–19 година већ имала порођај, док је око четири процента њих родило живорођено дете пре своје 15. године.

Рана удаја и рађање деце су истовремено и тренутак прекида школовања.

Ипак, у Деценији укључивања Рома највише је постигнуто у области здравствене заштите. До 2013. године у 59 градова у Србији ангажовано је 75 здравствених медијаторки, а оне помажу ромској популацији у домовима здравља.

Такође, пројектима Министарства здравља до сада је остварено здравствено осигурање за 264 особе, вакцинисано је 3.936 деце, обављено је 2.318 систематских прегледа и 272 мамографије, а 6.345 Рома и Ромкиња је изабрало лекара. Контролисано је здравље 1.087 трудница.

Мада су истраживања о распрострањености насиља над Ромкињама веома ретка, према неким анкетама, 75 одсто Ромкиња у Србији су у неком периоду живота биле жртве насиља. Оне ретко траже медицинску помоћ због повреда, што је резултат специфичног односа према мушким члановима породице, али и према друштвеним институцијама од којих многе Ромкиње не очекују помоћ.

Низак ниво образовања и дискриминаторски однос послодаваца највише доприносе неповољном положају већине Рома, а поготово Ромкиња, на тржишту рада. Сива економија је зато главни начин њиховог преживљавања.

Национална служба запошљавања обезбеђује средства за покретање малих бизниса и самозапошљавање, а предвиђени су и додатни бодови за припаднике ромске заједнице. Питање је ипак колико су такви подстицаји реални. Већина Рома нема претходна знања и вештине за вођење сопствених послова и без одговарајуће су стручне спреме. Поред тога, рано одустајање од образовања доводи Роме у позицију неконкурентности на тржишту рада.

Јавна политика за унапређење положаја ромске заједнице у Србији препознатљива је по: декларативном залагању за решавање проблема, по неуједначеном односу локалних заједница, по претераном ослањању на донаторска средства и по одсутству родне димензије у решавању проблема.

Приводећи крају Деценију Рома, уз сазнање о непостојању свести о важности ефикасне јавне политике, ромски цивилни сектор се залаже за редефинисање појединачних и спорадичних акција и за увођење целовитог приступа решавању проблема.“ (*Полишика*, Београд, 6. 3. 2015)

Извештај потврђује да је у Србији „највише урађено у области здравствене заштите“, сасвим у смислу горње критике УН-комитета за

спречавање дискриминације, коју цитира Amnesty International, али и да се ради на решавању проблема образовања, родне равноправности и насиља.

Он истовремено ословљава и непредвидиву комплексност дотичне проблематике, за коју како већинска (друштво, држава) тако и мањинска (Роми) социјална заједница носе свој део асиметричне одговорности.

Погледајмо још пар јављања из Србије, из априла 2015.

„Данас је Светски дан Рома

Београд – Светски дан Рома установљен је на данашњи дан са циљем да се укаже на тежак положај Рома и да се државе подстакну да обрате посебну пажњу унапређивање њиховог положаја.

Тај дан се обележава у част првог Светског конгреса Рома, који је одржан 8. априла 1971. у Лондону. Тада је за ромску химну проглашена песма *Ђелем, ђелем*, а установљена је и ромска застава са точком као централним симболом.

Заштитник грађана Саша Јанковић је оценио да су Роми и даље најугроженија мањинска група у Србији, а до сада постигнути резултати на унапређењу њиховог положаја нису отклонили кључне препреке за њихову социјално-економску интеграцију.

Он је у саопштењу достављеном медијима оценио да битније промене у том погледу не може бити без доследне примене афирмативних мера у образовању Рома, због чега заштитник грађана ове године посебну пажњу посвећује потпуном правном уређењу тог питања.

Председник Националног савета ромске националне мањине Витомир Михајловић изјавио је да је задовољан спровођењем Стратегије када је реч о образовању и здравственом положају Рома док, како је рекао, у области становања и запошљавања не може никако бити задовољан.

У области образовања постигнути су одређени видљиви резултати, преко афирмативних мера уписа ученика у средње школе и на факултете, а у неких 173 основних школа уведен је педагошки асистент ромске националности, који је карика између школе, учитеља, ромског ученика и његових родитеља. Тиме је повећан број ромске деце у основном образовању за 20 одсто, рекао је Михајловић Танјугу.

И заменик директора Канцеларије за људска и мањинска права Драгољуб Ацковић навео је да је тек делимично задовољан применом

Стратегије, истичући да осим теоретског дела који је направљен, 'нисмо видели неку нарочиту корист'.

Проблеми Рома у Србији су, како је рекао, бројни и пре свега се односе на њихов економски и социјални положај, стамбене проблеме и политичку заступљеност.

'Статистика показује да је један Ром седам пута сиромашнији од најсиромашнијег Србина, а тек 20 одсто Рома је функционално писмено', нагласио је Ацковић.

Србија је доста учинила, али су проблеми Рома и даље изражени

БЕОГРАД – Србија је доста учинила на побољшању положаја Рома, али су њихови проблеми и поред тога веома изражени, речено је на данашњој седници скупштинског Одбора за људска и мањинска права и равноправност полова, којом је обележен Дан Рома.

Председник тог тела Мехо Омеровић напоменуо је да је Србија урадила доста у институционалном и законодавном смислу, али да су проблеми Рома и даље веома изражени, нарочито у погледу образовања, услова становања, запошљавања, дечијег рада и раних бракова, док је шеф мисије ЕУ у Србији Мајкл Девенпорт поручио да ће Србија имати подршку ЕУ у побољшању положаја Рома.

Објашњавајући у колико тешким условима живе Роми, Омеровић је навео да је смртност ромске деце дупло већа од националног просека, да је 43 одсто Ромкиња од 15 до 19 година у браку, да је само 83 одсто деце до пет месеци уписано у матичне књиге рођених, да само 69 одсто ромске деце похађа први разред основних школа, а средњу школу само 22 одсто.

Директорка владине Канцеларије за људска и мањинска права Сузана Пауновић поручила је да су у претходном периоду предузете бројне активности, како на националном, тако и на локалном нивоу за побољшање положаја Рома.

Међу тим активностима су, како је објаснила, јачање институционалних капацитета, будући да је формиран владин Савет за унапређивање положаја Рома, да је по први пут успостављено тело за координацију и контролу донаторске помоћи, а да су у 20 градова и општина формиран мобилни тимови који спроводе конкретне мере.

Као најзначајније у наредном периоду оценила је доношење нове стратегије за интеграцију Рома до 2025. године, напоменувши да су већ

израђене полазне основе тог документа и формирана радна група на чијем је челу по први пут припадник ромске националне мањине.

На значај доношења нове стратегије указали су Девенпорт и шеф мисије ОЕБС Петер Буркхард.

У Европи данас живи између 10 и 12 милиона држављана ромске националности, од којих су половина држављани ЕУ. Они су најбројнија национална мањина у Европи и она која је највише маргинализована и дискриминисана. Због тога ЕУ посебну пажњу посвећује исправљању такве ситуације, рекао је Девенпорт и додао да ЕУ и у Србији помаже ромској мањини и покушава да са владом и другим партнерима реши њихове проблеме.

Тако се, како је објаснио, на више фронтова боре против маргинализације Рома – побољшавају приступ здравственим и социјалним установама, велику пажњу посвећују школовању, унапређују стамбену ситуацију Рома, где, поред осталог, са градом Београдом раде да 180 породица које су живеле у нехигијенским насељима добију трајно стамбено решење.

Уз напомену да спровођење ових циљева у многоме зависи од нове стратегије, па је у том смислу поздравио напоре Владе Србије да у што краћем року усвоји тај документ, који је, како је истакао, од кључног значаја за достизање промена у стању Рома.

Председник Националног савета ромске националне мањине Вигомир Михајловић затражио је од Владе Србије да озбиљно приступи решавању проблема Рома и да у тај процес укључи припаднике ромске националне мањине, а због великих проблема са којима се суочава та мањинска заједница.

Уз напомену да су стереотипи и предрасуде главна препрека за пуну интеграцију Рома, Михајловић је навео да, поред осталог, 95 одсто Рома нема ни стално нити било какво запослење, да је у протеклом периоду 30.000 њих напустило земљу и затражило економски азил у земљама ЕУ, као и да су Роми седам до осам пута сиромашнији од најсиромашнијих грађана у овој земљи.

Са овог места из Скупштине Србије шаљемо јасан сигнал и поруку Влади Србије и другим чиниоцима у друштву о веома тешком положају Рома, казао је Михајловић. (Политика онлајн, 9. 4. 2015).

Задржимо се кратко на ситуацији Рома по извештају Amnesty International а у светлу констатације „Роми су у прошлости били много

боље третирану у Јужној и Југоисточној Европи, него на западу континента“.

Погледајмо, закључно, како се данас рефлектује та ситуација у односу на у овој студији апострофирану чињеницу постојања две велике аутохтоне културне традиције у Европи, када значи за тренутак занемаримо *географска* именована (Источна/Западна Европа). Јер почињоци свих великих геноцида у европском XX веку, па и Холокауста, примарно припадају окциденталноевропској културној традицији а жртве, дакле и Роми не.

На Западу (Немачка, Аустрија, Француска, Италија, Белгија, Данска, Финска, итд.) сусрећемо се дакле са традиционалним предрасудама и ксенофобичним расизмом, али и са свешћу да то стање мора да се мења. У односу на (географски гледано) источноевропске земље, које су с правом на мети критике, ситуација изгледа овако:

Чешка, Словачка, Мађарска, Хрватска, Словенија (= бивша Аустро-Угарска) припадају управо окциденталноевропској културној традицији.

Претежно муслиманска Босна и Херцеговина се налази под посредним а претежно муслиманско Косово под непосредним протекторатом „НАТО-демократија“.

Бугарска и Румунија припадају у међувремену ЕУ тј. сфери утицаја „НАТО-демократија“, која се све више шири ка истоку.

Црна Гора и Македонија теже том статусу и налазе се фактички у сфери утицаја „НАТО-демократија“.

Сходно томе, Роми су у овом тренутку још увек губитници европских интеграционих процеса које спроводи Запад, иако се исти спроводе под паролом остваривања заједничких хуманистичких вредности демократије и вековима грађене цивилизације. Њихова ситуација се није побољшала, већ се ширењем утицаја „НАТО-демократија“ само даље географски проширила и на Источну Европу. Позитивно је да постоје очигледни напори да се стање побољша, али до сада врло недовољно, непримерено комплексности проблематике.

То подржава поставку ове студије, да се из историје још увек није довољно научило, да није извршена селекција и одбацивање негативних елемената дотичне (западне) културне традиције. Исто важи, сигурно, и за област друге велике (источне) културне традиције у Европи, али – тамо никада није дошло до великих геноцида.

Колико интеграција Рома у већинске социјалне заједнице до данашњег дана ни изблиза не одговара важећим стандардима показује и последњи прилог у анексу под редним бројем 21: „Распрострањеност Рома на Балканском полуострву и у Турској данас. Однос званичне статистике и рационално утемељених процена стварног броја (1:4), као значајан показатељ још увек врло дефицитарне интеграције на почетку XXI века.“

1.1 Однос једног српског националисте према шовинизму и према Ромима на почетку XXI века. Још једном о значају дефиниционих појмова (у смислу критеријума језичко-критичке анализе Ернста Тугендата)

У овом (политичком) контексту се, осим религиозног фанатизма, неминовно појављују именујући појмови национализам и шовинизам, при чему овај последњи представља екстремну форму негативно схваћеног осећаја националне припадности, и неопходан му је један спољни фактор хомогенизације сопственог народног корпуса, што је истовремено по правилу један објекат ксенофобије и мржње.⁴¹

На аналогну појаву у односу на негативно поимање религије наилазимо у случају оног дела Холокауста над Ромима, који је извршен у хрватској држави 1941–1945. – ако се религија, међутим, екстремно радикализује (конфесионализам), онда и она може да постане мотив злочина геноцида, аналогно екстремном радикализовању национализма у смислу агресивног шовинизма (Умељић, 2016, стр. 81–84).

Будући да се при употреби тих појмова често не диференцира у довољној мери и, истовремено, још чешће манипулише тј. редифинише у складу са сопственим интересима (теорија дефиниционизма), то желим да доњим прилогом укажем на дотичну проблематику.

Његова тема је однос Срба и Рома и рефлектује дијаметрално различите ставове на почетку XXI века, при чему доле цитирани аутор

⁴¹ Тај израз је настао заправо далеко од науке, у уметничком миљеу, после извођења комедије *Тробојна кокарда, једна епизода из раиша у Алжиру* (*La Cocarde tricolore, épisode de la guerre d'Alger*) на почетку француске колонизације Алжира 1831. и постепено добијао данашњи смисао. Јунак комедије Николас Шовен (Nicolas Chauvin) пева једну арију, чији рефрен почиње са „Ја сам Француз, ја сам Шовен, ја млатим бедуина!“ („Je suis Français, je suis Chauvin, je tape sur le bedouin!“).

оштро полемише са једним очигледно неонацистички – а то значи расистички и, очигледно, шовинистички – оријентисаним контрагентом.

Од значаја је да се сајт зове „Српски националисти“, којима аутор по сопственом самосхватању припада. Он међутим, према свом овде заступаном ставу, под национализмом очигледно подразумева позитивни патриотизам.

То се дефинитивно види из једне од његових закључних реченица: „Хвала на позиву на форум и сајт, далеко било, ми смо на овом форуму углавном ментално здрави, који национализам видимо као љубав, а не као мржњу.“

Овде нешто скраћена верзија тог прилога; изостављени су наиме делови партијско-политичке и претерано емоционализоване природе:

(<http://forum.srpskinacionalisti.com/viewtopic.php?f=1&t=623&start=30#p5171>):

„Роми су српска браћа!

Српски херој, 6. 1. 2004. 5:19

Ово је последње упозорење карикатури која себе зове *Српски НС* да више не вређа ни мене ни Цигане. Јер ако има нешто против мене лично, ја ћу то разумети, не слажу нам се ставови, али мржња према целом једном народу или делу народа, због тога што су сиротиња или тешко живе, не може се никако образложити, ради се очигледно о комплекси-ма и ксенофобном лудилу.

Али ево да одговорим на нека питања.

(...)

За мене је увреда што ти и теби слични себе називаш Србином, у мом православном народу не може и не сме бити такве и толике мржње.

Роми или српски Цигани, нема разлике, за мене су браћа, али не терам друге Србе да их сматрају браћом, али то што их неки Срби не сматрају браћом, не значи да их морају мрзети.

(...)

А јесам велики демократа и борац за људска права и слободу и демократију, много већи од оних којима су пуна уста демократије и људских права. Само ти дођи и гледај шта је демократија, а посебно шта је цензура, увреда и ширење мржње, можда ћеш нешто корисно научити.

Бранићу сваког Циганина или Јеврејина који се није огрешио о српски народ, од оних који пре подне мрзе себе, а после подне цео свет.

Роми тешко живе јер сви тешко живе у Србији. Многи Срби просе, гладују, а лажу и краду обично они који имају много пара, разни шпијуни, а не сиротиња, српска и ромска.

(...)

Него шта! И преко Кајмакчалана и на Солунском фронту, и у Јасеновцу, и на Сремском фронту и у егзодусима из Крајине и са Косова. Сваку српску патњу су делили и српски Цигани.

А било ти је лепо, национал-социјалисто, за време комунисте Броза.

Лепо сте живели ви тоталитарци, били сте пуни пара, 'блато пара', како кажеш, док су часни људи по Србији мучени и убијани под комунистичком тортуром. Ето паралеле између мучења Срба од стране нациста и од стране комуниста, доказ да између њих суштинске разлике нема.

Ја сам Србин, а Српски Цигани су моја браћа. И ја нисам никакав бели европски човек, ни жути, ни наранџасти, ни зелени и ни црвени, ја сам Србин, православне вероисповести. И сви српски Цигани православне вероисповести су моја браћа. То је сулудо, већина Рома воли своју отаџбину Србију и спремни су да дају свој живот за њу.

Ма ко краде, пљачка!? Је ли, Цигани су ти криви, (...) Теби сметају бедни Цигани, који једва успевају да прехране себе и своју породицу, можда је неко од њих негде здипио џак кромпира, али се то не може поредити са белосветским хохштаплерима који ојадише Србију и које ти нигде не помињеш!!!

(...)

Многи Роми су погинули у рату бранећи српски народ, али су се готово сви писали Србима, а не Ромима, јер су се идентификовали са српским народом који им никаква зла у историји није чинио.

Владика Николај Велимировић је у свом животу пре свега страдао од немачких нациста, био је затворен у злогласном логору Дахау и кад је рекао на Аријевце, није мислио на лудог Хитлера, његове главоње и њихове баљезгарије, већ на Аријевце из Индије, где је српска прапостојбина, али шта ти о томе знаш.

А ја ћу на овом форуму и те како писати да су Роми српска браћа и нико ме у томе неће спречити, па ни ти. Све што се може догодити је да они који би нешто спречавали на овом форуму буду на крају спречени да било шта ураде.

(...)

Да, да, твоја су браћа и Хитлер, и Чемберлен, и Броз, и Павелић, и Туђман и остали монструми, а моја су браћа Роми који никога нису уништавали, над никим нису чинили геноцид и етничко чишћење, па се лепо види ко је какав и коме припада.

Маса оних који су гинули на Кајмакчалану су били Роми или су имали ромске крви, али су се сви изјашњавали као Срби, јер су се идентификовали са српским народом. Ти, српски Цигани су српски хероји и витезови, који су гинули бранећи српски народ, бранећи га од таквих као што си ти, многима се ни гроба не зна и сваки српски Циганин је скупо платио своју припадност српском народу, убијани су и масакрирани као и сви други Срби.

И наши преци су се борили управо против таквих као што си ти, пуних мржње, злобе, који деле људе по физичком изгледу, деле људе на расе, што је врхунски примитивизам. Ја се згражавам свега што си написао и стидим се што има људи који себе називају Србима и ово пишу.

Свега сам свестан што сам написао и опет ћу то написати, из поштовања и дивљења према свим српским Циганима који себе сматрају интегралним делом српског народа!!!

Хвала на позиву на форум и сајт, делеко било, ми смо на овом форуму углавном ментално здрави, који национализам видимо као љубав, а не као мржњу.

И удостојио сам ту карикатуру одговора. Ако се убудуће на овом форуму буде ширила мржња према Ромима, такви натписи ће бити оштро санкционисани, а у мом одговору људи могу наћи разлог таквим поступцима.

Овим дискусију са *Српски НС* сматрам завршеном.“

1.2 Кратко представљање једног важног аспекта актуелне ситуације у Европи (2017) – констелација ЕУ/емигранти са Блиског истока/Роми

Профилактички желим да појасним, да доњи критички став у односу на улогу „НАТО-демократија“ при овде ословљеном развоју актуелне ситуације не представља критику идеала демократије, који иначе још никада и нигде није био заиста остварен, али упркос томе нема разумну алтернативу, дакле бољи је – а за скептичне „најмање лош“ – од свих других испробаних система друштвено-државног уређења.

Ауторска критика представља легитимну тачку гледишта у односу на експанзивну политику Запада после распада Варшавског пакта и Совјетског Савеза, после нестајања биполарног светског поретка, који је егзистирао од краја II светског рата, јер та политика је пропустила, у том тренутку врло реалну историјску шансу да свет учини праведнијим, сигурнијим и бољим.

У пракси примењени марксистички експеримент није наине никога усређио, осим владајућих комунистичких номенклатура, тако да су дотични народи жељно очекивали пружену руку пријатељства и партнерства Запада.

Земље западноевропске културне традиције на челу са САД су, међутим, у пруженој руци ка Истоку држале новац за сопствене инвестиције и сопствене профите а у другој оружје, спремност за рат и логистику једне експанзивне војне алијансе, следећи (парафразирани и ситуацији прилагођени) принцип: „Мир је вођење рата другим средствима“.

Људи су их, како се испоставило, интересовали превасходно као „хумани ресурси“ – јефтина радна снага и конзументи – а друге државе као извори сировина, места јефтине производње и нова тржишта под сопственом политичко-економском контролом.

Водеће елите Запада са око 10% укупног становништва Земље еуфорично су прогласиле своју победу и наравно крај историје, исувише радо заборављајући да су то чиниле и све друге светске империје у историји човечанства, затварајући очи пред искуственим сазнањем да се прастара и крајње опасна утопија владавине читавим светом увек лоше, трагично завршавала.

Та утопија би и у конкретном случају смела да представља већу опасност по демократију (и по читав свет) него сви савремени терористи и аутократи заједно.

Погледајмо како то један од најпознатијих шведских књижевника данашњице тематизује у својим социјално-критичким делима која се превасходно баве уским, међусобно условљавајућим везама између интернационалног тероризма и глобалног организованог криминала с једне и високих хијерархијских кругова политичко-економске и технолошке елите на Западу с друге стране:

„Ми смо све шансе XX века једноставно пропустили, пустили их да прођу и ишчезну, све оне безбројне могућности да коначно етаблирамо једно друштво, у коме за све има места и из кога нико неће бити искључен.“

чен. По први пут у историји човечанства поседовали смо све потребне ресурсе за тако нешто.

И – шта смо ми од тога направили?

Ми смо се, практично без икаквог отпора, поново вратили средњо-вековним вредностима, једној примитивној социјалној форми организовања живота, у којој влада принцип 'најјачи преживљава' ('survival of the fittest').“ (Дал 2014)

То је био један несумњиво квалификовани, компетентни глас са Запада.

Ауторско мишљење свакако гласи да смештање овог масивног социјалног ретардирања у средњи век не одговара правом стању ствари: „survival of the fittest“ је старије од духовне димензије човековог бића, оно би требало да припада заправо предхуманој фази еволуције.

У последњих десетак година политичка ситуација се и у европском непосредном суседству, на Блиском истоку (и не само тамо), драстично погоршала. „НАТО-демократије“ су све учиниле да тзв. Арапско пролеће успе и да одређени аутократски/диктаторски режими, наравно само они који нису били верни следбеници Запада, буду срушени и замењени другима, послушнијима.

То се све опет једном дешавало само у име „демократије и мира, слободе и успостављавања владавине људских права“ а (опет једном тј. увек изнова) највећим делом уз директне војне интервенције овог најмоћнијег милитаристичког конгломерата у историји човечанства.

Поетично именовање насилног политичког прекомпоновања ове, пре свега стратешки и енергетски важне области („Арапско пролеће“), као и прокламовани циљеви су се испоставили – благо речено – као еуфемизам, јер непредвидиви резултат је (2017)

а) да Турска, Сауди Арабија, Египат (верни следбеници Запада) и Иран (исувише снажан и стабилан противник), као реакција на масивну дестабилизацију читавог региона, све више форсирају, изграђују и учвршћују сопствене аутократије, и гледају да прошире сопствене утицајне сфере, удаљују се значи све више од – у њиховом случају ионако само теоретског – модела демократизације свога друштва;

б) да су Ирак, Либија, Сирија и Јемен гурнути у безнадежни хаос и анархију, у непрестајуће ратове дословце „свако против свакога“, у економску пропаст и престанак важења било каквих правних норми и друштвених конвенција;

в) да су стотине хиљада људи изгубиле живот, безбројне фамилије растурене, још неизбројане жене и девојчице силоване, маса људи пала у ропство, деца не похађају школе, огроман број људи гладује и не добија ни основне медицинске услуге;

г) да су све постојеће терористичке организације радикалних исламиста ојачале а рођена је и до сада најмасовнија, најбезобзирнија и најопаснија, „Исламска држава“, која је од тада све активнија и у Европи;

д) да је читава инфраструктура погођених држава скоро потпуно уништена;

ђ) да је енормни број људи остао без могућности да привређује и без икаквог иметка, и налази се у очајничком бекству, од чега је у последњих пар година неколико милиона нашло пут у Европску унију.

Постигнути циљ је (опет једном тј. увек изнова) дијаметрално супротан званично прокламованом. Незванично, међутим, власништво над нафтом Ирака и нарочито Либије, земље са највећим фосилним енергетским ресурсима у читавој Африци, дефинитивно је прешло у друге руке.

Што се пак Јемена тиче, једне од најсиромашнијих земаља света, њена несрећа почива на изузетном стратешком положају, који контролише уски мореуз Баб-ал-Мандеб, кроз који морају да прођу сви бродови између Европе и Индијског океана. Ко тај пут контролише, он може да „заврне енергетску славину“ нпр. Кини, као и да витално угрози интересе Ирана, Индије, па донекле и Русије (Angelika Gutsche, Erdöl und Wirtschaftskrieg, der Freitag, 22. 11. 2015. www.freitag.de/...en/gela/erdoel-und-wirtschaftskrieg).

Задатак преузимања одговорности за ове избеглице у ЕУ је енорман, јер захтева снажну политичку вољу, велика финансијска средства, изузетно ефикасну логистику, мобилисање многобројних социјалних ресурса и компликовану координацију напора да се они интегришу и, једног дана, постану како социјални, тако и економски добитак за домаћу заједницу.

О користи избеглих пак није потребно трошити речи.

То је, наиме, превасходни циљ ЕУ-држава, јер имигранти се већ налазе унутар њихове територије и нико не гаји илузије да ће се значајни или шта више највећи број њих у неко догледно време вратити у своје завичаје.

Тамо је не само неизвесно када ће уопште доћи до поновног функционисања темељно разорених држава, већ и како ће оне на крају из-

гледати и колико ће им времена бити потребно да се опораве и понуде својим грађанима иоле нормалан живот. Искусствено је за очекивати само нове аутократије или диктатуре, даљу поларизацију унутар погођених земаља и у међународним односима.

ЕУ-државе су, дакле, „осуђене на успех“, јер

а) ако би дозволиле да дође до гетоизације неколико милиона новодошлих муслимана, годинама навикаваних на сазнање да само сила решава конфликте,

б) ако им се значи не отворе врата која воде ка тржишту рада и социјалним услугама, образовању и култури, ка интеграцији,

в) онда би оне само утрле пут тероризму и криминалу, као и

г) јачању латентно присутних ултрадесничарских тенденција, које су Европу и свет већ једном у XX веку сурвале у једну апокалиптичну ситуацију и

д) стварању социјалног – национално и религиозно потенцираног – „бурета барута“ огромних размера.

Талас дестабилизације би се дефинитивно, снагом цунамија прелио у њихове земље.

Тај задатак представља управо оно што се у односу наROME у читавој историји Европе никада није десило и стога се чини примереним да се поближе позабавимо конкретним чињеницама, које диктирају актуелну ситуацију у овом сегменту.

Још једном профилактички, овде се не покушава конструкција некаквог конкурентског, супарничког модела између имиграната са Блиског истока, с једне стране, који последњих година без икакве сумње заслужују сваку подршку и помоћ, и Рома, с друге, који за 600 година (мада рецимо – ради што прегледнијег поређења – ни од краја II светског рата и Холокауста) у Европи ни изблиза нису доживели нешто слично, нити толику пажњу нити толики труд.

Они никада нису добили ни сличну шансу, коју ће (надамо се) имигранти искористити и то за *ошшије* добро. Једно комплементарно питање, које се одмах и само по себи намеће, гласи – да ли су они сами икада покушали да се заиста изборе за њу? За *своје* и опште добро?

Погледајмо неколико статистичких података.

Европска унија је већ 2014. забележила за једну трећину повећани број азиланата, апсолутни број је износио 626.000 („Zahl der Asylbewerber in der EU im Jahr 2014 sprunghaft auf mehr als 625.000 gestiegen“ (PDF) Eurostat vom 20. März 2015). Већ следеће године је тај

број износио 1.294.000, међу њима се налазило 88.300 малолетника без пратње одраслих (Migrant crisis: Migration to Europe explained in seven charts, BBC, 18. Februar 2016).

Само у прва три квартала 2016. је у ЕУ регистровано 988.000 захтева за азил, од тога две трећине или 658.000 у Немачкој, 85.000 у Италији и 62.000 у Француској (Welt Online, 3. Januar 2017). ЕУ-комисија је проценила да ће 2016–2017. у ЕУ доћи до 3.000.000 емиграната (Marcel Leubecher, Flüchtlingsbilanz 2016: Mehr Asylanträge in Deutschland als in allen anderen EU-Staaten. Wie viele Flüchtlinge kommen 2016 nach Deutschland? Merkur.de, 4. Januar 2016).

Који трошкови ове „мигрантске кризе“ се морају укалкулисати?

Швајцарска је 2015. у те сврхе утрошила 1,2 милијарде франака а 2016. већ 1,8 милијарди (Peter Jankovsky, Asylkosten werden sich wohl verdoppeln, NZZ vom 31. März 2016.).

Аустрија је унела у свој државни буџет за 2017. суму од 2,055 милијарди евра, у шта нису ушли трошкови савезних покрајина и средстава за минимално социјално осигурање азиланата (Flüchtlinge kosten zwei Milliarden Euro. In: Die Presse. 11. Oktober 2016).

Немачка, као најбогатија земља ЕУ и са највећим апсолутним бројем емиграната мора да рачуна у сасвим другом реду величине. Године 2016. утрошено је 21,7 милијарди евра, од тога 7,1 милијарду за борбу против узрока миграција, 1,4 милијарде за регистровање, смештај и снабдевање намирницама, хигијенским артиклима и сл., 2,1 милијарду за мере интеграције, 1,7 милијарди за трансфер социјалних услуга и 9,3 милијарде је дато као помоћ комунама, где су емигранти смештени (Welt.de: „Flüchtlingskrise kostet Deutschland jährlich 2 Milliarden Euro“ Welt.de vom 27. Januar 2017).

За 2017. је планирано 21,3 милијарде евра (Haushalt 2016 – 21,7 Milliarden Euro für Flüchtlinge, Tagesschau.de, 27. Januar 2017).

Немачка је, дакле 2016-2017. издала 43 милијарде евра на њих, од чега више од 95% представља неминовне почетне трошкове, док се 2,1 милијарда или нешто мање од 5% за мере интеграције могу сматрати иницијалном и промишљеном инвестицијом у будућност. Наравно, један део од 9,3 милијарде датих комунама иде и у те сврхе.

Тај процентуални однос ће се, по природи ствари, релативно брзо променити, наравно – у корист будућности.

По налогу „Фонда за тржишну економију“ (Stiftung Marktwirtschaft), наимае, већ одавно довршена студија Истраживачког центра за „генерацијске уговоре“ (на основу њих се израчунава ниво плативих пензија

у Немачкој, јер младе генерације које раде увек доплаћују део пензије оних који су под другим условима инфлације и раста привреде радили, и уплаћивали своје доприносе, прим. аут.) при Лудвиг Универзитету у Фрајбургу (Das Forschungszentrum Generationenverträge der Albert-Ludwigs-Universität Freiburg) показала је следећи, највероватнији сценарио за будућност:

„Дугорочни трошкови, које ће пре свега социјални системи (здравство, пензије, осигурање за незапослене, итд.) морати да укалкулишу, износе око 878 милијарди евра. Уколико, међутим, не дође до интеграције имиграната, дакле до њиховог укључивања у тржиште рада и социјалне системе, при чему они одмах почињу да доприносе а не да коштају, онда се морају очекивати трошкови у висини од 1,56 билиона евра.

Из тог разлога аутори хитно апелују на Савезну владу да што пре и потпуније обезбеди најбољу могућу интеграцију емиграната.“ (У: Argumente zu Marktwirtschaft und Politik, Nr. 135, стр. 20–21)

Које консеквенце произлазе из овог стања ствари, у првој линији у релацији са овом студијом, значи у односу на Роме и европски део њихове историје, као и на њихову актуелну ситуацију, која је и даље незавидна?

Још једна редунданција из прошлог поглавља:

„Округло 10 до 12 милиона Рома живи у 28 држава-чланица ЕУ, о којима се ова заједница дуго времена није бринула. Тек 2011. је ЕУ-комисија поднела захтев државама-чланицама да донесу програме за Роме, који се односе на посао/запосленост, здравствено осигурање и образовање (социјални системи, прим. аут.). И иако је само између 2006. и 2013. за те програме било издвојено око 26,5 милијарди евра, резултати су минимални.“

Посматрано у дотичној релацији, дакле,

а) свих 28 чланица ЕУ су седам година давале око 3,7 милијарди евра годишње за решавање „ромског питања“, за 10-12 милиона људи, држављана ЕУ,

б) док је само Немачка две године у просеку давала 21,5 милијарди годишње за решавање питања муслиманских имиграната са Блиског истока и то

в) не за између 4-5 милиона људи, колико је укупно дошло у ЕУ, већ

г) за око 1,5 милиона, који су стигли у Немачку а од којих нико није држављанин ЕУ и

д) планира да инвестира још стотине милијарди;

ђ) овај у суштини врло прост рачун се завршава констатацијом да је већ само Немачка у стању и, под одређеним предусловима, вољна да за око десет пута мање блискоисточних емиграната годишње издвоји скоро шест пута више средстава него читава ЕУ за око десет пута више Рома,

е) при чему је један есенцијални од тих „одређених“ предуслова, да је ових 1,5 милиона људи показало да је и по цену живота спремно да се избори већ само за *шансу* доласка и интеграције у већинску социјалну заједницу, а заправо сасвим сигурно (могло би да важи за већину од њих) не по цену губљења свог основног идентитета.

Пре него што поставимо закључно (можда и излишно) питање, погледајмо које би поуке требало конкретно Роми да извуку из овог важног аспекта актуелне ситуације у Европи. То је модел размишљања који има врло реалну основу, без илузије да ће сви учесници одједном или стопроцентно поштовати доле ословљене параметре тј. испунити предуслове обострано корисног заједничког живота. То је, још једном, дуг и мукотрпан пут, који захтева предано ангажовање обе стране, да би се постигао што оптималнији резултат.

За размишљање је следеће:

а) Да земље западноевропске културне традиције, на првом месту Немачка, поседују енормни финансијски и логистички потенцијал, дакле способност да милионе странаца из сасвим друге културне традиције (или Роме) интегришу и обезбеде им временом исти грађански, значи социјални, образовни, радни, итд. статус, као што га има социјална већина, под условом да су странци спремни да прихвате домаћа „правила игре“;

б) да земље западноевропске културне традиције, на првом месту Немачка, нису спремне да то учине примарно из морално-етичких разлога, нпр. из разлога да је Запад великим делом одговоран за актуелну трагедију на Блиском истоку (или пак јер су почињене вековне неправде и тешки злочини над Ромима у Европи), него само ако у том поступку препознају и сопствену корист, ако је значи – у најмању руку – у изгледу „Win-Win-Situation“, при којој обе стране генеришу очекивани вишак вредности;

в) то за странце (или Роме) конкретно значи да се очекује да буду максимално мотивисани, да апсолвирају курсеве учења језика, да при-

хвате школске и остале образовне понуде, да се труде за радна места и социјални статус, да поштују законе, норме и конвенције, да позитивно учествују у политичком животу и формирању јавног мњења, итд.;

г) другим речима, да схвате и прихвате да интеграција није једно- смерни пут, од кога само они имају користи, већ и да друштво очекује њихов допринос општем бољитку;

д) томе припада и заједнички одбојни став и борба свим правним и социјалним средствима против сваке форме екстремизма, било радикално десничарског или левичарског, било религиозно обојеног.

Тиме се иницијално планирано питање, које би било истовремено тј. подједнако упућено земљама западноевропске културне традиције и Ромима, испоставља као заиста излишно, јер оно би гласило:

Зашто Роми до данас, па ни после стравичног Холокауста над њима у XX веку нису у иоле задовољавајућој мери интегрисани у домаће социјалне заједнице?

Одговор је, наиме, јасан и налази се у горњем тексту.

То, наравно, не ставља ван снаге, већ подвлачи ауторов став да

а) у (скоро) свакој историјској констелацији сви учесници сnose свој део одговорности (осим на пр. у случају ванредних стања масовних злочина, погрома, геноцида);

б) да је та одговорност по правилу асиметрична односно да увек, дакле и у конкретном случају, јача страна (већинске социјалне заједнице) сноси неупоредиво већи део одговорности за постојеће стање од слабије (Роми);

в) али да је превасходно на Ромима да се максимално ангажују и на једном новом нивоу самоорганизују, значи да синергички координишу напоре и надокнаде све оно што је вековима било пропуштено тј. у првој линији им било онемогућено (што масовније и више образовање, стандардизација свог језика, активно учешће у политичком, економском, културном, јавном/медијском итд. животу). Роми, дакле, морају да *захтевају* и *нуде*, да би настала једна „Win-Win-Situation“, у којој би и они коначно припадали добитницима.

Другим речима, оно на шта је цитирани Николај Бесонов из Организације за заштиту људских права „Меморијал“ из Москве упозорио: „Још већи проблем је да у тржишној привреди време ради против њих, њихов животни стандард опада пре свега због нешколованости и не-

довољне радне дисциплине (...) Они сами би дакле морали уложити колосалне напоре да би нашли своје место у друштву (...)“

Друштвене заједнице би, међутим, морале да им при томе врло ангажовано и консеквентно помогну.

То значи, наведени економски показатељи су позитивни у смислу сазнања да постоје финансијска средства која би могла да се мобилишу и искористе за побољшање ситуације Рома у ЕУ. Исто толико је важно, међутим, да се организује континуирано и оркестрирано просвећивање већинске социјалне заједнице у односу на историју и актуелни положај Рома, за шта је неопходно синергично делање политике, медија, образовног система, итд.

Јер предрасуде, стереотипи и одбојност социјалне већине у односу на највећу националну мањину Европе и даље важе и негују се, они су одавно постали једна врста „општег добра“, што показује нпр. и једна репрезентативна студија коју су за Антидискриминациони уред немачке Владе 2014. урадили Центар за истраживање антисемитизма и Институт за истраживање предрасуда и конфликта. Наслов студије гласи „Између равнодушности и одбојности. Став становништва у односу на Синтије и Роме“ (Antidiskriminierungsstelle des Bundes, Berlin, 2014).

Овде неколико извода:

„Студија се заснива на анкети укупно 2.001 пунолетне особе широм Немачке. Закључно је вођено 20 квалитативних интервјуа.

Општи закључак је да се однос према Синтима и Ромима креће између врло изразите равнодушности и врло јасне одбојности. Многим испитаницима недостаје већ когнитивни и емоционални однос према ословљеној тематици.

Не може се говорити о класичној „слици непријатеља“ у очима народне већине, али то не смета да се констатује врло високи степен одбојности. Потцењивање и предрасуде су приметне у свим друштвеним слојевима.

Испитивање је показало да у народу постоји велики дефицит знања, али и интересовања за Синтије и Роме. Са појмом „Циганин“ се асоцира несталност, номадски начин живота, криминал и прошња. Само око 6% рефлектира или одбацује овај назив. Само око 40% уопште региструје медијска јављања о њима а романтизујуће представе су скоро потпуно ишчезле. Велики део испитаника, чак 74%, изјављује да Синти и Роми за њих не представљају тему за разговор. При томе је само 8%

имало негативна искуства с њима и сходно томе, негативније су усмерени од просека социјалне већине.

Велика већина, 81%, упозната је са злочинима над Синтима и Ромима у време национал-социјализма, старији више од млађих, сматра да то не сме да падне у заборав, али много мање њих сматра да би Немачка требало да преузме „историјску одговорност“ за то.

Око 31% сматра да је у стању да препозна Синтије и Роме на основу њиховог изгледа и јавног наступања (нпр. само у групама, као просјаци, итд.) и ова стигматизација као по спољним одликама „препознатљивих туђинаца“ условљава да се припадници ове националне мањине примећују само када одговарају устаљеној оптичкој представи (устаљеном стереотипу, прим. аут.) социјалне већине о њима.

Приватне контакте са њима има само мали број појединаца и, упркос немачком држављанству, сматрају се не-Немцима, мигрантима и туђинцима. У односу на друге мањине (муслимани, мигранти, дошљаци из Источне Европе, итд.) Синти и Роми се налазе на самом дну „етничке хијерархије“, они уживају убедљиво најмање симпатија, најмање су пожељни као суседи и њихов начин живота се сматра изузетно девијантним.

Ситуација Синтија и Рома се сматра лошом у Немачкој а још лошијом у остатку Европе. Велики део испитаника сматра Роме саодговорним за сопствени положај у Источној Европи. О решавању ове проблематике и побољшању ко-егзистенције, мишљења су подељена – заступа се став да им је потребно помоћи применом интеграционих мера и, истовремено, присутан је став да су Синти и Роми претња по социјалну већину, којој се мора одговорити искључујућим и контролним методама.

Закључци аутора студије су да одбојност, незнање и равнодушност социјалне већине у односу на Синтије и Роме захтевају следеће:

Политика и читаво друштво морају да се јасно и енергично супротставе етницизирању социјалних проблема; периодични извештаји о расизму и формама етничке дискриминације у Немачкој су врло корисни као база за антидискриминаторски рад; што обухватније укључивање историје Синтија и Рома у образовне програме је неопходно, да би се велика социјална дистанца између социјалне већине и мањине пребродила.

1.3 Закључци и резултати рада

Уопштено посматрано, сврха сваког научног рада је утврђивање истине у односу на ословљену и разматрану тематику. Ако се пак тематизују девијантне фазе у развоју једне социјалне заједнице, као у конкретном случају, значи дехуманизација, дискриминација и стигматизација једне социјалне мањине или шта више злочин геноцида, онда утврђивање научне истине стоји и у служби профилаксе тј. принципа „Никад више!“

И овај рад је показао у којој мери, колико дубоко и свеобухватно стручна, циљана и систематска *злоуилошреба* језика задира у егзистенцијалну срж и духовну суштину човека, колико је то моћно и опасно оружје, без обзира којој дефиницији ми дали предност – Гофмановим манипулаторима, Елијасовом хабитусу, или пак језичко-филозофским ауторитативним узурпаторима власти над дефиницијама стварности. Да је то оружје, под одређеним условима, и смртоносно, то могу да потврде и милиони жртава геноцида у европском XX веку.

Праћење те опције захтева и пијетет према невиним и, по правилу, беспомоћним жртвама злочина (овде – геноцида) а служи – у смислу позивања на одговорност починитеља – и превенцији понављања злочина.

Сврха утврђивања историјске истине се, дакле, може вишеструко образложити.

Превенција се, међутим, емпиријски не може и не сме свести само на репресивне правне мере, већ мора да развије и одређене профилактичке механизме, који ће сузбијати и у идеалном случају онемогућавати настајање једног „геноцидног окружења“, једне базичне радикализације социјалне заједнице у смислу слабљења и поништавања емпиријски препознатих и по правилу важећих етичких вредности, норми и конвенција.

Рихард Албрехт (Richard Albrecht) је већ 1989. указао на принципијелну потребу увођења једног „Система раног упозорења“ у односу на овај „државни злочин“ (Албрехт 1989). Он је при томе имплицирао потребу раног откривања „милитантно-насилних покушаја обезвређивања и поништавања цивилизацијско-културолошких достигнућа“ у једном друштву, које би указивало на један „распад социјално-моралних вредности“ (Албрехт 2006).

Ово је била без икакве сумње једна изузетно вредна полазна позиција, која међутим захтева даљи развој и једну квалитативно нову кон-

кретизацију у смислу *најранијеј мојућеј* препознавања и спречавања таквих појава.

Откривање, обелодањивање и супротстављање таквим тенденцијама се препознавањем каузалног језичког фактора при овој социопатској девијацији у једном друштву временски далеко више помера ка зачетку развоја догађаја, значи, још *йре* него што се ти алармантни („милитантно-насилни“) знаци уопште конкретизују на емпиријској површини социјално релевантног простора.

Другим речима, неопходно је дијагностификовати и реаговати још пре појаве „милитантно-насилних“ вербалних припремних мера у смислу поткопавања и постепеног стављања ван снаге важећих социјално-моралних табуа, обезвређивања етичких норми и принципа хуманистички детерминисане ко-егзистенције, који у крајњој консеквенци воде ка дехуманизацији одређених људских групација и следствених (злочиначких) „решења“.

Једном „милитантно-насилном“ вокабулару, наиме, увек претходи један теже препознатљиви, јер „меки“ речник, који се само „прикрада“ и лагано утиче на једно ново, негативно акцентуирање постојећег система вредности.

Врло упрошћено (и намерно радикализовано) речено, не би било погрешно замислити се већ нпр. при сваком неуобичајеном потенцирању фреквентности разних „јеврејских вицева“, „циганских вицева“, итд. и померању њиховог тежишта (поенте) ка више или мање отвореним расистичким интерпретацијама.

Основни закључак и резултат овог конкретног рада је проистекао из путем егзегезе вреднованих историјских сведочанстава о почецима дехуманизације, дискриминације и стигматизације Рома у Западној Европи, у хроникама од XV до XVIII века.

Показало се да је већ само десет година од њиховог доласка о Ромима било интензивно ширено „они се баве претежно крађом, одвратно су ружни, црни као Татари (...) велики су лопови, нарочито њихове жене и велики број њих је био ухваћен и усмрћен (...) одвратни због своје црне боје коже, сасушени од сунца, са прљавом одећом, одбојни при употреби свих ствари и нарочито жустрих при крађи, при чему су се пре свега жене овог соја истицале; јер мушкарци живе од крађе својих жена (...) издајници и шпијуни (...) живе на псећи начин и не познају ниједну религију (...) лоповски сој, једна мешавина и испљувак

различитих народа (...) црни, унакаженог изгледа и дивљи (...) скиталачка и безбожна људска сорта (...) народ магије и чаробњаштва (...) лоповски, непристојни и чаробњачки, просјачки народ Цигојнера (...)“

Само је консеквентно да је „Нацистичка служба безбедности већ 1934. године констатовала да би „...велики део немачког становништва поздравио оштрије мере против Цигана...“, што је потврдио и лист за социјална питања *Милосрдна нећа* 1937: „Цигански проблем треба решити кроз комплетно уништење социјално и расно мање вредних елемената!“

Подсетимо се и на пресуду највише судске инстанце у Савезној Републици Немачкој, после рата и Холокауста: „Роми нису били прогањани од стране нациста из расистичких разлога, већ услед својих асоцијалних особина“, односно на пресуду највишег суда Баварске: „Цигани су одвођени у Аушвиц, јер су номадски и без сталног места боравка скитали, нису имали лична документа а понеки су сматрани и шпијунима“.

Да цитирамо још једном Ернста Тугендата:

„У односу на Цигане сагледава се континуитет како (делимично) у законодавству, тако и у менталитету људи од царске Немачке, преко Вајмарске републике и Трећег рајха па до нашег времена.“

На питање, дакле, да ли је историографски верификована, када је почела, како се одвијала и колико дуго је трајала дехуманизација, стигматизација и дискриминација Рома, која је средином XX века кулминирала Холокаустом над њима, коресподентни одговор је недвосмислен – континуитет овог процеса се може пратити и доказати од XV века па до времена Трећег рајха, делимично и до данашњег дана.

Потврђено је да се присуство Рома у овим областима по први пут бележи у немачком граду Хилдесхајму 1407. а да прва хроника у којој се они дехуманизују и дискриминишу тематизује догађања из 1417. (изашла у немачком Либеку 1435). Чак ни заштитне повеље цара Сигисмунда и папе Мартина V нису се показала делотворним.

Сама чињеница Холокауста над Ромима се не може озбиљно поставити у питање, осим из идеолошких, ксенофобних и расистичких разлога, који не поседују никакву снагу научних доказа и чији бесмисао се прилично лако да доказати путем у овој студији наведених (и још многих ненаведених) историографски утврђених чињеница.

Потврђено је, исто тако, да питање одштете преживелих жртава у суштини није решено, да су и у послератној Немачкој Роми разним

законским актима дифамирани и дискриминисани, као и да је велики број геноцидних убица остао некажњен и шта више и даље заузимао високе положаје у полицији и судству, уз то и даље био задужен за третман „асоцијалних“ Рома.

Други допринос лежи, сигурно, у укључивању Гофманове „Анализе рамова“ у разматрање, јер она представља изванредну полазну тачку за анализу и разумевање понашања и делања појединца, као основне јединке (по Гофману једне врсте „заточеника“) социјалне заједнице не само у свакодневици, већ и у ванредним стањима, када значи долази до „обезвређивања и поништавања цивилизацијско-културолошких достигнућа“ (Албрехт) у једном друштву. Корисном се показала и компаративна примена језичко-филозофске теорије дефиниционизма.

То је значи изузетно вредан теоретски приступ и инструмент профилаксе, јер поспешује тражење одговора на есенцијална питања ове студије: „Како је било могуће вршити (очигледно перманентно) циљану дехуманизацију и дискриминацију, изопштавање и стигматизацију одређених људских групација како у „мрачно доба“ Европе пре епохе просвећивања, тако и потом, све до данашњег дана? Како је било могуће мобилисати онај енормни број „нормалних“ (значи – социјално интегрисаних, у принципу просечних, морално-етички у довољној мери прилагођених тј. у смислу важећих закона, норми и конвенција до тада коректних и неупадљивих) починитеља геноцида, који су по завршетку извршног дела злочина по правилу поново постајали „нормални“? Јер за извршење тако масовних злочина, са милионима жртава, било је неопходно мотивисати у најмању руку стотине хиљада непосредних убица (...)“.

Ова питања поседују непревидиво један заједнички садржалац, наиме – како открити механизам манипулације људима и интеракције манипулатор–манипулисани а у циљу постизања ефикасне превенције социјалних девијација?

Једну даљу и врло значајну предност Гофмановог теоретског модела представља и чињеница да се исти, додуше, односи на појединца (у друштвеном контексту), али да истовремено по принципу повратне спреге омогућује закључке о друштву у коме настају и опстају дотични (надређени, у извесном смислу и присилни) рамови социјалног понашања и делања.

Као трећи резултат – и још једна полазна тачка за даљи рад – смело би да важи тематизовање актуелне ситуације Рома у Европи и ос-

ловљавање перспективе, тј. указивање на реалне и конкретне шансе да се превазиђу стереотипи прошлости и да се постигне коегзистенција свих учесника у складу са етиком, моралом и људским достојанством.

Студија је мултидисциплинарно конципирана а то значи да се аутору чинило примереним да се средњовековне хронике о Ромима третирају језичко-критички, злочин геноцида историографски а феномен дехуманизације, стигматизације и дискриминације мањинске циљне групе социолошки и језичко-филозофски. То даље значи да се Гофманова теорија представља и при овом последњем аспекту испоставља као врло корисна, али не и као финално решење и дефинитивни одговор на овде ословљена питања.

Још једна примерена редунданција: „Полазећи од емпиријски условљене премисе да ниједан модел размишљања, ниједна па ма колико добро утемељена теорија није никада постигла универзално, апсолутно и дијахроно важећи статус у духовном космосу човечанства (нпр. теорија релативитета и квантна теорија су математички дефинитивно доказиве/важеће и, истовремено, оне се међусобно искључују, поништавају), биће представљени позитивни, корисни аспекти и одређене слабости ових теоретских приступа.“

Ауторов став даље гласи, постављена истраживачка питања („Главна отворена питања“) усмеравају у довољној мери ток и структуру ове студије. Релација између закључака истраживања и постављених истраживачких питања јасно произлази из текста у поглављу „Два врло различита приступа проблематици процеса дехуманизације једне мањинске циљне групе од стране социјалне већине са врло сличним резултатима истраживања“, међутим заиста је врло примерено експлицитирати ту релацију и конкретизовати коресподентност постављених питања и понуђених одговора у овом закључном делу.

Разматрање *форме* текста, међутим, захтева нешто дубље улажење у његову *садржину*, да би се појаснили карактер и структура, односно специфична природа дотичних одговора.

На питања о зачецима и континуитету дехуманизације Рома, односно о чињеници извршеног Холокауста над њима, дати су горе кратки и концизни коресподентни одговори, у првом случају на основу егзегезе а у другом на основу историографије.

Давање одговора на основна истраживачка питања о механизму дехуманизације циљне групе путем једне социолошке и једне језичко-фи-

лозофске теорије се, међутим, испоставља много комплекснијим, већ из следећег разлога:

Дуална (Хабермас 1984), теоретско-емпиријска методологија социологије – каузално-аналитички приступ посматрача/истраживача и херменеутичко-интерпретативна перспектива учесника у сопственом истраживању – у суштини је заједничка свим друштвеним и духовним наукама. Она наимае, својим речником, рефлектира основно питање и филозофије језика, питање *истине*.

Како заправо *раздвојити* (жељено објективног) посматрача/истраживача и његов каузално-аналитички приступ од (увек субјективног) учесника у сопственом истраживању са својом херменеутичко-интерпретативном функцијом и тиме објективизовати стварност?

Јер дотичне две компоненте социолошког (као и сваког другог) истраживача – истовремено посматрач и учесник – налазе се у „персоналној унији“, то је један те исти човек, који дефинитивно није у стању да објективизује стварност, јер није у стању да се раздвоји на две аутономне и међусобно независне компоненте. Нико дакле не може да истовремено буде нешто „телесно“ и нешто „вантелесно“, да путем свог мишљења контролише своју теорију и да истовремено не контролише своје мишљење о њој.

И филозофија се неуморно посвећује тражењу тог објективизујућег „вантелесног“ и један значајни део њених данашњих представника сматра да питање „Да ли једна теорија одговара стварности (= истини) може да добије одговор само са једне тачке ван те теорије. То значи да када тој теорији припадају и наше највеће, најбоље емпиријске и научне интерпретације стварности, та вантелесна тачка мора да буде трансцедентног карактера.“ (Блекборн 2005, стр. 71)

Очигледно је, дакле, да се овде тематизоване друштвене науке крећу, метафорички речено, на уској стази између прижељкиваних врхунаца научних сазнања и перманентно претећег понора спекулација (увођење метафизичких елемената од стране Блекборна).

Која специфична (иако не уникатна, искључиво за ове науке специфична) логика оваквог начина научног истраживања захтева да се не занемари ниједан корак, не изостави ниједно (полазно и изведено) размишљање и понуђено могуће објашњење? Зашто само свеукупност, целина свих елемената има смисла?

Један од битних разлога – осим наведених – за то гласи, јер се ове науке не служе само индукцијом (идући од појединачног ка општем)

и дедукцијом (идући од општег ка појединачном), већ у великој мери и абдукцијом, успостављањем једне објашњавајуће хипотезе или поступком извлачења закључака, коју је један од твораца семиотике Чарлс Сандерс Пирс (Charles Sanders Peirce 1839–1914) преузео од Аристотела и на следећи начин дефинисао: „Дедукција доказује да нешто мора да буде. Индукција показује да нешто заиста делује. Абдукција сугерише да би нешто са извесним степеном вероватноће могло да буде.“ („Deduction proves that something *must be*; Induction shows that something *actually is* operative; Abduction merely suggests that something *may be*.“ (Peirce, Collected Papers, CP 5.171)

Апсолутно је легитимно подразумевати данас под абдукцијом не више (само) успостављање једне објашњавајуће хипотезе (или више од једне), већ је означити као „вид закључивања“ односно „закључивање ка најбољем објашњењу“, јер наука увек даље напредује и само може добити новим и различитим интерпретирањима тј. борбом мишљења. Тим пре, јер *terminus technicus* „вид закључивања“ односно „закључивање ка најбољем објашњењу“ ни у ком случају не потиру Пирсову првобитну дефиницију и полазну тачку истраживања, већ је даље изграђују и продубљују.

Овде се, стога, представља његов оригинални мисаони модел: „*Abduction is performed by finding a set such that. In other words, abduction is performed by finding a set of hypotheses such that their effects include all observations.*“ (Peirce, Collected Papers CP 5.171).

Пирс је развио концепт „логике научног спознавања/сазнавања“ у три степена. Први степен је утемељење једне објашњавајуће хипотезе (или вида закључивања тј. закључивања ка најбољем објашњењу) путем абдукције. На другом степену се из те хипотезе изводе логичка предвиђања, што одговара дедукцији, да би се при трећем степену приступило тражењу факата који ће верификовати логичка предвиђања, што одговара индукцији. Уколико се ти факти не дају наћи, процес се понавља све док једна хипотеза не успе да генерише логичка предвиђања, која се дају верификовати фактима (Peirce, Collected Papers CP 5.171).⁴²

⁴² Charles Sanders Peirce, Collected Papers (CP 5.171), Harvard University, 1931–1935. Специфично за Пирса је да он никада није објавио ниједну књигу, његови радови су излазили само у научним часописима. Његову заоставштину је откупио Универзитет Харвард и тек после објављивања првих шест томова његових списа 1931–1935. (Collected Papers) почело се са каталогизовањем његових радова, које до данас није дефинитивно завршено. То је постало јасно 1971, када је утврђено да се у Харварду налази 12.000 његових штампаних страница, али и око

Коресподентни одговори на постављена основна истраживачка питања о механизму дехуманизације циљне групе у очима социјалне већине, значи, који су дати у одговарајућем, горе наведеном поглављу и чија експликација се овде покушава,

а) научно су утемељени у смислу методологије односно теорија из коришћених социјалних наука, социологије и језичке филозофије, ослањајући се при томе на Пирсов постулат „*Abduction is performed by finding a set of hypotheses such that their effects include all observations*“;

б) по природи ствари они су херменеутичко-интерпретативног карактера;

в) по својој структури они су дескриптивно-аналитички и сходно томе опширни.

Одговор на непревидиво заједнички садржалац свих суштинских истраживачких питања у овој студији, наиме – како открити механизам манипулације људима и интеракције манипулатор–манипулисани а у циљу постизања ефикасне превенције социјалних девијација, гласи:

Социолошка анализа оквира/рамова (кратко подсећање на суштину теорије):

Као што је у уводном делу већ било напоменуто, Фрејм анализис је развио 1974. амерички социолог и антрополог Ервинг Гофман (1922–1982), као социјално-когнитивни концепт, при чему фрејмс (frames, у смислу „рамова слика“) представљају интерпретационе шеме, које служе појединцу да категориче и интерпретира свакодневна догађања и искуства.

Социолошка истраживања ових шема представљају Фрејм анализис.

Даљи развој овог теоретског приступа је указао на чињеницу да су идеолошки условљени и у свести чврсто усађени фрејмови, слично стереотипима, у стању да проузрокују или олакшају настајање „слике/представе непријатеља“.

1.650 рукописа са око 80.000 страница. Будући да су дотични радови непотпуни и не одговарају у сваком погледу данашњим научним критеријумима, у седамдесетим годинама се на Харварду почело са хронолошки сређеним и критичким издавањем његових дела (Peirce Edition Project) и до 2004. је изашло шест од планираних тридесет томова критичке едиције. Силом прилика се, дакле, референце свде на још увек недовољно сређени и каталогизовани Collected Papers, овде са ознаком CP 5.171.

То није чудо, када се помисли да његовој заоставштини припадају фундаментална научна разматрања из области астрономије, метеорологије, геодезије, математике, логике, филозофије, историје и филозофије науке, као и из језичке филозофије, економије и психологије.

Овде се налази контактна тачка са процесом дехуманизације циљне групе, која води ка њиховој дискриминацији, изопштавању и стигматизацији а под одређеним условима до физичких прогањања закључно са протеривањима, убиствима и у крајњој линији са злочином геноцида.

Коресподентни социолошко-теоретски одговор (сведено на минималну меру тј. на полазну тачку понуђеног одговора у одговарајућем поглављу) је иницијално садржан у исказу:

„Један манипулатор је у стању да конструише дефиницију негативног карактера о другима и да код трећих произведе одређене погрешне представе стварности о тим другима. При томе не долази до завањања/варања других, то је и по правилу тако. Важно је само да тај/ти други из било ког разлога није/нису у стању да трећег из било ког разлога убеди/убеде шта је заиста стварност. Човеку се може прићи наговарањем, ласкањем, пркосом, претњама (...) Тај процес је условљен присуством и делањем доминантних примарних социјалних рамова/оквира, који од човека (трећа група, манипулисани) праве у одређеном смислу заробљеника/ухапшеника, јер није у довољној мери свестан куда се усмерава његов когнитивни и емоционални напон (...) Ако неко из било ког разлога провали из рама и постане свестан тога, тада се изненада мења начин његовог ангажовања и – његово веровање. Оног тренутка када се дотични дистанцирао од конкретних догађања, он истовремено пробија и бедем те дистанцираности, почиње да се још интензивније суочава са читавим контекстом, али пре свега у односу на своје 'отпадништво' од ситуацији примереног понашања, као и на тражење узрока за то. Он следствено губи сваку дистанцираност и резервисаност у односу на претходна дешавања, као и своју свесну контролу над дотичнима (ако ју је уопште имао). Погођени види себе изложеним једној драматичној ситуацији и, истовремено, лишеним било каквих одбрамбених могућности (...)“

Основна језичко-филозофска теза теорије дефиниционизма гласи (кратко подсећање на суштину теорије):

Узурпација власти над дефиницијама (стварности) са тежњом постизања монопола над њима, представља најделотворније владалачко оруђе високих носилаца социјалних хијерархија и оних који теже том статусу, и истовремено најважнију нематеријалну погонску снагу прогреса и регреса, како у сегментарном, тако и у глобалном развоју људског друштва.

У њему лежи суштина ултимативног, због духовног овладавања и владања човеком од стране човека, у интеракцији психагогије, „вођења душа“ (узурпатор, „власник“ дефиниција) и интернализације, усвајања спољних утицаја (циљна особа, „нормалан“ човек). Од те интеракције се очекује да потчињени у крајњој линији усвоји представу стварности, по којој је то и свако друго – од стране ауторитативних узурпатора власти над дефиницијама у сопственом интересу (ре)дефинисано – стање последица сагласности тј. вољног саодлучивања потчињеног, резултат и његовог „добровољног“ избора и сарадње.

Другим речима, идеални владар, предводник, доносилац одлука (монарх, председник, директор, шеф, поглавар, првосвештеник, ректор, кустос, отац/мајка, итд.) самоовлашћује себе да дефинише „шта је црно а шта је бело“; идеални потчињени је онај, који на основу интернализације овог спољног утицаја а да га као таквог суштински не прозре, идентификује и класификује, развије самосхватање, које прихвата (ре)дефиницију стварности од стране самопроглашених власника над дефиницијама и сматра је истовремено и сопственом, у најмању руку коауторизованом вредношћу и тиме, у идеалном случају, објективном константом стварности.

Тај инструмент, принцип и механизам је условљен аксиоматским императивом језичког поимања – перцепције и учешћа у креирању – стварности. Принцип узурпације власти над дефиницијама стварности је етолошки елемент човекове спекулативне интелигенције и настао је настанком њеног есенцијалног предуслова, наиме, језика (у његове три развојне, човеку доступне форме: мишљење = форма језика доступна само духу; њој су следиле комуникационе форме: говор = форма језика доступна и чулу слуха; писмо = форма језика доступна и чулу вида) и развијао се упоредо са хијерархијским раслојавањем социјалне заједнице.

Коресподентни језичко-филозофски одговор (сведено на минималну меру тј. на полазну тачку понуђеног одговора у одговарајућем поглављу) је иницијално садржан у исказу:

„На ауторитативну узурпацију власти над дефиницијама стварности тј. у конкретном случају на злонамерно редефинисање циљне групе предвиђених жртава једног геноцида у смислу њихове дехуманизације наилазимо при проучавању сваког геноцида. Геноцидни процес почиње психагошком дехуманизацијом предвиђене циљне групе жртава,

значи – редефиниција те циљне групе се спроводи индоктринацијом, октроисањем, ласкањем, подстицањем, обећањима, претњама, присилом, обећањима материјалне користи (и духовне, у претпостављено трансцендентном смислу 'богоугодног делања', 'спасења душе', итд. што је иначе само безнадежно первертирање религије) и сл. (...) Припадници циљне групе предвиђених извршилаца злочина геноцида (из редова социјалне већине) интернализују ове спољне утицаје (...) и ступају у интеракцију са психагогом, при чему интернализација никад није потпуна и човек увек има избор у складу са својим моралним начелима (...). Оно што погодује индивидуалној пријемчивости у односу на процес 'Узурпација власти над дефиницијама и психагогија' с једне и интернализација с друге стране, то је и чињеница, да је тај процес присутан у сваком хијерархијском односу људске свакодневнице (брак, однос родитеља и деце, школе и универзитети, пословни односи, религиозне заједнице, јавне институције и установе, политичке партије, спортски клубови, удружења уметника, академије наука, војска, полиција, итд.). То значи да се дефинисање стварности 'споља' и пораст спољног упливисања (психагогија, 'вођење душа') у најмању руку не осећају одмах као нешто туђе, непознато или ненормално, као нешто што угрожава важеће константе.

Индивидуални степен пријемчивости – позитивне или негативне – психагошке поруке у сваком социјалном односу зависи од појединачне психичке структуре засебних индивидуа и њихове различите отворености тј. спремности прихватања у односу на познати процес интернализације (субјективно усвајање спољних вредности, конвенција и норми, по Норберту Елијасу).

Та отвореност/спремност прихватања – као последица и у повратној спрези са дефинисањем стварности 'споља' – зависи у значајној мери и од онога, што свако добија 'заједно са колевком', од историје, традиције, (не)важећих етичко-моралних критеријума, (не)важећих социјалних норми и конвенција, од свега онога што ми у свакодневици називамо фенотипско наслеђе, 'људска природа', менталитет (= идентитет), итд., а које нам сугерише управо то дефинисање стварности 'споља' (...) С временом се појављује 'присила групе' а потом се по правилу бележи 'сопствена динамика догађаја' (...)“ (Норберт Елијас)

Обе теорије, значи, стављају на располагање досадашње резултате својих емпиријских запажања и тиме нуде своје одговоре на поставље-

на истраживачка питања о механизму манипулације људима и интеракцији манипулатор–манипулисани а на штету циљне групе, објекта дехуманизације, стигматизације и дискриминације (заједнички садржалац горњег и свих осталих основних питања у овој студији).

Оне су формулисале своје објашњавајуће хипотезе или „вид закључивања“ односно „закључивање ка најбољем објашњењу“ (абдукција), представиле своја емпиријски образложена логичка предвиђања (дедукција) и приступиле тражењу и презентирању факата од којих се очекује да ће верификовати дотична логичка предвиђања (индукција).

Оно што говори у прилог овом истраживачком/доказном поступку у конкретном случају и даје му додатну веродостојност или барем додатну позитивну вредност, то је чињеница да закључци/понуђени одговори на постављена истраживачка питања показују одређену компатибилност и синергију, иако ова два модела размишљања полазе са сасвим различитих, делом супротстављених основа и служе се другачијим методама.

Анализа оквира/рамова је укорењена у социологији и разматра проблематику каузално-аналитички и херменеутички-интерпретативно; за њу је у односу на стварност најважнија представа стварности у свести појединца (релативизам у смислу филозофске тачке гледишта); она не ословљава питање егзистенције истине и њену корелацију са стварношћу; она не тематизује морал (етику, хуманизам).

Теорија дефиниционизма је укорењена у језичкој филозофији, у њеном апсолутистичком делу; за њу језик заузима централну полазну и завршну тачку, инструмент (и предмет) истраживања; она полази од егзистенције апсолутне истине која корелира са стварношћу и морал представља најважнији критеријум понашања и делатности човека, као индивидуе и социјалног бића. Њена теоретска основа гласи: Тријада „језик–свест–стварност“ је путоказ и пут ка спознавању бића, које јесте ако апсолутна истина јесте и које није, ако апсолутна истина није; јер стварност јесте ако апсолутна истина јесте и није, ако апсолутна истина није. Тријада „језик–свест–стварност“ постулира језик као лигатуру и есенцијални конститутивни елемент свести о истини стварности, која само може да следи свести о стварности истине.

Главном импликацијом овог разматрања се може сматрати учење из грешака прошлости и спречавање њихових понављања.

У уводном делу овог одељка је подвучен значај профилаксе девијантног развоја у једном друштву и превенције понављања злочина

у смислу језичко-филозофске теорије дефиниционизма (скраћено): „Превенција социјалних девијација и нових злочина се, међутим, емпиријски не може и не сме свести само на репресивне правне мере, већ мора да развије и одређене профилактичке механизме, који ће сузбијати и у идеалном случају онемогућавати настајање једног 'геноцидног окружења', једне базичне радикализације социјалне заједнице у смислу слабљења и поништавања емпиријски препознатих и по правилу важних етичких вредности, норми и конвенција.

(...) Откривање, обелодањивање и супротстављање таквим тенденцијама се препознавањем каузалног језичког фактора при овој социопатској девијацији у једном друштву временски далеко више помера ка зачетку развоја догађаја, значи, још *пре* него што се ти алармантни ('милитантно-насилни') знаци уопште конкретизују на емпиријској површини социјално релевантног простора. (...)

Са тачке гледишта социолошке анализе оквира/рамова било је пак указано на чињеницу: „Једну даљу и врло значајну предност Гофмановог теоретског модела представља и чињеница да се исти, додуше, односи на појединца (у друштвеном контексту), али да истовремено по принципу повратне спреге омогућује закључке о друштву у коме настају и опстају дотични (надређени, у извесном смислу и присилни) рамови социјалног понашања и делања.“

Потребна је, дакле, радикална промена социјалних рамова који доводе до поништавања свих морално-етичких норми и конвенција, и до настајања геноцидних тенденција.

Најзначајнију логичку последицу, импликацију из овог исказа о доминантним (примарним социјалним) рамовима у западном друштву, у превентивном смислу, дао је (исто тако већ цитирани) јеврејски језички филозоф из Немачке Ернст Тугендат:

„Проблем лежи у томе да сви ми морамо да се изменимо. У односу на Цигане види се много јасније него у неким другим контекстима, да су нацистички ексцеси представљали само ескалацију оног духовног става, који је постојао далеко пре 1933. и који се и данас среће (...) Ако дакле не престанемо да дискриминишемо друге, нећемо моћи да избегнемо ни да их гетоизујемо и угњетавамо. Већ и игнорисање и одбијање комуникације са представницима једне мањине води ка насилном пресељавању и насељавању, а одатле до концентрационог логора је један (додуше – тешки, стравични), али ипак само један корак (...)

Колико овакви апели (= импликације добијених исказа) у смислу профилаксе ни до данашњег дана нису изгубили своју сврсисходност сведоче сви напред цитирани извештаји о данашњој ситуацији Рома у Европи у поглављу „Општи принцип превенције, борба против свих видова дискриминације. Актуелна сведочанства о третирања Рома у наше време“.

Напоменимо још да је у наведеном поглављу са одговорима представљено и образложено тек можда око 10% до сада објављеног дескриптивно-аналитичког материјала о анализи оквира/рамова и о теорији дефиниционизма, а да је у овом закључном одељку поново представљено и образложено само око 10% текста из дотичног поглавља.

То подржава ауторово уверење да је уз најмању могућу примену редунданција успело да се дају довољни – и са социолошко-теоретске и филозофско-теоретске тачке гледишта адекватни, прихватљиви – одговори на питања о социјалном феномену, при коме један манипулатор/узурпатор власти над дефиницијама стварности успева да социјалној већини октроира само своју, само субјективну представу стварности о искључиво негативном карактеру и угрожавајућем делању („мање вредном животу“, итд.) једне социјалне мањине и уведе припаднике социјалне већине у интеракцију при испуњавању свог наума.

НАУЧНИ ИЗБОРИ И ЛИТЕРАТУРА

1. Agamben, G. (2002), Homo sacer: Die souveräne Macht und das nackte Leben (edition suhrkamp) Taschenbuch
2. Albrecht, R. (1989), Entwicklung eines Frühwarnsystems gegen Völkermordtendenzen. Pilotstudie zu einem unbearbeiteten Grundproblem einer kultur-, sozial- und politikwissenschaftlichen Friedensforschung <http://de.geocities.com/earchiv21/rechtskulturaktuell.htm> (Pristupljeno 21. 1. 2016)
3. Antwort der Bundesregierung auf Große Anfrage „Lage und Forderungen der Sinti, Roma und verwandter Gruppen“, Deutscher Bundestag, 9. Wahlperiode, 21. Dezember 1982, Drucksache 9/2.360.
4. Arendt, H. (1986), Eichmann in Jerusalem. Ein Bericht von der Banalität des Bösen; m.e. Essay v. Hans Mommsen; aus dem Amerikanischen von Brigitte Granzow, München-Zürich, Piper, Neuauflage (Serie Piper/SP 308).
5. Birn, R.B. (2004), in: Heinrich Bergmann – eine deutsche Kriminalistenkarriere. *Klaus-Michael Mallmann/Gerhard Paul (Hrsg.), Karrieren der Gewalt. Nationalsozialistische Täterbiographien, Darmstadt*
6. Blackburn, S. (2005), Wahrheit, ein Wegweiser für Skeptiker, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Primus Verlag, Darmstadt
7. Bogdal, K-M., (2011), Europa erfindet die Zigeuner. Eine Geschichte von Faszination und Verachtung, Berlin
8. Bress, M., „... wie die Zigeuner“ – das Feindbild Zigeuner bei Luther. Seminararbeit an der Johannes Gutenberg-Universität Mainz. URN: 3 (2013), Nr. 1, Skriptum in: „...wie die Zigeuner“ – Das Feindbild „Zigeuner“ bei Luther. Miriam Breß:urn:nbn:de:0289-2013051759. Pristupljeno 10. 1. 2019)
9. Dahl, A. (2014), Neid. Piper Verlag, München
10. Die deutsche Rechtschreibung. In: Duden 1-12. 27. Auflage. Band 1. *Bibliographisches Institut, Berlin 2017.*
- 10–12. Đurić, R. (2001, 2006), Istorija Roma, Politika, Beograd, 2006; Menschenhaut statt Geschichte. Preuzeto iz: antiziganismus zag | Menschenhaut statt Geschichte, anti-ziganismus.de/artikel/menschenhaut-statt-geschichte (Pristupljeno 20. 3. 2018); Ohne Haus, ohne Grab, Aufbau, Berlin, 2001.
13. Đuric, R. i Miletić, A. (2008), Istorija Holokausta Roma, Beograd
14. Fokus romi.hr (2016), Objavljena znanstvena knjiga o genocidu nad Romi-

- ma u NDH-u, Zagreb, (Pristupljeno 4. 11. 2016)
15. Fricke, G. (1971), Kroatien 1941–1944 – der „Unabhängige Staat“ aus der Sicht des Bevollmächtigten Generals in Agram, Glaise von Horstenau, Abschlussbetrachtung, Freiburg
 16. Gilsenbach, R. (1997), Oh Django, sing deinen Zorn. Sinti und Roma unter den Deutschen, Berlin 1993.
- Weltchronik der Zigeuner, Teil 1: Von den Anfängen bis 1599, Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main
- 17-18. Goffman, E. (1974, 1959), Rahmen-Analyse. Ein Versuch über die Organisation von Alltagserfahrungen, Suhrkamp Verlag, Frankfurt, 1974; Wir alle spielen Theater. Die Selbstdarstellung im Alltag. Texte und Studien zur Soziologie. Herausgegeben von Professor Rüdiger Lautmann, Professor Friedhelm Neidhardt, Professor Fritz Sack. München, 1959.
 - 19-20. Gronemeyer, R. (1987, 1988), Zigeuner im Spiegel früher Chroniken und Abhandlungen: Quellen vom 15. bis zum 18. Jh. Focus Verlag, Giessen; (mit Georgia A. Rakelmann), Die Zigeuner: Reisende in Europa; Roma, Sinti, Manouches, Gitanos, Gypsies, Kalderasch, Vlach u.a DuMont, Köln
 21. Habermas, J. (1984), Zur Logik der Sozialwissenschaft, Frankfurt am Main, 1982, insbes. Kapitel 4; Anthony Giddens: Interpretative Soziologie, Frankfurt am Main
 22. Hagen, W. (1950), Die geheime Front. Organisation, Personen und Aktionen des deutschen Geheimdienstes, Zürich
 23. Hassel, U. Von (1964), Vom anderen Deutschland. Aus den hinterbliebenen Tagebüchern von 1938-1944, Zweite Auflage, Zürich
 24. Hasselbusch, I. (2014), Norbert Elias und Pierre Bourdieu im Vergleich. Eine Untersuchung über die Theorieentwicklung, Begrifflichkeit und Rezeption. Von der Pädagogischen Hochschule in Karlsruhe zur Erlangung des Grades einer Doktorin der Philosophie (Dr. phil.) genehmigte Dissertation von Inken Hasselbusch aus Karlsruhe
 25. Haushalt 2016 – 21,7 Milliarden Euro für Flüchtlinge, Tagesschau.de, 27. Januar 2017.
 26. Heister, C. Von (1842), Ethnographische und geschichtliche Notizen über die Zigeuner, Verlag Gräfe und Unzer, Königsberg
 27. Hockerts, H.G. (1989), Anwälte der Verfolgten. Die United Restitution Organization. In: Ludolf Herbst/Constantin Goschler (Hrsg.): Wiedergutmachung in der Bundesrepublik Deutschland. R. Oldenbourg Verlag München
 28. Horowitz, L. I. (1987), Taking Lives. Genocide and State Power, News Brunswick, New York-London, Transaction Books, 1980; Genocide and the Reconstruction of Social Theory: Observations on the Exclusivity of Collective Death (aus: Wallmann-Dobkowski: Genocide and the Modern Age, New York).

29. Klee, E. (2005), *Das Personenlexikon zum Dritten Reich. Wer war was vor und nach 1945. 2., aktualisierte Auflage. Fischer Taschenbuch, Frankfurt am Main*
30. Kant, I. (1902), *Physische Geographie. Zweiter Band. In: Akademieausgabe Band IX. Neuausgabe Berlin Georg Reimer – 1902*
31. Kristo, J. (1998), *Katolička crkva i Nezavisna Država Hrvatska. Bd. 1. Zagreb*
32. Koch, U. (2015), *Soziale Konstruktion und Diskriminierung von Sinti und Roma, VS Verlag für Sozialwissenschaften, Thalia*
33. Kuhn, L. (1811), *Handbuch der Geschichte und Verfassung aller blühenden Ritter-Orden in Europa, Camesinasche Buchhandlung, Wien*
34. Lemkin, R. (1944), „Axis Rule in occupied Europe“, Washington
35. Lewy, G. (2001), „Rückkehr nicht erwünscht“. *Die Verfolgung der Zigeuner im Dritten Reich, Deutsche Ausgabe, München–Berlin*
36. Matl, J. (1954), *Jugoslawien im II. Weltkrieg. Osteuropa Handbuch, Bd. Jugoslawien, Köln–Graz, 1954.*
37. *Migrant crisis: Migration to Europe explained in seven charts, BBC, 18. Februar 2016.*
38. Neubacher, H. (1956), *Sonderauftrag Südosten 1941-1945. Bericht eines fliegenden Diplomaten, Göttingen*
39. Nietzsche, F. (1970), *Nachgelassene Fragmente. Ende 1886 – Frühjahr 1887), Berlin de Gruyter*
40. Peirce, Ch. S. (1931–1935), *Collected Papers (CP 5.171), Harvard University*
41. Prietzel, M. (2004), *Das Heilige Römische Reich im Spätmittelalter. Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt*
42. Puxon, G. (1979), *Verschleppte Wiedergutmachung, in: Tilman Zülch (Hrsg.), In Auschwitz vergast, bis heute verfolgt, Reinbek*
- 43-44. Reemtsma, K. (1982, 1996), *Sinti und Roma. Geschichte, Kultur, Gegenwart. Beck, München 1996; Roma in ethnologischen Forschungen, Frankfurt/M, 1982.*
45. Riesbeck, CTP. (2015), *Die ganz legale Diskriminierung, Frankfurter Rundschau, 5. 3. 2015.*
46. Rondholz, E. (2009), „Zweierlei Erinnerung: Jasenovac – Das kroatische Auschwitz“ (General Edmund Glaise von Horstenau im März 1942 in einem Brief an Generalfeldmarschall Wilhelm Keitel). *Auf: Deutschlandfunk. 28. August 2009.*
47. Rose, R., Weiss, W. (1991, 2001), *Sinti und Roma im Dritten Reich, Göttingen 1991. Bastian, T.: Sinti und Roma im Dritten Reich. München, 2001.*
48. Safferling, Christoph J. M. (2001), *Wider die Feinde der Humanität – Der Tatbestand des Völkermordes nach der Römischen Konferenz. In: Juristische Schulung. Frankfurt a/M*

49. Scharffenberg, H. (2008), Die Wiedergutmachung nationalsozialistischen Unrechts in Schleswig Holstein. (PDF; 1,2 MB) Flensburg
50. Schmidt, J.W.R. (1982), Jakob Sprenger, Heinrich Institoris, Der Hexenhammer (*Malleus maleficarum*), DTV München
51. Scholz, R. (2007), Homo Sacer und „Die Zigeuner“. Antiziganismus – Überlegungen zu einer wesentlichen und deshalb „vergessenen“ Variante des modernen Rassismus. Theoriezeitschrift EXIT! Krise und Kritik der Warengesellschaft Nr. 4/2007.
- 52-53. Solms, W. (2007, 2008), „Kulturloses Volk“? Berichte über „Zigeuner“ und Selbstzeugnisse von Sinti und Roma. Marburg 2007 (=Beiträge zur Antiziganismusforschung, Bd. 4); Zigeunerbilder. Ein dunkles Kapitel der deutschen Literaturgeschichte. Von der frühen Neuzeit bis zur Romantik. Würzburg
54. Spaich, H. (1981), Fremde in Deutschland. Unbequeme Kapitel unserer Geschichte, Weinheim und Basel
55. Studt, B. (2013), Martin V. Überwindung des Schismas und Kirchenreform. In: Karl-Heinz Braun, Mathias Herweg, Hans W. Hubert, Joachim Schneider, Thomas Zotz (Hrsg.): Das Konstanzer Konzil. Essays. 1414–1418. Weltereignis des Mittelalters. Theiss Verlag, Darmstadt
56. Sundhaussen, H. (2009), Osvrt na njemačko izdanje Jurčevićeve knjige „Nastanak jasenovačkog mita“, *Radovi*, Zavod za hrvatsku povijest, 41, Zagreb
57. Tugendhat, E. (1976), Vorlesungen zur Einführung in die sprachanalytische Philosophie, Frankfurt a/M
- 58-60. Umeljić, V. (2006, 2010, 2016), Ethik und Definitionsmacht, Essay in: Kultursoziologie, Wissenschaftliche Halbjahreshefte der Gesellschaft für Kultursoziologie e.V, Leipzig, 2006/I., Leipzig, 2006; Teorija definicionizma i fenomen genocida. Etika i vlast nad definicijama, Magna Plus-Fond istine, Beograd, 2010; Okcidentalno-evropska kulturološka tradicija, veliki genocidi u Evropi sredinom i balkanski ratovi krajem XX veka (Kontinuitet istorije u prizmi teorije definicionizma), Gambit Jagodina, 2016.
61. UN, Offic. Rec. Of the third Sess. of the Gen. Assem. Part I Sixth Comm. Sixty-Third Meeting.
62. Васић, С. (2015), Координаторка Ромског женског центра Бибија (Публикација „Мониторинг јавних политика: ефекти Деценије Рома на положај Ромкиња у Србији“ резултат је пројекта „Активна инклузија и права Ромкиња на западном Балкану, 2012–2015“ који је реализовала „Бибија“ из Београда уз подршку Кер интернешенел НВБ, Сарајево, и коалиције ромских женских организација), Политика, Београд, б. 3. 2015.

63. Weber, D. (2005), *Geschlechterkonstruktion und Sozialpsychologie. Theoretisches Modell und Analyse in Studien zum Pflegeberuf. Verlag für Sozialwissenschaften Wiesbaden, 2005.*
64. Welt.de: „Flüchtlingskrise kostet Deutschland jährlich 2 Milliarden Euro“ Welt.de vom 27. Januar 2017.
65. Wippermann, W. (1997), *Wie die Zigeuner. Antisemitismus und Antiziganismus im Vergleich.* Berlin, 1997.
66. „Zahl der Asylbewerber in der EU im Jahr 2014 sprunghaft auf mehr als 625.000 gestiegen“ (PDF) Eurostat vom 20. März 2015.
67. Zatezalo, Đ. (2012), „... denn sie wussten, was sie taten... Augenzeugenberichte über den Serbozid im Unabhängigen Staat Kroatien 1941–1945“. Vorwort von Vladimir Umeljic. Kai Homilius Verlag, Berlin
68. Zeitschrift des Deutschen Ärztebundes, 1938. Dokumentations- und Kulturzentrum Deutscher Sinti und Roma, Heidelberg, 2014.
69. Zimmermann, M. (2003), *Die nationalsozialistische Verfolgung der Zigeuner. Ein Überblick.* In: Yaron Matras, Hans Winterberg, Michael Zimmermann (Hrsg.): *Sinti, Roma, Gypsies. Sprache – Geschichte – Gegenwart.* Berlin
70. Zülch, T. (1979), *In Auschwitz vergast, bis heute verfolgt. Zur Situation der Roma und Sinti in Deutschland und Europa.* Herausgegeben von Tilmann Zülch für die „Gesellschaft für bedrohte Völker“. Vorwort von Ernst Tugendhat. Reinbeck bei Hamburg
71. Xenos, W. O. (1988), *Vergleich zwischen Kapitalismus und Kommunismus. Ein Plädoyer für Demokratie.* R.G. Fischer Verlag, Frankfurt a/M.

АНЕКС

1. Указ пруског краља Фридриха Вилхелма I из 1725, да „сваки Циганин изнад 18 година, који ступи на тло његове области мора без милости да буде обешен“.

2. Јавна егзекуција једне „циганске банде“, Гисен, Немачка, 1726.

3. Извод из немачког Универзалног лексикона (1731–1754), о „Циганима, као хетерогеној социјалној групацији са заједничким карактеристикама номадског начина живота и ноторног практиковања криминала“.

4. Извод из етнографског и историјског дела „Carl von Heister, Ethnographische und geschichtliche Notizen über die Zigeuner, Verlag Gräfe und Unzer, Königsberg, 1842“, у коме се Роми дифамирају као „турски шпијуни, издајници, зли духови, дивљач слободна за одстрел“.

5. Кола са причвршћеном „Корпом за лов на Цигане“. Ловци позирају са својим трофејом, „уловљеним циганским пленом“, Немачка, 1912.

6. Тзв. Цигански логор у оквиру концентрационог логора смрти Аушвиц, снимљен од британске ратне авијације 1944.

7. Експерименти на „људском материјалу“ у Аушвицу, потапање заточеника у ледену воду.

8. Деца-близаници, која су преживела експерименте на „људском материјалу“ ратног злочинца и злочинца против човечности Јозефа Менгелеа, фотографисана при ослобађању Аушвица од стране Црвене армије 1945.

9. Дневник ратног злочинца и злочинца против човечности Јозефа Менгелеа о „експериментима на људском материјалу“, који је на Западу 2015. продат на лицитацији за 245.000 \$.

10. Нирнбершки расни закони у нацистичкој Немачкој (Nürnberger Rassengesetze) од 1935. који су се од 1936. примењивали и на Роме.

11. Нацистичка табела о „јеврејској крви, Јеврејима и мешанцима“, као илустрација Нирнбершких расних закона 1935.

12. Објављивање Нирнбершких расних закона у *Законском листу Рајха* 16. 9. 1935.

13. Расни закони у хрватској држави 1941–1945. и хрватска тврдња о „орођености“ сва три народа-жртве великих геноцида у Европи у XX веку, Јевреја, Рома и Срба.

14. Главни улаз у систем концентрационих логора Јасеновац.

15. План концентрационог логора Јасеновац.

16. Павелићев Главни стан јавља свим командним местима у хрватској држави да концентрациони логор Јасеновац поседује „неограничени капацитет“.

17. Наређење хрватској управи Земуна „да упути 400 Цигана“ у концентрациони логор Јасеновац.

18. Жртве у систему концентрационих логора Јасеновац.

19. Српска деца у логору хрватске државе 1941–1945.

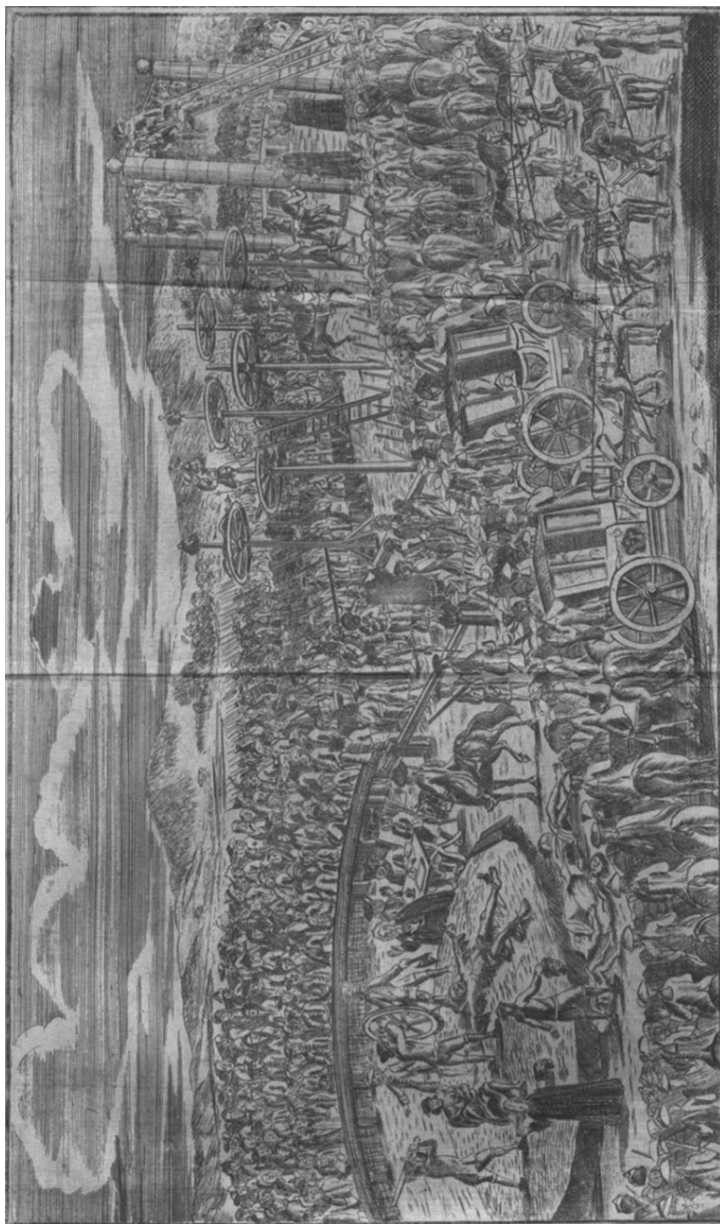
20. Један део српске деце, којима су родитељи били побијени, требало је одвести у „сабиралишта“ и „преваспитати“ – покатоличити и похрватити, по правилу од стране римокатоличких часних сестара. Горе стоји: „У логорима, подпуно смирена и опскрбљена, одгајају се та дјеца у добре и поштене чланове људског друштва“.

21. Распрострањеност Рома на Балканском полуострву и у Турској данас. Однос званичне статистике и рационално утемељених процена стварног броја (1:4), као значајни показатељ још увек врло дефицитарне интеграције на почетку XXI века.

Указ йрускої краља Фридриха Вилхелма I из 1725. га „сваки Цијанин изнад 18 іодина, који сїуји на шло њејове областии мора без милостии буде обешен“.⁴³

⁴³ Reichstagsprotokolle | Karl Eduards Kanal | karleduardskanal.wordpress.com/...eichstagsprotokolle

Јавна еїзекуција једне „циїанске банде“, Гисен, Немачка, 1726.⁴⁴

⁴⁴ de.wikipedia.org/wiki/Sinti

Ziegeuner, Zigeuner, Zigeiner, Zigainer, Zügeuner, Lat. *Cingari*, oder *Zingari*, ein umschweifendes und zusammen gelauffenes Geschlecht, das sich fast in die ganze Christenheit geschlichen und unterschiedlich genennet wird. Denn sie heißen auffser denen schon angeführten Nahmen, auch *Attingoni*, *Cigani*, *Cingoni*, *Cyani*, *Cigari*, *Cyngari*, *Zageani*, *Zigineri*, welche alle einerley Nahmen sind. Selbst das Wort *Attingoni*, womit sie von den Griechen benennet werden, scheint mit den andern einerley zu seyn, wenn die Sylbe *at* weggeworffen, und das *t* in *C* oder *Z* verandelt wird. Sie heißen auch *Tarten* oder *Tattarn* und *Heyden*, ingleichen *Saracenen*, *Saraceni*, und *Agoreni*, oder auch vordorben *Zogareni*; vornehmlich aber *Egyptier*, da denn vermuthlich aus dem Nahmen *Egyptiani*, die Benennung *Cyami*, oder *Cingani*, u. s. f. entsprossen ist: Indem unsere Vorfahren, die Deutschen, die Nahmen zu verkürzen pflegten, so haben sie von *Egyptiani*, die beyden ersten Sylben weggeworffen, und allein *Ciani* übrig gelassen. Siehe Jacob Thomasti *Dissertation de Cingaris*, (Leipzig 1652) S. 4 u. f. In Frankreich heißen sie *Beheimens*, *Böhmen*. So werden sie auch von einigen Gelehrten *Nubianer* genennet. Den Nahmen *Ziegeuner* leiten einige aus dem Deutschen her, und soll er so viel heißen, als *Ziechteinher*, weil dieses Volk keinen gewissen Sitz hatte, sondern von einem Ort zum andern zog, (Zeilers *Sendschreib. Epist.* 71) welches dadurch noch mehr würde bestätiat werden, wenn es an dem, daß die Alten den Nahmen *Zihagan* den Land-Läuffern gegeben, ehe noch die *Ziegeuner* bekant worden sind. Zeilers *Sendschreiben* 276 Brief.

Was den Ursprung der *Ziegeuner* betrifft, darüber hat man sich zur Zeit noch nicht vergleichen können. Eine gewisse und ausgemachte Sache aber ist es, daß sie im 15ten Jahrhundert, unter der Regierung Kayser Sigismunds, zuerst in Deutschland gesehen worden. Zeiler schreibt, sie wären im Jahr 1414 zuerst in Hessen ankommen. Weil aber fast alle

Извод из немачкој Универзалној лексикона (1731–1754), о „Циїанима, као хетеројеној социјалној групуацији са заједничким карактеристикама номадској начина животиња и ношторној практиковања криминала“⁴⁵

⁴⁵ Artikel Ziegeuner, – Johann Heinrich Zedler, *Universalexicon* (1731–1754), bedeutendste deutschsprachige Enzyklopädie im 18. Jahrhundert: „Ziegeuner“ als heterogene soziale Gruppe mit den gemeinsamen Merkmalen der Delinquenz und einer nicht ortsfesten Lebensweise. In: Anita Awolesi (Hrsg.): Stichwort: „Ziegeuner“. Zur Stigmatisierung von Sinti und Roma in Lexika und Enzyklopädien. (= Schriftenreihe des Dokumentations- und Kulturzentrums Deutscher Sinti und Roma, 8). Wunderhorn, Heidelberg 1998.

Извод из етнографскої и исторіјскої дела „Carl von Heister, Ethnographische und geschichtliche Notizen über die Zigeuner, Verlag Gräfe und Unzer, Königsberg, 1842“, у коме се Роми дифамирају као „турски шипуни, издајници, зли духови, дивљач слободна за одсирел“

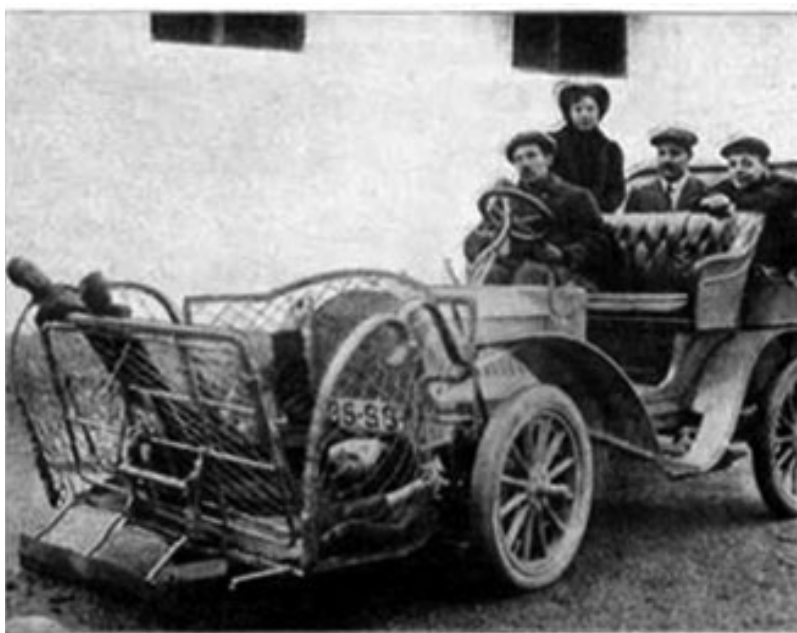
S. 104

In Deutschland waren die Zigeuner mehrfach Gegenstand der Reichstagsverhandlungen Lindau 1496, 1497 und Freiburg 1498 usw und besonders drang Maximilian I darauf, daß die Fürsten diesem Volke nicht ferner Schutz und Freibriefe gewährten da es dem Erzfeinde der Christenheit als Spione und Verräther diene. Man hats aufgemerkt sagt Aventin, daß allweg bald her nach wann sie gezogen sein der Türck die Christenheit über fallen hat großen Schaden gethan Land und Leut eingenommen noch will die Welt nicht witzig werden. Dann sollte Graf Eberhard von Württemberg bei einer Wallfahrt nach Palästina durch die Verrätherei der Zigeuner in die Gefangenschaft des Sultans gerathen sein. Man vertrieb sie deshalb aus Württemberg wo sich aber noch 1817 dergleichen befanden Herzog Heinrich von Sachsen war 1498 in Palästina ähnlicher Gefahr durch die Zigeuner kaum entgangen. Es erfolgten in den einzelnen Staaten zahlreiche Gesetze gegen die Zigeuner, so wurde unter andern auch 1554 in Böhmen wo sie sehr zahlreich umherzogen ihre Vertreibung beschlossen. Die Erfolglosigkeit der Maßregeln in dem zerstückten Deutschlande hatte eine immer grausamere Steigerung der Strafen zur Folge bis es endlich dahin kam daß man die Unglücklichen die man gar nicht mehr als Menschen gelten ließ ohne Weiteres tödtete.

S. 105

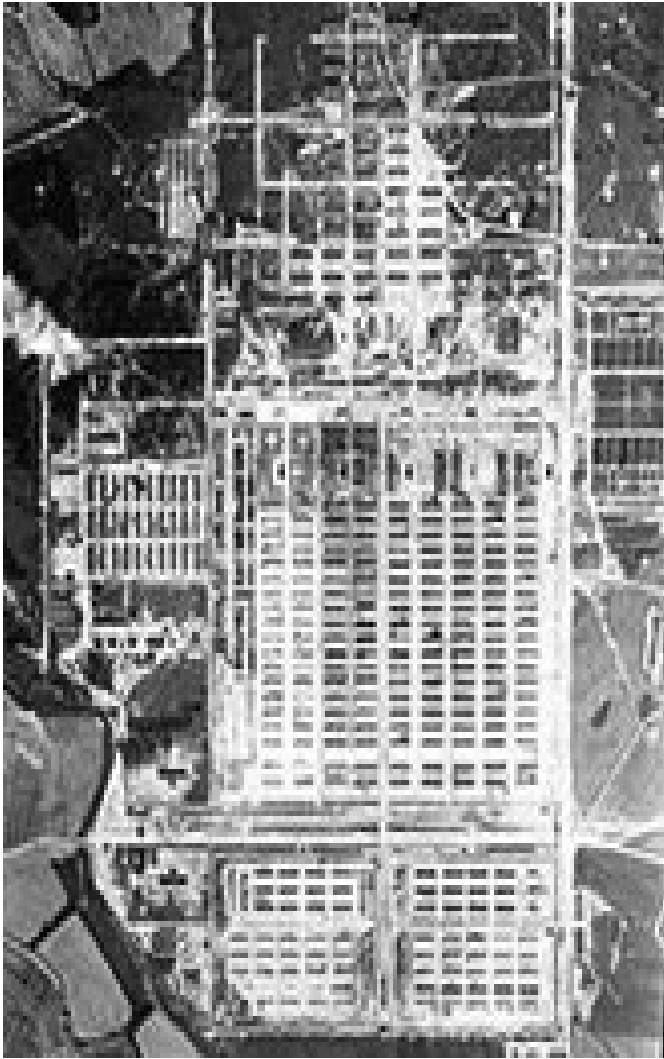
Kaspar Klockius und Rüdiger erzählt daß noch am Anfange des vorigen Jahrhunderts bei einer großen Jagd eines kleinen Fürsten am Rhein unter anderem erlegten Wilde auch eine Zigeunerin mit einem Säugling aufgeführt war. Kurfürst August ließ 1556 zwei Zigeuner wegen biiser Künfte von der Dresdner Brücke in die Elbe stürzen. Als eine Bande von 1.500 Köpfen in Thüringen eingebrochen war, erklärte ein Gesetz vom 4 April 1722 alle Männer für vogelfrei, die Weiber und die Kinder sollten in die Zuchthäuser. Ausdrücklich wird dabei wie schon in einem Mandate vom 10. September 1579 erklärt, daß der nicht zur Rechenschaft gezogen werden solle, welcher Freventliches gegen diese Leute unternahme. In Preußen waren die Zigeuner aus Polen zahlreich in die Provinzen Lithauen und Ostpreußen eingewandert und wurden in der ersteren vorzüglich in den Aemtern Budupönen und

Darkehmen geduldet, weil diese denn diesen Fremdlingen auferlegten, Kopf und Hornschoß nicht in Rechnung stellten und weil durch sie die Brandwein Konsumtion sehr zunahm. Friedrich I erließ gegen sie Edikte am 29 October 1709 am 21 Mai und 24 November 1710 Sobald sie sich zeigten sollten die Sturmglocken angeschlagen. Es findet sich hier eine köstliche Probe gelehrter Unpoesie. Um dieses herzzerreißende Bild zu verwischen soll hier gedacht werden, wie weit sich überhaupt im verwischenen Jahrhunderte der Ressort der Jagdämter erstreckte. Das Gemeinde Protokoll der Stadt Hechingen enthält ein fürstliches Anschreiben vom 18 Febr 1725 worin Jedem der einen Kobold oder Nir todt oder lebendig beim Oberjägermester abliefern eine Prämie von 5 fl zugesagt wird. Anselm Rabiosus Reise durch Oberdeutschland, weil sie Spione des Erzfeindes der Christenheit sind, sind auch verkleidete Offiziere darunter führen Koppel Hunde bei sich und thun der Jagd großen Schaden.

*Кола са ѝричвршћеном „Корѝом за лов на Циѝане“.
Ловци ѝозирају са својим ѝрофејом, „уловљеним циѝанским ѝленом“, Немачка,
1912.⁴⁶*

⁴⁶ Reichstagsprotokolle | Karl Eduards Kanalkarleduardskanal.wordpress.com/...eichstagsprotokolle

*Тзв. Циџански лојор у оквиру конценџирационој лојора смрџи Аушвиц,
снимљен од бриџанске рајне авијације 1944.⁴⁷*

⁴⁷ Das „Zigeunerlager“ (gelb hervorgehoben) im KZ Auschwitz-Birkenau, Grundlage: Luftbild der Royal Air Force von 1944.

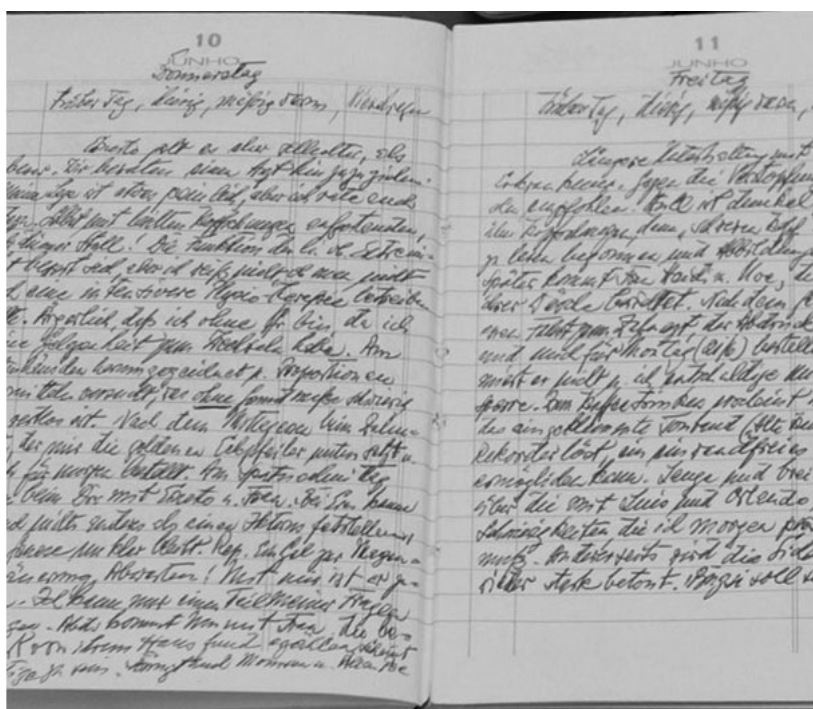
*Експерименти на „људском материјалу“ у Аушвицу,
поштовање заточеника у леденој води.⁴⁸*

*Деца-близанци, која су преживела експерименте на „људском материјалу“ рајној
злочинца и злочинца против човечности Јозефа Менгеле, фотографисана при
ослобађању Аушвица од стране Црвене армије 1945.⁴⁹*

⁴⁸ NS-Vernichtungspolitik: Der Völkermord an den Sinti und Roma/Bayern www.br.de/...Halt/geschichte/sinti-roma-verfolgung...

⁴⁹ Alexander Voronzow and others in his group, ordered by Mikhael Oschurkow, head of the photography unit - USHMM/Belarusian State Archive of Documentary Film and Photography <http://collections.ushmm.org/search/catalog/pa14532>

Дневник райној злочинца и злочинца њројив човечности Јозефа Менілеа о „експериментима на људском материјалу“, који је на Зајаду 2015. њрогај и на лицииаацији за 245.000 \$.⁵⁰

⁵⁰ Welt N24, 3. 2. 2015.

Нирнбершки расни закони у нацистичкој Немачкој (Nürnberger Rassengesetze) од 1935. који су се од 1936. примењивали и на Роме

Ови „закони“ су донесени на 7. партијском конгресу национално-социјалистичке партије слободе Немачког Рајха да би институционализовали нацистичку расистичку идеологију и били су једногласно прихваћени од немачког Рајхстага 15. септембра 1935, који је само тога ради био телеграфски обавештен да мора да дође у Нирнберг.⁵¹

Они су служили као узор такође наведеним Расним законима, које је хрватска геноцидна држава 1941–1945. – донекле модификовано – донела 1941. године. И Нирнбершки расни закони се у овом анексу наводе пре свега ради стављања на раполагање на једном месту оним научним истраживачима, који се буду бавили феноменом геноцида, историјом Рома и Холокаустом. Јер и ова студија је само један од доприноса том истраживању.

Полазим од тога да оригинална немачка варијанта неће представљати непрелазну препреку за њих, јер примарне историјске изворе би увек требало читати у оригиналу да би се избегла врло реална и често коришћена могућност интерпретативног превода.

Одређену помоћ при томе нуди одговарајуће поглавље, у коме се компаративно третирају нацистички и усташки „Расни закони“ и указује на сличности и разлике, које су скоро рудиментарне (в. доле хрватску варијанту), јер су хрватски клерофашисти највећи део једноставно преписали од својих нацистичких ментора.

⁵¹ Ein Opfer der Nürnberger Gesetze, www.diskriminierung.menschenrechte.org/wp-content/uploads/2010/09/Tafel1.pdf

Die drei Nürnberger Gesetze vom 15. September 1935 (und Durchführungsverordnungen).

Vom 15. September 1935.

Der Reichstag hat einstimmig das folgende Gesetz beschlossen, das hiermit verkündet wird:

§1

(1) Staatsangehöriger ist, wer dem Schutzverband des Deutschen Reichs angehört und ihm dafür besonders verpflichtet ist.

(2) Die Staatsangehörigkeit wird nach den Vorschriften des Reichs- und Staats-Angehörigkeitsgesetzes erworben.

§2

(1) Reichsbürger ist nur der Staatsangehörige deutschen oder artverwandten Blutes, der durch sein Verhalten beweist, dass er gewillt ist, in Treue dem Deutschen Volk und Reich zu dienen.

(2) Das Reichsbürgerrecht wird durch Verleihung des Reichsbürgerbriefes erworben.

(3) Der Reichsbürger ist der alleinige Träger der vollen politischen Rechte nach Maßgabe des Gesetzes.

§3

Der Reichsminister des Innern erläßt im Einvernehmen mit dem Stellvertreter des Führers die zur Durchführung und Ergänzung des Gesetzes erforderlichen Rechts- und Verwaltungs-Vorschriften.

Nürnberg, den 15. September 1935,
am Reichsparteitag der Freiheit.
Der Führer und Reichskanzler
Adolf Hitler
Der Reichsminister des Innern
Frick

*Quelle: Reichsbürgergesetz (15. 9. 1935),
in: documentArchiv.de, <http://www.documentArchiv.de/ns/nbgesetze02.html>, Stand:
7. 8. 2008.*

Blutschutzgesetz

Gesetz zum Schutze des deutschen Blutes und der deutschen Ehre.

Vom 15. September 1935.

Durchdrungen von der Erkenntnis, dass die Reinheit des deutschen Blutes die Voraussetzung für den Fortbestand des Deutschen Volkes ist, und beseelt von dem unbeugsamen Willen, die Deutsche Nation für alle Zukunft zu sichern, hat der Reichstag einstimmig das folgende Gesetz beschlossen, das hiermit verkündet wird:

§1

(1) Eheschließungen zwischen Juden und Staatsangehörigen deutschen oder artverwandten Blutes sind verboten. Trotzdem geschlossene Ehen sind nichtig, auch wenn sie zur Umgehung dieses Gesetzes im Ausland geschlossen sind.

(2) Die Nichtigkeitsklage kann nur der Staatsanwalt erheben.

§2

Außerehelicher Verkehr zwischen Juden und Staatsangehörigen deutschen oder artverwandten Blutes ist verboten.

§3

Juden dürfen weibliche Staatsangehörige deutschen oder artverwandten Blutes unter 45 Jahren in ihrem Haushalt nicht beschäftigen.

§4

(1) Juden ist das Hissen der Reichs- und Nationalflagge und das Zeigen der Reichsfarben verboten.

(2) Dagegen ist ihnen das Zeigen der jüdischen Farben gestattet. Die Ausübung dieser Befugnis steht unter staatlichem Schutz.

§5

(1) Wer dem Verbot des §1 zuwiderhandelt, wird mit Zuchthaus bestraft.

(2) Der Mann, der dem Verbot des §2 zuwiderhandelt, wird mit Gefängnis oder mit Zuchthaus bestraft.

(3) Wer den Bestimmungen der §§3 oder 4 zuwiderhandelt, wird mit Gefängnis bis zu einem Jahr und mit Geldstrafe oder mit einer dieser Strafen bestraft.

§6

Der Reichsminister des Innern erlässt im Einvernehmen mit dem Stellvertreter des Führers und dem Reichsminister der Justiz die zur Durchführung und Ergänzung des Gesetzes erforderlichen Rechts- und Verwaltungsvorschriften.

§7

Das Gesetz tritt am Tage nach der Verkündung, §3 jedoch erst am 1. Januar 1936 in Kraft.

Nürnberg, den 15. September 1935

am Reichsparteitag der Freiheit.

Der Führer und Reichskanzler

Adolf Hitler

Der Reichsminister des Innern

Frick

Der Reichsminister der Justiz

Dr. Gürtner

Der Stellvertreter des Führers

R. Heß

Reichsminister ohne Geschäftsbereich

Quelle: Gesetz zum Schutze des deutschen Blutes und der deutschen Ehre (15. 9. 1935), in: documentArchiv.de, <http://www.documentArchiv.de/ns/nbgesetze01.html>, Stand: 7. 8. 2008.

Reichsflaggengesetz

Vom 15. September 1935.

Der Reichstag hat einstimmig das folgende Gesetz beschlossen, das hiermit verkündet wird:

Artikel 1

Die Reichsfarben sind schwarz-weiß-rot.

Artikel 2

Reichs- und Nationalflagge ist die Hakenkreuzflagge. Sie ist zugleich Handelsflagge.

Artikel 3

Der Führer und Reichskanzler bestimmen die Form der Reichskriegsflagge und der Reichsdienstflagge.

Artikel 4

Der Reichsminister des Innern erläßt, soweit nicht die Zuständigkeit des Reichskriegsministers gegeben ist, die zur Durchführung und Ergänzung dieses Gesetzes erforderlichen Rechts- und Verwaltungsvorschriften.

Artikel 5

Dieses Gesetz tritt am Tage nach der Verkündung in Kraft.

*Nürnberg, den 15. September 1935,
am Reichsparteitag der Freiheit.
Der Führer und Reichskanzler
Adolf Hitler
Der Reichsminister des Innern
Frick
Der Reichskriegsminister
und Oberbefehlshaber der Wehrmacht
von Blomberg*

*Reichsflaggengesetz (15. 9. 1935), in: documentArchiv.de,
http://www.documentArchiv.de/ns/1935/flaggen1935_ges.html, Stand: 7. 8. 2008.
LV Schlüsseltexte zum NS: Nürnberger Gesetze*

Erste Verordnung zum Reichsbürgergesetz

Vom 14. November 1935.

Auf Grund des §3 des Reichsbürgergesetzes vom 15. September 1935 (Reichsgesetzbl. I S. 1146) wird folgendes verordnet:

§1

(1) Bis zum Erlass weiterer Vorschriften über den Reichsbürgerbrief gelten vorläufig als Reichsbürger die Staatsangehörigen deutschen oder artverwandten Blutes, die beim Inkrafttreten des Reichsbürgergesetzes das Reichstagswahlrecht besessen haben, oder denen der Reichsminister des Innern im Einvernehmen mit dem Stellvertreter des Führers das vorläufige Reichsbürgerrecht verleiht.

(2) Der Reichsminister des Innern kann im Einvernehmen mit dem Stellvertreter des Führers das vorläufige Reichsbürgerrecht entziehen.

§2

(1) Die Vorschriften des §1 gelten auch für die Staatsangehörigen jüdischen Mischlinge.

(2) Jüdischer Mischling ist, wer von einem oder zwei der Rasse nach volljüdischen Großelternanteilen abstammt, sofern er nicht nach §5 Abs. 2 als Jude gilt. Als volljüdisch gilt ein Großelternanteil ohne weiteres, wenn er der jüdischen Religionsgemeinschaft angehört hat.

§3

Nur der Reichsbürger kann als Träger der vollen politischen Rechte das Stimmrecht in politischen Angelegenheiten ausüben und ein öffentliches Amt bekleiden. Der Reichsminister des Innern oder die von ihm ermächtigte Stelle kann für die Übergangszeit Ausnahmen für die Zulassung zu öffentlichen Ämtern gestatten. Die Angelegenheiten der Religionsgesellschaften werden nicht berührt.

§4

(1) Ein Jude kann nicht Reichsbürger sein. Ihm steht ein Stimmrecht in politischen Angelegenheiten nicht zu; er kann ein öffentliches Amt nicht bekleiden.

(2) Jüdische Beamte treten mit Ablauf des 31. Dezember 1935 in den Ruhestand. Wenn diese Beamten im Weltkrieg an der Front für das Deutsche Reich oder für seine Verbündeten gekämpft haben, erhalten sie bis zur Erreichung der Altersgrenze als Ruhegehalt die vollen zuletzt bezogenen ruhegehaltsfähigen Dienstbezüge; sie steigen jedoch nicht in Dienstaltersstufen auf. Nach Erreichung der Altersgrenze wird ihr Ruhegehalt nach den letzten ruhegehaltsfähigen Dienstbezügen neu berechnet.

LV Schlüsseltexte zum NS: Nürnberger Gesetze

(3) Die Angelegenheiten der Religionsgesellschaften werden nicht berührt.

(4) Das Dienstverhältnis der Lehrer an öffentlichen jüdischen Schulen bleibt bis zur Neuregelung des jüdischen Schulwesens unberührt.

§5

(1) Jude ist, wer von mindestens drei der Rasse nach volljüdischen Großelternanteilen abstammt. §2 Abs. 2 Satz 2 findet Anwendung.

(2) Als Jude gilt auch der von zwei volljüdischen Großeltern abstammende staatsangehörige jüdische Mischling,

a) der beim Erlass des Gesetzes der jüdischen Religionsgemeinschaft angehört hat oder danach in sie aufgenommen wird,

b) der beim Erlass des Gesetzes mit einem Juden verheiratet war oder sich danach mit einem solchen verheiratet,

c) der aus einer Ehe mit einem Juden im Sinne des Absatzes 1 stammt, die nach dem Inkrafttreten des Gesetzes zum Schutze des deutschen Blutes und der deutschen Ehre vom 15. September 1935 (Reichsgesetzbl. I S. 1146) geschlossen ist,

d) der aus dem außerehelichen Verkehr mit einem Juden im Sinne des Absatzes 1 stammt und nach dem 31. Juli 1936 außerehelich geboren wird.

§6

(1) Soweit in Reichsgesetzen oder in Anordnungen der Nationalsozialistischen Deutschen Arbeiterpartei und ihrer Gliederungen Anforderungen an die Reinheit des Blutes gestellt werden, die über §5 hinausgehen, bleiben sie unberührt.

(2) Sonstige Anforderungen an die Reinheit des Blutes, die über §5 hinausgehen, dürfen nur mit Zustimmung des Reichsministers des Innern und des Stellvertreters des Führers gestellt werden. Soweit Anforderungen dieser Art bereits bestehen, fallen sie am 1. Januar 1936 weg,

wenn sie nicht von dem Reichsminister des Innern im Einvernehmen mit dem Stellvertreter des Führers zugelassen werden. Der Antrag auf Zulassung ist bei dem Reichsminister des Innern zu stellen.

§7

Der Führer und Reichskanzler kann Befreiungen von den Vorschriften der Ausführungsverordnungen erteilen.

Berlin, den 14. November 1935.

Der Führer und Reichskanzler

Adolf Hitler

Der Reichsminister des Innern

Frick

Der Stellvertreter des Führers

R. Heß

Reichsminister ohne Geschäftsbereich

Quelle: http://de.wikisource.org/wiki/Erste_Verordnung_zum_Reichsb%C3%BCrgergesetz (2008. 8. 7)

Erste Verordnung zum Blutschutzgesetz

Erste Verordnung zur Ausführung des Gesetzes zum Schutze des deutschen Blutes und der deutschen Ehre.

Vom 14. November 1935.

Auf Grund des §6 des Gesetzes zum Schutze des deutschen Blutes und der deutschen Ehre vom 15. September 1935 (Reichsgesetzbl. I S. 1146) wird folgendes verordnet:

§1

(1) Staatsangehörige sind die deutschen Staatsangehörigen im Sinne des Reichsbürgergesetzes.

(2) Wer jüdischer Mischling ist, bestimmt §2 Abs. 2 der Ersten Verordnung vom 14. November 1935 zum Reichsbürgergesetz (Reichsgesetzbl. I S. 1333).

(3) Wer Jude ist, bestimmt §5 der gleichen Verordnung.

§2

Zu den nach §1 des Gesetzes verbotenen Eheschließungen gehören auch die Eheschließungen zwischen Juden und Staatsangehörigen jüdischen Mischlingen, die nur einen volljüdischen Großelternteil haben.

§3

(1) Staatsangehörige jüdische Mischlinge mit zwei volljüdischen Großeltern bedürfen zur Eheschließung mit Staatsangehörigen deutschen oder artverwandten Blutes oder mit Staatsangehörigen jüdischen Mischlingen, die nur einen volljüdischen Großelternteil haben, der Genehmigung des Reichsministers des Innern und des Stellvertreters des Führers oder der von ihnen bestimmte Stelle.

(2) Bei der Entscheidung sind insbesondere zu berücksichtigen die körperlichen, seelischen und charakterlichen Eigenschaften des Antragstellers, die Dauer der Ansässigkeit seiner Familie in Deutschland, seine oder seines Vaters Teilnahme am Weltkrieg und seine sonstige Familiengeschichte.

(3) Der Antrag auf Genehmigung ist bei der höheren Verwaltungsbehörde zu stellen, in deren Bezirk der Antragsteller seinen Wohnsitz oder gewöhnlichen Aufenthalt hat.

(4) Das Verfahren regelt der Reichsminister des Innern im Einvernehmen mit dem Stellvertreter des Führers.

§4

Eine Ehe soll nicht geschlossen werden zwischen Staatsangehörigen jüdischen Mischlingen, die nur einen volljüdischen Großelternteil haben.

§5

Die Ehehindernisse wegen jüdischen Bluteinschlags sind durch §1 des Gesetzes und durch §§2 bis 4 dieser Verordnung erschöpfend geregelt.

§6

Eine Ehe soll ferner nicht geschlossen werden, wenn aus ihr eine die Reinerhaltung des deutschen Blutes gefährdende Nachkommenschaft zu erwarten ist.

§7

Vor der Eheschließung hat jeder Verlobte durch das Ehetauglichkeitszeugnis (§2 des Ehegesundheitsgesetzes vom 18. Oktober 1935 – Reichs-

gesetzbl. I S. 1246) nachzuweisen, daß kein Ehehindernis im Sinne des §6 dieser Verordnung vorliegt. Wird das Ehetauglichkeitszeugnis versagt, so ist nur die Dienstaufsichtsbeschwerde zulässig.

§8

(1) Die Richtigkeit einer entgegen dem §1 des Gesetzes oder dem §2 dieser Verordnung geschlossene Ehe kann nur im Wege der Nichtigkeitsklage geltend gemacht werden.

(2) Für Ehen, die entgegen den §§3, 4 und 6 geschlossen worden sind, treten die Folgen des §1 und des §5 Abs. 1 des Gesetzes nicht ein.

§9

Besitzt einer der Verlobten eine fremde Staatsangehörigkeit, so ist vor einer Versagung des Aufgebotes wegen eines der im §1 des Gesetzes oder in den §§2 bis 4 dieser Verordnung genannten Ehehindernisse sowie vor einer Versagung des Ehetauglichkeitszeugnisses in Fällen des §6 die Entscheidung des Reichsministers des Innern einzuholen.

§10

Eine Ehe, die vor einer deutschen Konsularbehörde geschlossen ist, gilt als im Inlande geschlossen.

§11

Außerehelicher Verkehr im Sinne des §2 des Gesetzes ist nur der Geschlechtsverkehr.

Strafbar nach §5 Abs. 2 des Gesetzes ist auch der außereheliche Verkehr zwischen Juden und Staatsangehörigen jüdischen Mischlingen, die nur einen volljüdischen Großelternanteil haben.

§12

(1) Ein Haushalt ist jüdisch (§3 des Gesetzes), wenn ein jüdischer Mann Haushaltungsvorstand ist oder der Hausgemeinschaft angehört.

(2) Im Haushalt beschäftigt ist, wer im Rahmen eines Arbeitsverhältnisses in die Hausgemeinschaft aufgenommen ist, oder wer mit alltäglichen Haushaltsarbeiten oder anderen alltäglichen, mit dem Haushalt in Verbindung stehenden Arbeiten beschäftigt ist.

(3) Weibliche Staatsangehörige deutschen oder artverwandten Blutes, die beim Erlaß des Gesetzes in einem jüdischen Haushalt beschäftigt waren,

können in diesem Haushalt in ihrem bisherigen Arbeitsverhältnis bleiben, wenn sie bis zum 31. Dezember 1935 das 35. Lebensjahr vollendet haben.

(4) Fremde Staatsangehörige, die weder ihren Wohnsitz noch ihren dauernden Aufenthalt im Inlande haben, fallen nicht unter diese Vorschrift.

§13

Wer dem Verbot des §3 des Gesetzes in Verbindung mit §12 dieser Verordnung zuwiderhandelt, ist nach §5 Abs. 3 des Gesetzes strafbar, auch wenn er nicht Jude ist.

§14

Für Verbrechen gegen §5 Abs. 1 und 2 des Gesetzes ist im ersten Rechtszuge die große Strafkammer zuständig.

§15

Soweit die Vorschriften des Gesetzes und seiner Ausführungsverordnungen sich auf deutsche Staatsangehörige beziehen, sind sie auch auf Staatenlose anzuwenden, die ihren Wohnsitz oder gewöhnlichen Aufenthalt im Inlande haben. Staatenlose, die ihren Wohnsitz oder LV Schlüsseltexte zum NS: Nürnberger Gesetze 10 gewöhnlichen Aufenthalt im Auslande haben, fallen nur dann unter diese Vorschriften, wenn sie früher die deutsche Staatsangehörigkeit besessen haben.

§16

(1) Der Führer und Reichskanzler kann Befreiungen von den Vorschriften des Gesetzes und der Ausführungsverordnungen erteilen.

(2) Die Strafverfolgung eines fremden Staatsangehörigen bedarf der Zustimmung der Reichsminister der Justiz und des Innern.

§17

Die Verordnung tritt an dem auf die Verkündung folgenden Tage in Kraft. Den Zeitpunkt des Inkrafttretens des §7 bestimmt der Reichsminister des Innern; bis zu diesem Zeitpunkt ist ein Ehefähigkeitszeugnis nur in Zweifelsfällen vorzulegen.

Berlin, den 14. November 1935.

Der Führer und Reichskanzler
Adolf Hitler

Der Reichsminister des Innern
Frick
Der Stellvertreter des Führers
R. Heß
Reichsminister ohne Geschäftsbereich
Der Reichsminister der Justiz
Dr. Gürtner

Quelle:

http://de.wikisource.org/wiki/Erste_Verordnung_zur_Ausf%C3%BChrung_des_Gesetzes_zum_Schutze_des_deutschen_Blutes_und_der_deutschen_Ehre (2008. 8. 7).

Bildtafel zum „Blutschutzgesetz“ (1935)

Нацистичка табела о „јеврејској крви, Јеврејима и мешаницима“, као илустрација Нирнбершких расних закона 1935.

Titelseite des Reichsgesetzblatt Teil I Nr. 100, in dem am 16. September 1935 die drei Gesetze verkündet wurden

Објављивање Нирнбершких расних закона у Законском листу Рајха 16. 9. 1935.

Расни закони у хрватској држави 1941–1945. и хрватска тврдња о „орођености“ сва три народа-жртве великих геноцида у Европи у XX веку, Јевреја, Рома и Срба

Ови „Расни закони“ се односе на Јевреје и Роме и потврђују да је а.) хрватска држава 1941–1945. у овом сегменту свесно и вољно следила убилачки расизам немачких нациста и више-мање само копирали њихове законе, даље

б.) то потврђује да је Србоцид 1941–1945. био аутохтони пројекат дотичне хрватске државе, мотивисан шовинистичким и римокатоличко-фундаменталистичким погледом на свет, али и расистички, као што показују доњи примери јавних иступа хрватских интелектуалаца, који истичу „орођеност“ сва три народа-жртве геноцида, Јевреја, Рома и Срба:

Анте Старчевић пише: „Ко још не види, да Словен и Србин исто значе – назив за роба?“⁵² Али, Срби не само да су, значи, „рођени робови“, не, чак и „...њихово име смрди на свраб...“⁵³ (...) „свако хрватско дете зна да је ’Серб’ прави и истински корен глагола ’сербит’“⁵⁴ (...) „зар је могуће да је било који народ добио своје име од ’Серб’, од једне болести?“⁵⁵

У истом даху (а како би и могло да буде другачије?), објашњава др Старчевић и једну „очигледну“ везу између Јевреја и Срба: „Не може се утајити, да су Јевреји донели ’Серб’ из Египта (...) у најстаријим књигама се говори о овој болести, која је скоро увек помешана са губом...“ И, пошто је уверио своје читаоце да су Јевреји у Египту, дакле, били вр-

⁵² Име Serb, Djela dr Ante Starčevića, Zagreb, 1894, str. 64.

⁵³ Исто, стр. 66.

⁵⁴ Исто, стр. 65.

⁵⁵ Исто, стр. 67.

ло „сербиви“, он крунише ово своје антрополошко-етнолошко⁵⁶ и библијски-историјско откриће тврдњом, да Јевреји (значи – нису избегли са Мојсијем, већ да су) „као губавци протерани из Египта“.⁵⁷

Старчевићева србистика додирује интердисциплинарно и зоологију: „Славосрби грокћу као она животиња, на којој расте сланина (...) и већ после неколико удараца видиш како од Славосрба настају прави пси, који сви беже иако је само један од њих примио ударац...“⁵⁸ и даље „...када би Славосрби поседовали макар трунку разума и поштења, онда не би ни били Славосрби...“⁵⁹ јер, по њему „...Славосрби су прљавштина народа, људска сорта, која се свакоме продаје, ко то жели и који сам одређује цену (...) Већ на овом свету на њих чека секира...“⁶⁰

Исидор Кршњави (1845–1927) пише: „Било је једно време, када се писало, да би све Србе требало утући секиром. Ова мисао има нешто у себи и то нешто врло важно – тиме се, наиме, отворено и консеквентно именује начин, на који се хрватска мисао да остварити...“⁶¹

Иво Пилар се јавља за реч, под псеудонимом L. V. Südland: „Нисам се безразложно потрудио да представим, како је данашње српство, услед његовог начина размишљања и његове расне структуре, опасно, тј. како су код српства завере, револуције и преврати урођени...“⁶²

За овог аутора, српски „расни тип“ условљава све негативне особине српског народа, пре свега, јер Срби у суштини и нису никакви Срби: „Што се тиче етничког момента, код Срба се много више испољава балканско-номадски елемент (Латини Нигри) (...) у лицима грабежљивих

⁵⁶ Ова и следеће ознаке излагања А. Старчевића, које именујући указују на његов „мултидисциплинарни“ приступ овој теми, нису условљене сопственом емоционалном конотацијом аутора ове студије. Старчевићев језик разлаже и образлаже у довољној мери њега самог (промена језичке парадигме). Употребом тих ознака овде, жели се само указати на чињеницу да је и научна „мултидисциплинарност“ ствар дефиниције тј. редефинисања. Та чињеница добија на тежини када се подсетимо да је у данашњој Хрватској (али нпр. делом и у Немачкој) раширено мишљење да је Анте Старчевић био „озбиљни научник“ и „рационални и умерени политичар“.

⁵⁷ Исто s. 70.

⁵⁸ Nekolike uspomene, Djela Ante Starčevića, Band III., Zagreb, 1894, str. 339.

⁵⁹ Исто, стр. 346.

⁶⁰ Исто, стр. 342.

⁶¹ Isidor Kršnjavi, Zapisi iza kulisa hrvatske politike, novo izdanje Zagreb, 1894, str. 212.

⁶² L.V. Südland, Die südslawische Frage und der Weltkrieg, Wien, 1918, str. 306.

птица, са тамним усјакталим очима⁶³ (...) и тај романско-балкански народ се у неком тренутку, после косовске битке 1389. године, помешао за једним народом тамне коже, вероватно са номадским Циганима; одатле потиче њихова тамна кожа и име Латини Нигри, Каравласи или Моровласи. Ово је сасвим сигурно тачно...⁶⁴

Иво Пилар види и једну „расно условљену“ верско-црквену детерминанту у Срба: „Лице Срба је лице православља а лице Хрвата је лице католичанства, ислама и богумилства (...) католици и муслимани у Босни припадају једном те истом племену, које и данас има претежно нордијске особине, док се Срби од њих врло разликују и припадају претежно једном тамнијем, једном пре-аријевском типу...“⁶⁵

Он зна и да су Срби „... услед свог романског крвног наслеђа, болесно наклоњени крађи туђе имовине...“⁶⁶ али и како се Дарвинова теорија еволуције одразила на њих „... сви слабији и мање вредни елементи су били истребљени и тако су остали само они, чији су разарачки, асоцијални и злочиначки инстинкти били у највећој мери изражени...“⁶⁷

Завршни закључак ове „научне“ анализе горе поменутог „расно условљеног верско-црквеног идентитета“ српског народа, по Иву Пилару, гласи: „Опасне особине српско-византијске цркве налазе идеалну допуну у номадској, балканско-романској крви српског народа, која у својој урођеној и расно условљеној жудњи за туђим, у својим асоцијалним особинама и манији разарања и уништавања, чини Србе опасношћу прве класе за све суседне народе и државе...“⁶⁸

⁶³ Исто, стр. 316.

⁶⁴ Исто, стр. 108.

⁶⁵ Исто, стр. 316.

⁶⁶ Исто, стр. 186.

⁶⁷ Исто, стр. 187.

⁶⁸ Исто, стр. 189.

„Расни закони“ НДХ, тј. расистичко изопштавање Јевреја и Рома:

**Na prijedlog ministra unutarnjih poslova propisujem i
proglašujem
ZAKONSKU ODREDBU O DRŽAVLJANSTVU**

Točka 1.

Državni pripadnik je osoba, koja stoji pod zaštitom Nezavisne Države Hrvatske. Državno pripadništvo stiče se po propisima zakonske odredbe o državnom pripadništvu.

Točka 2.

Državljanin je državni pripadnik arijskog porijetla, koji je svojim držanjem dokazao, da nije radio protiv oslobodilačkih težnja hrvatskog naroda i koji je voljan spremno i vjerno služiti hrvatskom narodu i Nezavisnoj Državi Hrvatskoj.

Točka 3.

Državljanin je nosilac političkih prava prema odredbama zakona.

Točka 4.

Ministarstvo unutarnjih poslova izdati će naredbe potrebne za provedbu i nadopunu ove zakonske odredbe.

Točka 5.

Ova zakonska odredba stupa na snagu danom proglašenja u Narodnim novinama. U Zagrebu, 30. travnja 1941.

Poglavnik: Dr. Ante Pavelić, v. r.

**Na prijedlog ministra unutarnjih poslova propisujem i
proglašujem
ZAKONSKU ODREDBU O RASNOJ PRIPADNOSTI**

Točka 1.

Arijskog porijetla je osoba, koja potječe od predaka, koji su pripadnici europske rasne zajednice ili koji potječu od potomaka te zajednice izvan Europe.

U koliko za stanovite službe ne postoje druge odredbe, arijsko se porijetlo dokazuje krsnim (rodnim) i vjenčanim listom predaka prvog i drugog koljena (roditelja te djedova i baka). Kod pripadnika islamske vjerske zajednice, koji ne mogu pridonijeti navedene isprave, potrebno je pismeno posvjedočenje dvojice vjerodostojnih svjedoka, koji su poznavali njihove predke, da među njima nema osoba nearijskog porijetla.

U dvojbenim slučajevima donosi odluku ministarstvo unutarnjih poslova na prijedlog rasnopoličkog povjerenstva.

Točka 2.

Osobe, koje pored arijskih predaka imaju jednog predka drugog koljena Židova ili drugog europskog nearijca po rasi izjednačuju se obzirom na sticanje državljanstva s osobama arijskog porijetla.

Osobe sa dva predka drugog koljena Židova po rasi također mogu biti obzirom na državljanstvo izjednačene s osobama arijskog porijetla, u koliko to u točki 3. nije drugačije određeno.

Točka 3.

Kao Židovi u smislu ove zakonske odredbe vrijede:

1. Osobe, koje potječu barem od troje predaka drugog koljena (djedova i baka), koji su Židovi po rasi. Djedovi i bake vrijede kao Židovi, ako su mojsijeve vjere ili su se u toj vjeri rodili.

2. Osobe, koje imaju dva predka drugog koljena, koji su Židovi po rasi, i to u ovim slučajevima:

a. ako su bile 10. travnja 1941. pripadnici mojsijeve vjere ili ako su kasnije na tu vjeru prešli;

b. ako imaju bračnog druga, koji vrijedi kao Židov u smislu 1.;

c. ako su poslije stupanja na snagu ove zakonske odredbe sklopili brak s osobom, koja ima dvoje ili više predaka drugog koljena Židova po rasi, i potomci iz takvog braka;

d. ako su nezakonita djeca sa Židovom u smislu 1., a rode se poslije 31. siječnja 1942.;

e. ako ministarstvo za unutarnje poslove na obrazloženi prijedlog rasnopoličkog povjerenstva odluči, da vrijede kao Židovi.

2. Osobe, rođene izvan teritorija Nezavisne Države Hrvatske od roditelja, koji ne potječu iz Nezavisne Države Hrvatske ako su bile 10. travnja 1941. mojsijeve vjere ili imaju najmanje dvoje predaka drugog koljena Židova po rasi, ili vrijede kao Židovi u smislu zakona zemlje, iz koje potječu.

3. Osobe, koje su poslije stupanja na snagu ove zakonske odredbe sklopile obilaženjem zakonske odredbe o zaštiti arijske krvi brak, koji je zabranjen i njihovi potomci.

4. Osobe, koja su nezakonita djeca Židovki u smislu 1.

Točka 4.

Kao Ciganin u smislu ove zakonske odredbe vrijedi osoba, koja potječe od dvaju ili više predaka drugog koljena, koji su Cigani po rasi.

Točka 5.

Kod ministarstva unutarnjih poslova osniva se rasnopolitičko povjerenstvo, koje donša mnijenja i prijedloge u svim dvojbenim slučajevima rasne pripadnosti.

Konačno rješenje o dvojbenim slučajevima rasne pripadnosti donša ministarstvo unutarnjih poslova.

Propise o ustrojstvu i djelokrugu rada toga povjerenstva izdat će ministarstvo unutarnjih poslova posebnom naredbom.

Točka 6.

Osobama, koje su se prije 10. travnja 1941. iskazale zaslužnima za Hrvatski narod, napose za njegovo oslobođenje, kao i njihovim bračnim drugovima, s kojima su sklopile brak prije stupanja na snagu ove zakonske odredbe i potomcima iz takvog braka, u koliko bi se na te osobe mogla odnositi ova naredba, može poglavar države izvan propisa ove naredbe priznati sva prava, koja pripadaju osobama arijskog podrijetla.

Točka 7.

Provedba ove naredbe povjerava se ministru unutarnjih poslova.

Točka 8.

Ova zakonska odredba stupa na snagu danom proglašenja u Narodnim novinama. U Zagrebu, 30. travnja 1941.

Poglavnik: Dr. Ante Pavelić, v. r.

* *Narodne novine*, br. 16 od 30. travnja 1941.

**Na prijedlog ministra unutarnjih poslova propisujem i
proglašujem
ZAKONSKU ODREDBU O ZAŠTITI ARIJSKE KRVI
I ČASTI HRVATSKOG NARODA**

Točka 1.

Brak Židova i inih osoba, koje nisu arijskog porijetla s osobama arijskog porijetla, je zabranjen. Isto tako je zabranjen brak osobe, koja pored arijskih predaka ima jednog predka drugog koljena po rasi Židova ili drugog europskog nearijca s osobom, koja je po rasi jednakog porijetla.

Koje osobe vrijede kao Židovi ili nearijci određuje zakonska odredba o rasnoj pripadnosti.

Točka 2.

Posebna dozvola za sklapanje braka potrebna je u slijedećim slučajevima:

1. za brak osobe sa dva predka drugog koljena Židova po rasi s osobom, koja imade jednog predka drugog koljena europskog nearijca po rasi, ili s osobom, koja je arijskog porijetla;

2. za brak osobe, koja imade među predcima pripadnike drugih neeuropskih rasa s osobama isto takvog porijetla, ili s osobom, koja imade jednog ili dva predka drugog koljena Židova po rasi ili jednog predka drugog koljena Ciganina po rasi, ili s osobom arijskog porijetla;

3. za brak između državljana i državnih pripadnika, ukoliko nije po točki 1. zabranjen. Dozvolu za takav brak izdaje ministarstvo unutarnjih poslova po saslušanju rasnopolitičkog povjerenstva.

Točka 3.

Izvanbračno spolno općenje Židova ili ine osobe, koja nije arijske krvi, sa ženskom osobom arijskog porijetla je zabranjeno.

Muška nearijska osoba, koja se ogriješi protiv ove zabrane počinja zločin oskvrnuća rase, te se kažnjava sa zatvorom ili tamnicom U naročito teškim slučajevima, napose ako se radi o silovanju nevine djevojke, može se izreći smrtna kazna.

Točka 4.

Židovi ili ine osobe, koje nisu arijskog porijetla, ne smiju zaposliti u kućanstvu ženske osobe arijskog porijetla ispod 45 godina starosti.

Nearijcima i državnim pripadnicima je zabranjeno izvješanje hrvatske državne i narodne zastave i isticanje hrvatskih narodnih boja i emblema.

Sve promjene židovskih prezimena koje su izvršene poslije 1. prosinca 1918. stavljaju se izvan krijeposti, te se imaju zamijeniti sa prvotnim prezimenima.

Točka 5.

Tko je Židov određuje zakonska odredba o rasnoj pripadnosti.

Točka 6.

Ministar za unutarnje poslove izdati će naredbe o provedbi ove zakonske odredbe.

Točka 7.

Ova zakonska odredba stupa na snagu danom proglašenja u Narodnim novinama.

U Zagrebu, 30. travnja 1941.

Poglavnik: Dr. Ante Pavelić, v. r.

** Narodne novine, br. 16 od 30. travnja 1941.*

TUMAČENJE RASNIH ZAKONSKIH ODREDBI

Zagreb, 2. svibnja

Narodna država osniva se na dosljednom provođanju principa narodnosti. Narod je skup ljudi sa zajedničkom tradicijom, zajedničkim duhovnim dobrima i voljom za zajedničkim promicanjem tih dobara. Kod narodnosti igraju uz ekonomske, političke i ine komponente bitnu ulogu duševni momenti. Duhovnost imade svoj izvor u psihi pojedinaca, koja je uvelike izraz njegovih nasljednih duševnih svojstava. Rasa je skup ljudi, koji se podudaraju u bitnim nasljednim svojstvima. Duhovna bit naroda je dakle uglavnom funkcija njegove rasne građe. Na izgrađivanju samoniklih, kulturnih dobara naroda mogu uspješno surađivati samo pripadnici rasne zajednice, koji sačinjavaju narod. Samo oni mogu biti punopravni državljani narodne države, a ne one osobe, skupine i narodi, koje su po rasi tuđe narodnosti drukčije karakterne i duševne strukture. Rasno tuđi elementi ne smiju se uplitati u pitanja upravljanja naroda i promicanja narodne kulture, jer će djelovati razorno i skretati život narodnim pravcem, narodno stranim i protivnim njegovoj tradiciji i duhovnosti. Zato narod, koji želi očuvati svoj narodni individualitet, ne može dati osobama, tuđima po rasi, ista ona prava, koja daje osobama, koje su jednake porijeklom i rasnom strukturom. Arijskom narodu može se

asimilirati samo pripadnik drugog arijskog naroda, jer mu je po rasi i duhovnosti istovjetan.

U hrvatskom narodu žive kao manjine dvije rasne zajednice, koje se po svojim rasnim komponentama bitno razlikuju od hrvatskoga naroda. Jedna na socijalno visokom stupnju — Židovi, a druga na niskom socijalno stupnju — Cigani. Kada govorimo o Židovima, onda ne mislimo na pripadnike mojsijeve vjere, nego na pripadnike židovske rasne zajednice, jer vjera ne sačinjava bit židovske zajednice, nego njena rasna struktura i biološka baština iz daleke prošlosti.

Volja za samoodržanjem nalaže svakoj narodnoj državi, da raščisti i točno odredi odnose sa tuđim rasnim zajednicama, pogotovo sa onima, koje su u neznatnim, vremenskim razmacima kao gosti i prolaznici u mnogom pogledu sudbonosno i negativno utjecali na sudbinu naroda. Rasni zakoni zapravo su samo u Njemačkoj dosljedno biološki osnovani. U rasnom zakonodavstvu ostalih država vjerska pripadnost igra bitnu ulogu, što naravno ne može dovesti do zadovoljavajućeg riješenja rasnog pitanja. Da Madžarska, Slovačka i Rumunjska imaju velike poteškoće s rješavanjem rasnog problema, razumljivo je, jer Židovi sačinjavaju veliki postotak pučanstva. U Madžarskoj na pr. imade 6 posto (Budimpešta 23 posto!) Židova mojsijevaca, a uz to još sigurno 2 posto Židova kršćana i 4 posto mješanaca.

Država Hrvatska se nalazi u istom povoljnom položaju kao i Njemačka, jer ima relativno malen postotak nearijskih elemenata. Prema statistici od god. 1921., koja omogućuje najjasniji uvid, jer je provedena prema teritorijalnoj podjeli prije svjetskoga rata, bilo je:

U Hrvatskoj, Slavoniji i Međimurju 2.739,593 stanovnika, od toga mojsijeve vjere 20.338. U Bosni i Hercegovini 1.889.929 stanovnika, od toga mojsijeve vjere 12.028. U Dalmatinskoj Hrvatskoj 621.429 stanovnika, od toga mojsijeve vjere 322. Ukupno 5.250.941 stanovnika, od toga mojsijeve vjere 32.688 stanovnika, što u postocima iznosi 0,62 posto Židova mojsijeve vjere, uz valjda nekih 0,2 posto Židova kršćana i mješanaca. To su joj manji postotci, nego u Njemačkoj prije god. 1935. (0,8 posto Židova mojsijeve vjere).

Time, što značenje rase dolazi do izražaja u zakonu o državljanstvu, fiksirano je jedam-put zauvijek, da je Nezavisna Država Hrvatska nacionalna država i da samo Ariji imaju pravo, da u njoj zauzimaju odgovorne položaje i da ravnaju njezinom sudbinom.

Često se govori o rasizmu kao nauci koja je protivna shvaćanju katoličke vjere i kao takva u suprotnosti s jednim od temelja hrvatske duhovne kulture.

Rasizam je shvaćanje, daje stanovita rasa uzdignuta iznad svih ostalih rasa, od nje manje vrijednih, i da je kao takva od sudbine pozvana, da vlada nad svima drugim rasama. Ovakovo shvaćanje nema temelja u biološkim činjenicama. Biološka nauka uopće ne diferencira po vrijednotama, nego samo konstatira postojeće činjenice. Svako biće je za okolinu i uvjete, pod kojima živi, što bolje prilagođeno, a tako i svaka ljudska rasa za svoje životne uvjete što bolje prilagođena i sama po sebi jednako vrijedna, kao svaka druga.

Postoji na pr. nordijski rasizam, koji nordijsku rasu uzdiže i prikazuje kao jedino pozvanu, da vlada svijetom. Ali o tom nordijskom rasizmu nema u njemačkim rasnim zakonima ni truna. Ti zakon idu samo za time, da spriječe, da jedna njemačkom narodu tuđa rasna manjina djeluje na narod destruktivno i da svojata za sebe vodstvo u kulturi i privredi.

Pravi rasizam je razvije samo kod Židova. Njihove vjerske knjige, koje su ujedno i temelj njihovog nacionalnog života, označuju Židove kao od Boga izabrani narod, kojemu će biti podvrgnuti svi ostali narodi.

Posljedica takvog životnog naziranja je omalovažavanje i uzdizanje iznad drugih rasa i njihovo iskorišćavanje.

Nitko neće poricati, da je Židov Mendelssohn bio veliki glazbenik, da su Židovi Ehrlich, Willstadter, Wassermann bili veliki učenjaci, svatko će odati priznanje vještini Heineove lirike, diviti se vojničkom geniju Japanca Kurokija i cijeniti zasluge velikog bakteriologa Japanca Kitosato-a, ginekologa Ogina ili biologa Tojame. Ali zato što cijenimo spomenute japanske duhove ili se divimo brzom razvitku japanskog naroda, ne ćemo dozvoliti, da veliki dio liječnika i odvjetnika bude kod nas Japanaca i da japanski privrednici omalovažavajući hrvatski narod eksploatiraju njegova ekonomska dobra i utječu na njegovu duhovnu kulturu.

Rasne zakone ne diktira rasističko omalovažavanje i prezir drugih tuđih naroda, nego samo volja našega naroda, da bude i na kulturnom i na privrednom polju vraćen sam sebi i da se prema svojoj duhovnosti dalje razvija i usavršava. Zakonske rasne odredbe samo su izraz težnje, da Država Hrvatska, njena sudbina, duhovna i gospodarska kultura bude upravljena u duhu narodnom i na isključivu dobrobit Hrvatskog naroda.

OPASKE POJEDINIM ZAKONSKIM TOČKAMA

1. ZAKONSKA ODREDBA O DRŽAVLJANSTVU

Ova zakonska odredba je priređena prema njemačkoj zakonskoj odredbi. Njemački zakon govori o „deutsches oder artverwandtes Blut“, a talijanski zakon o „razza italiana“. „Hrvatska ili srodna krv“ lako bi se krivo shvatilo. „Krv“ u hrvatskom jeziku ne znači „porijetlo“ baš u tolikoj mjeri kao u njemačkom. „Krv“ u smislu „porijetlo“ je metaforički izraz, jer krv u biološkom smislu nema baš nikakve veze s nasljeđivanjem. Specialna hrvatska rasa ne postoji, jer su Hrvati, kao uopće svi europski narodi, mješavina nordijske, dinarske, alpske, baltijske i mediteranske rase s malim primjesama drugih rasa. Najbolji izraz je dakle arijsko porijetlo. Arijska rasa bi također bilo krivo, kako to proizlazi iz definicije u čl. 1. zakonske odredbe.

2. ZAKONSKA ODREDBA O RASNOJ PRIPADNOSTI

Ova zakonska odredba sadrži definicije, kojima će se služiti sve specijalne naredbe, koje će se po potrebi izdavati.

Točka 1.

Sadrži definiciju arijskog porijetla. O tome što je „deutsches oder artverwandtes Blut“ kaže komentar njemačkog zakona: „Artverwandt sind in der Hauptsache die Angehörigen der europaschen Völker ausser Juden und Zigeunern, auch soweit sie sich reinrassisch ausserhalb Europas erhalten haben“. Govoriti o europskoj rasnoj zajednici još je razumljivije. Europska rasna zajednica jasno označuje skup onih rasa, koje se već vjekovima u Europi među sobom miješaju: nordijske, dinarske, alpske, baltijske i mediterane. Židovi, a tako i Cigani, sačinjavaju svaki za sebe drugačije rasne zajednice. Kod Židova prevladava orijentalna i prednjeazijska rasa s primjesama mongolske i crnačke rase, ali Židovi imaju kojih 20% primjese europske rasne zajednice.

Cigani su smjesa indidne i iranske rase s paleonegridnim elementima, s orijentalnim i mnogolidnim primjesama i opet sa kojih 20% rasnih elemenata europske rasne zajednice. Židovi su radi svoje vjerske i rasne isključivosti, a Cigani radi svoga socijalnog položaja ostali izvan europske zajednice, jer su se vjekovima samo među sobom ženili.

Točka 2.

Krstni list se ne traži radi vjerskog momenta. Krstni list je najsigurniji kriterij, da su djedovi i bake predci drugog koljena bili pripadnici arijske rasne zajednice, jer se u doba naših djedova Židovi gotovo uopće nisu miješali sa Arijcima. Bolje bi bilo tražiti i krstne listove predaka trećeg koljena, ali je to kod nas praktički teško provedivo, jer često nema upisa u krstnim knjgama iz onoga doba ili su krstne knjige iščeznule.

Točka 3.

Ova definicija Židova nije stroga, jer dopušta, da netko, tko je polužidov, još vrijedi kao Arijac. Jednaku definiciju imaju i njemački i talijanski zakon. Slovački i mađarski zakon previše uzimaju obzira na vjersku pripadnost. Zakonska odredba govori o mojsi-jevoj, a ne o židovskoj krvi, jer se hoće naglasiti, da Židov znači pripadnika židovske rasne zajednice bez obzira na vjeru. Značenje vjerskog momenta kao kriterija za rasnu pripadnost leži u činjenici, da u doba naših djedova uopće nije bilo Arijca mojsijeve vjere, a i danas ćemo ih vrlo rijetko naći.

Točka 3, 2)

Polužidov može više naginjati arijskoj ili židovskoj čudi, kod njega se mogu više ispoljavati arijske ili židovske osobine. Ako je mojsijeve vjere, pokazuje, da ga više privlači židovstvo, a tako isto, ako je oženio Židovku. Kao Arijac može vrijediti samo onaj polužidov, koji više naginje arijskoj zajednici. Ako polužidov i poslije stupanja na snagu ove naredbe sklopi brak s polužidovkom, pogotovo jasno dokumentira, da u njemu dominiraju židovski rasni elementi. Naredba je blaga, jer polužidovu vjenčanom s polužidovkom prije stupanja na snagu ove naredbe, dopušta, da ga se prizna Arijcem.

Točka 3, 3)

Ima smisao, da se Nezavisna Država Hrvatska riješi stranih polužidova odnosno doseljenja židovskih mješanaca, koji su u drugoj zemlji smatrani Židovima, ali se nadaju, da bi mogli biti kod nas priznati Arijcima.

Točka 3, 4)

Je sankcija za one, koji bi pokušali mimoići naredbu o zabrani braka između Židova i Arijca. Njemačka zakonska odredba proglašuje takav obilaznim putem (u “demokratskom” inozemstvu i si.) sklopljeni brak ništavnim. To je u Njemačkoj, gdje postoji civilni brak, moguće, dok nama nije moguće proglašiti ništavnim brak sklopljen u crkvi između Židova katolika i katoličke Arijke. Ova sankcija ima da spriječi obilaženje zabrane rasno mješovitog braka.

Točka 3,5)

Kod vanbračne djece teško je ustanoviti pravog oca, koji je kod Židovske vjerojatno Židov. Uz to su vanbračna djeca upućena gotovo isključivo na odgoj majke i njene rodbine, koja utječe na dijete u smislu židovske duhovnosti. Sličnu odredbu ima i talijanski zakon.

Točka 4.

Ciganska rasna obilježja ističu se kod mješanaca više nego židovska kod židovskih mješanaca. Osim toga se sa Ciganima uglavnom miješaju Arijci, koji su kriminalni tipovi. Zato je na mjestu, da već poluciganin vrijedi kao Ciganin, da se tako što više eliminiraju kriminalna nagnuća.

Točka 5.

Biti će dvojbenih pitanja u pogledu rase, jer stanoviti broj ljudi neće moći pribaviti potrebne dokumente. Imade slučajeva ilegitimne djece Židova, makar u dokumentima figurira arijski otac ili obrnuto. Biti će i slučajeva nezakonite djece, gdje je otac nepoznat. U takvim slučajevima može jedino antropološka pretraga, proučavanje karakternih i duhovnih kvaliteta i nagnuća, preslušavanje svjedoka, koji raspolažu s podacima o roditeljima i djedovima dotičnika i.t.d. dovesti to stalnog zaključka. Takvo povjerenstvo bi nadalje imao proučavati i predlagati naredbe, koje se tiču rasnog pitanja i davati mišljenja u svim pitanjima zakonodavstva, koje zasjecaju u rasnu biologiju.

Točka 6.

Sličnu odredbu sadrži “Ersto Verordnung zum Reichsbiirgergesetz vom 14. November 1935.” i to u čl. 7. “Der Fuhrer und Reichskanzler kann Befreiungen von den Vorschriften des Ausfiihrungsverordnungen erteilen”.

Mogućnost, da se osobu sa jačim primjesama židovske krvi ili dapače čistog Židova — u najiznimnijim slučajevima prizna Arijcem, je i biološki opravdana, jer su Židovi rasna zajednica, koja sadrži 22% primjesa arijska

rasne zajednice. Kod križanja rasa i daljeg rasplodivanja križanaca dolazi do svih mogućih kombinacija nasljednih faktora. Te kombinacije nasljednih faktora unutar rasne zajednice može najbolje predočiti slijedeći primjer: ako 20 hiljada bijelih i 80 hiljada crvenih kuglica u jednoj posudi sasvim ispremiješamo i onda bez biranja vadimo po 48 kuglica (čovjek imade u svojim stanicama 48 kromosoma, t. j. onih tjelešaca, koja su nosioci nasljednih svojstva) pa tako vadimo recima 1000 **** po 48 kuglica i svaku od ovih 1000 grupa kuglica smjestimo pred sebe na veliki stol, onda ćemo većinom naći po 40 crvenih i 8 bijelih kuglica u izvađenim grupama, ali će biti i grupa sa još više crvenih i manje bijelih kuglica i obratno. Moguće je dapače, da je-damput izvučemo samo 48 bijelih kuglica. Ako crvene kuglice reprezentiraju izvaneuropsku, a bijele arijsku primjesu židovske rasne zajednice, onda te grupe od 48 kuglica pokazuju podjelu tih osebina kod pojedinaca unutar židovske zajednice.

Ako se stanoviti Židov ili polužidov godinama žrtvovao, trpio oskudicu u domovini ili u progonstvu i stavljao svoj život na kocku za jednu uzvišenu ideju umjesto da udobno živi i da stiče materijalna dobra, onda je prošao najbolji eksperimenat, koji dokazuje, da posjeduje moralna svojstva, koja odlikuju arijsku zajednicu, daje dakle onakav pojedinac, u kojem su se u većoj količinu udružili arijski nasljedni faktori primješani židovskoj rasnoj zajednici. Takav pojedinac odgovara grupi od 48 kuglica, koje su posebnim sticajem bioloških okolnosti u velikoj većini bijele. On je u biološkom smislu bar toliki Arijac, kao i onaj pojedinac, koji pored tri arijska djeda imade jednog djeda Židova i koji po ovoj zakonskoj odredbi vrijedi kao punopravni Arijac. Ne radi se dakle o pojedincu sa većim ili manjim nearijskim primjesama, koji je radio za oslobođenje Hrvatskog naroda, nego o konstataciji, da je dotični pojedinac dokazao da posjeduje pretežno arijska svojstva i da po većini svojih kromosoma (nosilaca nasljednih faktora) nalikuje čovjeku arijskog porijetla.

3. ZAKONSKA ODREDBA O ZAŠTITI ARIJSKE KRV I ČASTI HRVATSKOG NARODA

Konačni cilj svake arijske nacionalne države mora biti, da se riješi nearijskih elemenata, napose Židova, koji stalno nastoje, da dođu do uplivnih položaja i da na narod utječu svojim političkim i moralnim nazorima i da ga materijalno iskorištavaju. Da se taj cilj postigne potrebno je onemogućiti biološku vezu između Arijca i nearijca.

Tome cilju u prvom redu služi zabrana mješovitih brakova. Istiskivanje i čišćenje onih nea-rijskih elemenata, koji su već biološki pomiješani s Hrvatskim narodom, može se postići jedinom metodom takozvanog "Verdrangungszucht", to jest tako, da se mješanac stalno križa sa čistom rasom, a tako i njegovi potomci, njegovi unuci i t.d. i to tako dugo, dok tuđi rasni faktori nisu u takoj maloj količini zastupani u pojedincima, da uopće više ozbiljno ne dolaze do izražaja. Židovske nasljedne faktore u Hrvatskom narodu treba dakle sukcesivno križanjem tako raspršiti, da praktički ništa više od njih ne ostane.

Točka 1.

Zabraniti se mora svaki brak, iz kojeg bi izašli potomci s istim postotkom nearijske krvi, kao što ga imaju roditelji. Tročvrtinski Židovi vrijede kao Židovi i kao takvi ne dolaze u obzir. Polužidovi, ako sklope brak s polužidovima, vrijede po točki 3. zakonske odredbe o rasnoj pripadnosti kao Židovi, pa kao takovi također ne dolaze u obzir. Ostaju dakle brakovi između jednočvrtinskih Židova, jer bi njihova djeca imala 2 židovska pradjeda t.j. opet 1/4 židovske krvi. Takav brak se dakle mora zabraniti, kako to predviđa čl. 1.

Točka 2.

Osobama, koje imaju 1/2 židovske krvi ili se među njihovim predcima nalaze Cigani, Crnci, Malajci, Kinezi i t.d., treba brak s Arijcima što više otežati, a ako već hoće sklopiti brak, treba da ga vlast kontrolira. No njima je omogućen brak i bez kontrole državne vlasti, jer se polužidovi mogu bez daljnjega ženiti sa Židovkama ili polužidovkama, samo što onda vrijede kao Židovi, kako to određuje Zakonska odredba o rasnoj pripadnosti u čl. 3. pa se time eliminiraju iz Hrvatskoga naroda.

Točka 3.

Izvanbračno spolno općenje moglo bi biti stalan izvor priliva nearijskih elemenata Hrvatskom narodu pa bi se tako barem djelomice osujetio koristan efekat propisa o zabrani mješovitih brakova. Da to ne bude moguće, mora se izvanbračno spolno općenje Nearijca s Arijevkaama najstrože zabraniti, a onoga, koji se ogriješi strogo kazniti. Provedbena naredba još će točnije precizirati te kazne, napose za slučaj, da se takav zločin ponovi. S biološkog gledišta je takvo izvanbračno spolno općenje zločin, jer se u slučaju začeca Hrvatski narod za sve buduće generacije optereti s tuđim rasnim elementima.

Točka 4.

Spriječava mogućnost, da Nearijci zloupotrijebe žensko kućansko osoblje u svrhu vanbračnih spolnih veza i eventualnih vanbračnih začeca, koja kod ženskog osoblja iznad 45 godina jedva dolaze u obzir.

Točka 5.

Isto tako je protivno časti Hrvatskog naroda, ako se narodni simboli i narodna prezimena upotrebljavaju u svrhu prikrivanja tuđeg rasnog porijekla, pa se zato ovom zakonskom naredbom svi takvi pokušaji zabranjuju.

** Hrvatski narod, Zagreb, broj 80., 3. svibnja 1941.*

ZAŠTITA ARIJESKE KRVI I ČASTI HRVATSKOG NARODA

Osigurana je nadopunom kaznenoga zakonika po kojoj se strogo kažnjava sklapanje brakova osoba koje nijesu arijskog podrijetla U »Narodnim Novinama« je proglašena Zakonska odredba o nadopuni kaznenog zakonika od 27. siječnja 1929., koja glasi:

§1.

Kazneni zakonik od 27. siječnja 1929. dopunjuje se u slijedećem:

1. Iza §291. dodaje se novi §291a., koji glasi:

§291a.

Osobe, državljani odnosno pripadnici Nezavisne Države Hrvatske, koji sklope ženidbu protivno propisu točke 1. zakonske odredbe o zaštiti arijske krvi i časti hrvatskog naroda od 30. travnja 1941. broj XLTV-67-Z. ctp. 1941., proglašene u 81. broju »Narodnih Novina« od 30. travnja 1941., kao i osobe, koje sklope ženidbu bez posebne dozvole, propisane toč. 2. spomenute zakonske odredbe, kaznit će se strogim zatvorom od najmanje šest mjeseci i gubitkom državljanstva i državnog pripadništva.

2. Iza §399. dodaje se novi §899a., koji glasi:

§899a.

Državni službenik, pred kojim osobe, navedene u §291a., sklope ženidbu, kaznit će se strogim zatvorom od najmanje šest mjeseci i gubitkom službe.

§2.

Ova zakonska odredba stupa na snagu danom proglašenja u »Narodnim Novinama«.

U Zagrebu, 23. listopada 1941.

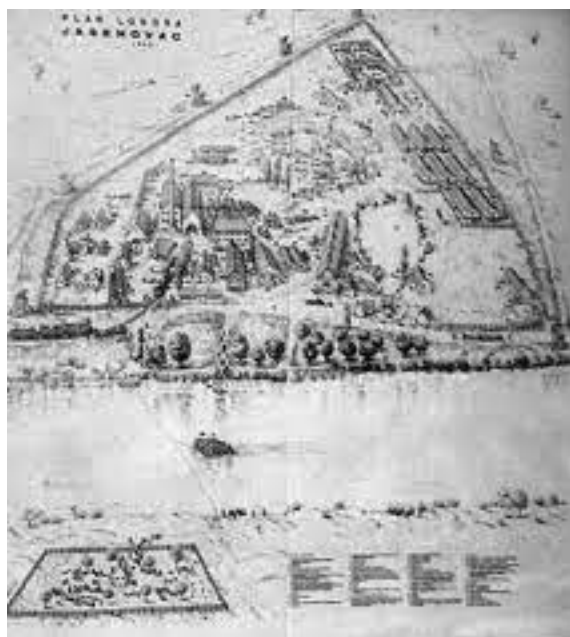
Broj: CCCLXV-1847-Z-1941.

Poglavnik Nezavisne Države Hrvatske Dr. ANTE PAVELIĆ ,v. r.

Ministar pravosudja i bogoštovlja: Dr. Mirko Puk, v. r.

Главни улаз у систем концентрационих логора Јасеновац

План концентрационоі логора Јасеновац

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
GLAVNI STAN POGLAVNIKA

Broj: 27. travnja 1942

GSP. Broj: 400 1942

PRIDMI! Sabirni i radni
legor u Jasenovcu neke pri-
miti neograničeni broj zato-
čenika.

- 1.- GLAVNOM STOLERNU DOMOBRAŠTVA,
- 2.- GLAVNOM STOLERNU USZALNE POJŠNICE,
- 3.- MINISTARSTVU UNUTARNJIM POSLOVA,
- 4.- FERMOVAC ORGANIZACIJSKOM ZAPOVJEDNIŠTUVU.

Zapovjedništvo ustaške nadzorne službe - Glavno
pobočništvo na V.F.Br.139/42. izvjestilo je, da sabirni i radni legor
u Jasenovcu neke primiti neograničeni broj zatočenika.

Obzirom na to, useljava se svim svojim područjima
ustanovama izdati nalog, da se sve komuniste do kojih se bude pri-
godom lišenja izvjesnog područja u kojem se vrši otklona djelovanje
odpreme u sabirni legor Jasenovac.

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
GLAVNI STAN POGLAVNIKA

Preuzeto, dne 28. IV. 42.

Šifra	Ime i prezime	Prezime	Ime	Šifra

Po nalogu Vojkovića,
General, 27. IV. 42.

Павелићев Главни стан јавља свим командним местима у хрватској држави
да концентracиони логор Јасеновац поседује „неограничени капацитет”.

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
 MINISTARSTVO HRVATSKOG DOMODBRANSTVA
 GLAVNI STOŽER - ODJEL ZA SIGURNOST

Obra. broj 070

BRZOJAVKA

Predmeta:

2. lipnja 1942. god. u [illegible] od D.K.P. [illegible] pod br. 75

Prihvaćena u Odjelku za Sigurnost

2. lipnja 1942. god. u [illegible] od D.K.P. Z a g r e b pod br. 42

SADRŽAJ DEŠIFRATA
 MINISTARSTVU HRVATSKOG DOMODBRANSTVA
 G L A V N I S T O Ž E R

12.15

Redarstvo ZEMUN ima odpremiti oko 400 Cigana u JASENOVAC, jer prieti opasnost da se priključe pobunjenicima.

Za prikupljanje Cigana potrebno 200 domobrana, koje je moguće odrediti jedino od obučavateljskog osoblja 1. novačke pukovnije ili mornaričkog sklopa.

U smislu § 66 i točke 477 stavka treća službovnika--

--na odluku!

Broj 5370/Tajno

II. DOMODBRANSKI SBOR

11.10.42
1274/42-2
[Handwritten signature]

Opazka dešifratu: Dešifrirao i original unitio: 2. lipnja 1942. god. u [illegible] 1705 <i>Kad</i>	Dešifrat primio:		
	Za loga	Opazut.	
	Kolike primjerska	ODJEL	
	Vrijeme	1	
	Podpis		

Наређење хрватској ујрави Земуна „да ујући 400 Циџана” у конценџирациони лоџор Јасеновац (Архив ВИИ, НДХ 76-1/5)

Жртве у систему концентрационих логора Јасеновац

Српска деца у логору хрватске државе 1941–1945.

Један део српске деце, којима су родитељи били побијени, требало је одвести у „сабиралишта“ и „преваспитачнице“ – покатоличички и похрвајички, по правилу од стране римокатоличких часних сестара. Горе стоји: „У логорима, појдуно смирена и ојскрљена, одјајају се та дјеца у добре и пошћене чланове људској друшћива“. (Хрвајски сликописни тједник, бр. 40; Југословенска кинотека, бр. 1145, Београд)

Роми у региону

Година	Општа популација	Роми	
		Званични подаци	Незванична процена
2011. Албанија	2.800.138	11.669 (0,42%)	115.000 (4,11%)
2010. Бих	3.837.732	16.771 (0,44%)	76.000 (1,98%)
2002. Македонија	2.022.547	53.879 (2,66%)	197.000 (9,74%)
2011. Косово*	1.739.825	35.784 (2,06%)	37.500 (2,16%)
2011. Црна Гора	620.029	8.305 (1,34%)	20.000 (3,23%)
2011. Србија	7.186.862	147.604 (2,05%)	600.000 (8,35%)
2008. Турска	71.517.100	700.000 (0,98%)	2.750.000 (3,85%)
Укупно	89.724.233	974.012 (1,09%)	3.795.500 (4,23%)

Извор: Савет за регионалну сарадњу (www.rcc.int)

Расиростраћеност Рома на Балканском полуострву и у Турској данас. Однос званичне статистицике и рационално ушмељених процена стварној броја (1:4), као значајни показатељ још увек врло дефицићарне интеграције на почетку XXI века⁶⁹

⁶⁹ Андријана Цветићанин, *Политика*, Београд, 7. 4. 2017.

**О СТУДИЈИ ВЛАДИМИРА УМЕЉИЋА
„ДЕХУМАНИЗАЦИЈА, ДИСКРИМИНАЦИЈА
И СТИГМАТИЗАЦИЈА РОМА У
ЗАПАДНОЕВРОПСКИМ ХРОНИКАМА ОД
XV–XVIII ВЕКА, КАО УТИРАЊЕ ПУТА КА
ХОЛОКАУСТУ НАД ЊИМА СРЕДИНОМ XX ВЕКА“**

О аутору

Владимир (Бранислава) Умељић, рођен је 13. октобра 1951. у Београду, Југославија. Основну школу, гимназију и студије стоматологије завршио у Београду. Након завршених студија, прешао је у Немачку. У Франкфурту на Мајни, на Гетеовом универзитету – (Johan Wolfgang von Goethe-Universität) – студирао је теологију и историју. Постдипломске студије завршио је 20. септембра 1992. успешно положеним испитом за докторанте – (Promotionszulassungsprüfung). Овај испит одговара академском статусу испита за магистре и мастере, чему је следила одбрана доктората.

Аутор је истраживао поменути тему мултидисциплинарно. У средишту пажње су питања и проблеми из историје и филозофије језика. Могло би се рећи, да је поменути истраживањем научно изложио, па и утемељио, језичко-филозофску теорију дефиниционизма.

Та његова теоријска достигнућа представљена су научној јавности први пут 2006. године текстом „Ethik und Definitionsmacht“ („Етика и власт над дефиницијама“). Овај његов текст је објављен у часопису „Kultursoziologie“ I/2006, у Лајпцигу.

Умељић је до сада објавио 36 научних прилога, закључно са четири обимније студије (на српском и немачком језику). Од тога, у 22 текста се третира феноменологија геноцида. У њима је у средишту пажње „Србоцид хрватске државе 1941–1945“.

У последњих 15 прилога ова тематика је изложена у светлости теорије дефиниционизма.

Ову теорију је огледао и у другим областима истраживања: етика и државно тј. међународно право; хришћанство; црквена историја и историјска теологија; затим је соучио са савременим политиколошким аспектима социјалног развоја, улогом медија у формирању индивидуалне и социјалне свести у данашњем „медијском друштву“ итд.

Наслов научне студије гласи:

Приказ кључних проблема и питања

Интенција ове научне студије Владимира Б. Умељића јесте потпуније разумевање генезе геноцида над Ромима и дубље објашњење фактора који су условили и омогућили геноцид над Ромима.

Наиме, средином XX века у Европи догодила су с „ три ’велика’¹ геноцида“: Холокауст/Шоа над Јеврејима, Холокауст над Ромима и Србцид хрватске државе 1941–1945.

Геноцид над Ромима се сагледава у распону од стране Хитлеровог државно-терористичког режима – чије је исходиште и темељ раса – како је објаснио Еуген Когон („Der SS – Staat“) – преко његових блиских савезника и оног који је извршила хрватска држава 1941–1945, па до геноцида који је извршен на тлу Румуније, Мађарске, Украјине, Словачке, итд.

Ова разматрање темеље се на историјским подацима и у оквиру су историјске науке. (О уништавању Рома у концентрационим логорима писали су историчари и публицисти у Немачкој – Волфганг Виперман, Михаел Цимерман, Јоахим Хоман, Романи Розе и неколико преживелих жртава као што су Зони Вајс, Филомена Франц, Јозеф Милер, Ото Розенберг итд.

Затим, о страдањима Рома у Аустрији писали су Ерика Турнер, Бауман и сарадници, сарадници Симон Визентал центра у Бечу, Чаја Стојка, која је била у Аушвиц – Биркенау и Равенсбрику...

Христиан Бернадак из Француске је 1981. објавио књигу „Заборањени холокауст.“

¹ Геноцид је геноцид, па се становишта морала и етике, не може делити на „велики“, „средњи“ и „мали“, нити на локални, регионални и „планетарни“. Реч „велики“, користи се условно, и том се речју жели изразити пре свега бројност жртава и размере геноцида.

Историчар Тибор Нечас је описао страдања Рома у Чешкој и Словачкој.

Ђорђе Милиша је још 1945. објавио књигу у Загребу „У мучилишту – паклу Јасеновац“ али је та књига врло брзо повучена из књижара и још је недоступна јавности!

О томе је, поред осталих, писао Младен Ивековић, који је био заточеник логора смрти у Јасеновцу итд.

Књижевник из Пољске Јиржи Фицовски и Вацлав Длухоборски су писали о страдању Рома у Пољској; историчари Владимир Дедијер, Милан Кољанин и Милован Писари обрадили су геноцид над Ромима у Србији, итд.

Тек у новије доба написане су књиге у којима се о геноциду над Ромима пише целовитије. Једна књига тог типа је „Судбина европских Рома“ Доналда Кенрика и Гратана Паксона из Лондона.

Званично признање Холокауста Рома од стране владе СР Немачке објављено је 18. марта 1982. године!

Том признању, уз које је објављено да је у доба нацистичке Немачке убијено око 500.000 Рома и Синта претходили су поједини значајни догађаји: штрајк глађу преживелих жртава холокауста Рома и Синта 1980. у Дахау, са којима се солидарисао немачки нобеловац Хајнрих Бел, многи интелектуалци Немачке, нарочито аутори књига о страдању Рома и Синта; поједини представници Католичке и Евангелистичке цркве; представници јеврејске заједнице у Немачкој и другим европским државама, пријема делегације Рома и Синта код Вили Бранта, а затим Хелмута Шмита... Захваљујући томе, отворена су „врата“ за решавање разних животних питања тога народа у Немачкој, као и за проучавање историје холокауста Рома.

Рајко Ђурић, који симболички дели историју Рома „на историју до Аушвица и историју после Аушвица“ („Историја Рома пре и после Аушвица“, са предговором Вацлава Хавела Београд 2006) заједно са Антуном Милетићем аутор је „Историје холокауста Рома, Београд 2008.

Књига садржи и списак убијених Рома у Јасеновцу 1941–1945. На том списку, који је деценијама био недоступан, од 204. до 422. странице књиге „Историја холокауста Рома“ наведена су имена убијених Рома: око 26.000! Према подацима, ти Роми су живели у Хрватској, Босни и Херцеговини, Србији и Црној Гори.

На додатном, другом списку, налазе „неидентификоване жртве“, исказане бројем. У том другом списку је 5.047 убијених. Готово све жртве са тог другог списка су са територије Хрватске.

Ако се имају у виду чињенице како се поступало са Ромима у то доба, могло би се закључити да је број ромских жртава у периоду 1941–1945 у НДХ био између 60.000 и 80.000.

Иако је прошло више од 70 година од завршетка Другог светског рата обимнијих и значајнијих социолошких, политиколошких и социјално психолошких истраживања није било. Додуше, једна од првих студија, која је преведена на многе језика света, јесте књига Виктора Клемперера „ЛТИ“ (Белешке једног филолога). Не губећи из вида разне друге студије – (међу којима су и оне о тзв. браон филозофији) – прекретницу у погледима на холокауст као друштвено-историјски феномен и цивилизацијски проблем доносе тек студије професора универзитета у Хајделбергу Али Геца, социолога пољско-јеврејског порекла Зигмунта Баумана и италијанског филозофа Ђорђа Агамбена, аутора чувене књиге „Homo sacer“.

У својој студији „Dialektik der Ordnung. Die Moderne und der Holocaust“, Бауман је изложио тезу да је свет у којем је настао холокауст био „рационалан“ у којем је било све подређено програмским циљевима националсоцијализма. Све што је одударало од програма националсоцијалиста планирано је да се уништити, јер не припада „свету модерне“.

У том свету „homo sacer“ не ужива ни заштиту државе, нити Божју заштиту, каже Агамбен. Његово су оличење „људи на ничијој земљи, пре свега Јевреји и Роми, који се морају у складу са нацистичким програмом немилосрдно уништавати.

Нацисти су, дакле, своје жртве „маркирали“ као мету и дефинисали их, а након тога су почели да их уништавају и спроводе у логоре. Савршено је све искалкулирано: колики ће бити профит од робовског рада, од продаје њихове косе итд., па до ствари које ће им се немилосрдно одузимати, где спадају, између осталог, и њихови златни зуби у вилицама, прстење, накит итд. Трошкови њиховог одржавања и задовољења њихових потреба своде се на трошкове који су мањи од трошкова за животиње!

Програмирано је чак време клања људи у логорима. У Солингену је за те сврхе направљен чак специјални нож за клање, на точкићима, који је коришћен за клање Рома у Јасеновцу!

Под теретом ове „рационалности“, модернитет је доживео пропаст. Уместо модернитета, добило се ново варварство! То је један од кључних закључака студије Зигмунта Баумана.

(Што се тиче Рома, они су у појединим земљама Европе били „homo sacer“ и након завршетка Другог светског рата. Неке групе су наставиле да живе у баракама логора, који је за њих изгрђен 1936. године у Марцану, предграђу Берлина. Нису чак знали ни да се рат завршио – описао је Рајнер Гилзенбах у својим хроникама. А неки од ових, или Роми и Синти из других немачких градова, морали су плаћати чак умрлице две рајсмарке, јер без умрлица леш није могао да се транспортује од логора до гробног места!

Др Софија Еберхарт, професор антропологије на Универзитету у Тибингену – (која је у доба нацизма сарађивала са др Робертом Ритером, који је својим псеудонаучним истраживањима обухватио и описао око 24.000 Рома и Синта, који су завршили у Аушвиц-Биркенау) – користила је „материјал Рома“ из бивших концентрационих логора за вежбе или у својим „научноистраживачким експериментима“ који су се односили на „спретност леве и десне руке“ све до 1972. године!

Поред поменутих књига које су настале са циљем да се створи што обухватнији оквир за разумевање холокауста, у вези са холокаустом Рома су од изузетне важности истраживања Јоахима Хохмана и Волфганга Випермана. Обојица су мишљења да су у Немачкој, почев од XV века, стварани закони на основу којих су Роми били предмет демонизирања („Verteufelung“, реч коју је користио још Гете) и криминализирања.

Антициганизам је егзистирао паралелно са антисемитизмом. Роми као *Vogelfrei*, „Schaedlinge“, „Plage“, „Unwesen“ и најзад, као „нижа раса“, која представља „опасност“ за немачку, аријевску расу. Да би се то доказало, стварани су институти, вршена су разноврсна псеудо-научна истраживања, класификације, у логорима су коришћени и одрасли и деца као заморчићи у експериментима од којих застаје људски дах. Наравно, у полицијском апарату, постојала су увек специјална одељења за Роме и Синте. (Полицијски експерт Алфред Дилман објавио је „Zigeunerbuch“ још 1903, у којој су пописани готово сви Роми Немачке, па чак и Роми са ових простора, који су се из разних разлога тада затекли у Немачкој).

То је описано и у књигама „In Auschwitz vergast, bis heute verfolgt“, а потврђено у најновијим истраживањима Института за истраживање антисемитизма у Берлину, којим је руководио један од најпознатијих истраживача Волфганг Бенц, дугогодишњи директор тог Института.

С друге стране, у свему томе су суделовале како Католичка, тако Евангелистичка црква у Немачкој.

Обимна књига „Europa erfindet die Zigeuner“ (Eine Geschichte von Faszination und Verachtung) чији аутор је професор германистике на универзитету у Билефелду Клаус Михаел Богдал (Suhrkamp, Берлин 2011) јесте пример који потврђује да је дехуманизација жртве одиста битни предуслов злочина геноцида.

(Пре ове обимне књиге, аутор овог текста објавио је текст на немачком: „Пре нас убили су истину о нама!“)

За објашњење и разумевање холокауста Рома су од веома важног значаја усвојени закони, НС – функционери који су суделовали у њиховом формулисању, новостворене институције за спровођење усвојених закона, хронологија догађаја, концентрациони логори у које су депортовани, команданти тих логора и остали, који су били надгледници, капои, вршиоци експеримената, који су вршили масовна стрељања Рома у окупираним земљама итд.

Историјске чињенице потврђују да су Роми постали заточеници логора који су створени у Немачкој непосредно после преузимања власти од стране националсоцијалиста.

У првој фази, која обухвата период – како је представљено у „Историји холокауста Рома“ – од 1933. до 1935. створени су 22. марта 1933. логори – Дахау, затим Лихтенбург на Елби и Захсенбург у Саксонији, Естервеген у источној Фризији, Пруска, Ораниенбург и Колубиахаус у Берлину.

У том периоду је у појединим немачким градовима изгласан „Закон о заштити становништва од оптерећености од стране Цигана, номада и нерадника“ (10 август 1933), на основу којих су почеле да се против њих одмах предузимају акције. Једна од тих акција је била рација против просјака од 18. до 25. септембра 1933.

У томе је суделовала и црква. Наиме, Саксонски лутерански евангелистички синод објавио је децембра 1933. године тзв. 28 теза. У једној од тих теза. „Цигани“ се третирају као „страна раса“, што значи да не могу уживати заштиту цркве, пошто се црква поистовећује са државом, која је „заједница крви и расе“. У тези бр. 5, захтева се очување „чистоте“ немачке расе.

У Дахау су Роми већ од првих дана, заједно са осталим заточеницима. Они се користе претежно као заморчићи за разне медицинске опите, као што су издржљивост на хладноћи, живот под водом и ледом, подношљивост и проблеми који настају на великим висинама, коришћење слане воде за пиће, итд.

Паљење Рајхстага у Берлину 27. фебруара 1933 – што је био разлог и повод за хапшење Георги Димитрова, који је судски ослобођен (данас се зна да је Димитров пуштен јер је Стаљин интервенисао код Хитлера) – искроришћен је не само за забрану политичких партија у Немачкој, већ и за акције против Јевреја и Рома. Већ у марту 1933. године основано је одељење Рајха за „истраживање“ Рома у Берлину, чији је руководилац постао нациста др Ахим Герке (1902–1997), који је важио за „експерта“ за племенска истраживања! (Он је пре тога био руководилац Архиве за расну статистику која се налазила у Гетингену).

Убрзо потом је написан и „Закон за борбу против циганског штеточинства“, а у јулу је уследио „Закон о предупредувању наследно оболелог подмлатка“. Тај закон је омогућавао стерилизацију сваке особе за коју се, по мишљењу „експерата“ претпостави да има „наследне болести“.

Професор еугенике др Еуген Фишер, ректор Берлинског универзитета, исказао је нарочито интересовање за Јевреје и Роме. (Жртва расистичког лудила већ 1933. био је и боксер ромског порекла Јохан Тролман, немачки мајстор у полутешкој категорији).

У ствари, све се одвијало, како је утврђено, по идејама Хитлера и одобрењу Хајнриха Химлера, који је био „архитекта“ свих логора смрти у Немачкој и логора смрти који су изграђени на територији Пољске.

Темељ холокауста за Јевреје и Роме постављен је 15. септембра 1933. године. Тада су на конгресу нациста у Нирнбергу, којем је присуствовао и Хитлер, прихваћени расни закони, на основу којих је одређена судбина Јевреја и Рома и свих осталих „не-аријевских“ народа.

У суштини, два члана и три тачке тих закона – (у чијем су формулисању суделовали нацисти у чијим је рукама, након тога, била судбина Рома, Ханс Глобке и Вилхелм Фрик, од којих потиче формулација да су „по правилу“ у Европи народи „стране крви Јевреји и Цигани“) – били су „параграфи и печат смрти“ – како је казао један коментатор Нирнбершких расних закона.

„Грађанин Рајха је особа која ужива заштиту немачке државе и која има посебне обавезе према држави. Статус поданика државе стиче се у складу са законима Рајха и законима о држављанству Рајха. Грађанин Рајха је сваки поданик државе немачке и сродне крви који својим понашањем докаже да је спреман и способан да верно служи немачком народу и Рајху. Држављанство Рајха се добија издавањем потврде о држављанству. Само грађани Рајха имају сва законом прописана политичка права.“

Овај извод из Нирнбершких закона је парадигматичан пример и „крунски доказ“ да се радикално зло може остварити пројектом који се састоји само од пет реченица!

За разлику од зла, које се може протегнути до несагледивих граница, као што су нацизам и фашизам уосталом показали, добро – (незамисливо без етике и моралности, за коју важи категорички императива) – захтева пројекте који се састоје од томова студија. Добро се никад не мири са дефиниционизмом, јер је антипод сваке моћи. Извор и чувар добра су савест и свест о човечности. Геринг је, међутим, рекао: „Моја савест је Адолф Хитлер!“

Приликом обележавања јубилеја студије о „Вечном миру“ Имануела Канта, насупрот његовој формулацији категоричког императива, Гебелс је свој говор завршио иронично и цинично: „Под звездама је све могуће!“

Додајмо томе и оно што је историјски и, у сваком другом погледу, описано и доказано: Све, чак и Аушвиц!

Друга фаза обухвата време од 1936. до 1938.године.

Из ове фазе, један од кључних догађаја је депортација Рома и Синта у логор Марцан, недалеко од Берлина. Овај логор, са циничним називом „Rastplatz“ („Место за одмор“) изграђен је у близини гробља у Марцану, уочи Олимпијских игара, које су одржане у Берлину.

Те године, основан је у Берлину и „Институт за расну хигијену“ (Rassenhygieneinstitut), којим је руководио др Роберт Ритер (1901–1951), који је директно сарађивао са Артуром Небеом (1894–1945), директором криминалне полиције Рајха, који је суделовао у бројним акцијама масовног уништавања људи. Они су делали у ствари у складу са постулатима Адолфа Хитлера: социјалдарвинизам; врлина лежи у крви; за НС организацију неопходни су кадрови који беспоговорно прихватају нацистички програм и фанатично следе нацистичке циљеве.

(Речи „фанатик“ и „фанатично“, које су кључне речи у нацистичком језику, анализирао је Виктор Клемперер у поменутој књизи „ЛТГ“. Овим поводом, подсећам да је чувени Слободан Јовановић у својој књизи „Биографија Николе Пашића“, написао: „Никола Пашић. Фанатик“. Ко је пажљиво читао Волтеров „Филозофски речник“ у којем је заступљена и одредница „фанатик“, „фанатизам“, разумеће смисао и значење „одреднице“ Слободана Јовановића о Пашићу. Смисао и значење те одреднице осветлили су, додуше, Милан Грол и, нарочито, Васа

Казимировић у историјском фељтону „Пријатељ и непријатељ у политици“. Ово помињем из разлога што су у време избора Пашићеви радикали у појединим срединама куповали гласове Рома за „литар ракије и два килограма брашна“ како је писао Димитрије Туцовић. Али, током Другог светског рата, многи радикали постали су чланови најреакционарних политичких и војних организација и учествовали у акцијама „чишћења Србије“ од „Цигана, Јевреја и комуниста“.)

Међународна конференција Интернационалне криминалне полицијске комисије (ИКПК) – данас Интерпол – одржана је у Београду. Међу учесницима ове конференције из 33 државе, на којој се дебатовало о теми „Цигани у Европи“, био је и представник Хитлерове Немачке: Пареј (Parey). По мишљењу овог нацисте, „Цигани у Европи“ су исто што и „црнци у Америци“.

Најзад, мора се поменути да 1937. Хитлер – (који је у свом Дневнику записао „Волео сам једино мога пса“) – одржао тајну конференцију, на којој је својим политичким и војним сарадницима највишег ранга, изложио план за „освајање и потчињавање Европе“.

Овај догађај стекао је назив: „Затишје пред олују“.

Трећа фаза обухвата период од 1938. до 1941:

1. Anschluss (Прикључење) Аустрије Немачкој 1938. (Хитлер је прикључење Аустрије и Чешке, коју назива погрдним именом „Tschei“, предвидео у књизи „Mein Kampf“ 1924, стр.25. Гебелс је рекао: „Немачка и Аустрија су два ока у глави!“)

Нациста др Тобиас Порчи (др Tobias Portschy), Хитлеров пријатељ, постао је челник Бургенланда.

У складу са својим раније објављеним текстом о Ромима, Порчи је одмах наредио да се започне са стерилизацијом Рома и више хиљада припадника овог народа из Бургенланда послао у логор Лакенбах, од којих су скоро 90 одсто касније депортовани у логоре смрти.

2. Рат против Пољске. Рат је почео почетком септембра 1939. године: Повод за овај рат, којим у ствари почиње Други светски рат, био је град Данциг. (Историчари и интелектуалци су од тада говорили: „Данциг је свуда око нас, у целој Европи!“ Многима је у ствари било јасно да Хитлер планира да претвори целу Европу у колонију Немачке).

Рајнхард Хајдрих (1904–1942) – кога је сам Хитлер назвао „човек са гвозденим срцем“ – организовао је конференцију о депортацији Јевреја и 30.000 Рома у Пољску. Један део од те групе доспео је касније у ло-

гор смрти Аушвиц, чији је тадашњи командант био Рудолф Хес (1900–1947), који је у своме Дневнику оставио један запис и о Ромима.

Током 1940. нацистичка Немачка осваја Норвешку, Данску, Белгију, Холандију и улази у Француску. У свим поменутих земљама стварају се логори, чији су заточеници и Роми. Или се они, с друге стране, депортују у логоре смрти, у оне који су били на територији Немачке или у оне који саграђени на територији Пољске.

Године 1941. уследила је операција „Барбароса“ – напад на СССР. Рат захвата и земље на Балкану. Недуго након проглашења НДХ, ствара се логор смрти у Јасеновцу.

Нема такорећи државе у којој не страдају Јевреји и Роми како од нациста и припадника Вермахта, тако од савезничких снага нацистичке Немачке, фашиста и разних парамилитаристичких организација. Само у Јасеновцу је убијено између 60.000 и 80.000 Рома.

У четвртој фази, која обухвата период од 1942. до почетка августа 1943. када су Роми депортовани у тзв. породични логор у Аушвиц-Биркенау, долази до „коначног решења“. Након конференције која је одржана 20. јануара 1942. у Вансеу код Берлина, у којој је одлучено да се изврши потпуно истребљење Јевреја, што је погодило и Роме, јер су они након тога депортовани у логор Кулмхоф (Chelmno), где су сви побијени, уследило је Химлерово наређење (Auschwitz Erlass) за депортацију Рома из свих европских земаља у Аушвиц-Биркенау. Поред масовног страдања у том логору, где је последња група ликвидирана у ноћи између 3. и 4. августа 1944. у памћењу многих је остао Јозеф Менгеле (1911–1979), који је извршио многобројне застрашујуће експерименте на ромској деци.

У петој фази, која обухвата период од половине 1944. до завршетка рата, догодиле су се масовне ликвидације Рома у свим европским државама. Када су советске трупе 27. јануара 1945. ослободиле Аушвиц, међу преживелима био је само један Ром!

На процесу у Нирнбергу од 14. новембра 1945. до 1. новембра 1946. холокауст Рома није био уопште поменут!

Имајући у виду поменуте чињенице, (као и мноштво непоменутих чињеница), Роман Херцог, бивши председник СР Немачке је рекао: „Холокауст Рома и Синта извршен је из истих мотива расног лудила, са истим припремама и истоветном вољом која је дошла до изражаја у планском и потпуном уништењу Јевреја.“

(Ове речи Романа Херцога су уклесане на Споменик жртвама Рома и Синта Европе, који је открила канцеларка СР Немачке, Ангела Меркел 24. октобра 2012. године. Споменик се налази у Берлину (ОпштинаТи-ергартен), преко пута зграде Рајхстага).

Радикална и континуирана дехуманизација Рома у Европи и свету онемогућила је да се виде крв и пепео тог народа који је остао у Аушвицу и свим другим логорима смрти широм Европе. (Поједини заточеници логора оставили су сведочанства да су према њима и њиховим патњама били индиферентни чак и логораши – припадници других народа! Међутим, они су често прискакали у помоћ или делили храну са њима. Мајке ромског порекла, које су добиле децу у логору, дојиле су децу не-Рома!)

Амерички историчари су установили да су нацисти изградили током Другог светског рата 42.500 логора! Тешко је претпоставити да је макар један од тих логора био без заточеника јеврејског и ромског порекла.

Аутор ове научне студије је истакао да је њен базични језичко-филозофски постулат: „Ко акцептира истину (= егзистенцију) стварности, тај претходно мора да акцептира стварност (= егзистенцију) истине.“

Са тим се морамо у потпуности сложити.

Кључни проблеми и питања у овој студији

Полазећи од научно-историјске основе, Умељић је анализирао феномен геноцида мултидисциплинарно. Језичко-филозофска теорија дефиниционизма је теоријски оквир, а у циљу осветљавања овог комплексног феномена он користи методе политикологије, социологије, социјалне психологије, етнологије и језичко-критичке анализе.

Он је успешно објаснио дехуманизацију жртава ромског порекла, у распону од иницијалне, преко перманентне и интензивне, па до релативизације и чак порицања геноцида над Ромима, што по правилу користе представници „Аушвиц-лажи“. Реч, попут оне коју она има у новозаветној предаји („У почетку беше реч...“), појављује се и у овом случају као примордијално, као (зло) дело, које извире из анти-логоса!

У тексту се студиозно осветљава како улога рационалних фактора (политика, наука, право), тако улога идеологије, која је натопљена митовима, легендама и предрасудама, које блокирају свест људи и отупљују, па чак и разарају његове когнитивне способности и емоционалну интелигенцију. Култура и уметност које су натопљене мржњом

и нетолеранцијом, медији који се користе за идеолошко- пропагандне циљеве, разне манифестације, итд. имају немерљиву улогу у процесу дехуманизације и дискриминације, која често отворени позив за погроме, прогоне и масовно убијање.

Геноцид није само физичко уништавање људи и народа. Геноцид је истовремено уништавање духа једне епохе, па се у том смислу говори и о духовном геноциду.

Свака држава у којој није извршена потпуна денацификација, оставила је „просторе“ за оживљавање старих идеологија, за угрожавање људских и мањинских права, гушење демократије и гажење људских слобода.

Свака држава која не „разоружава“ приврженике и следбенике рата, „разоружава“ и угрожава мир.

Рат се објављује, мир се гради. Ратом се разара све, од људских вредности, преко цивилизацијских и културних добара, до живота милиона људи. У миру (и са миром) све то се мукотрпно гради.

Запањујуће је, да се после тако застрашујућег уништавања и разарања каквог је било у Другом светском рату, наука о миру није још закорачила преко прага школа и универзитета! Као да се и после свега живи у доба „Сумрака богова“.

„Никад више!“ – што као натпис стоји у многим градовима Немачке – треба да постане европски и светски поклич. Не *pro foro externo*, већ као компас и садржај свакодневног живота, свести и савести људи.

То захтева утемељење и развој нове културе сећања, сећања у духу немачке речи: ERINNERUNG. Оно треба да прожме унутрашњост људског бића, да постане део савести и светлост ума људи. Јер, заборав је најгора освета, рекао је један књижевник.

Због поменутих и других разлога, осећам се почастованим што ће се ова дисертација бранити на Европском центру за мир и развој.

Закључак

Ово је, одиста, научна студија која, како у целини, тако у својим деловима, заслужује највишу оцену. Пажљивим читањем текста, установио сам да је Умељић написао један оригиналан рад, а на основу списка научних и стручних радова који су коришћени за израду студије, уверио сам се да је консултовао готову сву релевантну литературу у којој се писало о холокаусту и геноциду, укључујући и геноцид над Ромима.

Резултати истраживања су интерпретирани у оквиру теорије дефиниционизма, уз коришћење метода из већ поменутих наука и научних дисциплина. Према томе, студија садржи све битне елементе научно-истраживачког рада.

Она је писана је у складу и у духу са начелом: историја је усидрена у садашњости, има своје претпоставке у прошлости а својим последицама смера у будућност.

Указивање на „тамну мрљу“ савести људи у Европи и свету према судбини Рома, ова студија је од изузетне важности што отвара нову перспективу. Јер, „сви смо цигани, док Роме будемо третирали као цигане, док ће се пред њима свако моћи и смети да се покаже“ – како је писао Иво Андрић – „онако какав јесте“, то јест „крвав испод коже“, а да „после тога не мора ни да се каје ни да се стиди“.

Бавим се научним истраживањем холокауста Рома већ 35 година. Та чињеница, и књиге које сам написао и објавио о Ромима, од којих су многе објављене у иностранству, и њихово цитирање у научним делима и публикацијама о Ромима широм Европе и света, омогућавају ми да изрекнем објективан и непристрасан суд о овој студији Владимира Б. Умељића.

Академик проф. др Рајко Ђурић

Владимир Умељић
ДЕХУМАНИЗАЦИЈА, ДИСКРИМИНАЦИЈА И СТИГМАТИЗАЦИЈА
РОМА У ЗАПАДНОЕВРОПСКИМ ХРОНИКАМА XV–XVIII ВЕКА, КАО
УТИРАЊЕ ПУТА КА ХОЛОКАУСТУ НАД ЊИМА СРЕДИНОМ XX ВЕКА

Издавачи

Архив Војводине, Нови Сад, Жарка Васиљевића 2А
www.arhivvojvodine.org.rs
Издавачка кућа ПРОМЕТЕЈ
Светозара Милетића 16, Нови Сад

За издаваче

Др Небојша Кузмановић, директор Архива Војводине
Корана Боровић, директор ИК Прометеј

*Лектjура, коректjура тjекста и
пjрипрема за штампу*
ПРОМЕТЕЈ, Нови Сад

Штампа

САЈНОС, Нови Сад

Тираж

300.

ISBN 978-86-6178-138-4 (Архив Вој.)

ISBN 978-86-515-2310-9 (Прометеј)

П р в о и з д а њ е , 2 0 2 4 .

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотеке Матице српске, Нови Сад

94(=214.58)(4-15)"14/17"

УМЕЉИЋ, Владимир, 1951-

Дехуманизација, дискриминација и стигматизација Рома у западноевропским хроникама XV–XVIII века, као утирање пута ка холокаусту над њима средином XX века / Владимир Умељић. - 1. изд. - Нови Сад : Архив Војводине : Прометеј, 2024 (Нови Сад : Сајнос). - 251 стр. : илустр. ; 24 cm. - (Библиотека Посебна издања)

Тираж 300. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Библиографија.

ISBN 978-86-6178-138-4 (АВ)

ISBN 978-86-515-2310-9 (Прометеј)

а) Роми -- Историјски документи -- Западна Европа -- 15-18. в.

COBISS.SR-ID 147235593

